

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

ŽEMAIČIŲ KRIKŠTAS
TYRIMAI IR REFLEKSIJA

SUDARĖ

DARIUS BARONAS

VILNIUS, 2013

UDK 947.45.02/.03
Že49

Parengta valstybės lėšomis pagal Žemaičių krikšto ir Žemaičių vyskupystės įsteigimo 600 metų jubiliejaus minėjimo 2009–2017 metais programą (sut. nr. P-12/94).

Išleista vykdant Nacionalinės lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programos projektą „Knygos *Žemaičių krikštas: tyrimai ir refleksija* leidyba“ (sut. nr. LIT-7-56), kurį finansavo Lietuvos mokslo taryba.

ISBN 978-9986-592-71-6

© Darius Baronas, sudarymas, vertimas, 2013

© Tekstų autoriai, vertėjai ir leidėjai, 2013

© Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2013

TURINYS

<i>Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ. Pratarė</i>	5
<i>Popiežiaus Jono Pauliaus II apaštalinis laiškas Lietuvos vyskupsams švenčiant lietuvių tautos „Krikšto“ 600 metų jubiliejų (1987)</i>	9
Žemaičių skundas Konstanco visuotiniame Bažnyčios susirinkime 1416 m.	21
JONAS DLUGOŠAS	
Šlovingosios Lenkijos Karalystės analai arba kronikos	31
MOTIEJUS STRYJKOVSKIS	
Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronika	39
ALBERTAS VIJŪKAS-KOJALAVIČIUS	
Lietuvos istorija	43
SIMONAS DAUKANTAS	
Istorija žemaitiška	47
MOTIEJUS VALANČIUS	
Žemaičių vyskupystė	51
JAN FIJAŁEK	
Lietuvos sukrikščioninimas per Lenkiją ir liaudies kalbos išsaugojimas joje	63
MAIRONIS	
Lietuvos praeitis	113
Lietuvos istorija. Red. ADOLFAS ŠAPOKA.....	117
MARIJA ANDZIULYTĖ-RUGINIENĖ	
Žemaičių christianizacijos pradžia	119
ZENONAS IVINSKIS	
Lietuvos istorija	155

JUOZAS JURGINIS	
Lietuvos krikštas	163
PAULIUS RABIKAUSKAS	
Krikščioniškoji Lietuva	169
EDVARDAS GUDAVIČIUS	
Lietuvos istorija	183
MEČISLOVAS JUČAS	
Krikščionybės kelias į Lietuvą	189
JŪRATĖ KIAUPIENĖ, RIMVYDAS PETRAUSKAS	
Lietuvos istorija	203
<i>Komentaras</i>	213
<i>Santrumpos</i>	229
<i>Bibliografija</i>	231
<i>Asmenvardžių rodyklė</i>	235

PRATARMĖ

2013-aisiais–2017-aisiais metais mūsų tautiečiai istorikai ne kartą kreips žvilgsnį į praeitį – į prieš 600 metų vykusio Žemaičių krikšto įvykius. Lietuvių aukštaičių krikštas ir po 26 metų prasidėjęs bei 1417 m. atbaigtas lietuvių žemaičių krikštas – bene šviesiausi puslapiai Lietuvos tūkstančio metų istorijoje... Užtenka atidžiai įsijausti į šiame leidinyje publikuojamą žemaičių skundą ir kartu prašymą Konstanco visuotiniam Bažnyčios susirinkimui ir pajusime, kiek daug šviesių vilčių mūsų protėviai turėjo tiek dėl savo laikinosios, tiek dėl amžinosios ateities... Beje, pilnas to skundo/prašymo vertimas į lietuvių kalbą pirmą kartą skelbiamas šiame leidinyje. Tai autentiškas anų tautos dvasinio pakilimo įvykių dalyvių liudijimas ir, manyčiau, tuo reikšmingas šiandien į depresiją ir nusiminimą įskendusiai mūsų krašto visuomenei... Jei ne krikštas, mūsų protėvių laukė labai liūdnas likimas... Dėkui Dievui, priimtas krikštas ir krikščioniškasis tikėjimas praskaidrino ne tik tuometinių mūsų protėvių sielas, bet ir tapo didžiule dvasine atrama pakelti sunkius istorijos išbandymus ateityje. Ši patirtis, manome, taip pat reikšminga ir dabarčiai.

Tai pabrėžė palaimintasis popiežius Jonas Paulius II dar 1987 metais švenčiant lietuvių tautos krikšto 600 metų jubiliejų laiške Lietuvos vyskupams. To jo laiško pilnas tekstas taip pat spausdinamas šiame leidinyje. Norėčiau gerbiamų skaitytojų dėmesį atkreipti į keletą to laiško vietų. Jonas Paulius II:

„Lietuvių atsivertimas į krikščionybę įvyko keletą amžių vėliau negu kaimyninių senosios Europos tautų. Patekė tartum tarp dviejų varžtų, tarp Rytų, iš kur spaudė slaviškos tautos, ir tarp Vakarų, iš kur veržėsi bauginantis kryžiuočių Ordinas <...>.

Kaip tik siekdamas išvengti to išviršinio spaudimo, didysis kunigaikštis Mindaugas 1251 metais nusprendė priimti katalikų tikėjimą <...>, gaudamas iš popiežiaus Inocento IV karaliaus vainiką <...>. Bet Mindaugo atsivertimas nebuvo atitinkamai parengtas. Dėl to jis sutiko pasipriešinimą tautoje, kuri nepasėkė didžiojo kunigaikščio pavyzdžiu <...> ir 1263 metais tragiška Mindaugo mirtis užbaigė tą trumpai švystelėjusį pavasarį. Reikėjo vėl daugiau kaip šimtmetį laukti, kol nušvito spinduliuojanti Krikšto diena <...>.

Krikštas jūsų tautą įjungė į didžiąją krikščioniškų tautų šeimą, į tą „krikščioniją“, kuri nulėmė šio žemyno likimą, kuri sudaro patį brangiausią bendrą paveldą ir drauge pagrindą kurti taikingai ateičiai, ugdyti pažangai ir tikrajai laisvei <...>. Gyvendama krikščionišku tikėjimu, tauta tvirtai ir nuoširdžiai jį liudijo net ir sunkiausiais savo istorijos laikotarpiais, kančios ir bandymų valandomis.“

Taip kalba popiežius, kilęs iš kaimyninės Lietuvai lenkų tautos, su kuria Lietuva turėjo daug gražių ir iš kitos pusės kontraversiškų santykių bei konfliktų. Bet aplamai tie visi mūsų santykiai ne tik su kaimynine Lenkija, bet ir aplamai su krikščioniškuoju pasauliu ugdė mūsų krašto žmones didiesiems XIX–XX a. išbandymams, kad juose nepalūžtų. Žemiškąja prasme dažnai atrodo beviltiškosiose situacijose tik krikščioniškasis tikėjimas amžinąją ateitimi buvo toji pražūti neleidusi atrama. Juozas Ambrazevičius-Brazaitis yra teisingai pastebėjęs, kad XIX amžiuje posukiliminių Muravjovo represijų situacijoje „vyskupas Motiejus Valančius tegalėjo viena pažadėti – amžinybę. Amžinybės pažadas mūsų dienų žmogui gal nebūtų toks brangus. Šiandien žada duonos, žada erdvių. Bet ano meto žemaičiai lietuviai dėl to pažado sutiko kentėti. Tai rodo Kražių kruvinoji istorija.“¹ Pridursime: ne tik kentėti, bet ir iškentėti, ir nepražūti, ir nugalėti. O tam tikrai reikia krikštu priimto krikščioniško tikėjimo brandos.

Šiame leidinyje pateikiamas ne tik Žemaičių skundas/prašymas, bet ir praėjus keliems dešimtmečiams po Žemaičių krikšto Krokuvos kanauninko Jono Dlugošo (kuris nebuvo tiesioginis tų įvykių dalyvis) parašytas tekstas, skirtas Žemaičių krikšto įvykių aprašymui. J. Dlugošo sukurti legendiniai įvaizdžiai iki pat XX amžiaus antros pusės buvo nekvestionuojami ir kartojami (multiplikuojami) – Motiejaus Strykovskio, Alberto Vijūko-Kojalavičiaus, Simono Daukanto, Motiejaus Valančiaus ir kitų raštuose. XX amžiaus antroje pusėje Zenono Ivinskio, Pauliaus Rabikausko, Edvardo Gudavičiaus, Mečislavo Jučo ir kitų darbuose naudojantis platesne šaltinių baze ryškėja J. Dlugošo aprašymų subjektyvumas. Naujuose istorikų darbuose vis labiau ryškėja, kad Žemaičių krikšto pagrindinis iniciatorius buvo Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, kuriam jo pusbrolis Jogaila šiame reikale buvo svarbus kaip karalius, tegu ir Lenkijos karalius, bet karalius, turintis suverenią karališką galią diplomatinėje tarptautinėje plotmėje, kartu likęs *Lithuaniae princeps supremus* šalia tiesiogiai Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę *Magnus dux Litnuaniae* titulu valdžiusio Vytauto. Taigi priešingai nei dar šiandien populistiniame lygmenyje kartojama klišė „lietuviai ir

¹ J. Ambrazevičius, *Lietuvių rašytojai*, Kaunas, 1938, p. 43.

žemaičiai buvę pakrikštyti kalaviju ir ugnimi svetimųjų užkariautojų kryžiuočių ar bent lenkų“, yra nepagrįsta ir neteisinga. Ne tik Vytautas, bet ir Jogaila buvo pačių lietuvių ir žemaičių pripažinti (net pačių pasirinkti, todėl „teisėti“) valdovai. Tai liudija minėtas Žemaičių skundas/prašymas Konstanco Susirinkimui.

Linkiu mieliems šio rinkinio skaitytojams to „neužmiršti“ studijuojant šiame leidinyje spausdinamus ankstesnių laikų autorių darbus.

Besidomintiems gilesne teologine mūsų krašto religinės praeities refleksija, norime priminti, ką, tapę krikščionimis, mūsų protėviai, seneliai ir tėvai giedodavo savo parapijose, sutikdami savo ganytojus, t. y. 45 (46) psalmę:

„Dievas – mūsų prieglauda ir stiprybė, *
 visados varguose artimiausia pagalba.
 Todėl nebijosim, nors ir sverdėtų žemė, *
 nors ir kalnai griūtų į jūrų gelmę;
 net jei vandenys putotų ir šėltų, *
 o kalnai drebėtų nuo jų šėlimo.
 Upės srovės džiugina Dievo miestą, *
 Aukščiausiojo šventąją buveinę.
 Dievas jo viduje, jis nebus sunaikintas, – *
 rytui auštant, Dievas ateis į pagalbą.
 Siautėja tautos ir griūva karalystės, – *
 Bet nugriaudi jo balsas, ir žemė apmiršta.
 Su mumis Galybių Viešpats, *
 Jokūbo Dievas – mūsų tvirtovė!
 Ateikite ir pamatykite, ką Viešpats padarė, *
 pasižiūrėkite nuostabius jo darbus žemėj.
 Karus visoje žemėje jis sustabdo, lankus sulaužo,
 sutriuškina ietis, skydus ugnyje sunaikina.
 „Taisykitės ir žinokit, kad aš esu Dievas! *
 Iškilus tautose, išaukštintas žemėje.“
 Su mumis galybių Viešpats“*

Šeši šimtmečiai krikščioniškos Lietuvos ir Žemaičių istorijos liudija šių Šventraščio žodžių išsipildymą praeityje, tikriausiai tai galioja bei galios ir dabarčiai, ir tolimesnei ateičiai.

Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ

POPIEŽIAUS JONO PAULIAUS II
APAŠTALINIS LAIŠKAS LIETUVOS VYSKUPAMS
ŠVENČIANT LIETUVIŲ TAUTOS „KRIKŠTO“
600 METŲ JUBILIEJŲ

*Jo Ekscelencijai
Arkiyvyskupui Liudui Poviloniui,
Kauno ir Vilkaviškio Apaštaliniam
Administratoriui,
Lietuvos Vyskupų Konferencijos Pirmininkui,
ir visiems Lietuvos Vyskupams*

Mylimieji Broliai,

1. Jūsų tautos „Krikšto“ šeši šimtosios metinės, kurias iškilmingai minite šiais Dievo malonės metais, tiek jums, tiek jūsų tikintiesiems sudaro gražią progą sustiprinti tikėjimą, pagilinti maldingumą, atnaujinti dvasinį gyvenimą. Šia proga iš visos širdies gyvai ir broliškai su jumis vienijasi visa Bažnyčia.

Kaip įvairiomis progomis esu priminęs – pavyzdžiui, savo žodyje šv. Mišių metu šių metų sausio 1 d. – visa Bažnyčia mini drauge su jumis šią taip reikšmingą sukaktį ir drauge su jumis „dėkoja Dievui už šią neapsakomą dovaną“ (2 Kor 9, 15). Romos Bažnyčia ir visos broliškos Bažnyčios pasaulyje jungiasi į jūsų karštą padėkos maldą, kuria dėkojate Dievui už neįkainojamą „Krikšto“ malonę, už gyvą jūsų tautos atsivėrimą šios malonės veikimui ir už tuos laimėjimus, kuriuos, ji pasiekė, šios malonės veikiamą, už tą dvasinę jėgą ir uolumą, su kuriuo jūsų tėvai saugojo „Krikšto“ malonę ir ją ugdė šešių šimtų metų istorijos sukuriuose.

Visuotinė Bažnyčia gerai pažįsta tą didįjį dvasinį turta, kurį Lietuvos katalikų bendruomenė yra paskleidusi ir toliau tebeskleidžia Dievo tautoje (plg. *LG*, 13). Visuotinė Bažnyčia už tai dėkoja ir pripažįs-

ta, kad tame per šimtmečius besitęsiančiame Kristaus liudijime veikia Šv. Dvasia, kuri „Evangelijos galia Bažnyčią išlaiko jauną, nuolatos ją atnaujina ir veda į tobulą vienybę su Sužadėtinium – Kristumi“.¹

Kaip žinote, norėdamas išreikšti šią visuotinės Bažnyčios vienybę su jumis, šio birželio 28 dieną, tą pačią valandą, kurią jūsų tauta Vilniuje iškilmingai minės krikščionybės jubiliejų, čia ant apaštalo šv. Petro kapo aš pats vadovausiu iškilmingam minėjimui, kurio metu man bus didelis džiaugsmas paskelbti palaimintuoju didįjį jūsų tautos sūnų ir ganytoją: arkivyskupą Jurgį Matulaitį. Prie altoriaus Šv. Petro bazilikoje šalia manęs bus Europos žemyno Episkopatų atstovai: jų buvimas ir regimu būdu išreikš mūsų dvasinę vienybę, mūsų artumą su Lietuvos Bažnyčia.

2. Lietuvių atsivertimas į krikščionybę įvyko keletą amžių vėliau negu kaimyninių senosios Europos tautų. Patekę tarytum tarp dviejų varžtų tarp Rytų, iš kur spaudė slaviškos tautos, ir tarp Vakarų, iš kur veržėsi bauginantis Kryžiuočių Ordinas, jūsų protėviai jau XIII amžiaus pradžioje sukūrė nepriklausomą valstybę, kuri ryžtingai gynė savo nepriklausomybę ir savo laisvę. Šios ypatingos politinės ir geografinės aplinkybės leidžia suprasti, kodėl lietuviai ilgą laiką priešinosi priimti Kryžių iš tų, kurie prieš juos ėjo su iškeltu kardu ir grasino juos pavergti.

Kaip tik siekdamas išvengti to išviršinio spaudimo, didysis kunigaikštis Mindaugas 1251 metais nusprendė priimti katalikų tikėjimą ir pasivedė ypatingai šio Apaštalų Sosto globai, gaudamas iš popiežiaus Inocento IV karaliaus vainiką. Tuo pat metu popiežius įsteigė pirmąją lietuvišką vyskupiją ir patvarkė, kad ji būtų priklausoma tikrai nuo Šventojo Sosto. Bet Mindaugo atsivertimas nebuvo atitinkamai parengtas. Dėl to jis sutiko pasipriešinimą tautoje, kuri nepasiekė didžiojo kunigaikščio pavyzdžio. Jau prieš 1260 metus vyskupas turėjo pasitraukti, ir 1263 metais tragiška Mindaugo mirtis užbaigė tą trumpai švystelėjusį pavasarį.

3. Reikėjo vėl daugiau kaip šimtmetį laukti, kol nušvito spinduliuojanti „Krikšto“ diena. Tai buvo užmojis ir nuopelnas žymiojo

¹ *Lumen Gentium*, 4.

Lietuvos sūnaus didžiojo kunigaikščio Jogailos, kuris 1386 metais sutiko priimti katalikų tikėjimą ir būti pakrikštytas drauge su savo valdiniais. Už tai jis gavo Lenkijos karaliaus vainiką ir karalienės Jadvygos ranką, tos kilnios krikščionės moters, kuri ir šiandien Krokuvėje yra gerbiama kaip palaimintoji. Keturių vėlesnių amžių Lietuvos istorija yra paženklinta ypatinga bendra politine bei religine lemtimi su Lenkija.

1387 metais karalius, kuris pasivadino Vladislavo II vardu, sugrįžo į Didžiosios Kunigaikštystės sostinę Vilnių ir čia pradėjo tautos krikščioninimo darbą. Reikia pripažinti, kad ir jo asmeninių pastangų dėka žmonės masiškai priėmė krikštą. Tais metais buvo įkurta Vilniaus vyskupija, pirmuoju jos vyskupu paskiriant pranciškoną Andriejų, kuris jau anksčiau dirbo tarp lietuvių kaip misionierius.

1413 metais Jogaila su savo pusbroliu didžiuoju kunigaikščiu Vytautu ėmė skelbti Evangeliją Žemaitijos lietuviams. Po poros metų Konstancos visuotinis susirinkimas į Žemaitiją pasiuntė savo legatus, kad ten įsteigtų Medininkų vyskupiją ir konsekruotų pirmąjį vyskupą Motiejų.

Jogaila tuo tarpu, kaip doras ir kilnus žmogus, pasižymėjo pavyzdingu krikščionišku gyvenimu, artimo meilės ir gailėstingumo darbais, uoliai rūpindamasis Bažnyčios padėtimi. Jis išmintingais patvarkymais visoje didžiojoje kunigaikštystėje sudarė sąlygas, kad krikščioniškasis tikėjimas galėtų laisvai skleistis ir klestėti.

4. „Krikštas“ jūsų tautą įjungė į didžiąją krikščioniškųjų Europos tautų šeimą, į tą „krikščioniją“, kuri nulėmė šio žemyno likimą, kuri sudaro patį brangiausią bendrą paveldą ir drauge pagrindą kurti taikingai ateičiai, ugdyti pažangai ir tikrajai laisvei. Tokiu būdu Lietuva įėjo ir į tą kultūrinio persiformavimo srovę, kuri prasidėjo to amžiaus Europoje, į kultūrinę srovę, kuri buvo persunkta krikščioniškos dvasios ir atsivėrusi naujojo humanizmo poreikiams, kurie iš tikėjimo sėmėsi įkvėpimo ir paskatinimo ugdyti tas didžiąsias vertybes, kurios išaukštino Europos istoriją ir per Europos žmones nešė pažangą kitiems kontinentams.²

² Plg. *Atto europeistico a Santiago de Compostela*, in: „Insegnamenti di Giovanni Paolo II“, V, 3 (1982), p. 1260.

Iš šio naujo ir daug žadančio įsijungimo Lietuva sėmėsi dvasinės energijos išteklius, kurie palaipsniškai įsikūnijo įvairiose kultūros, meno ir socialinės organizacijos formose. Jūsų šalyje pamažu išaugo bažnyčios ir vienuolynai, kurie buvo ne tik tai tikėjimo, bet ir kultūros spinduliuojimo centrai. Juk amžių bėgyje, besikeičiant istorinėms aplinkybėms, Evangelijos skelbimo darbas ranka rankon ėjo su tautos auklėjimo ir mokyimo iniciatyva, šalia vienuolynų išsiskleidė mokyklų tinklas, religinis gyvenimas skleidėsi kasdieniniais žmonių meilės darbais, įvairiausiomis socialinės pagalbos ir pažangos formomis.

Noriu čia priminti tas vienuolijas, kurios yra atlikusios ypač svarbų vaidmenį: Dominikonai, Pranciškonai, kurie pirmieji įsikūrė jūsų krašte, paskui Benediktinai, atnaujintieji Pranciškonai (kuriuos nuo šv. Bernardino Sieniečio vardo žmonės vadino Bernardiniais), Bazilijonai.

5. Kitos vienuolijos po Tridento susirinkimo davė naują paskatą Bažnyčios gyvenimui Lietuvoje, kuri ryšium su protestantiškąja reforma išgyveno svyravimo laikotarpį ir kentėjo dėl daugelio pasitraukimo iš katalikų Bažnyčios. Ypatingo dėmesio yra verta Jėzuitų Vienuolijos veikla. Jėzuitai ypatingai nusipelnė, vykdydami Tridento susirinkimo paskelbtas reformas. 1570 metais Jėzuitai Vilniuje atidarė garsiąją Kolegiją, kuri po devynių metų tapo pirmuoju Lietuvos universitetu, ugdžiusiu Lietuvai kunigus ir kultūros žmones.

Atsigavusioje Bažnyčioje pradėjo klestėti dvasiniai pašaukimai. Sustiprėjo kultūrinė tautos švietimo iniciatyva, steigiant bibliotekas, leidžiant religines knygas, steigiant neturtingiems studentams bendrabučius, liaudžiai vaistines, draugijas bei brolijas, amatų bei įvairių profesijų mokyklas. Ypač buvo sustiprintas ir išplėstas apaštalavimo ir švietimo darbas tarp vargingiausių žmonių kaimuose, kur ne vienas gyveno vergiškoje ir tikrai skurdžioje padėtyje. Čia buvo skubiausiai reikalinga meilė skelbianti išlaisvinančią Evangelijos naujieną.

6. Į šias nenuilstančias pastoracines pastangas lietuviai atsiliepė su dideliu palankumu ir nuoširdumu. Krikščionybė lietuvių tautai greitai tapo tuo Evangelijos raugu, kuris persmelkė kasdieninį gyvenimą. Giliai įsišaknydama žmonių sąmonėje, krikščionybė, galima sakyti, tapo tautos siela.

Gyvendama krikščioniškuoju tikėjimu, tauta tvirtai ir nuoširdžiai ji liudijo net ir sunkiausiais savo istorijos laikotarpiais, kančios ir bandymų valandomis.

Norėčiau čia priminti bent keletą labai iškalbingų šio liudijimo pavydžių, kuriuose matome, kaip lietuvių tikėjimas buvo bandomas tarytum auksas ugnyje (plg. *1 Pt* 1, 7). Pirmiausia dėmesį patraukia nuo seno įsigalėjęs didelis lietuvių pamaldumas į Kristaus kančią, pamaldumas, kurį liudija nesuskaitomi kryžiai, pastatyti pakelėse, kenčiančio Kristaus paveikslas, vaizduojamas liaudies mene, Kalvarijos vardu pavadintos vietovės su Kryžiaus kelio stotimis. Visa tai jūsų šaliai nupelnė „Kryžių Žemės“ vardą.

Ar galime užmiršti ypač šiose Marijos Metų išvakarėse tą didžiąją meilę, kuria lietuviai myli Dievo Motiną? Švenčiausioji Mergelė, Gailestingumo Motina, ypač yra garbinama ir mylima Vilniaus Aušros Vartuose ir kitose Lietuvos šventovėse: Šiluvoje, Žemaičių Kalvarijoje, Krekenavoje, Pivašiūnuose. Jau daug amžių, o taip pat ir šiandien, į šiuos tikėjimo ir maldingumo židinius keliauja maldininkai iš visų Lietuvos vyskupijų su didele meile ir pasišventimu, dažnai nepaisydami nuovargio ir aukos. Tokiu būdu jie save paveda Tai, kurią Kristus nuo kryžiaus su didžiausia meile mum padovanojo kaip Motiną ir savo malonių Tarpininkę.

Pagaliau, norėčiau atkreipti dėmesį į dar vieną iškalbingą ženklą, kuris liudija Lietuvos katalikų bendruomenės nepalaužiamą prisirišimą prie Kristaus ir jos bažnytinį gyvastingumą: tai nepaprasta meilė ir pilna ištikimybė, su kuria ji visada išlaikė vienybę su apaštalo Petro Sostu, to apaštalo Petro, kuriam Viešpats patikėjo brolių stiprinimo ir jų išlaikymo Bažnyčios vienybėje misiją, paskirdamas jį būti dvasinio Bažnyčios pastato Uola, prieš kurią yra bejėgės visos pragaro galybės.

7. Bažnyčia taip artimai susisiejo, sakyčiau, tiesiog augte suaugo su tautos gyvenimo tikrove, kad apie ją telkėsi jūsų tėvai ir protėviai visais laikais, bet ypač tada, kai iškildavo bandymai, kai ateidavo sutemų ir kančios laikotarpiai, kuriais ir pastaruoju metu buvo paženklinta jūsų šalies istorija.

Bažnyčioje, jos moksle, jos Evangeliją skleidžiančioje ir pašven-

tinančioje veikloje, jos tarnavime, vedančiame į vienybę ir tiesą, jūsų tauta visada atrado savo istorijos prasmę, savo tautinę tapatybę, atrado norą gyventi ir ryžtą niekada neprarasti vilties. Čia norėčiau pakartoti tai, ką esu pasakęs vienai latvių grupei, atvykusiai į Romą švęsti jums artimos šalies Livonijos aštuonių šimtų metų „Krikšto“ jubiliejų: „Ten, kur Dievo žodis, nors ir tarp visokiausių kliūčių, prisismelkia į tautos sąmonės gelmes ir yra priimamas, jis visiems laikams nulemia tą savimone, kurioje tauta supranta pati save ir savo istoriją. Įsiklausydama į Dievo žodį, tauta atpažįsta savo tikrąją tapatybę“.³

Juo labiau reikšmingas yra faktas, kad šalia Bažnyčios kita apsigynimo tvirtovė lietuviams buvo šeima: taip, krikščioniškoji šeima, toji tikra „namų židinio Bažnyčia“,⁴ tvirtai išsiskynusi tikėjimo vertybėse, kuri gyvena meile, auka, tarpusaviu pasiaukojimu. Jūsų Tėvynėje krikščioniškoji šeima visada sugebėjo likti ištikima savo pašaukimui priimti, saugoti ir perduoti vaikam brangiąją „Krikšto“ dovaną, tokiu būdu tapdama, kaip gražiai išsireiškia II Vatikano susirinkimas, „pilnutinio žmoniškumo mokykla“.⁵

Bažnyčia ir šeima, nors tarp daugelio sunkenybių ir kliūčių, įstengė išlaikyti gyvą tikėjimą ir gyvą kultūrą. Tai jų dėka tauta neprarado savo tapatybės ir savo sąmonės. Taip pat ir šiandien, kai laikai daugeliu atžvilgių nėra palankesni negu praeityje, Bažnyčia ir šeima ištikimai saugoja tą šventą ir neliečiamą turtą. Bažnyčia ir šeima yra didžiųjų žmogiškųjų ir krikščioniškųjų vertybių šventovė: sąžinės laisvės, žmogaus asmens orumo, tėvų paveldo, kultūrinės tradicijos ir moralinės energijos išteklių, kurie slypi šiose vertybėse ir kuriuose yra sudėtos ateities viltys.

8. Šeši krikščioniškojo gyvenimo šimtmečiai Lietuvoje yra kupini ženklų to nenutrūkstamo Šv. Dvasios veikimo, kuris jūsų Bažnyčią išpuošė savo dvasiniais vaisiais (plg. *Gal 5, 22*), pažadindamas būrius vyrų ir moterų, kurie yra verti, kad būtų pripažinti tikrais Kristaus mokiniais. Norėčiau drauge su jumis prisiminti kai kuriuos Lietuvos sūnus, kurie

³ *L'Osservatore Romano*, 27 giugno 1986, p. 5.

⁴ *Lumen Gentium*, 11

⁵ *Gaudium et Spes*, 52.

tautos širdyje paliko neišdildomą savo dorybių ir savo apaštališkojo uolumo ženklą.

Pirmiausia mūsų mintys ir malda krypsta į šv. *Kazimierą*, kurį jau 1636 metais popiežius Urbonas VIII paskelbė Lietuvos globėju. Prieš trejus metus jūs iškilmingai paminėjote jo mirties penkių šimtų metų jubiliejų. Jubiliejinės iškilmės, į kurias mielai įsijungiau drauge su visa Bažnyčia, buvo svarbus Dievo malonės įvykis jūsų bažnytinės bendruomenės gyvenime.

Kilęs iš garbingos Jogailaičių giminės karalaitis Kazimieras ypač pasižymėjo savo dorybėmis ir „per trumpą laiką pasiekė tobulumo“ (*Išm* 4, 13). Praėjus vos vienam šimtmečiui, jis buvo brandus tautos „Krikšto“ vaisius. Buvo palaidotas Vilniuje, pačioje tautos širdyje, tautos, kuri jau penki šimtmečiai su nenykstančiu maldingumu garbina jo relikvijas. Neatsitiktinai prie šv. Kazimiero kapo įvyks pagrindinis krikščionybės jubiliejaus minėjimas.

Nuostabus tyrumo ir žmonių meilės, nuolankumo ir paslaugumo broliams pavyzdys šv. Kazimieras virš visko mylėjo Kristų ir visai nupelnytai iš savo amžininkų gavo „vargšų gynėjo“ titulą. Popiežius Pijus XII šv. Kazimierą paskyrė ypatingu Lietuvos jaunimo globėju, jo „kilnų pavyzdį“ nurodydamas toms kartoms, kurios auga tarp daugybės prieštaravimų ir pinklių.⁶

9. Prisiminkime taip pat Žemaičių vyskupą *Merkelį Giedraitį*, kuris buvo tikras Tridento susirinkimo reformų apaštalas. Minint jo mirties 350-tąsias metines, mano pirmtakas Jonas XXIII panorėjo šio ganytojo pavyzdį priminti Lietuvos vyskupams.⁷ Būdamas kupinas maldingumo ir kunigiškų dorybių, vyskupas Giedraitis savo uoliu apaštalavimu parodė, „ką reiškia kovoti už katalikų tikėjimą ir jį ginti visomis savo jėgomis“.⁸

Apaštalo Pauliaus žodžiais Timotiejui tariant, jis „kovojo gerą kovą, išsaugojo tikėjimą ir gryną sąžinę, kai tuo tarpu, jos atsidėjus, kai kurių

⁶ Plg. *AAS* 42 (1950), p. 380–382.

⁷ Plg. *AAS* 52 (1960), II, p. 40–43.

⁸ *Ten pat*, p. 43.

tikėjimo laivas sudužo“ (*1 Tim 1, 18–19*). Erezijos plitimo ir kai kuriose srityse senosios pagonybės išsilaikymo akivaizdoje vyskupas Giedraitis pažadino tikrą dvasinį atgimimą, rūpindamasis kunigų parengimu, statydamas naujas bažnyčias ir asmeniškai vykdydamas tautos katekizaciją gimtąja lietuvių kalba.

Vyskupo Giedraičio pramintu keliu praėjusiame šimtmetyje ėjo jo įpėdinis Žemaičių vyskupijoje *vyskupas Motiejus Valančius*. Jo vyskupa-vimas sutapo su liūdnu ir tamsiu laikotarpiu lietuvių tautai, kada buvo iškilęs pavojus net jos tautinei bei religinei tapatybei. Toje sunkioje ir pavojingoje padėtyje vyskupas Valančius buvo ne tik rūpestingas ir išmintingas tikinčiųjų ganytojas, bet ir tikras moralinis savo tautos vadovas. Plačiai pagarsėjo jo energingi kreipimaisi į kunigus ir į krikščionis tėvus, kad pilnai suprastų savo atsakomybę perduoti jaunosioms kartoms drauge su tėvų tikėjimu visą kultūrinių bei religinių tautos tradicijų turtą.

Tuo pačiu metu vyskupas Valančius įsipareigojo atlikti sunkų ir labai svarbų religinės tautos sąmonės atnaujinimo darbą, slapta ir su didele rizika organizuodamas katekizacijos ir švietimo tinklą. Šalia savo motinų vaikai tada išmokdavo skaityti ir rašyti, katekizmo tekstą panaudodami kaip elementorių. Vyskupo Valančiaus išminties ir didelės žmonių meilės, su kuria nuoširdžiai ir drąsiai bendradarbiavo jų tėvai, dėka ir tais sunkiais laikais nežuvo Dievo žodžio sėkla, apie kurią vieningai telkėsi visa tauta.

10. Ateinančią birželio 28 dieną bus man didelis džiaugsmas iškel-ti į altorių garbę kitą labai garbingą Bažnyčios ir lietuvių tautos sūnų Dievo tarną *arkivyskupą Jurgį Matulaitį*, mirusį vos prieš 60 metų. Kaip tikras „Jėzaus Kristaus tarnas ir apaštalas“ (*2 Pt 1, 1*) jis buvo Vilniuje toliaregis ir rūpestingas ganytojas visiems savo tikintiesiems net ir patiems tolimiausiems. Būdamas ištikimas savo vyskupiškam šūkiui: „Nugalėk blogį gerumu“, jis savo ganytojiškoje tarnyboje nugalėjo daug ir didelių sunkumų, tapdamas „visų vergas, kad tik daugiau jų laimėtų“ (*1 Kor 9, 19*) ir rūpindamasis tikrai Bažnyčios gerove ir sielų išganymu.

Su jo vaisinga bažnytine tarnyba lieka susijusi įvairi pastoracinė iniciatyva, kurioje verta prisiminti pasauliečių apaštalavimo veiklą ir

Bažnyčios socialinio mokslo paskleidimą. Šia iniciatyva jis pažadino tikinčiųjų atsakomybę, siekiant visa atnaujinti Kristuje. Jo rūpesčiu, be to, buvo reformuota Marijonų vienuolija ir įkurtos dvi moterų vienuolijos: Nekalto Prasadėjimo Seserys ir Eucharistinio Jėzaus Seserys.

Popiežiaus Pijaus XI paskirtas Lietuvos apaštalinis vizitatorium, arkivyskupas Matulaitis ėmėsi darbo su didele išmintimi ir visu uolumu, taip kad netrukus apaštaline konstitucija „Lituanorum gente“ (1926 balandžio 4 d.) buvo galima įkurti Lietuvos bažnytinę provinciją. Katalikiškas gyvenimas gražiai suklestėjo, pasireikšdamas katekizacija, dvasiniais pašaukimais, katalikų akcija, Evangelijos įkvėptais kultūriniais darbais.

Geroji sėkla, su tokiu dideliu uolumu paskleista arkivyskupo Matulaičio, atnešė šimteriopų vaisių, ir Bažnyčia išgyveno naują pavasarį. To negana, jis pats norėjo tapti tuo kviečių grūdų, kuris apmiršta žemėje, kad neliktų vienas, o galėtų duoti gausių vaisių (plg. *Jn* 12, 24). Tai liudija jo žodžiai, kuriuos kaip dvasinį testamentą paliko savo dienoraštyje. Noriu juos šiandien pakartoti drauge su jumis: „O Jėzau, leisk, kad aš pasiaukočiau tavo Bažnyčiai ir tavo krauju atpirktoms sieloms, kad gyvenčiau su tavimi, kad dirbčiau su tavimi, kad kentėčiau su tavimi ir, kaip tikiuosi, kad mirčiau ir karaliaučiau drauge su tavimi“.⁹

11. Pagaliau, nenorėčiau praeiti tylomis pro tuos gausius jūsų žemės sūnus ir dukteris, kurie per šešis šimtmečius atvirai ir drąsiai išpažino „Krikštą“ gautąjį tikėjimą, kurių jokie, net sunkiausi bandymai neįstengė atskirti nuo Jėzaus Kristaus meilės (plg. *Rom* 8, 35). Tai vyskupai, kunigai, vienuoliai ir vienuolės, katekizmo mokytojai ir paprasti tikintieji, kurie iškentė pažeminimus, diskriminaciją, kančias, ne kartą persekiojimus, net tremtį, kalėjimus, deportaciją ir mirtį, „džiaugdamiesi, kad dėl Jėzaus vardo užsitarnavo panieką“ (*Apd* 5, 41).

Jie yra liudytojai tos dieviškosios malonės, kurią Viešpats yra pažadėjęs savo Bažnyčiai, kad „tarp bandymų ir sielvartų dėl žmogiškojo

⁹ *Užrašai*, 1911 m. rugpjūčio 17 d.

silpnumo nesusvyruotų jos tobula ištikimybė, kad ji visada liktų verta savo Viešpaties sužadėtinė ir su Šventosios Dvasios pagalba niekada nesiliautų savęs tobulinti, kol per kryžių pasieks negėstančią šviesą¹⁰.¹⁰ Per juos Šventoji Dvasia kalbėjo ir kalba jūsų bendruomenei ir visai šventajai katalikų Bažnyčiai. Jų kryžius, kurį priėmė, vienydamiesi su atperkančiąją Kristaus kančia, yra tapęs malonės ir šventumo versme.

Tai išpažinėjų ir kankinių rinktiniai būriai, už kuriuos šiandien jūs su teisėtu džiaugsmu ir pasididžiavimu dėkojate Viešpačiui. Raginu jus ir jūsų tikinčiuosius mokyti iš jų šviesaus pavyzdžio. Jų pavyzdys visus tepaskatina vis su tvirtesniu įsitikinimu ir nuoseklumu gyventi pagal savo tikėjimą, vis uoliau apaštalauti, vykdant žmonių meilės darbus, vis gyviau ir sąmoningiau atsiliepti į Dievo valią, kuri kiekvienam apsirėškia gyvenimo pašaukime ir kasdieninėse pareigose.

Ypatingu būdu norėčiau kreiptis į jūsų jaunimą. Jo rankose yra tautos likimas. Jis įves jūsų tautą į naują krikščioniškosios eros tūkstantmetį. Ištikimosios ir didžiadvasės Lietuvos jaunime! Mokėkite su džiaugsmu ir ištikimais priimti tėvų paveldą! Atverkite savo širdis tam, ne kartą heroiskam, Kristaus ir Bažnyčios meilės liudijimui, kurį jie jums paliko! Jūsų širdyse jis teišsiskleidžia didžia viltimi.

12. Brangieji Broliai vyskupai, kunigai, vienuoliai, vienuolės, ir jūs visi tos tolimosios, o man taip artimos ir ypatingai mylimos Bažnyčios broliai seserys, labai garbingos tautos sūnūs ir dukterys! Aš, Romos vyskupas ir visuotinės Bažnyčios ganytojas, klaupiuosi drauge su jumis prie šv. Kazimiero relikvijų ir drauge su jumis dėkoju Dievui, visokių gėrybių teikėjui, už jūsų „Krikšto“ dovaną ir maldauju už jus, kad Dievas „padarytų jus vertus savo pašaukimo ir savo galybe tobulintų gerus jūsų užmojus bei veiklų tikėjimą. Tada mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus vardui bus garbė jumoje, o jums jame“ (2 Tes 1, 11–12).

Visos Bažnyčios vardu aš pavedu Dievui dvasinį jūsų tautos tikėjimo paveldą ir maldauju: išsaugok ir palaimink tą darbą, kurį esi atlikęs per šešis šimtmečius!

Būk maloningas, visagali Tėve, šiem savo vaikam, kuriuos iš tam-

¹⁰ *Lumen Gentium*, 9.

sybių iškelei į savo tiesos šviesą. Teapsigyvena jų širdyse tavo Šventoji Dvasia, tiesos ir paguodos Dvasia, kad jie sugebėtų savo tautoje skleisti tavo Sūnaus prisikėlimo vaisius.

Duok šios tautos, kuri yra tavo, ganytojams maldingumo ir išminties, kad mokėtų vesti savo kaimenę į gyvenimo ganyklas. O padaryk, visagali Dieve, kad jie galėtų atlikti savo šventą tarnybą ramiai ir nevaržomai.

Apšviesk savo šviesa ir sustiprink savo jėga tuos, kuriuos esi pašaukęs tau pasišvęsti, kad būtų ištvėringi ir mokėtų aukotis besąlyginiai.

Padidink skaičių tų, kurie priima kunigišką ir vienuolišką, pašaukimą, sustiprink jų didžiadvasį ryžtą ir padaryk, kad jie galėtų be kliūčių eiti tavo dieviškosios tarnybos keliu.

Pažvelk, o Viešpatie, į vieningas šeimas, kurios gyvena tavo meilėje. Padaryk, kad jos su džiaugsmu ir atsakomybe priimtų gyvybės dovaną. Tavo malonės padedamos, teauga jos tarpusavio meilėje. Tėvai tesugeba perteikti savo vaikams tikėjimo dovaną, drauge ją konkrečiai paliudydami tikrai krikščionišku gyvenimu.

Su ypatinga meile pažvelk, o Dieve, į Lietuvos jaunimą. Jaunimas savo širdyse neša didžiąją viltį. Padaryk juos tvirtus ir dorus, kad galėtų su pasitikėjimu kurti savo ateitį. Padaryk, kad galėtų laisvai priimti savo tėvų tikėjimo dovaną, padaryk, kad ją priimtų su dėkingumu, padaryk, kad ją ugdytų su meile.

Tu esi tautų Viešpats ir žmonijos Tėvas. Aš maldauju tavo palaimos šiai tavo Lietuvos šeimai: tebūna jai leista pagal savo sąžinę išgirsti tavo šaukiantį balsą ir pasekti jį, einant tuo keliu, kurį pirmą kartą esi nurodęs prieš šešis šimtmečius. Jos priklausymo tavo Karalystei, šventumo ir gyvenimo karalystei, niekas tenelaiiko prieštaravimu žemiškosios tėvynės gerovei. Tebūna jai leista visada ir visur deramai tave garbinti ir laisvai bei ramiai liudyti tiesą, teisingumą ir meilę.

Viešpatie, palaimink šią tautą, apšviesk ją savo veido šviesa ir suteik jai savo ramybę.

Visiško pasitikėjimo dvasioje šiandien kreipiuosi į tave, o maloningoji Jėzaus Kristaus Motina, savo maldą jungdamas su tavo vaikų lietuvių malda, kuria jie kupini pasitikėjimo šaukiasi tavo pagalbos. O gailestingumo Motina! Ši tauta skuba pas tave, pasivesdama tavo globai:

POPIEŽIAUS JONO PAULIAUS II APAŠTALINIS LAIŠKAS LIETUVOS VYSKUPAMS
ŠVENČIANT LIETUVIŲ TAUTOS „KRIKŠTO“ 600 METŲ JUBILIEJŲ

neatmesk jos maldavimo didžioje negandoje, gelbėk ją nuo pavojų, vesk ją pas savo Sūnų.

Tu, o Motina, esi tarytum Bažnyčios atmintis. Tu visada atmeni, savo širdyje saugoji atskirų žmonių ir ištisų tautų rūpesčius. Tau pavedu Lietuvos brolių seserų per šešis šimtmečius sutelktą ir išsaugotą paveldą. Prašau tave: padėk jiems būti ir visada išlikti ištikimiam Kristui ir Bažnyčiai.

Jums, garbingieji ir brangūs Broliai, jūsų tikintiesiems ir visiems lietuviams, pasklidusiems pasaulyje, su nuoširdžia meile suteikiu mano Apaštalinį Palaiminimą.

Roma, prie šv. Petro, 1987 m. birželio 5 diena, devintaisiais mano pontifikato metais.

ŽEMAIČIŲ SKUNDAS
KONSTANCO VISUOTINIAME
BAŽNYČIOS SUSIRINKIME 1416 M.

Publ.: *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1376–1430*, ed. A. Prochaska, (serija: *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. 6), Cracoviae: Academia literarum Cracoviensis, 1882, p. 1018–1024. *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. 3, ed. Adam T. Działyński, Posnaniae, 1856, p. 184–190. *Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, pars I, collegit Paulus Jatulis (serija: *Fontes Historiae Lituaniae*, t. 3), Roma: Academia lituana catholica scientiarum, 1984, nr. 1, p. 2–13 (1416-02-13). Dalis žemaičių skundo išversta į lietuvių kalbą ir paskelbta: „Žemaičių pareiškimas Konstanco Bažnyčios Susirinkimui ir valdovams“, iš lotynų k. vertė Dalia Dilytė, in: *BRMŠ*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 517–518.

Šviesiausias kunigaikšti ir karalių karaliau, šventai gerbiami Kristuje tėvai ir dievobaimingi ponai! Kadangi ta šviesa, kuri apšviečia visą pasaulį, tik tada pradėjo apšviesti mūsų aklumo tamsumas, kai tos šviesos autoriui patiko pakviesti lietuvių gentį į tikrosios šviesos pažinimą, t. y. į katalikų tikėjimą. Daugelis mūsų brolių iš lietuvių genties, kurios mes esame kūnas ir kraujas, šventuoju krikštu yra atgimę ir ten pat Lietuvoje bendraudami su krikščionimis, pamokslininkų pamokytį, kiek galėjo suprato, kad išganymas, priklausomas nuo aukščiausio daiktų Kūrėjo, tegali būti skelbiamas tik tokių vyrų, kurie yra katalikai, pamaldžiai praktikuojantys Kristaus tikėjimą. Tie pamokslininkai plačiau mus mokė, kad visame pasaulyje nėra artimesnės aukščiausiam Dievui ir galinčios pasiekti platesnę ir vaisingesnę laisvę tautos, kaip krikščioniškoji tauta. Aukščiau minėti mūsų broliai skelbė mums kaip tikrą dalyką kad iš Aukščiausiojo lūpų išeinanti teisingumo pilnybė tarp krikščionių yra labiau mylima, negu tarp visų kitų tautų genčių, ir Dievo bei artimo meilė tokia jėga ir tokiu skelbimu tampa aiški, kad jie, tarsi ypatinga pareiga vienas su kitu surišti, niekam negali daryti to,

kas patiems nepatinka, niekam negali linkėti to, ko patys nenori; iš to galima spręsti ar kas nors yra tikras krikščionis.

Taigi, į šiuos dalykus atkreipę dėmesį ir juos gerai apsvarstę, daugelis iš mūsų buvo patraukti priimti katalikų tikėjimą atgimdyti šventuoju krikštu ir jau beveik visi būtų tapę katalikais, jeigu tai, apie ką su visu nusizeminimu ir dievotumu jūsų šventenybei žemiau išdėstysime, nebūtų kliudę ir davę priežastį pasipriešinimui. Buvo tokie žmonės, kurie atvyko į mūsų kraštą ėmė valdyti mūsų žemes ir mes vylėmės, kad jie atpirks mūsų tėvynę iš drakono nasrų bei tamsybių kunigaikščio velnio ir mūsų tėvynės gentį per krikštą atvers į Kristaus malonę. Tačiau savo dvasioje jie labiau norėjo ne katalikų tikėjimą plėsti, bet gobšiai pripildyti savo sandėlius, o ne dangų. Jų neteisingame, iškrypusiame ir beprotiškame valdyme mes buvome tarsi klaidžiojančios avys, nes nebuvo kas mus išgelbėtų ir kas atvestų į katalikų tikėjimą, nes galbūt dar nebuvo atėjęs laikas. Dabar gi *atėjo laiko pilnatvė*^[1], kurio metu jūsų šventajame susirinkime, kuris yra savalaikis šiame svyruojančiame pasaulyje, ir kurių Visagalis Dievas per švenčiausiąjį Romos karalių teikėsi sušaukti, būtų panaikintos visos klaidos, teršiančios pasaulį. Dabar jums, Šventajai Dvasiai padedant sukviestiems į vieną, atstovaujantiems visą Bažnyčią, priklauso pašalinti nesantaikas, plėsti krikščioniškąjį tikėjimą, išrauti su šaknimis erezijas ir atskalas. Jums gi pirmiesiems po Dievo duota valdžia numesti galiūnus nuo sostų ir išaukštinti mažuosius. Štai paskyrė jus Viešpats būti *virš genčių ir karalysčių*^[2], štai ką tik kreipėmės ir kreipiamės į šią jūsų šventą bendruomenę, kaip į mūsų sielų advokatą, ganytoją ir vyskupą, kad per jus, kuriems yra pavesta rūpintis visais, būtume priimti į šventosios Motinos Bažnyčios glėbį, ko karštai trokštame.

Taigi, priimkite norinčius atsiversti į katalikų tikėjimą, tuo darydami aukščiausiam Dievui garbę ir išplatindami Jo tikėjimą, kurių, laisvai Dievui teikiant savo palankumą, niekieno nepriversti rūpinamės priimti, kuriame gyvendami esame pasiruošę dėmesingai ir pamaldžiai nusilenkti jūsų išganingiems nurodymams ir Jėzaus Kristaus gailestingam mokslui, mes, kurie iki šiol klaidžiodami vaikščiojome mirties keliais ir kuriems dabar geraširdiškai leiskite įžengti į gyvenimo kelią. To tvirtai ir neabejodami tikėdamiesi iš jūsų šventenybės, turime viltį, kad paniekinamai mūsų neatmesite, kaip kitais atvejais buvome netiesiogiai

atmesti, bet su meile apglėbsite mus ir gailestingai bei tėviškai surinksite po savo globos sparnais, suteiksite visas prerogatyvas bei malones, kurias esate įpratę teikti kitiems tikra širdimi besilaikantiems Jėzaus Kristaus mokslo. Kad mūsų krikšto ir atsivertimo į tikrąjį tikėjimą užtęsimas jūsų šventenybei būtų žinomas, šiuo raštu norime jums tikrai ir teisingai deklaruoti, nužemintai prašydami, kad mums, nuolankiems ir pamaldiems bei norintiems atsiversti į katalikų tikėjimą, teiktumėtės suteikti maloningą ir palankią audienciją.

Nors nuo pat mūsų atsiradimo pradžios mes esame kilę iš laisvų tėvų ir esame tikrai laisvi, ir savo turtą bei nuosavybę turime paveldėjimo teise legaliai visiškai ir pilna laisve, niekam nebuvo pririšti vergyste, tačiau Prūsijos Vokiečių ordino broliai, puikiai žinodami mūsų kilmę iš laisvų tėvų ir pilną laisvę, labai stengėsi atimti iš mūsų laisvę ir taikų gyvenimą, priešiškausiai ir žiauriausiai būdu mus nusiaubdami, nekreipdami dėmesio į mūsų jau seniai turimą pamaldų ir karštą norą bei pastangas prisijungti prie katalikų tikėjimo. Jie nesistengė laimėti tikrajam Dievui mūsų sielas, bet norėjo okupuoti ir uzurpuoti mūsų paveldą ir mūsų žemes, kaip ir kitais atvejais buvo neteisėtai darę. Mes tikėjomės, kad minėti broliai yra Dievo siųsti, tačiau savo neišlavintu ir Kristaus tikėjime visiškai nepatyrusiu protu patyrėme, kad jiems niekas kitas nesvarbu, o tik pasaulio dalykai, apie dangiškus dalykus visiškai negalvoja, kad paskirti parodyti mums išganymo kelią ir pamokyti tikėjimo mokslo, rūpinasi mūsų atžvilgiu ieškoti ne tai, kas Dievo, o tai kas savo, ir stengiasi okupuoti mūsų žemes. Jiems svarbu ne nuolankumas, ne geranoriškumas, ne Dievo teisingumas, bet daugelis neteisybų ir ypač visokių blogybių šaknis gobšumas, kuris yra įstatymų pažeidimų tėvas, visokio kenkimo mokytojas, blogio nešėjas, nesantaikų šaltinis, visokių papiktinimų duobė. Ten, kur tikėjomės rasti mūsų atžvilgiu teisingumo pilnybę, norėdami išbandyti ir spręsti kaip jie įteigs mums katalikų tikėjimą patyrėme, kad jie visiškai neturi žmogiškos užuojautos ir jų gėdingo gyvenimo paveikti kai kurie mūsų klaidose taip sustiprėjo, kad daugelis, pasibjaurėję jų elgesiu, pasirinko verčiau mirti savo klaidose, negu priimti jų sugedimų deformuotą katalikų tikėjimą.

Šią iš jų pačių teisingumo paeinančią jų darbų pradžią, būtent, mūsų turto, žemės ir kitų gyvenimui reikalingų dalykų atėmimą pa-

liekant tik truputėlį žemės, mūsų laisvių atėmimą, vietiniai gyventojai pagonyms laiko nežmoniška ir verta visokio pasmerkimo. Todėl jiems valdant, tikriaus mus engiant, atrodo teisingiau būtų mums meluoti, vogti, plėšikauti, žudyti, norint vargingai patiems su namiškiais ir vaikučiais išsimaitinti. Stebimės, kodėl minėti broliai išdrįsta save vadinti krikščionybės vartais, labiau būdami skląščiu ir užraktu, neleidžiančiu tiems, kurie atvira širdimi nori įeiti į išganingą tikėjimo pažinimą. Niekada negali būti atimta laisvė tiems, kurie trokšta patekti į tikėjimo glėbį, nes neįtikėtina, kad tarnaujantys nuodėmei galėtų būti laisvi ar kuriuo nors būdu būtų laisvi tie, iš kurių atimamas paveldas ir turtai, reikalingi gyvenimui ir pastoviam tarnavimui Kūrėjui. Kiekvienas, iš kurio atimamas turtas ir prievarta paverčiamas elgeta, padaromas nuodėmės vergu ir būdamas nesutvirtintas kantrybės dorybėje, neturėdamas iš ko gyventi, grobia svetimą turtą, vykdo žmogžudystes ir yra verčiamas daryti kitą blogį. Tokiam žmogui saugiau yra pasilikti pagonybės klaidoje, negu prisidengus katalikų religija daryti tokias ar panašias Dievui nepakenčiamas nedorybes. Net pas pagonis negali likti be nerimo ir gėdos tas, kuris nori užvaldyti svetimą turtą, jį grobia ar jo trokšta, kaip tą daro minėti broliai. Neįmanoma, kad kas susitepęs ir nešvarus galėtų padaryti švarų kitą, iš ko seka, kad tik švarios rankos gali nuplauti kitų nešvarumus.

Žinoma, mes taip pat apsvarstome ir savo akimis matome, kaip tie patys broliai, jau seniai paėmę į savo valdžią prūsus, tinkamai jų neišmokė tikėjimo. Okupavę jų žemes, turtą ir paveldą, pajungė juos varganai vergijai, juos ir jų vaikus paskyrė nuolatiniam vergiškam darbui. O kaip jie moko tikėjimo, kokiū būdu sustiprina tikėjimo namiškius ir kokiū teisingumu bei užuojauta traktuoja atsivertusiuosius, kurių tik mažumą minėti broliai teįpratino prie Dievo įsakymų ir krikščioniškojo tikėjimo tiesų! Ir šiandien gali bet kas įsitikinti, kad minėti prūsai, nors ir pakrikštyti, tačiau katalikų tikėjimo visiškai neišmanantys, prieš krikštą turėtas jų žiaurumas nė kiek nėra sumažėjęs. Kadangi patys broliai puldinėja ir nusiaubia svetimas žemes, šia savo nusikalstama doktrina moko prūsus išlieti žmogaus kraują nepaisant nei lyties, nei amžiaus, deginti bažnyčias, daryti kitokias blogybes, kad net tarp žiauriausių barbarų nėra didesnių už juos. Kai patys broliai yra išpėjami ir pateikiami argumentai, kad šitokie dalykai neleistini, atsako, kad negali jų numalšinti, nes jie

visada buvo žiaurūs pagony; ir taip leidžia jiems daryti blogą, ir kuo daugiau blogybių padaroma, tuo daugiau tie broliai dėl to didžiuojasi ir giriasi.

Tie dalykai sulaukė mus nuo krikšto, nes mūsų nuomone, geriau yra nepažinti išganymo kelio, negu pažinus, laikytis jo iškreiptai ir klaidingai ar apmaudingai jo išsižadėti. Jei esant tokioms aplinkybėms krikštą būtume priėmę, galbūt būtume patekę į tą patį labirintą sykiu su prūsais, kurie labai blogai buvo išmokyti katalikų tikėjimo. Nors esame neišmanantys to tikėjimo, tačiau jaučiame, kad Dievo apvaizda, kuri savo potvarkiuose neklysta, nenorėjo suteikti aniems broliams tą garbę, nenorėjo, kad per tokius asmenis būtume pašaukti prie krikšto, nes jie tikėjimo darbuose griuvinėja ir visai nepaiso žmogiško gailestingumo. Sunkenybes gi, kurias jie mums darė priešingai žmogiško teisingumo ir gailestingumo papročiams su didelėmis skriaudomis, nusprendėme 1407 m. pasiųsti deklaruodami raštu visiems katalikams vadovams, tiek dvasininkams, tiek ir pasauliečiams. Tapatinka jūsų šventenybei pamaldžia ir geranoriška ausimi jį išklaudyti. Šis laiškas, turintis žemiau parašytus žodžius, yra toks:

„Visiems krikščioniškiems pasaulio kunigaikščiams ir tautoms. Išgirskite, šviesiausieji kunigaikščiai, tiek dvasininkai, tiek ir pasauliečiai, visi prakilnieji, galingieji ir rūpestingieji vyrai, katalikų tikėjimo mokytojai, prielankia dvasia priimkite sunerimusią ir prispaustą žmonių panešimą, kurie seniai rūpinasi prisijungti prie švenčiausiojo katalikų tikėjimo ir nepaliauja to siekę, tik ne per mūsų žemes valdančiuosius ir okupantus. Mus valdantieji Prūsijos Vokiečių ordino broliai, okupavę mūsų žemes, ieškodami tik to, kas sau, o ne kas Dievui, pradėjo mus spausti, iš pradžių mažiau, po to sunkiau, mūsų darbus, įprastus atlikti mūsų poreikiams, ėmė drausti, mūsų paveldėtą iš tėvų, senelių ir prose-
nelių turtą pradėjo užgrobinėti ir naudoti savo poreikiams, mūsų derlių – atiminėti, nusižengdami Dievui ir teisingumui, – grobti visą mūsų bitininkystę ir kitus naudingus mūsų pragyvenimui dalykus. Pagaliau mus, iš prigimties laisvus, ėmė versti dirbti vergiškus darbus, galų gale apdėjo mus įvairios rūšies nepakeliamomis naštomis, be jokios teisės atiminėja viską iš mūsų tarnų, savininkų, žemdirbių ir duoklininkų. Dabar gi atėmė visas mūsų medžioklės, žvejybos ir kitų naudmenų teises,

uždraudė prekybos ir kitais namų reikalais keliones į kaimynines žemes; panašiai ir mūsų kaimynams neleidžia mus lankyti su prekėmis ir kitais šios rūšies reikalais. Uždeda mums daugybę kitų naštu, kurias sunku raštu išdėstyti. Tačiau mums atrodo, kad už visas naštas yra sunkiausia tai, kad jie kiekvienais metais reikalauja kaip užstato mūsų vaikų, kuriuos jiems duoti atsisakome dėl tos priežasties, kad jau anksčiau, neturėdami jokio gailėstingumo, reikalavo mūsų sutuoktinių, stengdamiesi atskirti mus nuo žmonių, be to, jau turėdami beveik du šimtus mūsų vaikų, nepatenkinti skaičiumi.

Išgirskite, maldaujame, dabar išgirskite jūs, kurie mylite teisingumą, didžiulę, besaikę mūsų priespaudą, kuri kruvinai sužeidė mūsų dvasią, dėl kurios labiau reikėtų verksti, negu kalbėti. Minėti broliai, mūsų valdytojai, daug mūsų žemės kilniųjų ir galingųjų, kurie kariniuose ir kituose dalykuose, kaip liudija patirtis, yra žymūs, buvo padaryti vergais. Yra tikras dalykas, kad tris kilmingus vyrus, kurie, nenorėdami, kad jų sūnūs būtų paimti įkaitais, pasislėpė, su dviem pagrobtomis moterimis sudegino. Kai kuriuos panašius vyrus sykiu su žmonomis surišę išvežė į Prūsiją. Jaunutes mūsų seseris ir dukteris tie patys kryžiuočiai, paniekinę pagarbą kryžiui, jėga paimtas, ką su dideliu skausmu pranešame, išprievartavo. Tie dalykai yra viešai žinomi ir gali būti įrodyti. Vienas vyras iš geresniųjų bajorų, vardu Kirkutis, turėjo labai gražią dukterį, kurią minėti broliai jėga iš jo atėmė. To žmogaus sūnus, mergaitės brolis, nebegalėdamas pakelti priespaudos, kažkurį iš minėtų brolių, prievartaujančių jo seserį, išsitraukęs kalaviją, nužudė. Taip pat vieną plačiai žinomą bajorą, vardu Visginą, sykiu su žmona ir vaikais, surištą išvežė į Prūsiją, ten padarė vergais ir nužudė. Panašiai ir kitą žymų kilmingą vyrą, vardu Svolkenis, suėmė, jo namą su visomis sodybomis sudegino, tų sodybų gyventojus be jokio gailėsčio išžudė, tačiau Svolkenis, vežamas į Prūsiją pabėgo ir taip su Dievo pagalba išsilaisvino. Taip pat vieną, ne mažiau kilmingą už minėtus žmones vyrą vardu Sungaila, panašiai pagrobta, veždami į Prūsiją nužudė. Taip pat tris labai kilmingus vyrus, panašiai suimtus, be jokios kaltės nužudė, o jų palydovus su vaikais išvežė į vergiją.“

O kiek prispaustųjų nuolatinių aimanų ir dejonų kilo mūsų provincijoje, ko nuo amžių nebuvo girdėta! Iš viso to mes iš savo valdančiųjų

nieko kito nelaukėme ir nesitikime, kaip žiauriausios mirties ir to, kad jų kalavijai bus nuraudoninti mūsų krauju. Patys mūsų prispaudėjai, daugiau nebevadinsime valdančiaisiais, – prie blogio dar pridėdami blogį, privertė mus kelių nelygumus ištiesinti ir per neižengiamus miškus, per kuriuos pravažiavimas labai sunkus ar net neįmanomas, padaryti tiesius kelius, kad galėtų tuo laisviau mus nužudyti ir išnaikinti. Tuos dalykus savo dvasioje apsvarstydami, mes matome, kad tie broliai trokšta mus išnaikinti. Tarp kitų dalykų, ėmėme galvoti ir apie mūsų krikšto nutęsimą. Kodėl jie nutęšę pakvietimą mums krikštytis, kodėl mūsų provincijoje nepastatė nė vienos bažnyčios, kodėl į tokią plačią teritoriją nepakvietė nė vieno kunigo? Pradėjome galvoti, kad jie rezga kėslus mus išnaikinti. Atsisakę Dievo darbų, jie visiškai nukreipė savo dvasią į pasaulio darbus. Nepasitaikė nė vieno, kurį jie būtų pakrikštiję, išskyrus tuos, kuriuos pakrikštijo garsūs kunigaikščiai viešpačiai Vladislovas, Lenkijos karalius, ir Aleksandras, kitaip dar Vytautas, didysis Lietuvos kunigaikštis. Taigi, tokiu būdu minėti broliai, prisidengę gynėjų vardu, stengėsi mums tik pakenkti.

Taigi, jūsų šviesybė teapsvarsto tą žiaurumą ir nežmoniškumą, kurie mums suteikė didelę mirties baimę ir pelnytai mus atitraukė nuo paklusnumo jiems. Taip pat jūsų šviesybė tesiteikia suprasti, kad mūsų įžadais priimti Aukščiausiojo garbei krikšto malonę tebesitęsė ir to, Kristui vadovaujant, mes visomis jėgomis siekiame. Jei patys kryžiuočiai norėtų kitaip ar kitus dalykus apie mus pasakoti, nuolankiai prašome jais netikėti, o mes savo maldomis tebesiekiame, kad visagalis Dievas uždegtų mūsų širdis meilės dvasia ir kuo greičiau laimingai mus nuvestų į krikšto malonę.

Bet kadangi neatsirado, kas prie šio laiško prašymo priimti mus į katalikų tikėjimo prieglobstį pridėtų ranką, kreipiamės į jūsų šventenybę ir pamaldžiai prašome panaudoti savo autoritetą prieš tokį negailestingumą ir žiaurumą blogį; pašalinkite ir su šaknimis išraukite kenksmingus sodinius, įrenkite ir sodinkite Dievo Bažnyčioje tokius, kuriuos rekomenduotų nuolankumas, dorumas, gyvenimo išbandymai, kurie mokytų esančius jų valdžioje, neslėgtų vargšų, kurių bendravimas būtų teisingumas, kurių autoritetas būtų ne drabužyje, ne apsirengime, bet išsilavinime tikėjimo dalykuose ir tikėjimo gynime, kurių gyvenimas būtų viešai pagirtinas ir atminimas nuolatiniame palaiminime.

Teikitės suprasti, kad mes esame tikri žmonės, o ne gyvuliai, kuriuos galima dovanoti, nupirkti ir parduoti, esame Dievo kūriniai, padaryti pagal jo paveikslą, Dievo vaikų laisvėje, kuria, Kristaus tikėjime atnaujinti ir atgimę, norime naudotis ir džiaugtis kaip ir kiti krikščionys. Aiškiai ir specialiai pareiškiame, kad nenorime, jog tie broliai mus valdytų ir būtume jiems pajungti, nes jie yra įpratę jų valdžiai pavestus žmones ne valdyti, bet žiauriai engti. Kadangi trokštame tapti tikrais krikščionimis, norime ištikimai ir nuolankiai tarnauti pirmiausia Dievui, po to tam, kuris mums patiks.

Todėl nuolankiai maldaujame jūsų šventenybę, kad galėtume šį mūsų nuolankaus dievobaimingumo troškimą išpildyti bei įvykdyti ir tikėjimo bei meilės ryšyje švenčiausiąjį krikštą pamaldžiai priimti, jūsų šventenybė teiks mūsų prašymo įvykdymą pavesti šviesiausiems ir krikščioniškiems kunigaikščiams viešpačiams Vladislovui, Lenkijos karaliui, ir Aleksandru, kitaip Vytautui, Lietuvos kunigaikščiui ir iš jų pareikalauti, kad pasiėmę su savimi gerbiamus Kristuje tėvus Lvovo arkivyskupą Joną ir Vilniaus vyskupą Petrą, ištikimus bei išbandytus Kristaus tikėjime, atvyktų į mūsų provinciją ir suteiktų mums krikšto malonę, per kurią mes galėtume mielai prisijungti prie šventojo Kristaus garbintojų būrio. Tačiau kadangi be minėtų šviesiausiųjų kunigaikščių viešpačių Vladislavo, Lenkijos karaliaus, ir Aleksandro, kitaip Vytauto, Lietuvos kunigaikščio, pagalbos šis šventas darbas negalėtų būti gerai įvykdytas, jūsų šventenybė teiks kiekvieną iš jų paraginti, kad paskirtų mūsų provincijoje vietoves, kuriose minėti Lvovo arkivyskupas Jonas ir Vilniaus vyskupas Petras pastatytų pirmiausia katedrą, po to kitas bažnyčias ir kiek bus reikalinga to švento darbo užbaigimui, dėl mūsų neturto negalint pilnai suaukoti, teiktųsi savo įgimtu dosnumu visagalio Dievo šlovei ir jūsų šventenybės garbei papildyti ir užbaigti. Jie gi yra Jėzaus Kristaus nariai ir Šventosios Dvasios įrankiai, kurių tarpininkavimu Aukščiausiojo galybė teikiasi daryti didžiųjų dalykų ir krikščionių tikėjimas plačiai išplinta. Užbaigdami, atsidavusiai deklaruojame jūsų šventenybei savo neabejotinos vilties pasikliovimą, kad kuo greičiau būsime per šventąjį krikštą prijungti prie švenčiausio krikščionių būrio, paniekoje turėsime tamsybių kunigaikštį su visais jo tarnais, kurie bandė trukdyti ir trukdydavo mums priimti šventąjį tikėjimą ir kol turėsime

Dievą mums maloningą ir Jėzų Kristų mūsų gynėją, nebijosime jokių priešų ginklų, neabejojame, kad netgi visus visų, norinčių prieš teisingumą mus užpulti, priešiškus, padedant mūsų Sutvėrėjui Dievui, sutrypsime.

*Iš lotynų kalbos vertė Apaštalinis protonotaras
kun. Juozapas Gedgaudas*

^[1] Gal. 4.4.

^[2] Jer. 1.10.

JONAS DLUGOŠAS

ŠLOVINGOSIOS LENKIJOS KARALYSTĖS
ANALAI ARBA KRONIKOS

Publ.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XV a. pabaigos*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 580–583.

1413-IEJI VIEŠPATIES METAI

p. 580

KARALIUS VLADISLOVAS GESINA AMŽINĄJĄ UGNĮ,
ŽEMAIČIŲ GARBINAMĄ KAIP DIEVYBĘ, IŠKERTA ŠVENTĄSIAS GIRIAS
IR NAIKINA PLAČIAI ŽINOMAS PAGONIŠKAS APEIGAS

Sudaręs amžiną ir neišardomą sąjungą bei labai naudingą santarvę tarp Lenkijos ir Lietuvos ponų, lenkų karalius Vladislovas drauge su karaliene Ona¹ ir dukterimi Jadvyga, lydimas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro, išvyko į Lietuvą. Jį labai kankino ir slėgė rūpestis, kad jo gimtasis kraštas Žemaitija, didelei karaliaus negarbei, iki šiol tebeskendi beprasmiškoje pagonybės klaidatikystėje. Sutelkęs visas savo jėgas minėtam kraštui apšviesti krikščioniškuoju tikėjimu, manė, jog pirmiausia reikia imtis apvalyti žemaičių tautą nuo stabmeldystės bjaurasties. Pasiėmęs apsišvietusių ir dievobaimingų vyrų, uolių Dievo tarnų, maždaug apie šv. Martyno dieną išvyko vandens keliais į Žemaitiją, ketindamas atlikti dvasinę misiją. Palikęs prie Kauno karalienę Oną su kelionės reikmenimis, jis leidosi Nemuno upe žemyn iki Dubysos, o iš ten, kildamas Dubysa aukšty, atplaukė į Žemaitiją. Sušaukęs visus Žemaitijos žmones – ir vyrus, ir moteris, pradėjo aiškinti, kaip bjauru ir gėdinga yra žemaičiams skendėti klaidatikystės prietaruose, kai visi lietuviai, tiek kunigaikščiai, tiek vadai, tiek ir paprastieji žmonės, išpažįsta

vieną tikrąjį Dievą ir juo vadovaujasi. Po to jie išgriovė stabmeldiškus aukurus, iškirto šventąsias girias ir atvyko prie labiausiai žemaičių garbinamos dievybės – ugnies, kurią, be jokios abejonės, laikė švenčiausia ir amžina. Apeigų žyniams be perstojo kurstant malkomis, ji kūrenosi už Nevėžio upės pačioje aukščiausios kalvos viršūnėje. Karalius Vladislovas, prisiartinęs prie bokšto, kuriame kūrenosi ta ugnis, jį padegė, o ugnį išžarstė ir užgesino. Po to lenkų kareiviams liepė iškirsti miškus, kuriuos žemaičiai garbino kaip šventas savo dievų buveines, panašiai kaip tame poeto eilėraštyje: „Dievai taip pat ir miškuose gyveno“. Žemaičiai buvo tokie tamsuoliai, kad šventais laikė ne tik anksčiau minėtus miškus, bet ir paukščius bei žvėris, gyvenančius juose, ir kas tik į juos įžengdavo, jų papročiu turėjo būti laikomas šventu. Todėl nė vienas žemaitis nedrįso tuose miškuose kirsti malkų, medžioti žvėrių bei paukščių, nes tam, kuris niokoja šventą girią, žudo žvėris ir paukščius, būdavo išsukiojamos rankos ir kojos taip, kaip demonai sugeba. Taigi ilgainiui žvėrys ir paukščiai buvo papratę gyventi anksčiau minėtose giriose tartum namie ir žmonių buvimo nei vengė, nei bijojo. Todėl barbarus labiausiai stebino tai, kad lenkų kareiviai, kirsdami jų šventus miškus, nepatyrė jokių kūno sužalojimų, kai tuo tarpu jie patys dažnai susižeisdavo. Be to, tuose miškeliuose šeimos ir kiekvienas namas turėjo jiems skirtą ugniavietę, kurioje degindavo visų mirusių || namiškių ir artimųjų kūnus kartu su žirgais, balnais ir puošnesniais drabužiais. Prie tokių ugniaviečių sustatę iš kamštinio ažuolo padarytus suolus, ant jų padėję iš varškės pagamintą panašų į sūrį valgį, o ant ugniakuro užpylę midaus, tie lengvatikiai manė, kad ten sudegintų jų mirusių artimųjų dvasios naktį ateisiančios ir pasisotinsiančios tuo maistu bei numalšinsiančios troškulį midumi, nulietu į ugniakurą ir įsigėrusiu į pelenus; žinoma, ne dvasios, o varnos, juodvarniai ir kiti miško paukščiai bei žvėrys paprastai visada surydavo padėtą maistą. Negana to, spalio pirmąją visoje Žemaitijoje minėtosiuose giriose būdavo švenčiama didžiausia šventė, į kurią rinkdavosi vyrai ir moterys iš viso krašto ir atsinešdavo valgių bei gėrimų, kiekvienas pagal savo išgales. Keletą dienų papuotavę, kiekvienas atnašaudavo ant savo aukuro aukas saviems pagoniškiems dievams, pirmiausia dievui, jų kalba vadinamam Perkūnu, tai yra griautiniui, vildamiesi tokiomis iškilmėmis bei aukomis įsiteiksią dievams ir pastiprinsią savo artimųjų dva-

sias. Didžioji Žemaitijos dalis yra pakrypusi į šaltąją šiaurę, ribojasi su Prūsija, Lietuva ir Livonija. Šalis yra apjuosta girių, kalvų ir upių, žemė ten derlinga; ji suskirstyta į tokias sritis: Ariogalos, Raseinių, Medininkų, Kražių, Viduklės, Veliuonos, Kaltinėnų ir kitas. Tais laikais žemaičiai buvo laukiniai, netašyti, žiaurūs, linkę į visokius nusikaltimus. Žmonės liekni ir augaloti, maitinosi kukliai ir saikingai, pasitenkindavo duona ir mėsa, troškulį retai malšindavo midumi ar alumi, dažniausiai – paprastu vandeniu. Aukso, sidabro, geležies, vario, vyno, žuvų ir prieskonių nepažino ir nevartojo. Žemaitis vyras galėjo turėti kelias žmonas: po tėvo mirties – pamotę, po brolio mirties – brolienę imti už žmoną. Neturėjo jie jokių prideramų namų nei puošnių pastatų, gyveno tik paprastuose būstuose². Jų vidaus erdmė plati ir ilga, o viršus įtrauktas. Būstai statomi iš medžio, šiaudiniais stogais, platesni apačioje ir po truputį siaurėjantys į viršų, panašūs į didelį laivą: viršuje viena anga, pro kurią patenka šviesa. Po ta anga kūrenasi židiny, kur verda paprastas jų valgis ir kur jie ginasi nuo šalčių, kaustančių ši kraštą didžiąją metų dalį. Tuose būstuose jie gyvena su žmonomis, vaikais, samdinais, kartu laiko galvijus, arklius, javus ir visus ūkio padargus. Neturi kitokių pastatų, tarkim, namų su pokylių menėmis, rūmų, sandėlių, kamarų nei tvartų, bet tuose pačiuose būstuose gyvena patys ir laiko galvijus, arklius ir visokius kitokius naminius gyvulius. Kaimiečių tauta, žmonės laukiniai ir šurkštūs, linkę į stabmeldystę, burtus, kerėjimus.

KARALIUI VLADISLOVUI SAKANT PAMOKSLĄ, ŽEMAIČIAI
PRIIMA DIEVO ŽODĮ. JUOKINGA PRASČIOKO MINTIS
APIE PASAULIO SUKŪRIMĄ

Kadangi nė vienas iš dvasininkų, atvykusių kartu su karaliumi Vladislovu į Žemaitiją, nemokėjo šnekėti žemaitiškai, tai Lenkijos karalius pats turėjo skelbti || tikrąjį tikėjimą ir skiepyti pamaldumą. Pirmiausia juos pamokė Viešpaties maldos, po to Tikėjimo išpažinimo, atskleisdamas dvylika tikėjimo dalių, kad pirma, nei bus pakrikštyti, su džiaugsmu išpažintų tikėjimą. Po to plačiau išaiškino, kad reikia garbinti vienatinį Dievą, tačiau trijuose asmenyse, gailėstingiausią viso pasaulio Kūrėją ir Atpirkėją. Stengėsi atitraukti žemaičius nuo apakinusios juos

p. 582

akivaizdžios pagoniškos klaidatikystės, nuo netikrų dievų, kaip antai ugnies, Perkūno, miškų, žalčių, šventų miškelių, kuriuos jie garbino, užuot [garbinę] tikrąjį [Dievą]. Taip pat įrodinėjo, kad visi tie padarai, sukurti tikrojo Dievo, neturintys proto ir negalintys net patys sau pagelbėti; beje, nors jie ir stipresni už protingus žmones, tačiau yra pavaldūs žmonių valiai ir protui. Tuo ir patys savo akimis galėję įsitikinti, nes ugnis, kurią laikė šventa, užgesinta, šventi miškėliai, girios ir šilai iškirsi, aukurai ir stabai sutrypti. Tokius ir daugybę kitų dalykų, kuriuos dvasininkai karaliui primindavo, karalius Vladislovas skelbė ir aiškino. Žemaičiai susijaudinę, kad jų dievybės ir šventenybės sunaikintos ir kad pats karalius juos įtikinėja, galop sutiko priimti krikščionių tikėjimą, nusikratyti pagoniškų nuodėmių ir pasikrikštyti vandeniui; sutikimą jie perdavė vieno vyresnio amžiaus žmogaus, išrinkto tam reikalui, lūpomis tokiais trumpais ir šmaikščiais žodžiais: „Kadangi mūsų dievai, kuriuos garbinome protėvių pavyzdžiu, tavo ir tavo karių, šviesiausiasis karaliau, buvo sunaikinti ir, būdami silpni bei nepajėgūs, buvo lenkų Dievo nugalėti, apleidžiame tuos savo dievus ir apeigas ir šliejamės prie lenkų ir tavo Dievo, kaip stipresnio.“ Taigi žymesnieji žemaičiai, kurie buvo supažindinti su tikėjimu ir gerai išmokyti tikėjimo tiesų, buvo krikštijami, stebint ir prižiūrint pačiam Lenkijos karaliui Vladislovui, jam parinkus krikščionišką vardą. Po to visiems priėmusiems krikščionių tikėjimą ir pakrikštytiems karalius dosniai dalijo geriausią gelumbę, arklius, drabužius, pinigus ir kitas dovanas iš malonės šventam tikėjimui, kad ir kiti taptų palankesni ir priimtų šį tikrąjį tikėjimą. Svarbiausioje Žemaitijos vietoje, Medininkų krašte, karalius Vladislovas pastatydino katedros bažnyčią šventųjų kankinių Aleksandro, Teodoro ir Evencijaus garbei, o paskui kitose vietose ėmė steigti ir statydinti paprastes bažnyčias, nustatė joms deramas pajamas ir patvirtino jų atidarymą savo raštu.

Kartą atsitiko, kad Pamokslininkų ordino brolis karališkasis pamokslininkas magistras Mikalojus Venžikas žemaičius mokė tikėjimo tiesų. Kalbėjo su vertėju ir plačiai aiškino apie pasaulio sukūrimą bei pirmojo žmogaus Adomo nuopuolį. Vienas iš žemaičių pamanė, kad magistras Mikalojus Venžikas taip išsamiai pasakoja apie pasaulio sukūrimą, nes tai buvę atsitikę jo amžiuje, jo atminimu ir jis pats matęs

pasaulio sukūrimą. Būdamas paprastas kaimietis, jis nepajėgė viso to suprasti ir tokiais žodžiais pratrūko: „Šviesiausiasis karaliau, šis kunigas, skelbdamas, kad šis pasaulis sukurtas, meluoja, juk, jei žmogus neilgaamžis, tai || kaip jis gali liudyti atsimenąs pasaulio sukūrimą? Tarp mūsų yra žmonių daug vyresnių, yra ir šimtą metų pranokusių, bet jie neprisimena to sukūrimo; žino tik, kad už tų kalvų ir upių visada švietė saulė, mėnulis ir žvaigždės“. Karalius Vladislovas liepė jam nutilti, sakydamas, jog magistras Mikalojus Venžikas apie pasaulio sukūrimą tikrą teisybę kalbėjęs, tik jis nesakęs, kad pasaulis buvęs sukurtas jo laikais, bet tai įvykę prieš šešis tūkstančius ir šešis šimtus metų Dievo valia ir jo visagalybės dėka; ir taip užbaigė: „Visagalis Dievas, stebuklingu būdu sukūręs į save panašų žmogų, apgyvendino jį džiaugsmingame rojuje, o kai šis nusidėjo ir visai būsima giminei mirtį ir amžiną pasmerkimą užtraukė, Dievas dar stebuklingiau jį atpirko, pasiuntęs savo sūnų, gimusį iš Nekaltosios Mergelės, ir davęs per jį pasauliui Naująjį Testamentą“.

p. 583

KARALIUS, RŪPINDAMASIS ŽEMAIČIŲ GEROVE,
PAVEDA JUOS VALDYTI LABAI DIEVOBAIMINGAM
VYRUI KĘSGAILAI, O PATS GRĮŽTA Į VILNIŲ

Dievo malone ir uoliomis pastangomis sėkmingai atvertęs į krikščionių tikėjimą žemaičius, Lenkijos karalius Vladislovas rengėsi iš ten išvykti. Gerai žinojo, kad žemaičiai yra netvirto tikėjimo žmonės ir kad kai kurie iš jų, ypač tie, kurie vengė krikščionių tikėjimo ir krikštijimosi, nes jų netikri dievai buvo sunaikinti ir ugnis, kurią laikė šventa ir amžina, – užgesinta, didžiai nuliūdę su kartėliu rengėsi vėl įžiebtį amžinąją ugnį, kurios pelenai ugniakure dar tebebuvo šilti. Slapta jie štai kaip susitarė: „Jei karaliui išvykus įstengsime atgaivinti aukure išblėsusią ugnį, tai įsitikinsime, kad mūsų dievybė negalėjo būti sunaikinta.“ Karalius pasiliko keletą dienų tarp netikinčiųjų ir visą tą laiką savo kariams liepė prinešus iš Nevėžio vandens ir aukurą, ir nepašvęstą ugniavietę iki pat kraštų gausiai užlieti ir paskandinti. Negana to, ėmėsi iš anksto priemonių – paskyrė žemaičių seniūnu ir viršininku Kęsgailą^[1], vieną iš Lietuvos didikų, vyrą dorą ir dievobaimingą, kuriam griežtai įsakė ypa-

tingu rūpesčiu apgaubti naujai atsivertusiuosius, visokiais būdais žiūrėti ir stengtis, kad jie neatsisakytų krikščioniškųjų tiesų, nebegrižtų prie stabmeldystės, kad nebeaukotų netikriems dievams ir nebeatlikinėtų pagoniškų apeigų. Šis, ištikimai vykdydamas karaliaus įsakymus, naujai atsivertusiuosius stiprino, o nekrikštus pagonis gynė nuo įsisenėjusios stabmeldystės. Ir taip per kelias dienas žemaičių tauta, visiškai priėmusi katalikų tikėjimą, pati pakėlė ranką prieš savo netikruosius dievus, o girias, kurias anksčiau šventomis laikė, pavertė derlingais laukais. Tai atlikęs, karalius Vladislovas patraukė į Lietuvą ir šv. Elzbietos dieną atvyko į Trakus, iš kur įprastais keliais, iš dvaro į dvarą keliaudamas per Lietuvą, Viešpaties užgimimo dieną atvyko į Vilnių ir čia su karaliene Ona ir didžiuoju kunigaikščiu Aleksandru atšventė Kalėdas. [...]

Iš lotynų kalbos vertė Daiva Mažiulytė

Joannis Dlugossii, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae. Liber undecimus, 1413–1430*, Varsaviae: Wydawnictwo naukowe PWN, 2000, p. 63, 83–84.

[AD 1416]

KARALIUS VLADISLOVAS SIUNČIA PASIUNTINIUS Į KONSTANCO
SUSIRINKIMĄ, KAD KRYŽIUOČIAI ŽEMAIČIŲ NEVARGINTŲ IR
KAD JAM PAČIAM BŪTŲ LEISTA PASTATYTI KATEDROS BAŽNYČIĄ
JŲ KRAŠTE

Po susirinkimo Veliuonoje Lenkijos karalius Vladislovas drauge su Aleksandru Vytautu bei Lenkijos prelatais ir baronais atvyko į Kauną ir daugiau kaip tris tūkstančius žemaičių genties abiejų lyčių žmonių pakrikštijo, apdovanojo ir suvienijo su mūsų tikėjimu ir religija. Iš Kauno grįžęs į Trakus ir išleidęs namo lenkų prelatus ir baronus, laiką leido medžiodamas Lietuvoje. Kristaus Gimimo šventę sutikęs Gardine, paskui apkeliavo kitas įprastas vietas. Galiausiai karalius Vladislovas ir Aleksandras Vytautas didžiai susirūpinę tuo, kad Žemaičių žemė neatkristų nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, išsiuntė savo ypatinguosius pasiuntinius riterius, lietuvius Jurgį Gedgaudą, Jurgį Galminą Nadabaitį ir lenką Mikalojų Sepinskį į šventąjį Konstanco susirinkimą

su prašymu, kad jų rūpesčiu Kryžiaus ženklų pažymėtas ir neseniai iš pagonybės tamsos į tikėjimo šviesą atvestas žemaičių gimines nebūtų leista kryžiuočiams spausti ir varginti ir kad jie, kurie žemaičius įvairiopa ir be saiko vargino, saugotų ir laikytųsi taikos su naujakrikščiais žemaičiais, kad jie vėl neatkristų į stabmeldybę; taip pat prašydami, kad susirinkimas suteiktų teisę įsteigti katedros bažnyčią, kuriai Lenkijos karalius Vladislovas jau buvo parinkęs vietą, pastatęs ir apdovanojęs. Visiems šiems dalykams susirinkimas pritarė ir kryžiuočiams griežčiausiai uždraudė puldinėti žemaičius, o Lvovo arkivyskupui Jonui Žešoviečiui ir Vilniaus vyskupui Petrui suteikė specialų raštišką įgaliojimą įsteigti katedrą žemaičių krašte^[2]. [...]

ŽEMAITIJOJE PASTATOMA KATEDROS BAŽNYČIA

[AD 1417]

Lvovo arkivyskupas Jonas Žešovietis atvyko į Lietuvą įgyvendinti jam ir Vilniaus vyskupui Konstanco susirinkimo duotą įgaliojimą ir laikydamasis to paties susirinkimo nurodymų ir potvarkių, drauge su Vilniaus vyskupu Petru, ten pat dalyvaujant ir Lenkijos karaliui Vladislovui, pastatė ir įsteigė Žemaičių žemės Medininkų vietovėje šventųjų Aleksandro, Evencijaus ir Teodoro titulo katedros bažnyčią, kuriai Lenkijos karalius Vladislovas jau anksčiau buvo užrašęs pakankamas pajamas^[3]. Be to, Lenkijos karalius Vladislovas Žemaitijoje įsteigė ir pajamomis aprūpino dar dvylika parapinių bažnyčių, mat tiek buvo paviėtų ir kiekviename iš jų pastatė po vieną bažnyčią, prie kurių įkurdino jų rektorius ir nustatė, kad kiekvienas iš jų turi turėti Medininkų katedros bažnyčios kanauninko titulą, stalę, o kapituloje – atitinkamą balso ir rango eiliškumą. Pirmuoju Medininkų katedros vyskupu buvo paskirtas ir pašventintas iš vokiečių kilęs, bet Vilniuje gimęs Motiejus, nes jis mokėjo lietuvių ir žemaičių kalbą. Tuo tarpu visiems lenkų tautybės kunigams, pasižymėjusiems tikėjimo platinimo uolumu, buvo paskirtos dvylika parapinių Žemaitijos bažnyčių, kurioms Lenkijos karalius Vladislovas ir kai kurie Lenkijos Karalystės prelatai kiekvienais metais siuntė pinigų, knygas ir liturginius rūbus taip teikdami dosnią paramą stiprinti šventąjį tikėjimą. Taigi tuo metu visi likę žemaičių genties žmonės prisijungė prie katalikų būrio ir įgijo krikščionių tikėjimo

tapatybę, o Lvovo arkivyskupas Jonas ir Vilniaus vyskupas išmokė juos tikrojo tikėjimo ir per krikšto vandenį leido jiems atgimti. Apie visai tai karaliaus ir minėtųjų Lvovo bei Vilniaus vyskupų laiškais buvo pranešta Konstanco susirinkimui ir popiežiui Martynui, o jie, prisipildę didžiulio džiugesio, šią didžiai gerą žinią plačiai paskelbė po visus katalikų pasaulio kraštus. Taip pat ir Lenkijos karaliui Vladislovui popiežius Martynas atsiuntė tokio turinio laišką, kuriame išgyrė jo pamaldumą ir uolumą.

Iš lotynų kalbos vertė Darius Baronas

¹ Karalienė Ona – antroji Jogailos žmona.

² „gyveno tik paprastuose būstuose“ – čia kalbama apie senąjį žemaičių pastato tipą – numą.

^[1] Pastebėtina, kad Kęsgaila Valmantaitis Žemaitijos seniūnu buvo jau 1412 m. (plačiau apie jį žr. Petrauskas, R., 2003, p. 250–251).

^[2] Kai kuriuose Dluogošo „Analų“ nuorašuose nurodoma, kad į pasakojimą įterpiamas šis Konstanco susirinkimo išduoto įgaliojimo tekstas (*quarum inserimus tenorem*), tačiau jis taip ir nebuvo perteiktas.

^[3] Apie Dluogošo kuriamą Žemaičių vyskupijos steigimo vaizdą žr. šio leidinio p. 119 ir t. Taip pat žr. Baronas, D., 2011.

MOTIEJUS STRYJKOVSKIS

LENKIJOS, LIETUVOS, ŽEMAIČIŲ
IR VISOS RUSIOS KRONIKA

Publ.: *BRMŠ*, sudarė Norbertas Vėlius, t. 2: *XVI amžius*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, p. 566–567.

XV KNYGA, 5 SKYRIUS

p. 566

APIE ANTRĄJĄ LIETUVOS SUJUNGIMĄ SU LENKIJA IR
BAJORŲ LAISVIŲ IR HERBŲ SUTEIKIMĄ LIETUVIŲ ŠEIMOMS,
TAIP PAT APIE ŽEMAIČIŲ KRIKŠTĄ

[...] Po to karalius su Vytautu iškeliavo į Žemaičius, o tenai žmones, dar pagonybės nepametusius, į šventą krikščionių tikėjimą su didžiu uolumu ir atkaklumu lenkė, jų stabus, šventuosius miškus, žalčius ir kitus pagoniško tikėjimo daiktus (o juos turėjo tokius pat kaip ir lietuviai) iškirto ir sunaikino, o labiausiai – amžinąją ugnį, kurią jie vadino *Znicz*, ant aukšto kalno palei Nevėžio upę karalius liepė lieti ir užgesinti, o jie dėl to aimanavo su didžia širdgėla, keikdami lenkus ir lietuvius krikščionis, ir stebėjosi, kad jų dievai už nuoskaudas jiems nekeršija. O karalius ir Vytautas iš dalies dovanomis, iš dalies grasinimais ir baudomis vertė juos pripažinti tikrąjį Dievą ir šventą krikštą.

O kadangi kunigai lenkai su jais kalbėti nemokėjo, tai pats Jogaila ir Vytautas su didžiu uolumu ir darbštumu, du apaštalai, pirmiausia išmokė juos Viešpaties maldos, paskui krikščionių tikybos išpažinimo. Taip tad žemaičiai, pamatę savo dievų niekumą, siuntė vieną seną vyrą iš savųjų tarpo pas karalių sutikdami krikštytis, o tasai jų vardu taip kalbėjo: „Kad jau pažinome, šviesiausiasis karaliau Jogaila ir skaisčiausiasis kunigaikšti, mūsų valdove, jog mūsų dievai, bejėgiai ir silpni, jūsų

lenkiško Dievo yra nugalėti ir sunaikinti, išsižadame jų ir dedamės prieš jūsų lenkiško Dievo, kaip galingesniojo“. Po to karalius liepė juos, kaip pirmiau lietuvius, pulkais surikiuoti, vardan Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios vandeniui šlakstyti ir duoti kiekvienam pulkui skyrium po vardą – Petrus, Staniulis ir t. t. Taip pat ir moterims – Aniulė, Magrulė, Jadziulė, ir taip ligi galo.

O po to krikšto garbuis Mikalojus Venžikas, Pamokslininkų ordino vienuolis, karaliaus pamokslininkas, per vertėją skelbė Dievo žodį naujakrikščiams žemaičiams apie tikybą, apie pasaulio sutvėrimą ir apie Adomo nuopuolį. Tatai girdėdamas, vienas senas žemaitis tarė karaliui: „*Welna ažyn, tassaj Kunigs meluj, Milastiwas Karalau*“ ir t. t. – „jis kalba apie pasaulio sutvėrimą, pats būdamas dar nesenas, o tarp mūsų yra kiek gana senų žmonių, jau ir šimtą metų išgyvenusių, bet jokio pasaulio sutvėrimo neatmenančių, jie tiktai sako, kad saulė ir mėnuo, taip pat žvaigždės savo takais eina ir mums šviečia“. Į tai karalius jam atsakė, jog anas netvirtina, kad pasaulis jo atminimu buvęs sutvertas, bet kad tai buvę senų senovėje, atseit prieš šešis tūkstančius metų ir dar daugiau, pagal Dievo patvarkymą ir t. t. O tuo anų laikų žmonių naivumu nereikia stebėtis, nes dar ir neseniai, mūsų amžiuje, atsitiko Kaune, kad Didįjį penktadienį, kai bernardinų pamokslininkas, pagal įprastą „tvarką“ apie Viešpaties kančią kalbėdamas, atlikinėjo apeigą, vaizduojančią Viešpaties Kristaus kankinimus, ir kai, priėjęs *ad flagellationem* [= prie plakimo], rykštele ir botagu plakė, žemaitis, paprastas kaimietis, klausė savo draugą: „*A ką tataj muschi Kunigas?*“ Tasai jam atsakė: „*Pana Diewa*“. O anas klausė: „*Ar aną, kuris mumus padare piktus rugius?*“ (nes tais metais rugiai buvo įprastai užderėję). Draugas jam atsakė: „*Anu*“, o kaimietis tuoj riktelėjo pamokslininkui: „*Gieraj milas Kunige plak schitą Diewa, piktus mumus dawę rugius!*“ Taigi anuo sykiu Jogaila su Vytautu, tais pat 1413 metais Žemaičių žmones pakrikštiję ir stabmeldybę išnaikinę (nors negalutinai), įsteigė Žemaičių vyskupiją Medininkuose ir paskyrė pirmąjį vyskupą Motiejų Vilniškį, dėl to, kad jis mokėjo žemaičių kalbą, ir fundavo bei aprūpino katedros bažnyčią, pavadintą šventųjų apaštalų Petro ir Povilo vardu (ne Aleksandro ir ne Teodoro ir Evancijaus, kaip Miechovijus parašė). Taip pat Vytautas fundavo ir pastatydino Žemaičių kunigaikštystėje devynias parapijų bažnyčias pavietuose, kurie tais lai-

kais buvo žymiausi – Ariogaloje, Kražiuose, Medininkuose, Raseiniuose, Viduklėje, Veliuonoje, Kaltinėnuose, Cetroje¹, Luokėje. Paskui tos Žemaičių vyskupijos kanonijas ir parapijas keturioliktais metais po įsteigimo patvirtino Jonas, Lvovo arkivyskupas, ir Petras, Vilniaus vyskupas, kaip rašė Kromeris ir Dlugošas. Karalius Jogaila ir Vytautas dar paskyrė Žemaičių seniūnu Kęsgailą, garbų Lietuvos bajorą, ir išvažiavo: Jogaila į Lenkiją susitikti su naujuoju Prūsijos magistru Mykolu Kuchmeisteriu, o Vytautas – į Pskovo pasienį 1414 metais.

Iš lenkų kalbos vertė Dominykas Urbas

¹ *Cetroje* – neaiški vietovė, galimas dalykas, kad vietovardis „Cetra“ atsirado per klaidą iš santrumpos „etc.“ (t. y. „ir kitose“).

ALBERTAS VIJŪKAS-KOJALAVIČIUS

LIETUVOS ISTORIJA

Publ.: Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorija*, įvadą ir paaiškinimus parašė Juozas Jurginis, (serija: *Lituanistinė biblioteka*), Vilnius: Vaga, 1988, p. 384–388.

Ši aplinkybė ir paskatino Jogailą kitais metais sušaukti abiejų tautų Seimą Horodlės mieste prie Bugo. Į seimą atvažiavo gausybė lietuvių, ne tik kunigaikščių bei didikų, bet ir šiaip bajorų. Seimas aptarė šiuos svarbius klausimus: Lenkijos ir Lietuvos sąjungos stiprinimą ir Romos tikėjimo diegimą Lietuvoje bei kovą su kai kuriomis sektomis ir visokiais prietarais. Kadangi niekas taip neskatina ir nepalaiko toje pačioje valstybėje draugiškų žmonių santykių kaip lygybė ir teisėtumas, vargu ar galima buvo tikėtis pastovios santarvės, kol Lietuvos didysis kunigaikštis turės daugiau teisių į Lietuvos bajorų asmenis bei jų turtus nei Lenkijos karalius – į savuosius. Reikėjo iš viso apriboti didžiojo kunigaikščio galią ir suteikti jo valdiniais didesnių teisių. Šiuo atveju vargu ar ką geriau galima buvo padaryti, kaip suteikti Lietuvos bajorams tas pačias privilegijas, kurias turėjo Lenkijos bajorai, tada visi gyvens lygiomis teisėmis, kaip vienos valstybės piliečiai. Šitai padarius, ilgainiui Lietuvos ir Lenkijos santarvė ir sąjunga sutvirtėjo ir daugiau nebeprisklausė nuo didžiojo kunigaikščio valios bei noro. Taigi šiame seime ir buvo priimtas įstatymas, kad Lietuvos bajorija naudosis visomis privilegijomis, kurias jau turėjo lenkų bajorai. Valdovas negali turėti didesnių teisių į bajorų asmenis bei jų turtą, nei leidžia valstybės įstatymai. Teisę rinktis valdovą turi senatas ir bajorai, tačiau nei lietuviai negali rinktis didžiojo kunigaikščio be karaliaus ir lenkų žinios, nei lenkai karaliaus – be lietuvių žinios. Vainados ir kaštelionai turi būti skiriami taip, kaip šitai daroma Lenkijoje. Bendri abiejų tautų seimai bus šaukiami Liubline arba Parčeve. Be valdovo sutikimo bajorai neturi teisės nei parduoti, nei

p. 384

1413 metai
Karalius
Jogaila su
daro naują
susitarimą

*Lietuviams
suteikia lenkų
privilegijas*

*Lenkai
leidžia
lietuviams
naudotis jų
herbais*

dovanoti valdomų žemių. Kad šis draugiškas susitarimas dar labiau visus susietų, žymiausios lenkų šeimos leido kuriems ne kuriems žymiesiems lietuviams turėti tuos pačius herbus, aišku, ne dėl to, kad lietuviams anksčiau būtų stigę šitokių kilmingumo įrodymų ar šlovingumo žymenų, nes dar ir dabar daugelis šeimų turi be galo senus paveldimus giminės ženklus, kurie visai nepanašūs į lenkų herbus, tačiau todėl, kad visi buvo tvirtai įsitikinę, jog, skirtingoms tautoms susijungus į vieną valstybę, būtų didžiai naudinga, jeigu tų dviejų tautų žymiausios šeimos sietųsi nelyginant kokia giminyste herbų panašumu.

*Įstatymais
sutvarkomi
tikėjimo
reikalai
Lietuvoje*

Galop susitarė ir dėl tikėjimo reikalų. Visi Lietuvos bažnyčios tarnai, jų valdos ir turta turi gauti ilgainiui tas pačias privilegijas, kokias šiuo metu turi šio luomo žmonės Lenkijoje. Valdovas gali skirti į aukštąsias bei viešąsias pareigybes tik Romos tikėjimo žmones, iš tų vietų turi būti šalinami ne tik stabmeldžiai, bet ir krikščionys, išsižadėję paklusti Romos popiežiui. Bajorų luomui pripažintos lengvatos negali būti teikiamos tiems, kurie neišpažįsta katalikų tikėjimo ir išsižada paklusnumo popiežiui. Šitaip dėl visko susitarus ir Jogailai bei Vytautui patvirtinus susitarimą, lietuvių luomai davė štai šitokį savo bei savo palikuonių vardu ištikimybės pažadą: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir visos jai priklausančios žemės liksiančios sujungtos ir suvienytos su Lenkijos karalyste neatšaukiama sutartimi; nepasitarusi su lenkais, ji negalėsianti pradėti karo, o po Vytauto mirties pripažinsianti tik tą valdovą, kurį jai paskirsias Jogaila.

*Jogaila ir
Vytautas
rūpinasi
Žemaitijos
krikštu*

Sutvarkę valstybės reikalus ir paleidę seimą, karalius Jogaila ir Vytautas ėmėsi uoliai skleisti Žemaitijoje tikrąjį tikėjimą, pasikvietę iš Lenkijos bei Lietuvos nemaža mokytų Dievo žodžio skelbėjų, turėjusių supažindinti žemaičius jų gimtąja kalba su tikruoju Dievu bei Dievo mokslu ir atpratinti juos nuo išgalvotų dievybių prietaringo garbinimo. Daug žmonių čia plušo, stengdamiesi atpratinti tautą nuo prosenelių tikėjimo. Kai reikėdavo gimtąja kalba paaiškinti neišlavintiems protams tai, kas sunkiau suprantama, darbo imdavosi ir patys valdovai. Mokė, žodžius palydėdami grasinimais ir dovanomis, pažadais ir prašymais. Vis dėlto niekas taip neskatino garbinti Aukščiausiąjį, kaip tiems žmonėms netikėtas senųjų dievybių galas, ypač tada, kai jie savo akimis išvydo krikščionių kunigus nebaudžiamus įžeidinėjant tai, ką ligi šiol garbino

kaip didžiausias šventenybes. Užgeso šventoji ugnis, prie Nevėžio žynių nuolatos kuo uoliausiai kurstoma, išvartė stabus, iškirto alkus, sunaikino visokiausius jų tikėjimo pradmenis, o štai jų dievai paliko ramūs ir nenubaudė savo įžeidėjų už šitokią šventvagystę, – iš pradžių tuo tik stebėjęsi, jie netruko suvokti, jog jų buvę dievai – tušti vardai, galop pradėjo niekinti kaip pajuokos vertą dalyką tai, ką taip ilgai garbino. Sušaukę ilgainiui sueigą, jie išsiuntė vyriausiąjį amžiumi vyrą pas valdovus ir patarė visų vardu šitaip į juos kreiptis: „Ligi šiol garbinę senąsias dievybes, kurias kaip šventenybes garbino mūsų protėviai, mes elgėmės gal per daug išdidžiai, nei mums, jūsų valdiniam, derėjo, nors dievus, be abejonės, reikia labiau garbinti nei valdovus. Dabar, kai išvydome, jog mūsų dievai, kuriuos taip didžiai garbinome, jūsų valia įžeisti, nieku būdu negali apsiginti, nes, matyt, yra arba labai silpni, arba visai bejėgiai, mieliai priimame jūsų Dievą, kur kas galingesnį, ir ateityje pasižadame jį vieną garbinti“. Maloniai valdovų sutiktas atstovas paskatino kitus negaištant įvykdyti tai, ką pažadėjo jį pasiuntę žmonės. Būriais iš visų pašalių plūdo žemaičiai pasiklausyti Dievo žodžių ir išmokti tikrojo tikėjimo tiesų. Pasak metraštininkų, tuo metu Pamokslininkų ordino kunigui Mikalojui Venžikui, valdovų akivaizdoje sakiusiam žmonėms pamokslą, atsitikęs štai toks juokingas dalykas. Kai šventasis pamokslininkas iš sakyklos aiškino, kokia tvarka buvo sutvertas pasaulis, vienas senas senelis, nutraukdamas kunigo žodžius, kreipėsi garsiai į žmones: „Vyrų, klausykite! Tas jaunėlis aiškių aiškiausiai meluoja. Iš kurgi jis šitai gali žinoti, jeigu net aš, bemaž šimtą metų nugyvenęs ir visa ko patyręs, nieko tokio nesu nei matęs, nei girdėjęs“. Aišku, pamokslas būtų nuėjęs niekais, jeigu karalius nebūtų svariai parėmęs kunigo žodžių. Meiliai kreipėsis iš pradžių į tą dantingąjį senį, o vėliau į kitus, jis paaiškino, kad kunigai per pamokslą ne tai sako, ką patys matė savo akimis arba gyvenime patyrė, o tai, kas prieš daugybę šimtmečių įvyko dėl aukščiausiojo ir tikrojo Dievo galybės, ką sužinojo iš protėvių mokslo, iš senųjų rašto šaltinių, ypač iš dieviškosios knygos. Ilgai ir rūpestingai padirbėjus, pavyko galop įveikti tamsių žmonių neišmanymą, visi jie šiaip ne taip perprato krikščioniškojo mokslo pagrindus ir, didžiam Jogailos bei Vytauto džiaugsmui, priėmė krikštą pagal šventąjį katalikų Bažnyčios mokslą. Vytautas, nenorėdamas, kad vėl užželtų laukas, likęs be prižiūrėtojo,

*Žemaičiai
priima
krikščionybę*

*Isteigiama
Žemaičių
vyskupystė*

įsteigė vyskupystę su šešių kanauninkų kolegija ir ją tinkamai aprūpino, be to, liepė pastatyti Medininkų miestą, naujojo ganytojo sostinę su katedra bei kolegija, mat taip jau susiklostė, kad tuo metu Žemaitijoje dar nebuvo miestų. Įkūrė keletą mažesnių parapijų, Ariogaloje, Kražiuose, Raseiniuose, Viduklėje, Veliuonoje, Kaltinėnuose, Luokėje ir kitur pastatė puikias bažnyčias, kurioms suteikė didelių dotacijų. Kai visa tai buvo padaryta, Vytautas išsiuntė į Konstancos bažnytinį suvažiavimą iš kilmingų žemaičių sudarytą pasiuntinybę, prašydamas popiežiaus patvirtinti naująją vyskupystę. Po to, patikėjęs Žemaitiją Kęsgailai, nulydėjo karalių Jogailą į Lietuvą.

Iš lotynų kalbos vertė Leonas Valkūnas

SIMONAS DAUKANTAS

ISTORIJA ŽEMAITIŠKA

Publ.: Simonas Daukantas, *Istorija žemaitiška*, parengė Birutė Vanagienė, (serija: *Lituanistinė biblioteka*), t. 2, Vilnius: Vaga, 1995, p. 123–126; 130–131.

|| [...] Po to sueimo Vytautas su Jogaila į Žemaičius iškeliavo žemaičių krikštyti su apaštolais, mokačiais jų kalboj mokslą Kristaus jiems skelbti. Žemaičiai pradžioj didžiai nenorėjo krikštytis, sakydami apsikrikštijus reikšią jiems vokyčiams vergauti, jų drabužį dėvėti, jų būdą ir dobą sekti, o savo viso išsižadėti. Užvis motriškosios nenorėjo savo nuometų paleisti, rutulių nuo galvos, skreistelių bei vilnonių nuo pečių nušiaušti, stigavodamos, jog || svetimi kunigai užgins jiems žemaitiškai kalbėti, o lieps vokiškai ar gudiškai rašyti, taip kaip daro vokyčiai Parusny ir Padaugavy su lietuviais ir žemgaliais, kuriems neleidžia nei rašyti, nei skaityti jų kalboj, it taip kaip kad daro gudai su žalgirionimis ir krivičiais, kurie turi ir melstis, ir į tiesą stoti gudų kalboj. Vytautas su Jogaila atkalviai stigavodamu galvojos, jog ir persikrikštiję gyvens liuosais kaip pirma gyveno ir niekam nevergaus bei dėvės savo drabužiu pagal seną dobą. Norėdamu dar svietui pasigerinti, dovenojo drobės audimą ir vilnonės motriškosiomis, liepdami, idant ir persikrikštijusios tomis pačiomis drobėmis po senovės baltai darytusi. Tą regėdami, žemaičiai pradėjo krikštytis, amžiną ugnį panevėžėj užgesė ir šventus lieknus iškirto. Taip pat pas Šatrijos kalną atėjusiu, kaipo į visų šventąją Žemaičių vietą, amžiną ugnį, ant garbės dievui Perkūnui tenai kūrinamą, užgesė, stabus posimus išvertė akivaizdoj surinkto svieto. Žemaičiai stebėjos, jog laužomos jų šventenybės nieko pikto niekam nedarė. Tūli pradėjo sakyti: „Gaisiu kunigaikščiu, mes regim, jog judviejų Dievas yra stipresnis, jei mūsieji judviem nieko nedaro, nujau išpažįstam judviejų Dievą didesniu esantį mūsų“.

p. 123

p. 124

Tuojau svietas gaujomis pradėjo tvinti nuo visų pusių pamokslo

naujos tikybos klausytis. Bet Mikalojui Venžikui, dominikonui, sakant pamokslą apie sutvėrimą, arba paperėjimą, šio pasaulio, akivaizdoj didžiųjų kunigaikščių atsiliepė vienas senis tais žodžiais: „Liaude, neklausykit to jauno žmogaus, nuo kur jis tą žinotų, jei aš, iškaršęs ir nuo šimto metų visa atmenąs, kas yra nutikęs, čionai to, ką jis kalba, nei regėjau, nei girdėjau“. Svietas buvo pradėjęs jau iš kunigo juoktis, kad tuo tarpu Jogaila pats pradėjo sakyti ir senelį bei svieta mokytį: jog tas, sako, kunigas ne pasakoja tą, ką jis pats buvo regėjęs arba prityręs, bet tą, kas pirm kelių šimtų ar kelių tūkstančių metų buvo nutikęs ir senose kningose Dievo žodžių buvo surašytas. Į || tą žemaičiai įtikėję persikrikštijo. Dar Vytautas, tvirtindamas naują tikybą Žemaičiuose, įkūrė vyskupiją su 6 kanaunykais ir vyskupu tenai Vilniaus prabaščių Motiejų, gimimo lenką, perdėjo. Tuo pačiu žygiu bažnyčias krikščioniškas Ariogaloj, Kražiuose, Raseiniuose, Viduklėj, Veliuonoj, Kaltinėnuose, Luokėj, Varniuose ir Cetroj, rasi Sedoj, jis gi pastrūnijo ir žemėmis apdovenėjo.

Tą atlikęs, Vytautas išleido žemaičių siuntinius į Konstancijos concilium, arba bažnyčios surinkimą, idant jie tenai apreikštų susirinkusiai Bažnyčios diduomenei visa tą, kas buvo Žemaičiuose nutikęs, ir lūgotų visa tą patvirtinti bei juos pačius teiktųsi nuo vokyčių neteisybų ir vergimo glemžti. Ant galo Vytautas, perdėjęs Kęsgailą Žemaičių kunigaikščiu, arba, kaip nuo šiol pradeda jį vadinti, urėdu, arba storasta, pagrižo su Jogaila į Lietuvą, kame Jogaila visą žiemą perlindojo, saugodamos antkryčio, kursai Lenkuose siaubė. Pradžioj atenčių metų sieky ir sausy taip rados šilta, jog medžiai ir žolės it pavasarį išryško.

Nukakę žemaičiai į Konstancijos surinkimą pradžiugino surinktus tėvūnus dvasiškus apsireikšdami krikščionimis tapę, kurių lūgojo, idant juos glemžtų nuo vergybės vokyčių, sakydami, jog jie nori širdingai krikščionimis būti ir liuosais po senovės gyventi, bet ne vokyčiams ar kokiems kitiems prašaleičiams vergauti, kaipogi jie iki šiol prieš kryžėjus kariavo ne dėl to, jog krikštytis nenorėjo, bet dėl to, jog savo žemės nenorėjo jiems įduoti ir vergauti. Tuomi dar nekakindamos, padavė tenai kardinolams raštą, kuriame buvo išguldyta, jog nei popiežius, nei ciesorius negal pagal tiesą pagonių kraštą niekam dovenoti nei ant atėmimo jiems žemės kryžėjų siųsti, todrin visi tie kraštai, kuriuos kry-

žėjai su karda pagonims išveržė ir pasavino, yra vagyba, ne nuopelnu, kurie po teisybės turi juos apent pagražinti žemaičiams ir lietuviams, kaipogi pagonys nupelnnytus turtus gal veldėti, beje, || Dievo įstatymai negal naikinti gymės, arba natūros, įstatymų. Atskalūningomis, arba eretiškėmis, vadino žemaičiai akivaizdoj viso surinkimo tas liecybas ir patį kryžėjų zokaną atskalūningą, jei jis tokiomis liecybomis stiepias. Nedera nė vienam krikščioniui varu pagonis į savo tikyba suokti. Jie, lyčyna apsimovę, svetimus turtus ir svetimas žemes savina, kaipogi ne vien vyresnybė, bet kiekvienas karėjas krikščionis turi pasimanyti, ar už teisingą daiktą kariauja; jei jis nepasimanęs kariauja, yra piktadėju, ne krikščioniu, ir nė vienas toksai nebus išganytu. Su tokiu bylumu žemaičių siuntiniai tenai guodės šventam surinkimui, klūkdami, idant juos išplėstų iš šetono nagų. Jog kardinolas Raguzas^[2] ketėjo pats į Žemaičius keliauti ir juos Dievo žodį mokyti, bet, nepermanydamas jų kalbos, turėjo nuo kelionės liautis. Tuo tarpu visas surinkimas jiems apreiskė, jog jis atleis siuntinį, kurs rubežių jiems tarp kryžėjų ir jų žemės užves; kryžėjams liepė kalinius žemaičių paleisti, o žemaičiai[ms] įsakė kito nieko neklausyti savo ūkiškuose ir dvasiškuose reikaluose, kaip tiktai Rymo ciesoriaus ir savo vyskupo. Taip žemaičiai, save gyniodami, išguldė visas neteisybes ir nedorybes kryžėjų, jų kruviną vergybą, kuria novijo naujakrikščius, išgėdino juos akivaizdoj vyskupų ir kunigaikščių visos pasaulės, kurie pagrižę paskui namo, žinodami tokią nedorybę kryžėjų, neapvežėjo jų ir nešelpė neigi meldžionų daugiau į talką nebleido, ir nuo to laiko kryžėjai buvo dažniaus piktadėjais nekaip zokanykais nuo visų vadinami. [...] ||

p. 126

Tuo tarpu žemaičių siuntiniai pagrižo iš Konstancijos surinkimo ir pargabeno arkivyskupui Vilniaus įsakymą, idant vyskupą Žemaičiams įdėtų, bet nuo to totoriai sugaišino, kaipogi kryžėjai, nebgalėdami nieko lietuviams bepad[ar]yti, papirko Edigą, viešpatį totorių, kursai, staiga su didžia kariauna įpuolęs į Lietuvą, Kijevo didžiai turtingą pilį ir garsią gražumu savo trobesių taip baisiai išteriojo, jog nuo to laiko nebatsikėlė daugėsniai iš savo irų^[2]. Toj noty Jogaila pats rodės abejotinu, kana kados drašus ir stropus, nugį zalėtomis rūpinos. Kaipogi, mirus žmonai, norėjo pačiuotis su Elžbieta Pileckaite, našle žemlionies Gradovskio^[3]. Noris jos motina buvo Jogailos kūma buvusi ir tuo pačiu negalima pačiuotis, užvis

p. 130

jog lenkų tėvūnai ir Vytautas to nenorėjo, noris šis paskuojasis akivaizdoj nepriešingavo, bet diduomenė gyniojo aiškiai ir drąsiai ketėdama neleisti karūnavoti jaunosios karalienės. Jogaila, suvadinęs tėvūnus į savo gulimajį kambarį, bandė maloniai lūgoti, idant liautuši nuo savo tamprumo, bet kad jie tempės, Jogaila supykęs sakė: „Kad jūs paskuojį kartą buvot pas mane Korčine, tuo kartu aš jums sakiau, idant jūs || leistumėt mane su mano žmona dangintis į mano tėviškę, į Lietuvą; atduokit dar mano dukterėlę ir, jei norit, skirkitės karalių; tą patį aš jums ir nū sakau“.

Šie atsakė: „Turtus ir galvas savo padėsime už tave, bet parymok, kaip pirm 4 metų pasiėmėm tarnauti tavo dukterėlei ir Vytauto, d. Lietuvos kunigaikščio, kaipo globėjo, klausyti, niekados Lenkuose dviejų karalienių nebuvo“. Kad vis tempės ir lūgojo karūnavojimą perkelti: „Tuojau turit karūnavodinti, – atsakė Jogaila, – jums aš kalbu, arba kaip tinkami – malonės ar rūstybės“.

Šie atsakė: „Esi mūsų viešpačiu, beje, karalium, gali daryti ką tinkamas. Tu regi 5 karūnas savo lobiuose. Gali antdėdinti vieną, dvi arba visas penkias, tą tamista gali daryti savo žmonai, bet ne rykei“. Kad taip Jogaila akivaizdoj Austrijos kunigaikščio savo kozas su Elžbieta ruzgančiai tautai Sanoke gėrė, tuo tarpu Ediga mauriojo sau Lietuvoj su kardą ir ugnia, visa į peleną versdamas. Totoriams prasišalinus, išleido Konstancijos siuntinius į Žemaičius įsakymą surinkimo, attiesti. Pakėlė pirmuoju vyskupu Žemaičių, kaip minovojau, Vilniaus prabaščių Motiejų, lietuvių gimimo. Pirmieji Žemaičių vyskupai gyveno Luokėj pas Šatrijos kalną, kaipo visų šventąją Žemaičių vietą. [...]

[1] Tai pal. Jonas Dominici Ragūzos (dab. Dubrovnikas) arkivyskupas.

[2] Čia Daukantas rašo apie Edygos vadovaujamų totorių žygį 1416 m. vasarą, kurio metu buvo nusiaubtos Kijevo ir Voluinės žemės (Gudavičius, E. 1999, p. 233).

[3] Čia kalbama apie trečiąją Jogailos žmoną, kurią jis galiausiai vedė 1417 m. gegužės pradžioje (plačiau apie šių vedybų peripetijas žr. *Jogaila*, 1935, p. 298–301).

MOTIEJUS VALANČIUS

ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖ

Publ.: Motiejus Valančius, *Raštai*, parengė Birutė Vanagienė, įvadas ir paaiškinimai Vytauto Merkio, (serija: *Lituanistinė biblioteka*), t. 2, Vilnius: Vaga, 1972, p. 45–58.

PERSKYRIMAS 4

p. 45

ŽEMAIČIAI PATAMPA KATALIKAIS

§ 21 *Karalius Vladislovas su kunigaikščiu Vytautu verčia žemaičius į katalikus*

Įšsisukę iš nagų kryžokų, žemaičiai, nors be kokios baimės senu papročiu garbino dievaičius savo, matydami vienok kunigaikštį Vytautą nuo 1385, o karalių Vladislovą Jogailą nuo 1386 meto jau kataliku¹ ir trokštančiu visus, savo valdžiai paduotuosius, apkriks-||-tyti, numanė, jog neužlgo turės dievų savo išsižadėti. Kaipogi nuomonė jų neapvyllė, nes karalius, vos kryžokus pas Griunvaldą pamušęs ir privertęs juos tylėti, pasibylojo su Lietuvos diduomene ir ryžos vykti į Žemaičius dėl apsakinėjimo vieros katalikų. Karaliui į mūsų šalį važiuojant, važiavo vienkart karalienė Jadvyga, karalaitė Ona, didis Lietuvos kunigaikštis Vytautas, keletas kunigų lenkų, Vilniaus pralotas Motiejus, mokąs lietuviškai, ir daug kitos diduomenės. Atbrazdėję į Kauną, ėjo visi į bažnyčią melsti Dievo, kad padėtų dailiai be kraujo praliejimo šventą darbą nudirbti. Maldas pabengus, karalius išsiuntė į Žemaičius būrį lenkų kareivių, arba Žalnierių, motriškąsias savo Kaune paliko, o pats su visais minavotais vyriškaisiais, įsisėdęs į laivelį, Nemunu pagal leidos lig santeklio Dubysos. Iš čia nusigavo į vietą, vadinamą Onkaimiu, arba Aukaimiu², kame buvo žinyčia, šventi krūmeliai ir gyvenimas Kūrėjo Kūrėjų, arba aukščiausio kunigo Gintauto. Karaliui liepiant, lenkų kareiviai tuojau

p. 46

p. 47 pradėjo kirsti šventus miškus, altorius griauti, stabus dievų vartalioti ir naikinti. Išgirdę, kas destis, artimose sodose gyvenantys žmonės bruzdėjo ant Aukų kalno, o katalikų kunigai kaip įmanydami mokė juos tikėjimo krikščioniško. Visa tai regėdamas, aukščiausias kunigas stabmeldžių verkdamas apleido savą kiemą ir pasislėpė tarp žmonių mylimųjų, kame ir amžių savo pabengė, sukakęs metų 74. ||

§ 22 *Apkrikštyti žemaičiai gauna dovanas*

Karalius su didžiu kunigaikščiu, norėdamu pradėtą darbą pabengti, nieko neapleido, ką tuokart už reikalingą paskaitė. Matydamu žemaičius nenorint krikštytis, vieniems dovanojo pinigus, raudonas kepures arba žydrus švarkus ir taip privertė į Kristų įtikėti. Kitus, drausdamu ir savą rūstybę rodydamu, prisuokė krikštytis, trečius prie krikšto privedė, daugel ko žadėdamu ir meilingai su jais šnekėdamu. Pats karalius su Vytautu, it kokiuodu apaštalu, mokė žmones ir išguldinėjo žemaitiškai poterius. Paskiau įsakė užlieti šventą ugnį paupy Nevėžio, niekuomet lig šiolei negesomą³, mušti žalčius ir gyvates, katruos žemaičiai už dievaičius turėjo, taip pat naikinti visus dalykus, stabmeldžių tikėjimui priderėjusius. Lenkų kareiviams tą karaliaus įsakymą atliekant, susirinkusieji žmonės dideliai nesgandavos rūstybės dievų, už tiek pikto sau padaryto, bet paskiau, matydami dievaičius tylint ir savo neprieteliams neatmonijant, patys pažino jų silpnybę. Rasi ne vienas tuokart pats savieį tarė: „Kaip tie dievai gali mus reikaluose pašelpti, o priepuoliuose uždengti ir globti, katrie neveikia savęs apginti.“

§ 23 *Gerumas karaliaus*

p. 48 Numanydami žemaičiai karaliaus norui įvyksiant ir dievų išsižadėti reikėsiant, susitarę išleido pas jį didžiūną už savą pasiuntinį. Kurs, atėjęs prie karaliaus, vardu visų taip taręs: „Lig šiolei, šviesiausias karaliau, garbės || dievų savo ir tikėjimo papročių, datyrimu senolių mūsų patvirtintųjų, rasi su didesne atkaklybe gyniojom, nekaip paduotiesiems valdžiai tavo priderėjo, nes visuomet yra ir turi būti pirmoj vietoj dievai, nekaip karaliai, bet dabar, išvydę, jog taip garbinami nuo mūsų dievai už viską pikto, tamstai, šviesiausias karaliau, liepiant, sau padarytą, negali atmonyti, pažinom juos ar mažą, ar būtinai nė kokios neturint

galybės. Todėl Dievą jūsų, kaip stipresnį, saunoriai už Dievą apskiriam ir išpažįstam.“⁴ Karalius, tą kalbą gerai įsidėjęs, pasisakė užmirštas visas senas jų kaltybes, o geidžiąs tikrai, kad daugiau niekuomet nebdrįstų jam prieštarauti. Ant pabangos gausiai apdovanojęs pasiuntinį ir įsakęs, kad visuomet skelbtų žmonėms gerą jo norą, atleido jį prie laukiančių jo žemaičių. Po to siuntimo žmonės, regėdami gerumą savo karaliaus, pamėgo moksle krikščioniškame ir juoba pradėjo klausyti kunigų, skelbiančių evaneliją.

§ 24 *Juokdarys*

Tuo kartu pat šiaip nutiko. Mikalojus Venžikas, dominikonas, karaliui girdint, mokė minią žmonių tikėjimo švento, o norėdamas aiškiai nuo pat pradžios išvesti, pasakojo, kaip Dievas sutvėrė šį pasaulį, arba svieta, ir kaip pirmuoju tėvu nusidėjo. Tai girdėdamas, vienas senas mulkis, prisiartinęs prie karaliaus, tarė balsu: „Šviesiausias viešpatie, ką tas kunigas zaunija? Dar jaunas tebebūdamas, o sakos matęs sutveriant pasaulį ir kitus tokius dalykus. Kad tarp mūsų nemaž yra daugiau ne šimtą metų sukakusių, o vienok nieko to neat-||-mena.“ Išgirdę tai, ap-
p. 49sukui stovintys žmonės paleido kakarinę ir pradėjo tyčiotis iš pamokslo kunigo. Bet karalius, liepęs tylėti, aiškiu balsu tarė: „Kunigas ne tuos pasakoją daiktus, katruos pats regėjo, bet tuos, katrie nutiko pirm keleto tūkstančių metų.“ Susizgribęs senolis paspūdino šalin, o visa minia apent priderančiai klausė pamokslo⁵.

§ 25 *Karalius ties Šatrijos kalnu*

Karalius Vladislovas Jogaila su kunigaikščiu Vytautu, padėjusiu pamatus katalikų tikėjimo toj vietoj, važiavo toliau ir atvyko ant Šatrijos kalno⁶. Čia lygia dalia liepė tuojau naikinti daiktus, prigulinčius stambmeldžių tikėjimui. Tą darbą kareiviams atlikus, kunigai, nemokėdami žemaitiškai, pradėjo apsakinėti Kristų lenkiškai, o lietuviai tuos pačius dalykus persakinėjo žemaitiškai. Dėl klausymo, rods, klausė žmonės pamokslų, bet ką krikštytis nė biškelio nenorėjo, nes jiems rodės *visų pirma*, jog apsikrikštiję prazurgos, arba nustos, liuosumo ir turės vergauti. *Antra*, jog naujo tikėjimo kunigai privers juos pamesti savą kalbą, o lieps mokyti vokiškai ar lenkiškai. *Trečia*, jog reiks jiems, išsižadėjus

p. 50 senų probočių papročių, sekti pagudimus svetimų žemių. *Ketvirta*, jog motriškosios negalės dėvėti baltu nuometu ir skepeta, nebe darytis drobė pačių austa, bet viską turės pirkti nuo vokiečių. Ko viso buvo datyrę verčiami į katalikų tikėjimą per kryžokus. Karalius su kunigaikščiu, tai išgirdusiu, aiškiai kaip kaltais įkalė: jog be reikalo žemaičiai baidos katalikų tikėjimu, jog || apsikrikštijus vokiečiai būtinai prie jų nebepriderės, jog liuosumai, vyresnybės, seni papročiai ir kalba žemaitiška po seno bus jiems palikta, jog drobės dėvėti niekas motriškosioms negins. O kad geriau tam visam tikėtų, karalius liepė daug plonos drobės suražyti ir apkrikštytosioms mergaitėms išdalyti, įsakydamas, kad tūlyd jo dovanomis pasipuoštų⁷.

§ 26 *Žemaičiai per nenorą krikštijąs*

p. 51 Taip žemaičiai, nuo karaliaus ir didžio kunigaikščio verčiami, girdeję daugel pamokslų ir sakymų, pradėjo diena nemetu tikėti į Kristų ir krikštytis pagal paprotį Rymo katalikų Bažnyčios. Darė vienok tai mažne visi per nenorą; vieni iš baimės čia pat esančių valdymierų žemės, kiti krikštijos, širdyse savo būtinai to nejausdami, jog tikėjimas katalikų yra geresnis už senąjį, kiti, kad dovanas gautų ar įgytų nenustotų, kiti ant galo, kad savo viešpačiam įtikėtų ir pamėgtų. Buvo dar tokių, katrų niekaip negalėjo priversti krikštytis. Nestokojo ir tokių, katrie, atsitolinus karaliui su Vytautu, ketino per kraujo praliejimą sugražinti seną garbę dievams savo. Numanė visa tai karalius, nenorėdamas vienok nė vieno priverstinai versti, nebe iš priešasties tikėjimo kieno nors kraujo lašinti, pradėtą išganingą darbą kunigams pavedė. Dar ant Birutos kalno pas Palangą paliko lig trejų metų altorių Praurimės, ugnies dievės, neišgriautą dėl to, jog Biruta, moteris kunigaikščio Kęstučio, o motina Vytauto, tuokart senatvėj čia gyveno ir lig pat smerčio dievaičių garbinti nesiliovė. Lygiai dėl to, kad žemaičiams pasirodytų ir seną tikėjimą bent || kiek tiek gerbiaš, arba šinavojaš. Ant galo karalius, padaręs pirmuoju Žemaičių storasta Kęsgailį ir vyresnybę jam suteikęs, pradžioj 1414 m. nuvyko į Trakus.

§ 27 *Karalius antru atveju į Žemaičius leidžias*

Nors per apskritus 1414 ir 1415 metus palikti nuo Vytauto kunigai skelbė žemaičiams evaneliją, karalius vienok su didžiu kunigaikščiu

gavo žodį daugybę žemaičių tebgarbinant dievus savo. Žinodamu iš datavimo žmones labiau anųdviejų, nekaip kunigų, klausant, pradžioj 1416 metų apent leidos į Žemaičius ir, kunigams padedant, dar 30 000 žmonių apkrikštijo. Paskiau liepė išstatyti katalikų bažnyčias Viduklėj, Kaltinėnuose, Kelmėj, Raseiniuose, Luokėj, Kražiuose, Ariogaloj ir Veliuonoj.

Iš to, ką lig šiolei pasakiau, aiškiai matom, jog žemaičiai stabmeldišką savą tikėjimą tiesiai sumainė į katalikišką. Ką ir senovės raštinninkai liudija, ar sviečija, tarydami: „Jogaila, namiškius žygius atlikęs, su karaliene į Lietuvą pagrižo ir žemaičius šviesybe katalikų tikėjimo apšvietė. Nesgi žemaičiai, nuo sutvėrimo svieto, arba pasaulio, būdami stabmeldžiais, it apjakę klaidžiojo tamsybėse įvairių ir juokingų burtų, o tikros šviesybės spindulių lig pat šio laiko nežinojo.“ (*Jodocus Lud. 1.2. de Jagiellon. famil.*)^[1] Tą patį (1414) metų Vytautas liepė krikštyti iš pagoniškos į krikščionišką tikėjimą ir visą Žemaičių žemę apkrikštijo, ir bažnyčių katalikų daug pastatė, ir dėl to pramintas yra Vytautas antruoju apaštalu Dievo, jog jis iš taip baisios pagonystės tiek žemių pervertė į tikėjimą krikščionišką⁸. ||

p. 52

PERSKYRIMAS 5

ĮSTEIGIMAS ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖS

§ 28 *Kunigaiškis Vytautas išleidžia pasiuntinius į Konstančą*

Skubiai be priderančio mokslo apkrikštyti, žemaičiai veikiai būtų galėję prie seno savo tikėjimo sugrižti, jei nebūtų buvęs kas toliau mokąs ir dirbąs išganingo darbo. Jausdamu tai, Lietuvos valdymieru ėmės įsteigti žemaičiams vyskupystę ir apveizėti kunigus turtais. Įstatymai Bažnyčios šventos gynė tai daryti be žinios ir daleidimo Tėvo Šventojo. Jonas XXIII buvo tuokart popiežium, todėl jo reikėjo melsti, kad naują vyskupystę įkurti teiktųsi. O jog nuo pirmosios dienos lapkričio 1414 metų iš viso pasaulio mieste Konstancos susirinkę vyskupai šnekėjos apie reikalus Bažnyčios šventos, negi kas apie aukščiausią viršenybę Bažnyčioj tokio susirinkimo abejoti galėjo, todėl karalius Jogaila su

p. 53 kunigaikščiu Vytautu išleido pasiuntinius į Konstančą. Pasiuntinių skaitės į šešias dešimtis, mažne visi buvo žemaičių didžiūnai, augaloti, o tarp tų patys lietos vyrai buvo: Jurgis Dodigoldis, Jurgis Boliminis, Nadibavyčia ir Mikalojus Sepinskis su Endriejum Liascharisu, abudu lenku. Atvykę į Konstančą 28 dienoj lapkričio 1415 meto, priimti buvo nuo vyskupų dideliai žmoniškai, visam susirinkimui girdint, pirma guodės tėvams ir skundės ant savo kraugerių kryžokų, apsakė, kiek prispaudimų, neteisybių ir visa ko pikto datyrė Žemaičių šalis nuo tų bedievių. Paskiau darodė, jog kryžokai, norėdami be galo žemaičius kropti ir lupti, tyčiomis nemokė jų katalikų tikėjimo. Jog įdėm iš jų priežasties buvo pametę jau priimtą krikščionišką tikėjimą. Glabojo todėl susirinkimo, kad susimilęs būtinai išliuosuo-||-tų juos iš nagų baisių vokiečių. Ant galo, girdami iš visos širdies karalių Vladislovą Jogailą ir didį kunigaikštį Vytautą, meldė, kad susirinkimas suteiktų jiems vyskupą ir kunigus katalikų, katrų sakės dideliai maž teturį. Visas susirinkimas su didžia atidžia ir įtempimu klausė to sakymo žemaičių. Kardinolas Raguzas, širdingai sukrutintas, pats norėjo keliauti į Žemaičius dėl apsakinjimo žodžio Dievo, vienok to nepadarė, nes matės nemokąs žemaitiškai. Ant pabangos vyskupai to susirinkimo, aiškiai pasiėmę kiekvieną nuo jų išreikštą dalyką gerai perkratyti, 1 dienoj kovo 1416 metų išleido namon pasiuntinius⁹.

§ 29 *Susirinkimas išleidžia pasiuntinius į Žemaičius*

p. 54 Susirinkę vyskupai, norėdami užganą padaryti maldavimui žemaičių, Jonui iš Žešovo, Lvovo arkivyskupui, ir Petruui iš Kustinio, Vilniaus vyskupui, įsakė važiuoti pas Lietuvos valdymierus, tai yra pas karalių ir Vytautą, katriedviem (popiežiaus nesant) pats susirinkimas per gramatą, 3 dienoj rugpiūčio 1416 m. rašytą, apie savą parėdymą žodį davė. Siųstuojų vyskupu iš priežasties tebesančio Konstancos mieste susirinkimo negalėjo tuojau į Lietuvą ir į Žemaičius važiuoti, o tuo || tarpu kunigaikštis Vytautas kitus išleido į Konstančą pasiuntinius, katriems įsakė melsti vyskupų susirinkimo, kad lieptų kryžokams išleisti iš kalinio visus žemaičius, karėse sugrobtuosius, o naujos Žemaičių vyskupystės neįbruktų Rygos arkivyskupams. Susirinkimas, išklausęs ir to meldimo, prispyrė kryžokus, kad tūlyd išliuosuotų nekaltus žemai-

čius, o naują vyskupystę pavedė pačiam popiežiui ir vokiečių ciesoriui Zigmantui¹⁰.

§ 30 *Pasiuntiniu įsteigia vyskupystę*

Pasiųstuoju nuo Konstancos susirinkimo vyskupu, gavusiu galybę padaryti visa tą, ką Kristaus naujai avinyčiai už reikalingą paskaitytų, 1417 metą, šilų mėnesiui bengiantis, atvyko į Medininkus, arba Varnius. Čia radusiu dar labai daug stabmeldžių, pirma mokė juos tikėjimo švento, paskui pradėjo steigti darbą, dėl katro pasiųstu buvo. Viena dar tuokart Varniuose tebuvo šv. Aleksandros bažnyčia, neteko todėl bažnyčios, katroj vyskupas turėtų sostą savą ir kuri būtų motina kitų visų bažnyčių. Tą kad, kunigaikščiui Vytautui liepiant, dailidės¹¹ pradėjo statyti, vyskupu svečiu, pašventusiu kertinį akmenį, patalpino pamate. Tuo tarpu atvažiavo į Varnius kunigas Motiejus iš Vilniaus ir parodė aniedviem raštą, nuo didžio kunigaikščio sau duotą, katrame tas išreiškė norįs, kad tas Motiejus būtų pirmuoju Žemaičių vyskupu¹². Tą raštą perskaičiusiu, pasiuntiniu minavotą kunigą bažnyčioj šv. Aleksandros || pašventė i vyskopus ir įsakė, kad ne vien jis, bet ir jo įpėdiniai gyventų Varniuose. Žemaičių naują vyskupystę pavedė Gniezno arkivyskupams. Paskiau šešis kunigus lenkus, atvykusius į Žemaičius dėl apsakinėjimo žodžio Dievo, pakėlė į kanauninkus ir taip pat įsakė, kad visuomet Varniuose gyventų. Matydamu vienok Žemaičiuose dideliai mažai tesant kunigų, tiems patiems kanauninkams leido būti ir klebonais. Pirmam Žemaičių vyskupui ir jo įpėdiniams paliko valdžią, tiems kanauninkams mirus, pagal savo norą kitus kunigus kanauninkais padaryti. Vyskupas Motiejus su kanauninkais nuo karaliaus Jogailos, nuo kunigaikščio Vytauto ir nuo kitų Lietuvos didžiūnų gavo apščiai knygų, pinigų, bažnyčios indų, šventų apvalkalų ir kitų boterių¹³ dovanų. Pabengusiu savą darbą, susirinkimo pasiuntiniu apleido Žemaičių kampą ir nuvažiavo tiesiai į Naujuosius Trakus, kame tuokart gyveno didis Lietuvos kunigaikštis Vytautas. Čia betrukdamu parašė gromatą į Konstancą pas susirinkusius vyskopus, duodamu jiems žodį apie visus Žemaičiuose padarytus veikalus¹⁴ savo¹⁵. O antrą mažne tokį pat raštą paliko vyskupui Motiejui, kad būtų atminimu atencioms giminėms¹⁶. Ant galo abudu namon išvažiavo.

p. 55

§ 31 *Sumišimas Žemaičiuose*

p. 56 Kad svetimu vyskupu taip reikalingai ir dailiai Varniuose brūzdė, kiti kunigai, vaikščiodami po sodas, kaip įmanydami krikštijo žmones. Žemaičiai, priversti || apsikrikštyti, nors pagalop katalikų tikėjimo nepkentė, bijodami vienok arti Trakuose gyvenančio didžio kunigaikščio, ausis suskliautę tylėjo. Bet kada tas, prispirtas reikalais kunigaikštystės, 1418 metuose gavo darbo su kryžokais, tuojau mūsų parodė, ką mokantys. O tai šiočia eile. Mylėtojai senojo tikėjimo, paugždinti per stambeldžius kunigus, kuriuos slapta dar pas save laikė, grobės už ginklų, norėdami per kraujo praliejimą sugražinti garbę dievams senolių savo. Tūlyd prie tų pristojų gauja artojų. Rados didis sumišimas ir ermyderis – baisiame įnirtime žmonės, išsižadėję jau tikėjimo katalikų, skrajojau nuo dvaro lig dvaro. Daug perdėtinių, nuo didžio kunigaikščio įstatytų, išmušė, kunigus katalikų vienus nugalabijo, kitus iš savo žemės išginė, nemaž bažnyčių krikščionių subiauriojo arba sudegino. Ant galo, pamatę visam kam klojantis, apent įkūrė šventą ugnį, katrą sodose lig šiolei slėpė ir teblaikė. Kunigaikštis Vytautas, apie tuos dalykus gavęs žodį, paskubėjo ant pagalbos tikėjimui katalikų – tuojau pasiuntė į Žemaičius daug kareivių, katrie ne vien sumišimą nustabė, bet dar pamušė stambeldžius privertė apent sugrižti į tikėjimą katalikų. Paskiau, didžiam kunigaikščiui liepiant, įrėdytas buvo sūdas, katras šešias dešimtis pačių smurčiųjų vadovų pakardino arba nukirdino.

§ 32 *Antras sumišimas*

p. 57 Rodės didžiam kunigaikščiui, jog žemaičiai, už savą narsumą taip smarkiai nučyžti, daugiau nebdrįs už garbę dievų savo su juo kerštauti ir bartis, tuo tarpu datyrimas kitką parodė. Reikia žinoti, jog, pirmam sumišimui kilus, didžiūnai ne tiktai iš vieno su ūkininkais į || krikščionis nekibo, bet dar patys kaip įmanydami ūkininkus niekė ir stabė. O per tokį savo elgimos labai ūkininkus įpykino ir tapo paskaityti už neprirelius tėviškų dievų su artojais. Todėl vos kuo kareiviai kunigaikščio į Lietuvą iškeliavo, tūlyd ūkininkai, apie Raseinius, Varnius ir Rietavą gyvenantys, smurtai kibo į didžiūnus, ketindami būtinai juos išnovyti. Pajutę tai, kitų paviėtų artojai lygia dalia greitai susirinko į būrius, tokia eile mažne vienos dienos būvy sumišimas paskydo į visus Žemaičius.

Apstūs būriai artojų, po visas puses bėgiodami, gaudė, pampijo ir teriojo didžiūnus, butas jų degino, turtus godingai grobstė. Kiti, nuėję į Prūsus ir į Kuršą, suokė artojus, kad, lygia dalia išnaikinę savo vyresnybę, liuosai gyventų. Išgirdęs apie tas nelaimes, kunigaikštis Vytautas greitai iš Trakų į Žemaičius atbruzdėjo, o dar smarkiau, nekaip pirma, kaltuosius įgrobęs, apent sumišimą nustabė¹⁷.^[2]

§ 33 *Žemaičiai pamėgsta katalikų tikėjime*

Praliejimas kraujo už stabmeldišką tikėjimą, apie kurį dabar sakėm, jau buvo pastaras, arba paskutinis, nes žemaičiai, kad ir per nenorą nuraminti, vienok ilgainiui kaskarts labiau pramoko ir pamėgo tikėjime krikščioniškame, kaskarts didžiau pradrišo artintis ir glautis prie katalikų kunigų.

Vyskupas Motiejus, nors turėjo gyventi Varniuose (§ 30), vienok pagal linkėjimą didžio kunigaikščio daugiau gyveno Luokėj ir neda-leido stabmeldžiams ant Šatrijos kalno apent įkurti šventos ugnies. Iš priešasties žmoniško ir išmintingo elgimos taip buvo nuo žemaičių || lenkiamas, jog ir laiku pastarųjų sumišimų niekas nieko pikto jam ne-drišo daryti. Vyskupyste savo valdė kaip įmanydamas. Apie jo darbus tą tik žinom, jog 1419 metuose Betygalos klebonui leido sumainyti žemę, Rupsė vadinamą, į Hosliagos, prigulinčią prie nekokio Višgino. Rodos taip pat, jog per jo meldimą kunigaikštis Vytautas įsteigė bažnyčią Krekenavoj. Metuose 1420 jau buvo Žemaičių vyskupystėj devynios bažnyčios, kurių klebonai mokė žmones ne vien bažnyčiose, bet ir po kaimus, arba sodas.

p. 58

Kad mūsų pusėj taip katalikų tikėjimas plėtės, o garbintojai Kristaus kas dieną dauginos, kryžokų vyresnybė vien dar tauzijo Tėvui Šventam, jog žemaičiai tebėra stabmeldžiais, jog mažkas tarp jų teispažįsta tikrą Dievą. Todėl Martynas V, popiežius, ilgai neturėjo žemaičių už katalikus. Bet ant galo, gavęs tikrą žinią, kas destis Žemaičiuose, metuose vyskupystę jų patvirtino ir už naują Kristaus avinyčią išpažino. Tai padarė per gromatą, 3 dienoj spalio mėnesio 1421 metų iš Rymo išleista.

¹ Witold, chcąc większe u chrześcian mieć zaufanie, dal się ochrzcić w Tapiów (w Prusiech 1385 roku) Wigand mistrz i wojtowa w Tapiów trzymali go do chrztu *Wigandus in Chronica Prutena*. Król zaś Jagiełło przyjął chrzest w Krakowie 1386 roku. ^[3]

² Žinyčia ta buvo pas miestelį Betygalos, kame ant pat skardžio Dubysos ir dabar yra aukštas kalnas, viršum paskiau apipiltu, iš šalies tvirtos žemės apkastas giliu grioviu, nesgi čia gyveno aukščiausias stabmeldžių kunigas, todėl kryžokai tankiai lankė tą vietą. Vadinos ta vieta *Auky*, arba apierų, *kalnu*, bet vokiečiai, žemaitiškai nemokėdami, perkreipė tą vardą į Onkaim ir Aukain. Pas Salantus yra taipogi *Aukos kalnas*.

³ P. Narbutas sako tą žinyčią buvus toj vietoj, katroj šiandien yra soda Romainiai, iš Dotnuvos į Kėdainius važiuojant, pakelėj.

⁴ Kojałowicz, *Hist. Lit.*, par. II., lib. 2. ^[4]

⁵ Strykowski, *Chronica*. ^[5]

⁶ Łasicki, *De diis Samogitarum*.

⁷ Simonas Daukantas *Istorijoj žemaitiškaj*.

⁸ Wigandus, *Chronica Prutena*, Vilnae, 1846 pag. 41. ^[6]

⁹ „Die 28 Mensis Novembris An. 1415 intraverunt Ambassadors Samoytarum de novo conversorum ad fidem catholicam, sexaginta vel circiter numero, satis procerae staturae. Qui habitant inter Livoniam et Lithuaniam, prope Prussiam. Et terra eorum quam inhabitant vocatur Semigallia omnibus bonis referta, excepto, quod non crescit ibi vinum. Et sunt sub regimine constituti Vitoldi alias Alexandri ducis Lithuaniae. Et consueverunt prius esse aliquandiu sub regimine magistri et fratrum Theutonicorum de Prussia. Et recesserunt e concilio 1 Martii sequenti 1416 anni. *Theodoricus Niemi Secretarius Apostolicus de vita Joannis XXIII*. ^[7]

¹⁰ Narbutt, *Dzieje narodu litewskiego*. ^[8]

¹¹ *Cieśle*.

¹² Rašytas Trakuose 1417 m. subatoj, artimoj po šventės 11000 mergaičių.

¹³ *Sute, spore*.

¹⁴ *Czynności*.

¹⁵ Gromata, rašyta Trakuose 24 dienoj spalio mėnesio 1417 metų.

¹⁶ Raštas, rašytas Naujuosiuose Trakuose 1417 m., matant Mikalojui Kęsgailiui, Žemaičių storastai.

¹⁷ Voigt, t. VII, p. 325. ^[9]

^[1] Jodocus Ludovicus Decius (Decjusz, Dietz), *De vetustatibus Polonorum*, liber I; *De Jagellonum familia*, liber II; *De Sigismundi regis temporibus*, liber III, Cracoviae, 1521. – V. Merkys.

[2] Žemaitijoje žinomas tik vienas 1418 m. sukilimas, prasidėjęs dėl religinių (katalikų tikėjimo įvedimas) ir socialinių (valstiečių atidavinėjimas bajorams, „geriesiems žmonėms“) priežasčių. – V. Merkys. <Taip pat žr. šio leidinio p. 86–88; 160.>

[3] Vytautas, norėdamas turėti didesnę krikščionių pasitikėjimą, leidosi apkrikštijamas Tepliovoje (Prūsijoje, 1385 metais). Magistras Vygandas ir vaitienė Tepliovoje buvo jo krikšto tėvais (Vygandas „Prūsijos kronikoje“). O karalius Jogaila priėmė krikštą Krokovoje 1386 metais (*lenk.*). – V. Merkys.

[4] Albertus Wiliuk Koialowicz, *Historiae Litvaniae*, pars altera, Antverpiae, 1669. – V. Merkys.

[5] Maciej Osostewicz Striowski, *Kronika Polska, Litewska, Żmudzka y wszystkiej Rusi...*, W Krolewcu, 1582; yra ir daugiau leidimų, bet nežinia kuriuo M. Valančius naudojami. – V. Merkys.

[6] Ši išnaša visiškai klaidinga. Apie žemaičių krikštijimą Vygando Marburgiečio kronikoje nėra, nes ji apima tik 1293–1394 m. įvykius. Čia M. Valančius bus pasinaudojęs Teodoro Narbuto paskelbtu vienu iš Lietuvos metraščių – Bychovo kronika (*Pomniki do dziejów litewskich*, zebrane przez Teodora Narbutta, Wilno, 1846). Iš tikrųjų šio leidinio 41 puslapyje yra ir Valančiaus paimtas pasakymas, kad dėl žemaičių krikštijimo „Vytautas tapo pramintas antruoju Dievo apaštalu“. – V. Merkys.

[7] 1415 m. lapkričio 28 d. įėjo apie 60 augalotų naujakrikštų žemaičių pasiuntinių į katalikų susirinkimą. Jie gyvena tarp Livonijos ir Lietuvos, prie Prūsijos. Jų gyvenamas kraštas vadinasi Žemgalija (*Semigallia*) ir yra turtingas, bet ten neauga vynuogės. Jie yra valdomi Vytauto, arba Aleksandro, Lietuvos kunigaikščio. Anksčiau juos valdė Prūsijos teutonų magistras bei broliai. Ir iš susirinkimo išvyko sekančių, 1416, metų kovo 1 d. (*lot.*) (Teodor de Niem, „Vita papae Johannis XXIII“, ed. v. Hardt, t. II, p. 422). – V. Merkys.

[8] Teodor Narbutt, *Dzieje starożytnie narodu litewskiego*, t. I–IX, Wilno, 1835–1841. – V. Merkys.

[9] Johannes Voigt, *Geschichte Preussens*, Bd. 7: *Die Zeit vom Hochmeister Ulrich von Jungingen 1407 bis zum Tode des Hochmeisters Paul von Ruschdorf 1441*, Königsberg, 1836, p. 325. – V. Merkys.

JAN FIJAŁEK

LIETUVOS SUKRIKŠČIONINIMAS PER LENKIJĄ IR LIAUDIES KALBOS IŠSAUGOJIMAS JOJE

Publ.: Jan Fijałek, „Uchrześcianienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu“, in: *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa–Lublin–Łódź–Kraków: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1914, p. 39–333 (3 sk. „Nawrócenie Żmódzi“, p. 70–118).

ŽEMAIČIŲ ATVERTIMAS

Lietuvos krikštas įvyko po Jogailos krikšto, o Žemaitijos (Žemutinės Lietuvos) – po Žalgirio mūšio ir Horodlės unijos, nes tik po Torunės taikos (1411 m. vasario 1 d.) vokiečių kryžiuotija atsisakė į ją visų teisių, bet tuomet – tik tam kartui (taip vylėsi ir apsidraudė), tai yra tik iki abiejų lietuvių valdovų – Jogailos ir Vytauto – gyvos galvos. Kryžiuotija davė jiems abiem – o šis momentas Ordino istorijoje buvo vienintelis ir lemiamas – savo aiškų pritarimą, kad jie imtųsi įgyvendinti jų pačių krikščioninimo misiją su kryžiumi, įgaliojimą – išnaikinti arba, tiksliau tarus, atversti jų valstybėje esančius pagonijos likučius¹. Taip kalbėta apie Žemaitijos christianizaciją. Tai buvo nemažas pelnas, kurį atnešė lenkų ir lietuvių kraujas, pralietas ankstesnių metų Apaštalų išsiuntimo šventės dieną (1410), jeigu atsižvelgsime į tai, kad būtent šių apaštalų išimtiniais ir vieninteliais tikrais pasekėjais platinant krikščionių tikėjimą tarp pagonių save laikė vienuoliai kryžiuočiai ir taip juos regėjo visi Vakarai². Dabar patys daro išimtį iš iki tol jiems pripažintos ir pašventintos išskirtinės teisės apaštalauti: apaštalinę misiją pripažino ir savo konkurentams, juos prileidžia ją vykdyti. „Krikščionybės gynėjų skydas“, kaip ją vadino ir kaip save pačią vadino Prūsijos ir Livonijos vienuoliškoji riterija, jau pradėjo skeldėti patyręs lenkų ir lietuvių ginklo smūgius; prieita netgi prie to, kad jį laužė netgi popiežiaus Jono XXIII bulė, kuri nustebin-

tam ir nustėrusiam pasauliui skelbė, jog atšaukiamos visos iš Romos išėjusios, tiek popiežių, tiek imperatorių, ypač Frydricho II, išduotos privilegijos, kurios šiam Ordinui buvo duotos tam, kad jis galėtų užkariauti pagoniškos Lietuvos ir schizmatiškos Rusios žemes. Kada ta lenkų suredaguota ir Lenkijos bei Lietuvos reikalavimus tenkinanti bulė išėjo iš popiežiaus kanceliarijos Konstance po bažnytinio susirinkimo atidarymo³, Žemaičių atvertimo darbas jau ėjo visu smarkumu. Jis prasidėjo asmeniškai dalyvaujant abiem valdovams, Jogailai ir Vytautui, tuo pat metu, kai šalis buvo pertvarkoma pagal teises ir privilegijas, gautas sudarius Horodlės uniją. Karaliaus ir Vytauto vizitas žemaičių krašte 1413 m. lapkritį truko tik apie savaitę (Šv. Martyno dienos abu atvyko vandens keliu Nemunu per Merkinę ir Kauną, o toliau prieš srovę Dubysos upe; grįžo Lietuvą nuo Žemaitijos skyrusio Nevėžio pakrantėmis, pabuvodami tose žemėse, kur tarpo Senosios Lietuvos religinio gyvenimo židinis, o jau Šv. Elzbietos dieną lapkričio 19 parvyko į Trakus)⁴. Tiek laiko neužteko atversti visus žemaičius, bet jo pakako, kad jiems būtų paskelbta tvirta karaliaus ir kunigaikščio valia, kad jie jų pavyzdžiu turi krikštytis ir priimti krikščionių tikėjimą, kaip tai jau yra padariusi Lietuva. Kai kas galėjo murmėti, bet aiškaus pasipriešinimo negalėjo būti, nes valdoviškas įsakymas buvo tvirtas. Nuo karaliaus palydoje buvusių lenkų riterių kirvių krito aplinkiniai šventieji miškai, ant aukštos kalvos prie Nevėžio kūrenta šventoji ugnis buvo užlieta. Kadaisė, daugiau kaip prieš ketvirtį amžiaus, tas pats vyko Vilniuje ir kitose Lietuvos vietovėse.

O kaip tada, taip dabar ir Žemaitijoje Jogaila savo valdovišką valią jungia su apaštaline tikėjimo skelbėjo akcija: pats taip pat byloja, moko, ragina ir palenkia, ypač ir visų pirma tautos vyresniuosius. Tą patį daro ir Vytautas, ko gero, ne mažiau uoliai, bet tikrai kur kas lengviau ir geriau mokėdamas Žemaitijos liaudies kalbą. Kiekviename žingsnyje juos lydi pulkas lenkų kunigų ir pamokslininkų, tarp jų yra ir tokių, kurie ką tik iš Karūnos atvykę, nemoka lietuvių, o tuo labiau žemaičių, kalbos. Vykdam krikšto katechezę, jų vertėjais buvo lietuviai, tiek pasauliečiai, tiek ir dvasininkai. Aišku, netrūko ir lenkų bei vokiečių kunigų iš Vilniaus ir Lietuvos, kurie Dievo Žodį skelbė be tarpininkų liaudies kalba. Kalbos barjeras Žemaitijoje buvo neabejotinai aukštesnis negu Lietuvoje, kurioje bendravimo kalbos vaidmenį atliko ir rusėnų kalba,

o be to, joje netrūko ir lenkų, kurie Lietuvoje nuo seno buvo įsikūrę arba buvo įkurdinti iki 1385 m. kaip karo belaisviai. Žemaitis nežinojo (ir nežino) jokios svetimos kalbos, kalba tik savo Žemutinės Lietuvos dialektu, kuris ir patiems lietuviams nėra visai lengvai suprantamas; geriausiu atveju tik vienas kitas bajoras ar net koks nors žmogus iš liaudies galėjo prabilti laužyta vokiečių kalba. Vis dėlto reikia saugotis, per daug neperlenkti ir nedaryti pernelyg didelių apibendrinimų, kaip kad atsitiko Dlugošui, kai jis aprašydamas žemaičių krikštą tokius dalykus sutirštino, ko gero, netgi labiau negu aprašydamas Lietuvos krikštą. Netgi Strykovskis vergiškai nesekė jo pavyzdžiu. Jį, pavyzdžiui, smarkiai nustebino Dlugošo tvirtinimas apie visos Žemaitijos liaudies atvertimą ir apie tai, kad pats Jogaila (per vieną savaitę!) joje išnaikino visą stabmeldystę; todėl nuo savęs priduria: „nors ne iki galo“ ta pagonybė buvo išnaikinta. Toliau jis pripažįsta, kad ir Jogaila, ir Vytautas vienodai uoliai darbavosi kaip apaštalai, o juk pastarąjį Dlugošas palieka Jogailos šešėlyje. Galiausiai jis praleidžia jo perdėm realistišką pasakojimą, kurį pats pateikė kiek modifikuotą, kai aprašinėjo Lietuvos krikštą, o būtent, kad Jogaila, ir tik jis vienas pats, lyg koks pamokslininkas misionierius dėstė liaudžiai ilgą, labai ilgą katechetinį pamokymą apie visus tikėjimo straipsnius, žodis žodin kartodamas tai, ką jam sakė gretimai stovėję dvasininkai, iš kurių nė vienas nemokėjęs žemaitiškai⁵. Tuo tarpu juk tas pats Dlugošas, keliomis eilutėmis žemiau, baigęs smulkiai apibūdinti karaliaus apaštalo katechezę ir pridūręs tokią smulkmeną, jog svarbiausieji žemaičiai priėmė krikštą jam esant ir jam prižiūrint, kaip puikiai jo paties paruošti mokiniai, aprašo nutikimą, kuris atsitiko kaip tik tada, kai žemaičiai buvo mokomi tikėjimo dalykų ir ruošiami krikštui. Čia jis tiesiog sako, kad juos krikštui ruošė karaliaus Jogailos pamokslininkas magistras Mikalojus Venžikas (*Wężyk*)^[1], priklausęs Šv. Dominyko ordinui ir atvykęs iš Krokuvos ir mokęs be vertėjo pagalbos. Akivaizdu, kad klausytojai turėjo gerai jį suprasti, mat vienas iš jų pertraukė ilgą pamokslą, kuriame dėstyta apie pasaulio sukūrimą ir pirmojo žmogaus nuopuolį, žengė prie karaliaus ir prabilo: „Ką ten tas kunigas paisto, šviesiausiasis valdove; kalba čia mums apie pasaulio sukūrimą taip, lyg pats tai būtų matęs, bet juk taip negalėjo būti, nes jis nėra dar toks senas; mūsų seniausieji žmonės, o kai kuriems iš jų jau daugiau kaip šimtas

metų, nieko panašaus neatsimena ir niekad nėra matę.“ Karalius įsakė jam užtilti ir jį pamokė, kad visa tai, ką pamokslininkas sako, yra tiesa, nes pasaulio sukūrimas įvyko ne mūsų dienomis, bet prieš 6600 metų. Ir toliau tęsdamas šį atsakymą Dlugošas į Jogailos lūpas įdeda ištisą katechezę apie pirmojo žmogaus sukūrimą, jo nuopuolį ir atpirkimą⁶. Nepaisant tokios Dlugošo amplifikacijos, pats faktas apie karaliaus pamokslininko apaštalavimą ir žemaičių atvertimą į tikėjimą pasitelkus vertėją nusipelno visiško pasitikėjimo, nepriklausomai nuo to, ar toks įvykis atsitiko jau tada, ar keleriais metais vėliau. Iš šio anekdotinio pasakojimo sužinome bent vieno iš daugelio Žemaitijoje veikusių lenkų pamokslininkų vardą. Jie dar nemoka liaudies kalbos, pirmaisiais atvertimo metais dirba kaip kone atsitiktinai čia atsidūrę. Jiems priklauso karaliaus pamokslininkas Andriejus Venžikas iš Gebultuvo, kilęs, kaip atrodo, iš kilmingos giminės, Krokuvos Švč. Trejybės konvento dominikonas ir tenykštis Šventosios Teologijos lektorius-profesorius, andainykštis karalienės Jadvygos Prahėje įsteigtos kolegijos auklėtinis ir vienas iš pirmųjų Krokuvos universitete laisvųjų menų magistrato laipsnį (1402/1403)⁷ pelniusių asmenų, savo konfratro vokiečio Jono Falkenbergo, kryžiuočių šalininko, antipodas. Jo pavyzdys įspėja, kad mes be išlygų nepriimtume visiškai Dlugošo nuomonei priešingos minties, esą į pirmąjį Žemaičių krikštą Jogaila bus atvykęs su kunigais, mokančiais lietuvių kalbą⁸.

Dar viena, ne kalbinė, bet nepalyginamai žymiai sunkesnė kliūtis atverčiant į krikščionybę Kęstučio valdą, buvo beribis <žemaičių> prisirišimas prie senųjų dievaičių, prie savo tikėjimų ir savo šventenybių. Su jais žemaičiai buvo suaugę žymiai stipriau negu bet kuri kita pagoniška liaudis buvo prisirišusi prie savo kulto. Jų gynyboje užsigrūdinę per du amžius be perstojo dviem frontais vykusioje kovoje prieš ginkluotus vienuolius iš Livonijos, o paskui ir iš Prūsijos, tame matė savo tautinės būties, prigimtinių papročių ir savo tėvų kalbos laidą; matydami jiems giminingų šiaurėje ir pietvakariuose gyvenusių genčių likimą, savo ligtolinį išlikimą priskyre savo gerbiamų dievų pagalbai ir globai; kad juos išsaugojo atkaklus užsispyrimas, būdingas žemaičio prigimčiai, kurios niekad niekuo negalima palenkti ir kuri visada ir visame kame nepasitiki tuo, kas svetima, – tokį dalyką privalo pridurti kiekvienas istorikas. Tą nuotaiką, kuri dabar ištiko žemaičių liaudį išgirdus savo pačios valdovų,

Jogailos ir Vytauto, įsakymą keisti tikėjimą, atskleidžia vietinė Žemaitijos istoriografija. Ištrauką apie tai reikia pateikti be pakeitimų, nes ji kyla iš liaudies dvasios ir dar nėra iškraipyta jokios doktrinos ir tendencijos: „kunigai, nemokėdami žemaitiškai, pradėjo apsakinėti Kristų lenkiškai, o lietuviai tuos pačius dalykus persakinėjo žemaitiškai. Dėl klausymo, rods, klausė žmonės pamokslų, bet ką krikštytis nė biškelio nenorėjo, nes jiems rodės *visų pirma*, jog apsikrikštiję prazurgos, arba nustos, liuosumo ir turės vergauti. *Antra*, jog naujo tikėjimo kunigai privers juos pamesti savą kalbą, o lieps mokytis vokiškai ar lenkiškai. *Trečia*, jog reiks jiems, išsižadėjus senų probočių papročių, sekti pagudimus svetimų žemių. *Ketvirta*, jog motriškiosios negalės dėvėti baltu nuometu ir skepeta, nebe darytis drobe pačių austa, bet viską turės pirkti nuo vokiečių. Ko viso buvo datyrę verčiami į katalikų tikėjimą per kryžokus. Karalius su kunigaikščiu, tai išgirdusiu, aiškiai kaip kaltais įkalė: jog be reikalo žemaičiai baidos katalikų tikėjimu, jog apsikrikštijus vokiečiai būtinai prie jų nebepriderės, jog liuosumai, vyresnybės, seni papročiai ir kalba žemaitiška po seno bus jiems palikta, jog drobės dėvėti niekas motriškosioms negins.“⁹ Jogailos valios sargu ir vykdytoju Žemaitijoje po Rumbaudo, Sunigailos sūnaus, pirmojo jos seniūno (1411), buvo antrasis seniūnas, toms pareigoms paskirtas jau 1412 m. ir jas daugelį metų ėjęs, Mykolas Kęsgaila Valimantaitis, prieš tai buvęs ties Šventąja upe įsikūrusios Ukmergės vietininku¹⁰. Nors jokių konkretesnių duomenų apie jo veiklą tais pirmaisiais metais neturime, niekas neprieštaraus, kad jo galvai teko nepaprasta užduotis – nuteikti ir iš pakrikštytosios Žemaitijos atrinkti tuos jos atstovus, kurių išsiuntimas į visuotinį susirinkimą Konstancie pačiais pirmaisiais jo posėdžiavimo metais tapo jam abiejų valdovų, Jogailos ir Vytauto, pavesta užduotimi; juk jie abu, ir Lenkijos karalius, ir Lietuvos kunigaikštis, buvo persiėmę ta pačia viena mintimi ir drauge veikė išvien tiek įtvirtindami krikščionybę Žemaitijoje, tiek darbuodamiesi dėl Rytų ir Vakarų Bažnyčios unijos visuose plačiuose rytiniuose Lenkijos-Lietuvos, tuo metu didžiausios Europos valstybės, plotuose. Kaip kadaise prieš du šimtmečius Romoje, IV Laterano susirinkime popiežiaus Inocento III (1215) akivaizdoje pasirodė garbingųjų neofitų pasiuntinybės iš misijinių tolimosios šiaurės žemių (nuo Dauguvos krantų vokiečių ir vietinių Livonijos gyventojų,

lyvių ir latvių, pasiuntinybė, vadovaujama Rygos vyskupo Alberto, ir nuo Mazovijos pasienio atvykusi lenkų ir prūsų pasiuntinybė, kurią atvedė cistersų vienuolis Kristijonas iš Lekno vienuolyno, kuris po susirinkimo uždarymo buvo pašventintas misijiniu prūsų vyskupu) tam, kad paliudytų apie Kryžiaus triumfą prieš pagoniją ir pelnytų Apaštališkojo Sosto sutikimą suteikti tenykščių kraštų Bažnyčiai tvirtus pamatus, taip ir dabar į susirinkimą Konstancę, kur tuomet buvo visa Visuotinė Bažnyčia susirinkusi, o Romos sostas buvo tuščias, atvyko neofitų žemaičių pasiuntinybė. Lenkija su Lietuva ją atsiuntė į patį tuometinio krikščioniškojo pasaulio židinių priešais visų katalikiškosios Europos tautų tribunolą tam, kad ji gyvų žmonių įrodymu patvirtintų jų abiejų į susirinkimą išsiųstos pasiuntinybės žodžius ir reikalavimus. Tarp lenkų ir lietuvių reikalų svarstytyje Konstanco susirinkime žemaičių byla turi savą dosjė: ji turi savitą turinį ir savą eigą; ji taip pat viena, vienut viena, pasiekė Bažnyčios ir Lenkijos-Lietuvos valstybės pageidaujamą atomazgą, ir ji atnešė pergalę ne tik moralinę, bet ir realią – tikrą triumfą. Tai įvyko popiežiaus sostui esant tuščiam, taip nusprendus susirinkimui.

Pašalinus Joną XXIII, kuris kaip joks kitas popiežius visame kame sutiko su didžiaisiais Lenkijos ir Lietuvos politiniais ir bažnytiniais siekais, dingo ir viltis, kad bus sėkmingai išspręstas ginčas su Ordinu. Lenkijos pasiuntinybė susirinkime galėjo ir nežinoti apie iškilmingai sudarytą ir majestotiniu antspaudu sutvirtintą sąjungą tarp karaliaus Zigmanto Liuksemburgo ir Ordino, pagal kurią jis, kaip Lenkijos ir Prūsijos ginčo arbitras, priims sprendimą pagal Ordino mintį (1415 m. liepos 16 d.), taip pat ji negalėjo žinoti ir to, kad tas naujasis Romos karalius Zigmanto asmenyje jau ir prabėgusiais metais buvo slaptas Ordino rėmėjas, bet ji puikiai suprato, kad ji jau negalės tikėtis nei palankumo, nei teisingo sprendimo iš Romos karaliaus nuo to laiko, kai vienas iš jos atstovų pristatė daktaro Pauliaus Vladkovicio traktatą ir išvadas (tų metų liepos 5 ir 6 d.), kurios pasikasė po Prūsijos kryžiuočių egzistavimo ir veiklos pamatais, ir tuo pačiu naikino ligtolinį germaniškųjų Viduramžių supratimą apie imperatoriaus valdžios universalumą, ypač pagonių atžvilgiu; tuoj pat po to iškviesta pas karalių, ji, dalyvaujant Ordino pasiuntiniams ir daugeliui susirinkimo Tėvų, paskelbė, kad imperatoriaus valdžiai nepripažįsta viršenybės teisės Lenkijos atžvilgiu ir kad Lenkijos

karalius yra laisvas karalius. Ji taip pat labai gerai žinojo, kad geriausią paramą jos teoriniams teisiniams išvedžiojimams ir atkirtį kryžiuočių pretenzijoms į žemaičius suteiks pastarųjų pareiškimas, kai jie patys pasirodys susirinkime ir jo Tėvams, Ordino pasiuntiniams ir pačiam karaliui paskelbs, kad jie yra ir nori būti krikščionimis, bet tik susiję su Lenkija ir jos, o ne Ordino rūpesčiu. Tarp Lenkijos ir Prūsijos karštųjų klausimų, kurių sprendimui turėjo tarpininkauti susirinkimas, taip pat popiežius ir karalius, žemaičių byla buvo pirmoji ir tuo momentu pati svarbiausia, pirmiausia reikėjo ją išspręsti ir tai padaryti turėjo abi pusės; ji taip pat neleido pasiekti taikos, kuri kaip tik labiausiai ir rūpėjo krikščionijos vadovams. Nors ir neseniai apie ją buvo paskelbta Torunės sutartyje, visa tai jau priklausė praeičiai. Ordinas jokio kito sutarties punkto taip nelaužė kaip to, kuris lietė Žemaitiją. Norėjo ją užgrobti, to siekė, laikė jį gyvybinės reikšmės reikalui. Vis atkakliau reikalavo, kad jam būtų pripažintos paveldėjimo ir nuosavybės teisės į ją; o kai to negalėjo pasiekti, savavališkai savo naudai nustatinėjo sienas, statė savo pilis jos ribose. Popiežiaus nebuvo, o kaip būtų nusprendęs Romos karalius – niekas neabejojo, todėl Lenkijos pasiuntinybė viltis galėjo dėti tik į susirinkimą ir veikdama šia kryptimi nepraleido nieko, kas būtų naudinga patraukiant į savo pusę jo Tėvus ir Daktarus. Būtent tame ir slypi žemaičių atvykimo į susirinkimą ištakos; gavus akstiną iš mūsų pasiuntinybės Konstance, toks vizitas įvyko, jį, ko gero, prieš tai aptarus su Lenkijos pasiuntinybės atžvilgiu palankiai nusiteikusiais susirinkimo dalyviais bei tuo pat metu palietus kitą, dar platesnį ir Lenkijos-Lietuvos valstybės ateičiai dar svarbesnį reikalą – kaip joje likviduoti Rytų schizmą. Šiuos reikalus spręsti pasiūlė Kališo kaštelionas Jonušas Zaremba iš Tuliškovo, vienas iš Lenkijos pasiuntinių susirinkime, kuris specialiai parvyko į šalį: apie tai buvo pranešta karaliui Jogailai Dobrostanuose prie Lvovo (rugsėjo vidury), o paskui ir kunigaikščiui Vytautui. Abiem valdovams bendrai veikiant, vadovaujama to paties kašteliono į susirinkimą išvyko dar viena jų pasiuntinybė: lietuviškoji, arba Vytauto. Toks pavadinimas jai pridera atsižvelgus į jos sudėtį, tikslą ir pasiuntinybės misiją, dėl kurios ji paskutinėmis lapkričio dienomis atvyko į Konstančą, kur buvo iškilmingai sutikta katedroje dalyvaujant visam susirinkimui Šv. Barbaros dieną (1415 m. gruodžio 4 d.).

Jos priešaky stovėjo trys garsūs riteriai, visi iš artimiausios Vytauto aplinkos ir turintys jo pasitikėjimą: du lietuviai, Jurgis Gedgaudas ir Jurgis Galminas Nadabaitis, ir lenkas Mikalojus Sepienskis¹¹. Pirmasis tuo metu ėjo Podolės seniūno-vietininko pareigas, prieš tai iš Vytauto dvaro maršalkos buvo tapęs Kijevo vaivada, o Vytauto valdymo pabaigoje ėjo Vilniaus vaivados pareigas, vartojo Lelivos arba, tiksliau, Jastrembeco herbą; remdamas grynai lietuvišką žemaičių reikalą, iškart po to pristato jau bendrai lietuvišką, o tuo pačiu ir lenkišką idėją sujungti schizmatikus per tikėjimą ir paklusnybę su Romos katalikų Bažnyčia¹². Atrodo, kad antrasis pasiuntinybės atstovas gina pačių žemaičių interesus: Jurgis Galminas, arba Galimantas Nadabaitis, Dubnios (*Dębno*) herbo; Richentalio iliustruotoje susirinkimo kronikoje yra minimas ir užrašytas kaip „Jurgis Galminas iš Žemaitijos“; vėliau, jau po Vytauto mirties, buvo Žemaitijos seniūnu¹³. Richentalio kronika taip pat pateikia ir Žemaitijos herbą (juodas lokys, stovintis ant užpakalinių letenų, baltame lauke), ir tai daro du kartus. Vieną kartą jį priskiria Jurgiui Gedgaudui, o tai vėlgi nėra visai be pagrindo, kaip kad gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, jeigu manytume, kad Podolės vaivada, ko gero, ir buvo žemaičių pasiuntinybės vadovas; be to, pabrėžtina tai, kad minėtoje kronikoje vienas iš šių dviejų Jurgių lietuvių vadinamas tiesiog „pagonimi“ (*Georg haiden*), t. y. iš Žemaitijos, kuri, bendrai paėmus, tuo metu dar buvo pagoniškas kraštas, dar visai neatverstas į tikėjimą. Kitoje vietoje ji žemaičių mešką priskiria Vilniaus miestui, o tai jau tikra klaida. To paties Richentalio liudijimu, iš Lietuvos sostinės į susirinkimą atvyko vienas riteris su dviem miesto piliečiais, o jiems visiems priskiriamas Trijų kolonų herbas, kuris yra ne kas kita, kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vilniaus vaivadijos herbas¹⁴. Galiausiai trečias tos pasiuntinybės vadovas yra lenkas iš Vytauto dvaro, kuris paliko tartum istorinį liudijimą ateities kartoms, kad lietuvių reikalas yra neatsiejamai ir lenkų, ir kad ne tik pačių lietuvių, bet ir lenkų tėvynė yra Lietuva – tai Mikalojus Sepienskis, herbo *Novina* turėtojas, prieš keletą metų tapęs ir iki gyvenimo pabaigos likęs Vytauto dvarioniu, vienas iš labiausiai jam patikimų ir atsidavusių, o be to, iškalbingas ir apukrus, kuris, mokėdamas užsienio kalbas, kaip regis, visų pirma vokiečių, dažnai būdavo siunčiamas į vokiečių ir Ordino žemes, o dabar – į susirinkimą. Richentalio kronika vadina jį Vytauto dvaro

maršalka (*ochmistrz*), Dlugošas – sekretoriumi (1429); be to, dar buvo Lukovo seniūnu ir tokiu pasirašė ant Melno taikos akto (1422)¹⁵. Jie – vardais žinomi lietuvių pasiuntinybės Konstanco susirinkime vadovai. Pilna jos sudėtis, kurią sudarė visų trijų luomų atstovai, gal dar keletas riterių, šiek tiek miestiečių, o visi kiti – liaudis, siektų 60 asmenų; ją reikia įsivaizduoti su skaitlinga palyda, sudaryta iš tarnų ir pagalbinių personalo. Ko gero, žemaičių buvo daugiausia, jeigu nuo jų visai pasiuntinybei prigijo toks pavadinimas „naujai atsivertusių žemaičių“; todėl ir pačią pasiuntinybę taip pat galime vadinti žemaičių¹⁶. Savo buvimu susirinkime ji turėjo, visų pirma, paliudyti apie Lenkijos, o ypač Jogailos ir Vytauto, apaštalinę veiklą savo žemėje, Lietuvoje ir Žemaitijoje; antra, prašyti susirinkimo Tėvų pagalbos, kad Žemaitija nebūtų atiduota Prūsijos Ordinui, jeigu ji turi tapti, ir ko pati karštai trokšta, visa ir tikrai krikščioniška, o priešingu atveju, jei ją užvaldytų ir spaustų Ordinas, ji niekada neatsivers; todėl, trečia, tikėjimą jai atnešti gali tam susirinkimo įgaliota ir jo pritarimą gavusi tik Lenkija drauge su Lietuva, su savo valdovais ir jų numatytais dviem vyskupais, Lvovo arkivyskupu Jonu Žešoviečiu ir Vilniaus vyskupu Petru; susirinkimas kaipo aukščiausioji valdžia Bažnyčioje juos turi įgalioti įsteigti Žemaitijoje atskirą vyskupiją ir jai reikalingas bažnyčias¹⁷.

Pirmąjį mūsų pasiuntinybės pasirodymą susirinkime savo kalba (dar nepaskelbta) inauguravo Poznanės vyskupas elektas Andriejus Laskaris iš Goslavicų, kai ji buvo iškilmingai priimta Konstanco katedroje 1415 m. gruodžio 4 d.; jis savo kalbos *motto* pasirinko mesijinius pranašo Izaijo žodžius „... ateis pas tave ... visi, kas niekino tave, parpuls tau po kojų (*Venient ad te, qui detrahebant tibi, et adorabunt*, LX, 14)^{18[2]}. Ateina į Bažnyčią – kalbėjo Lenkijos vyskupas – ir jai lenkiasi pagonyms lietuviai ir žemaičiai, į krikščionių tikėjimą atsivertę ne dėl grasinimų ir prievartos, bet savo valia ir pasitarnavus Lenkijos karaliui Jogailai ir Lietuvos kunigaikščiui Vytautui. Jau trys dešimtys metų, kai patys priėmė tikėjimą jie visomis išgalėmis siekia, kad jo šviesa įsivyrautų visose plačiose jiems pavaldžiose žemėse. Iš tų žemių atvyksta ir šie riteriai, kurie stovi pasiuntinybės priešakyje – sako kalbėtojas ir pakiliu balsu priduria: argi bus galima tvirtinti, kad kas kitas, o ne šie du kunigaikščiai nuo pat apaštalų laikų yra labiau pasitarnavęs krikščionybei?

Pirmą didelę kliūtį tikrajam tikėjimui skleisti, pagonybę, jau pašalino. Atsivertę žemaičiai rodo didelį užsidegimą naujam tikėjimui, todėl visai pagrįsta, kad susirinkimas maloniai juos priimtų ir išklaustų jų prašymus ir skundus (toliau kalbama apie schizmą ir jos pašalinimą Rusioje). Toks žemaičių ir jų reikalo pristatymas susirinkime priešais visą Bažnyčią jiems patiems dalyvaujant, išpuoštas didžia Lenkijos vyskupo-daktaro kalba, kuris buvo vienas iš ryškiausių ir veikliausių susirinkimo narių, kuris susirinkimo Tėvams perteikinėjo savas katalikų Bažnyčios plėtimo perspektyvas ir parodė tai, kas jau laimėta Lenkijos ir Lietuvos valdovams atverčiant pagonis, – visu tuo nebuvo prašauta pro šalį, tai buvo pirmoji Lenkijos pasiuntinybės susirinkime pasiekta pergalė prieš Ordiną. Bažnyčios akivaizdoje įvykusio šio jos pasirodymo sukeltą galiną išpūdį tučiuojau savo karaliui perteikė josios teisės žinovas, vyskupo Laskario kolega Paduvos universitete, magistras ir Jogailos universiteto rektorius Paulius Vladkovicus iš Brudzenio: „Ačiū Dievui, – rašo jis Jogailai, – Jūsų Karališkajai Malonybei tai atnešė ypatingą šlovę, susirinkime pelnei garbę, Maloningasis Karaliau, didesnę už visų kitų karalių.“¹⁹ Akivaizdžiai pasimatė, kad Lenkijos karalius ir Lietuvos kunigaikštis, priešingai tam, kas visur buvo skelbiama ir kuo buvo tikima, yra geri, tikri krikščionys. O ir Ordino prokuratoriaus iš susirinkimo didžiajam magistrui siunčiami pranešimai ėmė perdavinėti tuos pačius dalykus; sekančiais metais (dar neišrinkus naujojo popiežiaus) jis jau aiškiai skundžiasi tuo, kad susirinkime Ordinui jaučiamas visuotinis nepalankumas ir kad susidurdamas su tokiu pasitikėjimu, koks lydi lenkus, jis prieš juos negalys nieko padaryti. Tačiau ir mūsų šaliai taip lengvai to nepasiekė; išankstiniai įsitikinimai pernelyg giliai buvo įleidę savo šaknis, kad juos būtų galima iš karto nustumti į šalį. Tik su laiku, prabėgus mėnesiams, lenkai susirinkime išsikovojo stiprią reputaciją „kaip tikėjimo platintojai ir krikščionybės gynėjai“²⁰, ir tai atsitiko dėl žemaičių bylos paviešinimo; net pats Livonijos magistras didžiajam magistrui patarinėjo, kad Ordinas atsisakytų savo pretenzijų į Žemaitiją, nes jos faktiškai nevaldo²¹. Geru ženklų buvo tai, kaip žemaičių pasiuntinybė buvo priimta (1415 m. gruodžio 4 d.), bet tuo metu paskelbtas viešas žemaičių bylos pateikimas susirinkimui įvyko tik po dviejų mėnesių (1416 m. vasario 6 d.).

Žemaičių skundas prieš kryžiuočius – tai antras jų viešo pasireiškimo susirinkime aktas. *Propositio Samaytarum* – taip skamba oficialia scholastine kalba pavadintas nelabai platus, tačiau savo kaltinamuoju turiniu prieš kryžiuočių vienuolius didis žemaičių memorialas. Net ir šiandien jo negali skaityti nesuvilgytomis akimis ir be vidinio susijaudinimo. Diena, kai jo klausė susirinkimas, buvo teismo ir pasmerkimo diena visos krikščionijos akivaizdoje tų, kurie dėl savo kariškai vienuoliško pasipūtimo ir išskirtinumo jausmo save vadindami tos pačios krikščionijos „vartais“ tapo užtvara ir spyna, tautų laisvės grobėjais, jų turto ir paveldo nusavintojais. Tai yra išpažintis, kuri išsiveržė iš savyje iš prigimties uždaros žemaičių liaudies dvasios, kuri išimties tvarka tą dieną atsivėrė Bažnyčios, pasaulio ir istorijos tribunolo akivaizdoje su skundu prieš savo engėjus. Jų prisipažinimo žodžių, paprastų ir nuoširdžių, neuždengia klasikinė šio akto kalbos redakcija, kuri, be jokios abejonės, priklauso magistro Pauliaus Vladkovico plunksnai²². Nemirtinga yra jos arenga^[3], kurioje išreikštas krikščioniškojo mokymo turinys ir esmė, kaip ją per savo pamokslininkus lietuviams skelbė Lenkija, o žemaičiai tai girdėjo iš lietuvių. Nėra mūsų teologinėje literatūroje tokio paminklo, kuriame su gilesne pagava būtų užčiuopta krikščionių religijos prigimtis ir charakteris pagal apaštalų, visų pirma šv. Pauliaus, mokymą su akivaizdžiai atpažįstamu Evangelijoms ir Pauliaus laiškam artimos dvylikos apaštalų Didachės aidu^[4], kaip tai tiesiog nuostabiai puikiai ir prakilniai yra atlikta mūsų akto viduramžiška kalba surašytoje arengoje²³. Tuo pačiu jis turi ir istorinio paminklo reikšmę. Be faktų pynės, iliustruojančios žemaičių kančių kelią per paskutinį kryžiuotiškos misijos laikotarpį, jis mums pateikia autentišką žinią apie tai, kokią religinį poveikį turėjo atsivertusi Lietuva broliškai Žemaitijai, sklindanti iš pamokslininkų, skelbusių krikščionių tikėjimą tarp lietuvių; o jų klausė ir žemaičiai. Tai dar senakrikščioniškasis supratimas apie Kristaus mokymą, kaip duodantį laisvės ir teisingumo pilnatvę kartu su Dievo ir artimo meile; nėra jame idėjinės pertraukos tarp Antikos ir Viduramžių laikų Bažnyčios. Tokį mokymą įsisavino Lenkija ir kitiems jį perdavinėjo, o ypač čia taip stipriai išryškintą ir pirmoje vietoje pastatytą laisvę, sau būdingą, kuria apdovanodavo su ja susijungiančias liaudis. Ir tai yra anas *amplius* <daugiau, gausiau> lenkų krikščioniškosios religijos

mokyme, kurio nebuvo kryžiuočių Ordino katechezėje. Tokiam dalykui Ordinas, atsakydamas į žemaičių skundą, neprieštarauja: į juos žiūri iš aukšto ir paniekinamai, kaip ponas žiūri į savo baudžiauninką, kuris jam atsisako paklusti, mat jis juos jau laiko savo pavaldiniais, o tik Lietuvą su visa Rusia palieka Vytautui ir jo paveldėtojams (juose matydamas pats save). Visą kaltę dėl to, kad jie iki šiol neatsivertė, šalia, kaip pats sako, klastingos ir išdavikiškos Vytauto politikos, suverčia ant jų pačių, ant žemaičių, kurie jokiū būdu nenorį pripažinti Prūsijos Ordino valdžios nešamos palaimos ir geradarysčių, jojo drausmės ir jėgos, turtų, laisvo džiaugsmo mėgaujantis taika ir visokeriopa laisve esant jo valdžioje – viso to, kas net tapo vokiškos dainelės priežodžiais; o tų jo turtų kaip tik jam ir pavydi jo konkurentai (lenkai)²⁴. Ordinas neneigia žemaičių skunde išsakytų priekaištų, atvirai prisipažįsta, kad jo valdžia jų atžvilgiu buvusi žiauri, bet tokia visiškai pateisinama dėl jų neklusnumo: idealistiniam savo priešininko supratimui apie krikščionybę priešpastato savo paties – politinį-valstybinį.

Susidūrus šiems dviem požiūriams ir krikščionybės stovykloms, susirinkimas pirmavimo vainiką pripažino Lenkijai-Lietuvai. Tai matydamas, Ordinas užbaigė savo atsakymą – nematytas dalykas! – paremdamas žemaičių prašymą: *Summe placet nobis, quod hoc fiat...* Šiais popiežiaus kanceliarijai būdingais žodžiais sutinka su tuo, kad Lenkija-Lietuva tarp jų vykdytų apaštalinę veiklą, kad į Žemaičius būtų išsiųsti, kaip jie patys to prašė, abu minėtieji mūsų vyskupai, Vilniaus ir Lvovo²⁵. Tik tokį priedą nuo savęs Ordinas pridūrė, kad susirinkimas pats išsiųstų tam tikrus savo delegatus, kurie jam pateiktų autentišką ataskaitą apie žemaičių atsivertimą; gali būti, kad dėl tokios susirinkimo delegacijos, kuri turėjo veikti bendrai su lenkų vyskupais, mūsų delegacija, priimdama kompromisą, sutiko, ir tik tiek iš savo pusės kryžiuotija tegalėjo išsiderėti. Pats esmingiausias dalykas buvo pasiektas: Jogaila ir Vytautas gavo susirinkimo įgaliojimą ir pritarimą tam, kad jų rūpesčiu į Žemaitiją būtų įvestas krikščionių tikėjimas ir joje kanoniškai įsteigta katalikų Bažnyčia. Baigiamojoje savojo atsakymo dalyje kryžiuočiai bevelijo apie tai nutylėti, nes toks dalykas būtų jiems gerklėje užstrigęs. Tad taip noriai rodėsi tiesią ranką susitaikymui. Bet jų tikrą laikyseną išdavė paskutinis dievobaimingas atodūsis: „O kad tai būtų atsitikę prieš

trisdešimt metų – kad jau tuomet Žemaitija su Lietuva (1386!) būtų atsivertusi – nebūtume priėję prie tokio tarpusavio pykčio.“ Ordinas dabar jau su viskuo sutiko, nes neabejojo, kad jei jau pats neapkriktijo pagoniškos Žemaitijos, tai dabar ji pati, kai Lenkija atvers ją į tikėjimą, netrukus nukris jam tiesiai į rankas lyg prisirpęs vaisius. Prieš pasitraukdamas nuo tribūnos Ordino prokuratorius dar ištarė tokius paskutinius protesto žodžius: „Visam tam pritariame, bet su išlyga, kad Ordino teisės niekuo nebus pažeistos, nes, kaip žinia, po karaliaus ir Vytauto mirties žemaičių žemė pereina jo nuosavybėn.“ Tačiau jau po šešerių metų (sudarius Melno taiką 1422 m.) Ordinas turėjo visiems laikams atsiveikinti net ir su šia mintimi.

Labai maža duomenų apie tolesnę žemaičių bylos eigą susirinkime. Neturime dokumentinių liudijimų, ypač trūksta žinių apie susirinkimo delegaciją į Žemaitiją, kuriai turėjo vadovauti pats Ragūzos kardinolas Jonas Dominici, priklausęs Pamokslininkų ordinui, tačiau labiau tikėtina yra tai, kad jos tikslas buvo rusėnų atvertimas į katalikų tikėjimą, bet ne žemaičių krikštijimas. Bent jau tokį šio dalyko supratimą suponuoja Jogailos laiškas susirinkimui (rašytas 1416 m. rugpjūčio 2 d. Chencinuose), kuriame jam dėkojama už pastangas sprendžiant žemaičių bylą ir tuo pačiu jo prašoma atsiųsti pasiuntinius rusėnams atversti²⁶. Lenkijos pasiuntinybės didžiuoju kaltinamuoju aktu (vykstant viešam posėdžiui vasario 13 d.), kuriam žemaičių skundas buvo tik įžanginis žodis, Ordinui iškeltas procesas pastarojo gretose sukėlė reakciją prieš susirinkimo delegaciją į Žemaitiją, kuriai jis jau buvo davęs savo sutikimą, ir šis jo tvirtas pasipriešinimas tiek pačios delegacijos, tiek ir unijos su Rytų Bažnyčia atžvilgiu privedė prie to, kad susirinkimo delegacija ne tik kad nepasiekė savo paskirties vietos, bet, ko gero, apskritai net neišvyko iš susirinkimo. Lenkijos pasiuntinybei pareikalavus, kad susirinkimas imtųsi reformuoti Ordiną ir jį iš savo tuometinių buveinių perkeltų į kitą Lietuvos pakraštį, į Rytų Europos pasienį su turkais ir totoriais, – taip buvo atgaivinta dar Algirdo (apie 1355 m.) išsakyta mintis – Ordinas atsakė protestu prieš Lenkijos-Lietuvos misijos veiklą Žemaitijos krikšto ir schizmatikų atvertimo atžvilgiu, neleido to, kad susirinkimas įgaliotų Lenkijos-Lietuvos Bažnyčią ir valstybę imtis šių abiejų darbų. Ordinui ypač rūpėjo žemaičių byla, nes ji tuo metu

buvo aktualesnė, todėl kryžiuotija stengėsi susirinkimo Tėvus palenkti taip, kad Žemaitija būtų priskirta Rygos bažnytinėi provincijai, o dėl tokio žingsnio ji būtų jam pačiam politiškai pripažinta. Jeigu tikėsime Richentalio kronika, tai susirinkimo sprendimas (priimtas tų pačių metų birželio 17 d.), apie kurį iki šiol neturime jokių duomenų iš kitų šaltinių, bet kuris pats kaipo toks labai tikėtinas, aklaai nenusekė Ordino balsu ir sustojo tartum pusiaukelėje, pripažindamas Žemaitijos priklausomybę Romos valstybei, bet joje pačioje paliko veikti Lenkijos-Lietuvos Bažnyčią ir jos hierarchiją²⁷. Tuo pačiu atkrito reikalas siųsti atskirą susirinkimo pasiuntinybę; pastarojo išimtinio pritarimo sulaukė jau iki tol veikusi Lenkijos-Lietuvos misija. Tačiau nevalia kalbėti, lyriškais žodžiais lieti apie pilną Lenkijos pergalę susirinkime dėl žemaičių bylos, nes nors tai ir buvo pergalė, bet ji buvo pasiekta tik grynai bažnytinėje sferoje. Tiesa, Lenkija to ir norėjo. Tačiau tuometinis susirinkimo sprendimas, kuriuo pasisakyta apie valstybinę Žemaitijos priklausomybę, nederėjo su Lenkijos reikalavimais ir buvo priešingas per ją perteiktam žemaičių prašymui, nes iš vienos pusės panaikindamas Ordino apaštalybę Žemaitijos atžvilgiu, tuo pačiu iš kitos pusės jam atvėrė landą tolesnėms politinėms pretenzijoms į ją. O kada vėliau, prabėgus vieneriems metams, Jogaila nusiuntė susirinkimui ataskaitą apie tai, kaip susirinkimo įgalioti lenkų vyskupai atliko žemaičių atvertimo darbą, jis aną susirinkimo nurodymą įvardino kaip labai įžvalgų; negalėtum diplomatiškiau pasakyti²⁸.

Taip klostėsi žemaičių byla susirinkime. Lenkijos istoriografija, kalbėdama Dlugošo lūpomis, nors ir neatskleisdama visų šios bylos vien susirinkimo Tėvams žinomų etapų, kurie jai, ko gero, ir taip nebuvo žinomi, perteikė su tiesa derantį jų galutinį rezultatą, kad susirinkimas Ordinui neleido apaštalausti Žemaitijoje, o atskiru sprendimu šią užduotį pavedė Jogailos ir Vytauto nurodytiems lenkų vyskupams²⁹. Tuo tarpu Prūsijos istoriografija prie to pridūrė naują ir miglotą dalyką, o būtent tai, kad susirinkimo pasiuntinybė, į kurią taip veržėsi Ragūzos kardinolas, savo tikslo nepasiekė tik todėl, kad jam buvo išaiškinta nesivarginti, nes „jis nemokaš nei slavų, nei lietuvių kalbų“³⁰. Nors ir neverta kedenti tokio pasakojimuko anachroniškumo, nes jį palietus išeitų, kad jokia kurijos pasiuntinybė nebūtų buvusi įmanoma į jokiį Šiaurės Europos kraštą, vis dėlto įsivaizduokime, kad iš tikrųjų tokias

mintis uoliajam kardinolui perteikinėjo arba kryžiuočių, ar galbūt net ir lenkų pusė; tačiau bet koku atveju tokio pranešimo koncepcija prieš savo valią atiduoda pagarbos žodį tokiam <kryžiuočiams> nemaloniam faktui kaip lenkų apaštalavimas Žemaitijoje, kurio vykdytojai mokėjo vietinių žmonių kalbą. Būta nusiskundimų dėl dažnai savo parapijiečių žemaičių kalbos nemokančių klebonų, bet jie girdėdavosi ne Žemaičių kunigaikštijoje, bet artimiausioje kaimynystėje, kryžiuočių valdomoje Semboje; tuo dalyku Bazelio susirinkimo akivaizdoje skundžiasi pats jos ganytojas Mikalojus Junge, kuris kreipėsi į jį teisinės pagalbos prieš savo Ordiną, kad nei jis, nei bažnyčių fundatoriai nebūtų verčiami į papapines bažnyčias skirti tokius dvasininkus, kurie nemokėdami liaudies kalbos išpažinčių klauso per vertėjus³¹. Labai jau sau pavojingą temą palietė Prūsijos istoriografija; senieji Prūsijos vienuoliai buvo išmintingesni: jie visai to dalyko nelietė, kad nepakliūtų į tokius spąstus.

Trečiasis ir paskutinis žemaičių atvertimo aktas, kaip ir pirmasis, įvyko jų pačių žemėje. Nenutrūkstamas, nors ir labai lėtai ten vykstantis, misionierių darbas, kuris prasidėjo 1413 m. ir kuriam paspirtį teikė Lenkijos pasiuntinybės iš susirinkimo siunčiami raginamieji laišakai³², sustiprėjo nuo to momento, kai pagal Jogailos ir Vytauto mintį išduotu įgaliojimu susirinkimas jam suteikė patvirtinimą ir tvirtą, kanoninį pagrindą. Jau sekančių metų pavasarį (1417) abu valdovai susirinkimui ir karaliui Zigmantui pranešė apie nepaprastą šio darbo sėkmę. Pavyzdingai prisodrintas pastarojo valdovo atsakymas, kuriame jis lygina savo paties ir jų nuopelnus Bažnyčiai, paliesdamas krikščionių valdovų brolybės temą, mums pateikia tik vieną pozityvią žinią apie tuo metu vykusį žemaičių atsivertimą, būtent tą, iš kurios sužinome, kad vien iš žemaičių bajorų pakrikštyta jau du tūkstančiai žmonių³³. Nuo šio pranešimo nepriklausomas, bet apie tą patį dalyką kalbėdamas Dlugošas nurodo, kad tuo metu jau buvo pakrikštyta trys tūkstančiai abiejų lyčių žemaičių³⁴. Šie skaičiai tarpusavyje dera. Šiuose abiejuose pranešimuose apie žemaičių krikšto akciją (1416 ir 1417 m. sąvartoje) dar nėra žinių apie konkrečius dvasininkus, įsijungusius į šį apaštalinį darbą. Biblijos frazėmis persmelktoje karaliaus Zigmanto laiško ištraukoje jie nėra apibūdinami visai, jie visai paslėpti po šv. Pauliaus žodžių uždanga, o tik pranešama, kad į Kristaus Kūno statybą Jogaila ir Vytautas išsiuntė tam tikrus ga-

nytojus ir daktarus kaip darbininkus į gausią pjūtį³⁵. Nepaisant to, nėra sunku nuspėti, arba tiesiog nurodyti, kad čia veikė dieceziniai ir vienuoliniai dvasininkai iš kaimyninės ir giminingos Vilniaus vyskupijos³⁶. Juk jos vyskupas Petras buvo vienas iš kanoniškai įgaliotų Žemaitijos misijos vadovų, hierarchiškai antras, bet faktiškai svarbiausias. Galima ir reikia pripažinti, kad ten jo misijinė veikla prasidėjo nuo pačios pradžios, t. y. nuo 1413 m., kai jis dar buvo Vilniaus kapitulos prepozitu. Po metų jam tapus Vilniaus vyskupu, o tai įvyko visų pirma didžiojo kunigaikščio Vytauto valia, jo apaštalinis darbas Žemaitijoje nenutrūko; žinoma, toks veiklos tęstinumas ir jos atidavimas į atitinkamas rankas prisidėjo prie Žemaitijos krikščioninimo darbo sėkmės. Pagrįstai Žemaitijos apaštalu gali vadintis ketvirtasis iš eilės Vilniaus vyskupijos ganytojas, lenkų kilmės, kilęs, kaip žinome, iš Krokuvos vyskupijos, turėjęs Jastrembeco vardą ir herbą, kaip ir pirmasis Vilniaus vyskupas pranciškonas Andriejus, su kuriuo atvyko į Lietuvą; įsikūręs joje ilgėlesnį laiką, išmoko ir įsisavino jos kalbą. Priklausė prie tokių lenkų kunigų, apie kuriuos Dlugošas yra pagrįstai pasakęs, kad jie turėjo Dievo dvasią ir kad juos į Lietuvą, pagonišką ir schizmatišką kraštą, atvedė religinis uolumas ir noras dirbti ir triūsti apaštalu pavyzdžiu. Susirinkimo įgaliotiniu (delegatu) žemaičių atvertimo darbe tapo dėl savo vyskupiškos pareigybės, kurią pasiekė ką tik nurodytų nuopelnų keliu; Lietuvos tai vyskupas, vytautinis. Nuo Jogailos jam buvo priskirtas vyskupas iš Lenkijos, Jonas (*Półkozić*) Žešovietis, kuris dar eidamas Krokuvos vyskupijos generalinio vikaro pareigas perprato Bažnyčios valdymo tvarką, o pirmaisiais savo arkivyskupavimo metais (1412/1414 – †1436) perorganizavo Lvovo arkivyskupiją jos sostinę perkeldamas iš Haličo³⁷. Neatmestina ir ta aplinkybė, kad be savo asmeninių sugebėjimų ir artimų ryšių, siejusių jį su karaliumi, taip pat buvo atsižvelgta ir į jo bažnytinę padėtį, nes jis buvo Lvovo metropolijos viršininkas, į kurios sudėtį įėjo Lenkijos ir Lietuvos valdoma Rusia, ir todėl Lenkijos vyriausybė nutarė jį siūlyti susirinkimui kaip pirmąjį delegatą, turintį įsteigti Bažnyčią Žemaitijoje. Už to galėjo slypėti mintis, kuri mūsų arkivyskupui nebuvo svetima, kad tikroji Lietuva kartu su Žemaitija būtų priskirta prie Lvovo metropolijos, nes tuo metu (ir niekada vėliau) Vilniaus vyskupija nebuvo Apaštalu Sosto sprendimu įjungta į Gniezno metropolijos sąjungą. Vytautas atrėmė

tokius Lvovo arkivyskupo ketinimus, pats turėdamas savo bažnytinės ir politinės organizacijos planą. Lietuvos didysis kunigaikštis siekė savo valstybėje įkurti atskirą metropoliją, kuri pagal jo sumanymą būtų galėjusi ir turėjusi atsirasti kaip tik Lvovo metropolijos sąskaita, iš jos perėmus Rusios (Podolės Kameneco ir Kijevo) ir Voluinės (Vladimiro ir Chelmo) vyskupijas, nes Vytautui rūpėjo, kad tos žemės, Podolė ir Voluinė, dėl kurių vyko pasienio kova tarp Lietuvos ir Lenkijos, būtų bažnytinio ryšiu susietos tiesiogiai su Lietuva, ir kad būtų išvaduotos iš ligtolinės priklausomybės nuo Lenkijos Karūnos Lvovo arkivyskupo. Bet čia Vytautas apsisikaičiavo, pasitikėdamas didžiuoju jam popiežiaus Martyno rodytu palankumu, kuriam šį dalyką išklajo iš karto po jo išrinkimo, dar vykstant susirinkimui³⁸; nežinojo, kad nėra sunkesnės užduoties negu išgauti Romos kurijos sutikimą steigti naują metropoliją, o ją šiuo atveju buvo galima įsteigti tik pažeidus akylai Romos saugomą principą: *sine praeiudicio aliorum* <be nuostolio kitiems>. Būtent šio lenkų ir lietuvių pasienio ginčo dėl senosios Voluinės žemių kontekste ima rasti naujos vyskupijų, kurios iki tol buvo tik titulinės, fundacijos, o būtent lenkų pastangomis Jogailos buvo atnaujinta kurį laiką užgesusi Chelmo vyskupija (1417.VIII.16) atsakant į naująją Vytauto fundaciją, kuria neseniai (prieš Pizos susirinkimą) buvo aprūpinta Vladimiro vyskupija, esanti pačioje artimiausioje Chelmo kaimynystėje, anapus Bugo upės; vis dėlto deklaruojama, kad abi šios vyskupijos steigiamos pagal identišką abiejų fundatorių mintį, pranokstančią ginčus dėl žemės – norint sustiprinti katalikų Bažnyčią prieš Rytų schizmos spaudimą.

1417 metai, kai Romos katalikų Bažnyčia galutinai išsiplėtė į Lenkijos valstybės rytinius plotus, tapo atmintiniais taip pat ir dar neaprikštytai Lietuvos daliai, Žemaitijai, tartum patvirtinant nuo to laiko prasidėjusį Lenkijos ir Lietuvos istorinį bendrumą, visų pirma religinio ir bažnytinio gyvenimo sferoje. To norėjo ir Šventasis Sostas, pirmaisiais žemaičių atsivertimo metais pavesdamas juos teisinei ne tik Vilniaus vyskupo, bet taip pat ir Lvovo arkivyskupo Jono Žešoviečio globai³⁹. 1417 m. baigiasi krikščionybės Žemaitijoje pirmasis etapas, tiksliau saktant, įžanginis arba misijinis; jį užbaigia, panašiai kaip ir Lietuvoje prieš trisdešimt metų (1387), masinis viso krašto žmonių krikštijimas; kartu su juo vykstantis savos vyskupijos steigimo darbas įtvirtina jame krikščionių

tikėjimą, sudaro normalias sąlygas jam vystytis ant kanoninės Bažnyčios organizacijos pamatų. Šis žemaičių apkrikštijimo, bažnytinės hierarchijos įvedimo ir sutvarkymo darbas Žemaitijoje (panašiai kaip prieš tai ir Lietuvoje) vyksta taip, kaip tai visuomet vykdavo Viduramžiais, aktyviai remiant ir dalyvaujant kunigaikščio valdžiai, taigi Jogailai ir Vytautui, vis dėlto čia labiausiai pasireiškė pats Vytautas, jam asmeniškai įsikišus ir jam esant. Tuo metu Jogailos nebuvo Lietuvoje, į kurią jis reguliariai atvykdavo rudenį, kai prasidėdavo medžioklės sezonas, kuriuo jis mėgavdavosi ir žiemą; tais metais į Lietuvą jis išvyko dar vėliau negu įprastai, tik lapkričio pabaigoje, Šv. Kotrynos dieną, po to, kai karaliene buvo karūnuota jo trečioji žmona Elzbieta iš Pilčos Granovska. Šią ceremoniją Krokuvos katedroje įvykdė arkivyskupas Žešovietis per naujosios karalienės vardines, Šv. Elzbietos dieną (lapkričio 19 d.)⁴⁰. Tai yra data, anksčiau kurios turime datuoti šio arkivyskupo apsilankymą Žemaitijoje, o prieš jos visai gerai dera kita data – „prieš šv. Andriejų“ <lapkričio 30 d.>, kuria datuotas Jogailos laiškas, kurį jis išsiuntė į susirinkimą kartu su abiejų įgaliotinių–delegatų pranešimu apie jų įvykdytą ir jų aprašytą žemaičių atvertimo darbą. Tai bendra jų abiejų, Lvovo arkivyskupo Jono Žešoviečio ir Vilniaus vyskupo Petro (Jastrembeco), ataskaita, priklausanti, kaip atrodo, arkivyskupo plunksnai, ir jos yra išlikusios dvi redakcijos: viena iš jų yra paskelbta visai neseniai ir buvo skirta susirinkimui ir būsimajam popiežiui; antrąja, kuri jau seniai žinoma, šiek tiek naudota Dlugošo ir kuri yra įterpta į lenkų ir kryžiuočių teismo proceso aktų rinkinį, kreipiamasi į kardinolų kolegiją, apie kurių vaidmenį susirinkime nevalia užmiršti, nors kaip tik tai įprasta daryti. Abi jos yra datuotos Trakuose, pirmoji pažymėta 1417 m., o kitoje nenurodytas nei laikas, nei jos autoriai. Ten pat, Vytauto sostinėje, ir vienos, ir kitos pagrindinis turinys buvo išguldytas; jų galutinė redakcija, ypač pirmosios, kuri yra iškilmingesnė, tikriausiai buvo atlikta karaliaus kanceliarijoje. Apie pirmąją Jogaila galėjo visai nežinoti, nors ir apie ją, visai pagrįstai, pagarbiai užsimena, tačiau joje žymiai labiau iškeltas Vytautas, o tokia padėtis jam visai teisėtai priklausė; bendrai paėmus abiejų turinys tarpusavyje dera ir jos dėstymo eigoje viena kitą papildo. Prie jų prisijungia ir trečioji redakcija, jau ne oficiali griežtąja šio žodžio prasme, bet nepaisant jos glaustumo, labai iškalbinga ir pateikianti keletą naujų detalių: tai iš-

trauka iš paties Vytauto laiško, rašyto kažkuriam iš Prūsijos ar Livonijos vyskupų, kuriuo pranešama apie vyskupijos įsteigimą Žemaitijoje pagal Konstanco susirinkimo įgaliojimą, ir jis buvo parašytas Trakuose dar neįvykus „karališkajai karūnacijai“, t. y. iki lapkričio 19 d.⁴¹. Jau negalima tikėtis be šių atrasti dar kokių nors naujų pranešimų. Iš jų ryškėja Žemaičių krikšto vaizdas, kuriame matyti tos pačios pagrindinės linijos ir iš esmės tas pats tonas, kaip ir anksčiau įvykusio Lietuvos atvertimo, kurį jau prieš pusantrų metų aprašė ir Konstanco susirinkime pristatė daktaras Paulius Vladkovicus, pateikdamas didįjį Lenkijos kaltinamąjį aktą prieš Ordiną. O čia tik vietoj Jogailos į pirmą vietą reikia perkelti Lietuvos, Žemaitijos ir Rusios didįjį kunigaikštį Vytautą kaip Žemaičių vyskupijos fundatorių; tik po jo stovi Jogaila, bet stovi betarpiškai ir kartu su juo veikdamas. Ne visa tiesa pasakyta tame laiške, kurį Vytautas išsiuntė vienam iš Prūsijos ir Livonijos vyskupų, esą kad tik dėl jo vieno prašymo Konstanco susirinkimas įgaliojo abu savo legatus dirbti apaštalinį darbą Žemaitijoje⁴²; bet šis reikalas taip pat buvo ir Jogailos reikalas, bendras rūpestis ir bendra akcija. Priešingai dalykai atrodo, kai buvo atverčiama Lietuva ir funduojama Vilniaus vyskupija; čia jų abiejų santykis yra atvirkštinis ir kartais, bet tik kartais, lygiagretus: už Jogailos, kuris pasireiškė ne tik kaip pagrindinis, bet ir kaip vienintelis Vilniaus vyskupijos įkūrėjas ir geradarys, išskirtinis jos globėjas, tiesa, stovi ir Vytautas, bet tik kaip vienas iš lietuvių kunigaikščių, tuo metu valdęs Brastą ir Gardiną, ir iš jo valdomos teritorijos vyskupija gauna dalį aprūpinimo, bet ar tai įvyko jo paties iniciatyva, ar Jogailos valia, to jau niekada nebus galima išsiaiškinti; tarp kitko, vėlesnės paties Vytauto savarankiškos suteiktys Vilniaus vyskupo ir katedros labai nebuvo kažin kuo ypatingos ir pasirodo tik po Vilniaus unijos (1401)⁴³. Kitas skirtumas tarp Lietuvos ir Žemaitijos sukrikščioninimo, šiuo kartu susijęs su Bažnyčios teisine sritimi, kyla dėl aukščiausios bažnytinės valdžios skirtingo santykio su Lenkija-Lietuva 1387 ir 1417 m.: pirmu atveju popiežiaus pritarimo sulaukiama *ex post*, antruoju – Romos kuriją pavaduojantis susirinkimas iš pradžių įgalioja ir suteikia valdžią įsteigti naują vyskupiją.

Susirinkimo delegatų misija į Žemaitiją įvyko abiejų valdovų, Jogailos ir Vytauto, lėšomis ir dosnumu, bet vadovaujant ir prižiūrint pačiam Vytautui, kuris ją lydėjo nuo Kauno į krašto gilumą, lydimas

pulko savo ponų, riterių ir dvarionių, taip pat vyko ir Lenkijos riterių būrys, lydėjęs Lvovo arkivyskupą ir jo žmones; didžiojo kunigaikščio būriui vadovavo Vytauto dvaro maršalka (Butrimas iš Žirmūnų) ir Žemaitijos seniūnas (jau minėtas Mykolas Kęsgaila)⁴⁴. Apaštalinis darbas Žemaitijoje be perstojo truko nepilnus tris mėnesius, vasaros pabaigoje ir rudenį; daugiau kaip du trečdaliai jos abiejų lyčių ir visokio luomo žmonių tuo metu įvairiose vietose priėmė šventąjį krikštą; jis, kaip kadaise ir Lietuvoje, buvo teikiamas būriais: atskirai vyrams, atskirai moterims, vienam būriui suteikiant vieną bendrą vardą. Krikštas vyko panardinant⁴⁵. Nė vienas pranešimas aiškiai nesako, ar tuo metu vyko katechizacija. Bet iš to dar visai neplaukia išvada, kad jos visai nebuvo ir krikštyta tylint. Krikštas buvo teikiamas drauge su nuo jo neatskiriamu mokymu. Vyskupai nekalba apie pagonių ir neofitų mokymą, nes toks dalykas buvo savaime suprantamas ir pats krikšto faktas jį implikavo. Bet galų gale yra dar vienas liudytojas, šiuo atveju netgi svarbesnis negu vyskupai – Vytautas. Jis pats kalba, kad Žemaičių žemė, į kurią mes nepatingėjome asmeniškai išsiruošti, Šv. Dvasios malone priėmė *Verbum Domini et sacrum baptismum*. O be to, nebuvo ir vyskupai, susirinkimo legatai, tyleniais. Lvovo arkivyskupas galėjo naudotis vertėjo paslaugomis, bet to nereikėjo Vilniaus vyskupui ir su juo iš Lietuvos atvykusių kunigų būriui, apie kuriuos mums vėl praneša Vytautas tame pačiame laiške, kad „dėl žmonių atvertimo į Kristaus tikėjimą“, juos paliko visose Žemaitijos vietose kaip klebonus⁴⁶. Galiausiai, kad neliktų jokios abejonės dėl to, kad ir žemaičių liaudis jau tada klausėsi ir toliau turėjo klausytis Kristaus mokymo savo pačios kalba, liudija juk tas pats abiejų susirinkimo legatų pranešimas, iš kurio sužinome, kad jie, drauge su d. k. Vytautu, naujai savo pačių įsteigtos Medininkų vyskupijos dieceziniu ganytoju paskyrė Vilniaus kapitulos prepozitą magistrą Motiejų, o jį, bet ne ką nors kitą, Trakuose pašventino Žemaičių vyskupu dėl to, kad jis gerai mokėjo kalbėti žemaitiškai⁴⁷. Turbūt jau net nereikia pridurti, kad jis tuo metu apaštalavo Žemaitijoje išvien su savo vyskupu Petru Jastrembecu, po kurio Vilniaus kapituloje jis buvo svarbiausias asmuo ir pirmasis jos prepozitas; tikėtina, kad jis buvo pasireiškęs jau pirmajame apaštalinės veiklos etape prie Jogailos (1413). Reikia atkreipti dėmesį į dar vieną dalyką, kuris mums ypač svarbus: legatų pranešime jis vadinamas lietu-

viu (*Lythwanum*), taip pat – ir Krokuvos kalendoriaus įrašė, nors tokiu jis buvo ne dėl prigimties, bet tik todėl, kad gyveno Lietuvoje, buvo jos sūnus, ir tai vokiečių tautybės; iš to kyla įspėjimas, kad išraiškos „lietuvis“ nereikia susiaurinti iki etnografinės sąvokos ją taikant jau Jogailos ir Vytauto laikams. Gimęs Vilniuje, tėvu turėjęs iš Livonijos atvykusį vokiečių, jis buvo laikomas lietuviu⁴⁸. Bažnytinė istoriografija, pradedant Kojalavičiaus laikais ir baigiant mūsų dienomis, jį klaidingai kildina iš Trakų ir tai daro, ko gero, dėl to, kad Vilniaus kapitulos narių tarpe dar pirmojo vyskupo Andriejaus Jastrembeco laikais aptikusi Motiejų iš Trakų, tenykštį kleboną arba kunigą (1397 ir 1398 m.), būtent jį laikė vėlesniuoju vyskupu. Toks spėjimas nėra absoliučiai negalimas, bet jis yra mažai, labai mažai tikėtinas, nes reikia atsižvelgti į tai, kad eidamas mokslus, kuriuos pirmiausia krimto Prahoje, kur pelnė laisvųjų menų magistro laipsnį prižiūrint Jonui Husui (1408 m. pradžioje, o bakalauru ten tapo 1404 m.) kaip „Motiejus iš Vilniaus“, o paskui studijuodamas Sienos universitete Italijoje, kur tais pačiais metais dar ėjo ir universiteto rektorius pareigas kaip „Motiejus iš Lenkijos“ (išrinktas 1408 m. gegužės 6 d.), jis nė karto nebuvo pažymėtas kanauninko titulu⁴⁹; jei juo būtų, nepraleistų progos jį parodyti. Taigi įsigilinus į šaltinius plaukia išvada, kuri prieštarauja tam, kad jis būtų sutapatintas su XIV a. pabaigoje žinomo kanauninko Motiejaus iš Trakų asmenybe; be to dar, jis tuo metu būtų turėjęs būti visišku jaunėliu, kone vaiku. Susirinkimo įgaliojimu atliktas jo pašventinimas vyskupu įvyko Vytauto sostinėje Trakuose, t. y. arba Šv. Jurgio koplyčioje aukštutinėje pilyje^[5], arba neseniai (1409) Vytauto funduotoje Švč. Dievo Motinos Gimimo parapijėje kolegijoje Naujųjų Trakų mieste. Tai įvyko netrukus po 1417 m. spalio 24 d., kada misija į Žemaitiją jau buvo pasibaigusi, o Vytautas tuo metu Trakuose išduoto akto galia suteikė pirmąją suteiktą savo paties Žemaitijos Medininkuose įkurtai vyskupijai, jau turinčiai ir katedrą, ir kapitulą⁵⁰. Naujos Žemaičių vyskupijos sostinės vietos parinkimas tolimuose Medininkuose, kur abu legatai konsekrovo jau Vytauto pastatytą katedrą, akivaizdu medinę, ir gavusią Šv. Apaštalų Pauliaus ir Petro bei kankinio Aleksandro titulą, nurodo tą sritį, kurioje koncentravosi legatų veikla: Žemaičių žemės Medininkų pavietas, labiausiai į vakarus nutolęs, pačiame jos pasienyje su Prūsija ir Kuršu, tarp Jūros ir

Ventos upių, toli už Dubysos. Jie darbavosi taip pat ir kitose žemaičių krašto dalyse, daugiausia, aišku, Dubysos apylinkėse, kur pagal Vytauto nurodymą tenykščiuose pavietų centruose turėjo iškilti parapinės bažnyčios ir tuo pat metu juose jos buvo pastatytos (Ariogala, Raseiniai, Medininkai, Kražiai, Viduklė, Veliuona, Kaltinėnai „et caetera“; apie jas bendro pobūdžio žinią susirinkimui pateikia jo delegatai, užtikrindami, kad jas apžiūrėjo ir jose paliko sielovadai tinkamus kunigus, kurie toliau turėjo tęsti jų apaštalinį darbą krašte, kuris buvo dar tik pusiau apkrikštytas⁵¹. Turėjo stebinti ir jau ne vieną mąstantį istoriką nustebino tai, kad vyskupijos sostinė buvo įkurta taip toli, tolimame jos pakraštyje, ir dar pelkėtoje, nesveikoje vietoje, tarp ežerų, kur vėliau Varniais (*Worny*) pavadintas miestelis su savo Medininkų katedra tupėjo kaip antis pelkėje. Nematyta jokios kitos, išskyrus religinę, priežastį, o būtent tai, kad ten prieš tai buvusi stabmeldžių šventykla⁵². Buvo ar nebuvo, bet tikras motyvas, dėl kurio toje vietoje buvo įkurta katedra, buvo visiškai kitas ir labai išmintingai apmąstytas – politinis-bažnytinis, tikrai pagal Vytauto, bet tuo pačiu ir pagal lenkų mintį. Pastačius čia vyskupo katedrą ji Žemaičiams tapo stipresniu pylimu nuo Prūsijos ir Livonijos ordino puolimų negu sena Medininkų pilis, kurią jis jau daugiau kaip šimtą metų dažnai užimdavo ir sugriaudavo (pirmą kartą 1314 m. pradžioje)⁵³. Ir Vytautas neapsiriko.

Legatų pranešimas ir karaliaus Jogailos laiškas apie žemaičių atvertimą ir apie vyskupo katedros su kapitula ir parapinių bažnyčių įkūrimą jų krašte susirinkimui paliko didžiulį įspūdį, juo labiau, kad Romos katalikų Bažnyčios plėtimo ir įtvirtinimo reikalas įvyko jam įgaliojus, jo valia ir jam globojant; o kad tai sutapo su jo atstatyta popiežiaus institucijos vienybe, tai tik dar labiau pakėlė džiugią susirinkimo Tėvų ir Daktarų nuotaiką, kurie toliau svarstė vadovaujami savo prigimtinės galvos, naujai išrinkto popiežiaus Martyno V⁵⁴. Konstanco katedroje vykstant padėkos pamaldoms, sekmadienį, vasario 1 d. (1418), kai dėkota už pasibaigusią popiežiaus institucijos schizmą ir už tai, kad naująjį popiežių pripažino iki tol Benediktui XIII ištikimos Kastilijos ir Aragono karalystės, pastarosios pasiuntinys ir pamokslininkas, tikriausiai kanauninkas Felipe de Malla, kalbėdamas apie Bažnyčios susivienijimą Vakaruose, užsiminė ir apie jos išsiskleidimą žemaičių atsivertimo dėka. Mūsų vyskupų prane-

šimą apie šį įvykį, kuriam kaip preliudas pasitarnavo karaliaus laiškas, ten pat iš karto perskaitė vienas iš Lenkijos pasiuntinybės narių, tapęs ir naujojo popiežiaus referendoriumi, Petras Fabianova Volframas, arba iš Volbromo, Jogailos universiteto kanonų teisės profesorius⁵⁵. Koks didelis įspūdis kilo ir kokia reikšmė buvo skiriama šiam Bažnyčios istorijoje neįprastai sėkmingam įvykiui, galime pajusti iš abiejų krikščioniškosios visuomenės vadovų laiškų, rašytų Jogailai: popiežiaus ir net dviejų karaliaus Zigmanto⁵⁶. Juose reiškiamas džiaugsmas dėl visada atgimstančios Bažnyčios pagausėjimo, šįkart dėl to, kad atsivertė tokia narsi liaudis, su kuria jau ir pagonijos likučiai atsivertė į Kristaus tikėjimą, už tai dėkojama Dievui, o susirinkimo legatams, abiemis mūsų vyskupams, reiškiamas gyrius ir sveikinamas Lenkijos karalius. Prakilnūs popiežiaus Martyno V žodžiai, kuriais jis reiškė pagarbą Jogailos ortodoksiniam tikėjimui ir jo religiniam uolumui⁵⁷, teikė jam iš popiežiaus lūpų kompensaciją už įtarinėjimus ir šmeižtus, skambėjusius susirinkime; nereikia abejoti Martyno V išsakyto pripažinimo nuoširdumu, nepaisant to, kad jo širdis visą laiką liko kryžiuočių stovykloje. Tuo tarpu abu Romos karaliaus laišakai tiesiog trykšta nematytais negirdėtais Jogailai skirtais pagyrimais, siekiančiais nuo Mozės, ir net nuo pasaulinio tvano iki Konstantino ir danguje su angelais gyvenančių šventųjų; jie verti atskiro tyrimo kaip paminklai, reprezentuojantys jo kanceliarijos retoriką ir jo paties dvasios nusiteikimus, teologinį imperatoriaus politikos ir ideologijos supratimą. Juose taip pat, tik jau be jokių išlygų, lyg tuo būtų maldomi sąžinės priekaištai, ataidi patikinimai Jogailai dėl tikrojo jo tikėjimo, kurį be mažiausios abejonės patvirtino įvykęs žemaičių atvertimas, kurį laiko dievišku stebuklu, matomu Bažnyčiai Dievo teikiamos globos ženkle; džiaugiasi ir yra be galo laimingas su visais kitais katalikų kunigaikščiais ir ponais. Tai buvo tikra tiesa, nes per 40 metų, per visą tą laiką, kai popiežiaus instituciją buvo apėmusi schizma, Bažnyčia nebuvo patyrusi didesnės paguodos ir garbės negu Lietuvos ir Žemaitijos krikštas.

Kaip Lietuvos, taip ir Žemaitijos krikštą Prūsijos kronikos norėjo numarinti tyla. Tačiau tada, kai ilgiau jau niekaip nebuvo galima nuslėpti žemaičių krikščioniškumo ir visam pasauliui aiškaus jų prisijungimo prie katalikų Bažnyčios, ji po kelerių metų išspjovė apie juos mums nemažos vertės žinias. Negalėdama paneigti fakto, jį nušvietė savaip, tulžin-

gai. Tuo kartu visą savo vienuolišką pyktį išliejo ant žemaičių ir Vytauto taip, kaip tai darė Ordino vyresnybė, kuriai tarnavo kaip ištikimas aidas. „Seniai jau nekalbėjome apie žemaičius, taigi paklauskite šiek tiek apie juos, – patetiškai skelbia savo paantraštėje 1418 m. – Prieš tai jie gavo vyskupą ir savo krašte turėjo pasistatę keletą bažnyčių, kaip juos pamokė lenkai ir kunigaikštis Vytautas, tam, kad pasirodytų gerais krikščionimis priešais popiežių ir susirinkimą. Tačiau tais metais pasirodė, kad seno vilko neatversi. Išvijo jie savo vyskupą ir kunigus, bažnyčias sudegino ir tapo tokiais, kokiais buvo prieš tai; tada Vytautą apėmė rūstybė ir jis įsakė šešiasdešimt labiausiai pasižymėjusių nukirsdinti tam, kad dėl tokių dalykų kaltė nekristų ant jo.“ Ir dar paskui: „Tais metais Vytautas liepė Veliuonoje iš naujo pastatyti bažnyčią, tuo norėdamas parodyti, kad jis nekaltas dėl to, kad žemaičiai tokiais pasirodė ir išvijo savo vyskupą; paskui tą pačią bažnyčią (tais pačiais metais) po šv. Mykolo dienos liepė pašventinti vyskupui iš Vilniaus [*sic*]. Taip pasakoja tie, kurie ten buvo, kad įsakyta kituose kraštuose kalbėti apie žemaičius kaip apie gerus krikščionis.“⁵⁸ Pagonių reakcija, apie kurią čia girdime, priklauso pastoviams reiškiniams naujai į tikėjimą atverstuose kraštuose, tartum dalis Bažnyčios misijinio ir organizacinio darbo repertuaro Viduramžiais. Ji įvyko ir Žemaitijoje, kaip apraiška liaudies masių sukkelto maišto prieš tikėjimą, kuris buvo įvestas kunigaikščio ir aukštųjų visuomenės sluoksnių valia. Lietuvoje tokios reakcijos po 1387 m. įvykusio jos atvertimo nebuvo, nes jau tada ji nebuvo grynai pagoniškas kraštas; tiesą sakant, joje krikščionybė savo krizę buvo išgyvenusi daugiau kaip prieš šimtą metų ir patyrusi pralaimėjimą, kai joje neliko ir pritrūko valdovų krikščionių. Reakcija Žemaitijoje dabar nepatyrė ir negalėjo patirti sėkmės prieš tvirtą Vytauto ir jo seniūno Kęsgailos ranką. Vos pakėlė galvą, tuoj pat buvo numalšinta (1418 m. gegužę). Labai įdomiai ir keletą kartų apie ją Vytauto teiravosi didysis magistras. Iš Trakų jis gavo tokį atsakymą (birželio 11 d.): „Jeigu nori sužinoti, kas atsitiko Žemaitijoje, garbingasis pone magistre, sužinok šią priežastį, kurią tau nurodome: kai kas iš paprastosios liaudies ir valstiečių, kuriuos atidavėme tarnauti vyriausiems bajorams ir geriesiems žmonėms, Raseinių apskrityje sudarė slaptą suokalbį prieš bajorus ir geruosius žmones, tikėdamiesi, kad vos jiems pakėlus triukšmą, tuoj visi prie jų prisijungs.“ Ir iš tikrųjų Raseinių

apylinkių valstiečiai davė ženklą plėsti, apiplėšė Sudeikio⁵⁹ ir kitų bajorų dvarus. Tą patį padarė valstiečiai Medininkų ir Knituvos apskrityse, o dalis jų paskui patraukė į Klaipėdą⁶⁰. O dėl to, kad Ordino žemėje jie iš kryžiuočių pavaldinių pavogė aštuoniolika arklių, tris jaučius ir jūros pakrantėje užmušė tris žmones, Klaipėdos komtūras drauge su didžiuoju magistru Vytautui iškėlė tokią pirtį su savo laiškais, lyg visi žemaičių valstiečiai būtų užtvindę Klaipėdą ir išpjovę Ordino brolius visus aliai vieno. „Pone magistre, – rašo Vytautas trečią kartą, – tikiuosi, kad viskas, kas jūsiškiams Klaipėdoje buvo pagrobta, jums yra jau atsiųsta ir sugrąžinta, ir tie aštuoniolika arklių jau taip pat išsiųsti; vadeiva Vaitenis su visais savo sėbrais jau pagautas ir čia į Trakus atvestas; laukiu iš Žemaitijos atvykstančio seniūno, kuris čia gali pasirodyti bet kurią akimirką.“ Taigi tai vyko jau po valstiečių sukilimo. Didesnio masto jis nepasiekė, nebuvo visuotinis; buvo užgniaužtas pačioje užuomazgoje. Kai jis prasidėjo, seniūnas Kęsgaila buvo Kražių dvare; tučiuojau „daugelio kitų gerų žmonių iš kitų apskričių, tokių kaip Viduklė ir Ariogala“ priešakyje išskubėjo į maišto židinį Raseinius, kur išgaudė ir iškapojo visus jo kurstytojus. Į Žemaitiją atvyko ir Vytautas, apsistojo Ariogaloje (prieš birželio 2 d.); tada Kęsgaila nuskubėjo į Medininkų pavietį ir be vargo užgniaužė tenykščius bruzdėjimus, vienus vadus nukirsdino, kitus uždarė į kalėjimą⁶¹. Vytauto ir Ordino korespondencijoje nė žodžiu neužsimenama nei apie vyskupo ir kunigų išvarymą, nei apie bažnyčių deginimą; abi pusės, ir Vytautas, ir kryžiuočiai, sąmoningai apie tai nekalba. Jeigu ne Prūsijos kronikininko žinia, galbūt tada ir reikėtų patikėti Ordinui duotu Vytauto paaiškinimu, jog tai buvęs grynai agrarinis, valstiečių maištas prieš bajorus ir geruosius žmones. Bet jau pats žmonių apibrėžimas „gerais“, tuo pažymint juos esant ištikimus ir klusnius, verčia juose matyti krikščionis; taip pat ir Raseiniuose kilusių bruzdėjimų teritorija ir jų plitimo kryptis, vedanti į Medininkų katedros pusę, parodo jų religinį pobūdį. Tą dalyką patvirtina ir nuoširdus kryžiuočių džiaugsmas, kilęs prasidėjus neramumams, kurie pakrypo prieš naująją, krikščionišką tvarką Žemaitijoje, lygiai kaip ir klastingas tos pačios pusės priekaištas, kuriuo kaltinamas Vytautas. Ordinui rūpėjo tai, kad ten krikščionybė negalėtų įsitvirtinti; Vytautas gerai apie tai žinojo, todėl nuo Žemaitijos nenuleido akių ir visą laiką nuo tada, kai ten buvo įsteig-

ta Bažnyčia, rezidavo Trakuose. Prie viso to prisideda dar vienas dalykas, kuris gerai parodo slaptą Prūsijos vienuolių veiklą sukeliant Žemaitijoje religinio ir socialinio pobūdžio neramumus: tą atskleidžia jo paties slapstasis archyvas, iš kurio mes šiandien sužinome kaip Ordinas, siekdamas iš Vytauto atimti Žemaitiją, savo naudai išnaudoja (o nėra negalima, kad ir iššaukia, ir, bet koku atveju, tam pritaria) Švitrigailos pasprukimą iš Kremeneco pilies (tų metų [1418] Didįjį Ketvirtadienį, kovo 24 d.) ir jo prieš Vytautą sukeltą maištą. Jau balandžio pradžioje Ordinas ir Švitrigaila užmezga ryšius, pastarajam viliantis, kad pasinaudodamas rusėnų schizmatikų gaivalu jis galės užvaldyti Lietuvą. Po mėnesio, gegužę, Žemaitijoje kyla bruzdėjimai, kuriuos sukėlė tarp liaudies ir bajorų dar buvusi stipri pagonybė; kurstomi Ordino rankomis, kad būtų nuverstas Vytautas, jie turėjo nutiesti kelią Švitrigailai, bet Kęsgailos numalšinti, jie atsisuko prieš savo pačių globėjus. Kryžiuočių vienuoliai skaudžiai apsiriko patronuodami pagoniškajai reakcijai Žemaitijoje. Kaip kadaise Krokuvos Vavelio katedroje vykusioms sakramentinėms Jogailos krikšto, vestuvių ir karūnacijos iškilmėms jie švietė jo tėvynėje Lietuvoje savo pačių bendrai su schizmatiškaisiais Polocko ir Smolensko kunigaikščiais sukeltais gaisrais, taip panašiai ir dabar norėjo Lenkijos pasiuntinybės kelią atgalios iš susirinkimo nušviesti užkurdami ugnį Žemaitijoje, Vytauto tėvonijoje, kuri nemažu tos pačios pasiuntinybės triūsu buvo jau hierarchiškai kaipo naujausia krikščionybės šakelė įjungta į katalikų Bažnyčią.

Karalius Zigmantas stengėsi Ordinui jo nesėkmes kompensuoti tuo, kad Vroclavo sprendimu (1420 m. sausio 6 d.) jis jam pripažino Žemaitiją; tuo pačiu jam turėjo atitekti ir Medininkų vyskupija, kaip prisirpęs vaisius, krentantis nuo medžio, kurį sodino ir skiepijo lenkų ir lietuvių ranka. Jau kovo pabaigoje kryžiuotija pradėjo plušėti, kad Žemaitijos vyskupija būtų pertvarkyta pagal jų modelį; į ją savo ranką ištiesė Kuršo vyskupas Gotšalkas Schutte, kad galėtų ją įjungti į savo Kuršo vyskupiją⁶². Diplomatinis žaidimas dėl Vroclavo sprendimo dabar persikėlė į Romą, į Apaštališkojo Sosto tribunolą. Ir vėl magistras Paulius Vladkovicus, kuriam po Jogailos Lenkija privalėtų pastatyti paminklą, stoja ginti senaties neliečiamą Lietuvos didžiųjų kunigaikščių teisių į jų tėvonines žemes: Žemaitiją ir Sūduvą (Jotvingius)⁶³. Čia jam teko žymiai sunkesnė byla, nes kryžiuočių draugas ir gynėjas popiežius Martynas V

negalvojo naikinti Vroclavo sprendimo, bet paisydamas savo apaštaliųjų pareigų tik stengėsi sutaikyti abi puses, bet vis dėlto su kryžiuočiams naudingomis išdavomis. Vis dėlto pernelyg toli nuėjo kryžiuočių, tarp jų ir Livonijos, vyskupų, Ordino ir riterių puolimai, prievartavimai, antpuoliai ir plėšikavimai Žemaitijoje ir Šiaurės Lietuvoje, kurią jie visi traktavo kaip netikėlių žemę, jeigu net pats popiežius Martynas V jautėsi priverstas veikti asmeniškai ir išsiuntė Rygos bažnytinės provincijos Livonijos ir Prūsijos vyskupams adresuotą bulę, primindamas jiems, taip pat ir kitiems asmenims, ir vienuoliams, ir pasauliečiams, gyvenantiems Livonijoje ir kituose kaimyniniuose kraštuose (suprask, Prūsijoje), kad jie neleistų vykdyti aukščiau minėtiems veiksmams ir patys jų nelieptų vykdyti. Neofitams žemaičiams ir lietuviams, kuriuos jie turėtų tėviškai mylėti, o ne spausti, popiežius skelbia savo apaštalinę globą, savo pavaduotojais ir jų globėjais ir teisėjais paskirdamas Lvovo arkivyskupą bei Medininkų ir Vilniaus vyskopus; nuskriaustieji turi kreiptis į juos, nes iki Romos toli. Tą bulę (1421 m. gegužės 31 d.) popiežius Martynas V adresavo Vytautui, nes iš jo gavo skundą, išdėstytą Vytauto laiške ir paremtą jo prokuratoriaus Pauliaus Vladkovico⁶⁴. Padarė tai su sunkia, labai sunkia širdimi, priverstas faktų akivaizdumo, kuriais nenorėjo tikėti. Ne tik ta klauzulė „jeigu tai, kas man išdėstyta, yra tiesa“, bet ir dar viena, paskutinė: „tuo nenoriu niekuo pažeisti arba sumenkinti jūsų kaip vyskupų teisių, kurias ten turite,“ rodė jo vidinį įsitikinimą, silpnino ir tiesiog iliuzija vertė popiežiaus suteiktą globą, o tuo pačiu ir toliau palaikė Prūsijos bei Livonijos episkopato ir Ordino pretenzijas į Žemaitiją, o šiuo konkrečiu atveju net ir į tolimesnes Lietuvos žemes. Tačiau ši bulė išsiskiria dar ir tuo, kad joje visai neminimas Prūsijos Ordinas, o Livonijos Ordino kaipo tokio ji visai neliečia, todėl jiems abiem ir negalėjo kelti entuziazmo. Į jų daržą mestu akmeniu tapo ta Žemaitijos globa, kuri buvo pripažinta Lvovo arkivyskupui. Bet ši globa tvėrė neilgai, vos tris mėnesius. Šv. Tėvui reikiamą progą ją panaikinti suteikė naujas laiškas, kuris buvo netrukus gautas iš Žemaitijos nuo Medininkų vyskupo Motiejaus, kuriame buvo išdėstyti nauji skundai dėl priespaudos ir priešiškojo, kuriuos jo vyskupijos žmonės patiria dėl savo krikščioniškojo tikėjimo, kurį ką tik yra priėmę, ir dėl kurių jie turi gyventi grėsmės šešėlyje ir dvasios liūdesyje. Tik šis vyskupo Motiejaus

laiškas, mūsų, deja, nepasiekęs, atvėrė popiežiui akis, nuliūdino jo širdį ir sujaudino. Kitoks tonas, kitokia Martyno V kalba girdėti jo bulėje *Miserabilis deus*, adresuotoje „visiems žemaičių tautos krikščionims“ 1421 m. rugsėjo 11 d. Kupina tėviškos šilumos, išsiliejusios paguodos, kurią gali nešti tik krikščionių tikėjimas, žodžiuose, raginanti būti kantriems ir tuo pačiu su gilia pagarba primenanti Jogailos ir Vytauto apaštalybę, šia enciklika buvo skelbiama betarpiška Apaštalų Sosto globa žemaičiams⁶⁵. Toks dalykas dar nelėmė, kuriai bažnytinėi provincijai priklausys naujoji Medininkų vyskupija, mat ji dar ir anksčiau minėtu popiežiaus aktu nė vienai nebuvo priskirta, bet dabar bent jau jos pačios egzistavimas rodėsi esąs garantuotas; dabartinė popiežiaus globa galėjo pasikeisti į nuolatinį pavaldumo tiesiogiai Romos Sostui ryšį, bet, antra vertus, ji neužkirto kelio galimybei ją prijungti prie Rygos bažnytinės provincijos. O tokios raidos tendencijos buvo matomos.

Mirus Vilniaus vyskupui Petru Jastrembecui (1421 m. gruodžio 20 d.)⁶⁶, vyskupo sostas atiteko iš anksto numatytam jo įpėdiniui – pirmajam Žemaičių ganytojui vyskupui Motiejui iš Vilniaus. Popiežius Martynas V jį prekonizavo be jokių kliūčių jau pačios pirmosios konsistorijos metu (1422 m. gegužės 4 d.)⁶⁷; popiežiaus valia jo priesaiką turėjo priimti Gniezno arkivyskupas ir Chelmo vyskupas⁶⁸, priklausantis Lvovo bažnytinėi provincijai. Medininkų vyskupijos sosto paskyrimo reikalai klostėsi kitaip. Bendrai abiejų mūsų valdovų, karaliaus Jogailos ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto, kartu su Vilniaus vyskupu turėjusiu tapti Motiejumi, pasiūlytas kandidatas nesulaukė popiežiaus pritarimo. Galbūt vyskupo pareigoms buvo netinkamas, galbūt jam trūko kompetencijos eiti Žemaičių vyskupo pareigas? Nei vienas, nei kitas. Lenkijos ir Lietuvos nominuotas asmuo atitiko visus kriterijus, kurie pagal kanonų teisę turi puošti vyskupijos ganytoją, juk juo buvo kun. Mikalojus, Trakų kolegijos prepozitas (Naujųjų Trakų parapijėje prepozitūrinėje bažnyčioje), kunigas, kurį prakilniai vyskupo pareigybei esantį tinkamu rodė gyvenimas, išsilavinimas ir žemaičių kalbos mokėjimas (*sciensque gentis Samaitice ydioma*)⁶⁹. Nepaisant to, Romos kurija susilaikė nuo jo prekonizavimo. Kodėl? Argi turėjo savo kandidata, vertesnę negu jai Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio pasiūlytasis? Ir tai ne. Tad dėl ko gi? Turėjo būti kažin kokia labai rimta kliūtis, jeigu ką

tik pagoniškame krašte įsteigta vyskupija daugiau kaip metus Romos valia našlavo, neturėdama ganytojo, o juk sąlygos dabar, priėmus krikščionybę, buvo dar sunkesnės negu iki Krikšto, jos padėtis buvo tiesiog apverktina, nes ji neturėjo būtinų ir natūralių sąlygų, reikalingų užtikrinti saugumą ir gyvenimą⁷⁰. Tokias pasekmes Žemaitijai turėjo Vroclavo sprendimas, kai ji buvo pripažinta kryžiuotiškiems vienuoliams, kurie jau buvo pradėję ją ekonomiškai įsisavinti. Netekęs kantrybės ir apimtas kartėlio Vytautas bando išsiaiškinti tokio delsimo priežastis ir dėl to 1423 m. sausio 20 d. rašo popiežiui laišką. Jis numano, esant priežastis, bet jas kildina iš vieno šaltinio: pernelyg dideli Romos kurijos reikalaujami proviziniai mokesčiai, kurių skiriant vyskupą naujakrikštams žemaičiams neturėtų būti ir negali būti reikalaujama, jeigu nenorima, kad tikėjimas į Jėzų Kristų taptų jungu ir nepakeliama našta neofitams, kuriems juk Konstanco susirinkimas savo paties delegatų rankomis įsteigė ir patvirtino Medininkų vyskupą be jokio mokesčio iš jam numatytų pajamų. Be kita ko, Lietuvos didysis kunigaikštis su ironija teiraujasi popiežiaus – argi Romos kurijoje nežino kaip, dar taip neseniai, prieš pusę metų, buvo sutvarkyti dokumentai, kai į Vilniaus vyskupiją iš Medininkų vyskupijos buvo perkeltas vyskupas Motiejus⁷¹. Tiesa, kad ši vyskupija jau yra pakankamai aprūpinta žemės valdomis, bet jos laukai nėra dirbami, todėl jis pats (Vytautas) turi išlaikyti vyskupą ir jo kunigus iš savo lėšų⁷²; tik kada nors vėliau, kai joje išaugs krikščionių tikėjimas, čia ims rasti gausesnių žemiškų pajamų vaisių; o dabar Romos kurijos kanceliarija tegul neįrašo to, ko dar nėra. Vytautas prašo, kad nominatui į Medininkų vyskupo sostą Mikalojui būtų leista visai nemokėti už skiriamosios bulės išdavimą nei kanceliarijai, nei popiežiaus išdui, tam, kad taip laimingai pradėtas tikėjimas dėl ilgai trūkstamo ganytojo neapmirtų ir dar labiau nesustingtų⁷³. Tokie Lietuvos didžiojo kunigaikščio tvirti, bet tiesūs, ir visuotinių susirinkimų epochoje visai nuosaikiai skambantys žodžiai anaiptol nepaspartino Medininkų vyskupo skyrimo reikalo; jų reali išdava galėjo būti tik tokia, kad, kai atėjo provizijos patvirtinimo metas, tam reikalinga bulė buvo išduota, ko gero, nereikalaujant mokesčio (*graciose*). Vytautas savo laišku *Quousque tandem* taikė į Romos kurijos kanceliarijos praktiką, bet pataikė į popiežiaus diplomatiją. Negalima manyti, kad jis buvo toks patiklus kad nežinotų, jog Romoje ne mokesčiai, bet kur kas svarbesnės priežastys sutrukdė patvir-

tinti nominatą į Medininkų vyskupus; sulaukė dar neišspręstas Žemaitijos likimas, kam ji turėtų atitekti. Tik tada, kai po pergalingo karo su Ordinu tarp jo ir Lenkijos-Lietuvos šv. Stanislovo palaikų pernešimo diena (1422 m. rugsėjo 27 d.) buvo sudaryta Melno taika, panaikinusi Vroclavo sprendimą, tik tada Romos kurijos rankos atsirišo, bet pats Žemaičių vyskupo prekonizacijos aktas buvo išduotas tik po to, kai dėl husitų bylos karalius Zigmantas buvo priverstas sudaryti sąjungą su Lenkija ir Lietuva (Kežmarke, sekančių metų kovo 30 d.) ir kartu apsaugoti Melno taikos vaisius. Kryžiuočių globėjas atsitraukė nuo savo globotinių. Tada jau Romai niekas netrukė prekonizuoti Žemaitijos Medininkų vyskupą. Tai įvyko 1423 m. liepos 25 d.⁷⁴ Šis antrasis Žemaičių ganytojas buvo lenkas, kurį jiems skyrė ir jį išlaikė pirmieji jų valdovai krikščionys.

<...>

Iš lenkų kalbos vertė Darius Baronas

¹ Torunės taikos sutarties tekste taip skelbiama: „Item dominus rex et dux Wytowdus omnes incredulos in terris ipsorum constitutos ad hoc debent tenere, quod fidem assumant christianam et pro ampliacione fidei ecclesias construere, sacerdotes in eis locare et omnes errores paganicos evellere. Similiter magister et ordo, tam in Prussia quam in Lyvonia, incredulos ad fidem convertere tenebuntur. Item ambe partes terris infidelium eis propinquis istam unionem et compositionem notificare debent, et quod christianam fidem assumant, ipsos ad hoc exhortari, et si hoc facere recusarent, quod tunc ambe partes se mutuo adiuvent, ut ipsos infideles ad fidem possint convertere christianam“ (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 41, iš originalo).

² Tuo tarpu tie patys Vakarai, kaip antai romanų kalbomis kalbantiems kraštams galintis atstovauti arkikrikščioniškasis <Prancūzijos> karalius Karolis VI tuo metu (1412 ir 1414 m.) Jogailos dar nelaiko tikrai krikščionišku karaliumi, o Paryžiaus vienuoliai, rašydami apie Žalgirio mūšį, Vytautą laiko saracėnų, t. y. pagonių ir totorių, karaliumi, panašios nuomonės buvo ir kryžiuočiai bei naujasis Romos karalius Zigmantas Liuksemburgas.

³ „Romanus pontifex“, 1415 m. sausio 17 d., in: *Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 67–69, nr. 57 (originalas Kunigaikščių Čartoryskių archyve Krokuvoje, inv. nr. 307). Ji nustojo galiojusi atstatydinus šį popiežių tame pačiame susirinkime neilgai trukus po jos paskelbimo. Didis Ordino rėmėjas Martynas V jau pačioje savo pontifikato pradžioje, dar tame pačiame Konstantos susirinkime 1418 m. sausio 2 d., kryžiuotijai atstatė visų Ordino privilegijų galiojimą.

⁴ Atvykimo ir išvykimo datos paimtos iš Dlugošo (*HP*, t. 4, Cracoviae, 1877, p. 159 ir 163), jos dera su dokumentais išduotais Merkinėje spalio 25 d., lapkričio 19 d. Trakuose, paskui Vilniuje (*Cod. Vit.*, p. 268–269, nr. 563 ir p. 271–273, nr. 567).

⁵ Dlugošas taip rašo apie Jogailos pamokslavimą ir katechezę 1413 m. lapkritį: „Et quoniam nemo ex viris spiritualibus, qui cum rege Wladislao Samagittiam adven-erant, linguam Samagiticam noverat exprimere, Wladislao Poloniae rex ad populum Samagittiae pro fide et religione orthodoxa suscipienda declamare coactus est ... Haec et plurima alia, quae viri spirituales regi suggerebant, Wladislao rege praedicante et concionante, Samagittiarum gens...“, sutinka priimti krikštą (*HP*, t. 4, p. 161). Dėl to: „Nobiliores itaque eorum in fide edocti et de articulis fidei plene instructi, inspectante et procurante Wladislao, Poloniae rege, et catholica nomina eis adaptante, baptisantur“ (p. 161–162). Karaliaus išvykimas: „conversione Samagitticae gentis sollicito studio ... feliciter, propitia divinitate, consummata“ (p. 163).

Strykovskis apie tą patį: „A ponieważ księża polscy z nimi mówić nie umieli, sam Jagieło z Witoldem z wielką pilnością i pracą, jako dwa apostołowie naprzód ich modlitwy Pańskiej nauczyli, potym wyznania wiary chrześcijańskiej“ (1582 m. *Kronika*, cit. iš 1846 m. leidimo, t. 2, p. 149). „Tak tedy w ten czas Jagieło z Witoldem tegoż r. 1413 żmudzki naród pochrzciwszy i bałwochwalstwo wygładziwszy, acz nie do końca“ (p. 150). Ties 1387 m.: „Sam król Jagieło wielką pilność ustawicznie czynił w nawracaniu pogaństwa do Pana Chrystusa ... ustawicznie on lud gruby nauczał, rozważając im tajemnice i wyznanie członków wiary św. chrześcijańskiej, bo kapłani polscy, języka nie rozumiejąc litewskiego, po polsku słowo Boże przepowiadali, a król zaś od nich tłumaczył i wykładał od słowa do słowa wszystko kazanie pospólstwu litewskiemu“ (p. 79).

⁶ *HP*, t. 4, p. 162: „Contigit autem, dum Samagittiae praedicti per magistrum Nicolaum Wanschik, fratrem ord. praed., praedicatorum regium, instruerentur in fide, praefatusque magister Nicolaus Wanschick per interpretem praedicando, plura ... disseruisset“. Strykovskis klaidingai nurodo šio pamokslavimo laiką: „A po tym chrzcie mistrz Mikołaj Wężyk, zakonu kaznodziejów mnich, kaznodzieja królewski, przez tłumacza powiadał słowo Boże nowo ochrzczonej Żmodzi“ (t. 2, p. 149). Tai įvyko dar prieš krikštą.

Čia negalima praleisti to, ką Strykovskis pateikia iš savo prisiminimų: „A tej się prostocie ludzi onych czasów nie trzeba dziwować, gdyż się to niedawno za naszego wieku i w Kownie trafiło, iż gdy na wielki piątek bernardyński kaznodzieja, według zwyczaju o męce Pańskiej kaząc, znak umęczenia Pana Chrystusowego, gdy przyszło ad flagellationem, miotełką i biczem siekł, Żmodzin, chłop prosty, pytał towarzysza: A ką tataj muschi kunigas? (A kogo to bije ksiądz?), on mu odpowiedział: Pana Diawa (Pana Boga). A on zaś pytał: Ar aną kuris mumus padare piktus rugius? (Czy tego, co nam złe żyta poczynił?), bo się było tego roku zboże źle zrodziło, odpowiedział mu towarzysz: Anu (Tego). A chłop zaraz krzyknął na kaznodzieję: Gieraj milas kunige plak schitą Diawa, piktus mumus dawę rugius! (Dobrze chłoszcz, miły księżu, tego boga, złe nam dał żyta)“ (*Kronika*, l. c., t. 2, p. 150. Vertimas į lenkų kalbą iš A. Brücknerio *Starożytna Litwa*, p. 100).

⁷ Apie jį žinios pateiktos leidinyje *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV wieku* (ser.: *Rozprawy Wydziału filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie*, t. 29. Taip pat esama atskiro atspaudo (1898), p. 113 ir 182).

⁸ Taip galvodamas Dluogošo liudijimą nutyli Antoni Prochaska, „Unia horodelska“, in: *Ateneum Kapłańskie*, 1913 m. kovo numeris (Włocławek, R. 5, t. 9, zesz. 3*43), p. 204, o žengęs tokį žingsnį pasekė garbingais pirmtakais: Bernard z Rachtamowic Wapowski, *Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od r. 1380 do 1535* (vertė Mikołaj Malinowski, t. 1, Wilno, 1847, p. 336; taip pat ir Albertą Vijūką-Kojalavičių, *Historiae Lituanae libri octo* (t. 2, Antverpia, 1669, p. 93: „Magno delectu e Polonia ac Lituania caelestis disciplinae Magistri evocati, qui rudibus victorum numinum superstitione implicatis, veri Dei divinarumque rerum notitiam patrio sermone explanarent.“

⁹ Ks. Biskup Maciej Wołoncewski, *Biskupstwo Żmujdzkie, ze żmujdzkiego na język polski przełożył i niektóre przypisy historyczne dodał M. Hryszkiewicz, z przedmową Stanisława Smolki*, Kraków, 1898, p. 20, § 25, su nuoroda į Simono Daukanto *Istorijos žemaitiškos* rankraštį; ten pat, p. 17, § 20 pabaigoje: „Nieprędko dają się ludzie zmuszać do przyjęcia nowej i nieznaney sobie wiary.“

¹⁰ „Michel andirs Kynsegail hauptman czu Wylkomirye“ 1410.V.26 (*Cod. Vit.*, p. 208, nr. 441; vėliau Ukmergės vietininku buvo jo brolis Šedbaras (*Želibor*), ten pat, p. 643, nr. 1150 (1424) ir p. 709 (1425). Pats pasirašo: „dominus Mychaell alias Kenzegall, capitaneus terre Samagittarum“, jo rezidencija Kražiuose (ten pat, p. 715, nr. 1215 (1426). Dluogošo nurodoma data, esą Kęsgaila buvo paskirtas Žemaitijos seniūnu karaliaus išvykimo metu 1413 m. lapkritį (*HP*, t. 4, p. 163), nėra tikslu, nes jis šias pareigas ėjo jau prieš 1412 m. gegužės 31 d., kai Trakuose Vilniaus katedrai išduotoje Vytauto privilegijoje yra minimas kartu su Vilniaus seniūnu Albertu *alias* Manvydu, Lietuvos maršalka Rumbaudo (Daniłowicz, *Skarbiec*, t. 2, p. 9, nr. 985); Tarp liudytojų Rumbaudas yra įrašytas kaip Žemaitijos seniūnas kitoje Trakuose tai pačiai katedrai Vytauto išduotoje privilegijoje 1411 m. balandžio 20 d. (ten pat, nr. 959). Tačiau reikia išsaugoti esmę šio įsakymo, kurį, pasak Dluogošo, Jogaila bus davęs Kęsgailai, kad jis prižiūrėtų Žemaitijos neofitus, kad pastarieji negrįžtų prie stabmeldystės.

Pasak Adamo Bonieckio, Rumbaudas turi būti Kęsgailos brolis, taigi Valmantaitis (*Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI w.*, Warszawa, 1887, p. 120). Tai Sungailos sūnus (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 42, minimas 1411.II.01 Torunės taikos sutartyje). <Fijałeko perteikiama genealoginė informacija apie Sungailos sūnus labai miglota.>

¹¹ Taip juos išvardina Dluogošas (*HP*, t. 4, p. 196) pasiremdamas mums šiandien nežinomu šaltiniu, kurio informacija dera su pranešimu, kurį 1415 m. gruodžio 7 d. surašė Vienos korespondentas susirinkime Petras de Pulka: „tres notabiles proceres in tota concione concilii in ambasiata nova regis Cracoviae et fratris eius Alexandri alias Wytoldi ... proponebant“ (Friedrich Firnhaber, „Petrus de Pulka, Abgesandter der

Wiener Universität am Concilium zu Constanz“, in: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, t. 15, 1856, p. 36). Apie Jonušo iš Tuliškovo atvykimą iš Susirinkimo į Lenkiją žr. Długosz, (l. c., p. 190; plg. *Cod. Vit.*, p. 329, nr. 648).

¹² Jurgis Gedgaudas. Jo pareigybės: Vytauto maršalka Vilniaus unijos (1401.I.18) laikais (*Cod. Vit.*, p. 73, nr. 233), iki sudarant Torunės taiką (1411.II.01) buvo Kijevo vaivada (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 42: „Giedygowdii pridem woywode Kyoviensis“), Podolės seniūnas tuo laiku, kai Jogailos ir Vytauto įgaliotas buvo išsiųstas į susirinkimą (įgaliojimas išduotas Lvove 1415.X.18, in: *Cod. Vit.*, p. 333, čia pirmą kartą nurodomas jo krikščioniškas vardas, kas, aišku, nereiškia, kad iki tol nebuvo krikštytas), laikinai apie 1424 m. ėjo Smolensko vietininko pareigas, galiausiai buvo Vilniaus vaivada 1426–1432 (Józef Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1386–1795*, Kraków, 1885, p. 49 ir 72). Gyveno dar 1434.V.06: „Georgius alias Giedigold de Vissniova“ minimas Žygimanto Kęstutaičio Trakuose išduotoje privilegijoje (*Cod. ep. saec. XV*, t. 3, Kraków, 1894, p. 531, nr. 22); Žr. A. Boniecki, *Poczet rodów w W. Ks. Lit.*, p. 62. Herbas (Leliva), žr. Franciszek Piekosiński, *Goście polscy na soborze konstancyjskim* (atspaudas iš *Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności*, t. 37, Kraków, 1898, p. 148). Jo sūnaus Senkos herbas Jastrembecas <!,>, paliudytas 1434 m. (žr. tas pats, *Heraldyka polska wieków średnich*, Kraków, 1899, p. 65, tačiau p. 122 nurodomas herbas Pobog. Apie Gedgaudo misiją dėl bažnytinės unijos, kuriai jis buvo įgaliotas tuo pačiu kaip ir Mikalojus Sepienskis jau anksčiau minėtu Lvove išduotu 1415.X.18 dokumentu, čia paminima tik probėgšmais, kalbant apie žemaičių misiją.

¹³ Jurgis Galminas, arba Galimantas, Nadabaitis minimas Dluogošo kronikoje (*HP*, t. 4, p. 196, 1416 m.: Georgius Bolimin Nadobyowycz“. Richentalio *Kronikoje*: „Georgius Solimin de Samaicen“ su Dubnios herbu (F. Piekosiński, *Goście polscy*, p. 147 ir to paties *Heraldyka polska*, p. 288–289, pav. 479, be to, dar p. 41, pav. 35, kuriame pavaizduotas tas pats herbas iš 1432 arba 1433 m., kaip ir leidinyje *Goście polscy*, l. c. išnašoje. Po Mykolo Kęsgailos buvo Žemaitijos seniūnu ir prieš pirmajam vėl sugrįžus į seniūno pareigas, t. y. jau 1432.X.15 ir vėlesniais metais iki 1440 m.; jį Wolffas neteisingai pašalino iš Žemaitijos seniūnų sąrašo (*Senatorowie*, p. 91, išn. 7, panašiai kaip ir Jurgis Gedgaudas minimas tarp Kijevo vaivadų, p. 21, išn. 2).

¹⁴ Šio susirinkimo *Kronikos* tekstą ir herbų iliustracijas sukūrė šio renginio liudytojas Konstanco miestietis Richentalis, kiek ten esanti medžiaga liečia Lenkijos pasiuntinybę (kurių iš viso buvo trys: pirmoji ir pastovioji buvusi per visą susirinkimo posėdžiavimo metą, atvyko 1415.I.29; antroji, apie kurią mes čia kalbame, viešėjo nuo 1415.X.28 iki pat 1416.III.01; ir trečioji, rusėniškoji, atvykusi į pačią susirinkimo pabaigą antroje 1418 m. vasario pusėje), ji tapo prieinama dėka šviesios atminties dr. Franciszeko Piekosińskiego paskelbto veikalo *Goście polscy*. Gaila tik to, kad jis perleido po ranka Čartoryskių bibliotekoje turėtą 1483 m. leidimą, kuriame apstu akis badančių klaidų ir kuris žymiai sutrumpintas, užuot pasirėmęs kritiniu leidimu, kurį parengė Michael R. Buck, *Ulrichs Richental Chronik des Constanzer Consils* (ser.: *Bibliothek des literarischen Vereins in Stuttgart*, t. 158), Tübingen, 1882; šio leidinio

ir Piekosiński veikalą recenziją žr. Henryk Likowski, *Kwartalnik historyczny*, R. 13, 1899, p. 578–582; leidžiamas Lvove) ir to paties autoriaus tekstą „Exkurs. Poselstwa towarzyszące rzekomo Cambłakowi do Konstancyi“, kuris yra paskelbtas prie studijos „Kwestya unii Kościoła wschodniego z zachodnim na soborze kostnickim“, paskelbtos Poznanėje leidžiamame leidinyje *Przegląd kościelny*, R. 5, 1906 m. kovas, p. 183–184, kur šiek tiek kalbama apie Vytauto pasiuntinybę, kaip ji pavaizduota Richentalio *Kronikoje*, o daugiau apie mūsų nagrinėjamos pasiuntinybės tikslą žr. pačiame tekste (ten pat, 1906 m. sausio, p. 12–16 ir kovo, p. 168–169 numeriai). Apie šios kronikos iliustracijas žr. Maryan Sokołowski, „Ścibor ze Ściborzyc i Pippo Spano, tudzież kilka słów o kronice Ulricha v. Richentala“, in: *Sprawozdania Komisji do badania historii sztuki w Polsce*, t. 8, zes. 1 ir 2, 1907, nr. 77 ir toliau).

Mūsų tikslams užtenka Piekosiński parengto Vytauto pasiuntinybės narių herbų atspaudo (p. 143, 147, 148 [čia pavaizduotas miestietiškas asmeninis ženklas, kuris priklausė iki šiol nežinotam Huso gynėjui susirinkime – tai iš Krokuvos atvykęs magistras Lukas iš Didžiojo Kožmino, Jogailos universiteto teologas, 1411 m. ėjęs rektorius pareigas, apie kurį žr. aukščiau nurodytame mano darbe *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego*, p. 75–76, išnašose], p. 152 ir 156).

¹⁵ Mikalojus Sepienskis, herbas Novina. Iki šiol kiekvienas autorius vis kitaip rašė jo pavardę (Sopieński, Sapiński, Sapienki, Sępiński ir t. t.), nors Vytauto kodekse ir Dlugošo tekste beveik visuomet ji užrašoma „Sepyenski“, t. y. iš Sepna vietovės, kurią labiausiai tikėtina tapatinti su Opočno pavieto vietovardžiu „ad Sławno“, šiandieninis „Sępno“, priklausantis Sandomiero vyskupijai, bet anuomet „Sępno“ priklausęs Gniezno vyskupijai; su tuo pat metu gyvenusiu Poznanės žemės teisėju Mikalojumi Sapienskiu neturėjo nieko bendro. Jo herbas, iškalba ir sekretoriavimas pas Vytautą aprašyti Dlugošo kronikoje (*HP, passim*, daugiausia p. 370–371 (1429)). Herbą Novina jam priskiria ir Richentalio kronika (F. Piekosiński, *Goście polscy*, p. 147), o taip pat ir herbą Gżymała (Grzymała), klaidingai (p. 151); du kartus vadina jį pagal savo išraiškos specifiką turkų arba iš Turkijos atvykusius „hoffmaister“ (p. 151 ir 154), t. y. Vytauto dvaro maršalka, nes Vakarų Europai visa Rytų Europa, įskaitant Lietuvą ir Žemaitiją, atrodė kaip turkiška, arba pagoniška.

¹⁶ Teodorikas iš Niemo, „Vita Johannis XXIII“: „Die 28 m. Novembris a. 1415 intraverunt ambassadores Samoytarum de novo conversorum ad fidem catholicam sexaginta vel circiter numero, satis procerae staturae ... Et recesserunt e concilio 1 Martii sequentis 1416 a.“ (paskelbta rinkinyje, kurį parengė Hermann von der Hardt, *Magnum Oecumenicum Concilium Constantiense*, vol. 2, Francofurti et Lipsiae, 1697, p. 422). Tą patį liudijimą pateikia ir vysk. Valančius, l. c., p. 23, išn. 30). Pateikiamas visuminis delegacijos narių skaičius yra tikėtinas, jeigu atsižvelgsime į Richentalio *Kronikos* duomenis apie susirinkime dalyvavusių lenkų ir lietuvių riterių palydas.

¹⁷ Tuo užbaigiamas žemiau aptariamas žemaičių skundas (*Cod. Vit.*, p. 1023–1024), šiuo atžvilgiu bendrai derantis prie Dlugošo pasakojimo (*HP*, t. 4, p. 196), kuris, regis, turėjo susirinkimui adresuotą Jogailos ir Vytauto laišką, kuriame jo prašo-

ma atkreipti ypatingą dėmesį į žemaičių bylą, o jų laiške, rašytame iš Lvovo 1416.X.18, apie ją visai nekalbama, neminimas ir Jurgis Galminas.

¹⁸ Taip pateikiu sekdamas santrauka, kurią pateikė kun. Henryk Likowski jau aukščiau cituotame darbe „Kwestya unii Kościoła wschodniego z zachodnim“ iš Poznanėje leidžiamo *Przegląd kościelny*, 1906 m. kovo numerio, p. 14–15. Šios kalbos tekstas yra tarp to paties susirinkimo nepaskelbtų aktų, kurių leidimą rengia prog. Finke iš Freiburgo (Badene), o kita jos kopija laikoma Miuncheno bibliotekoje, *Cod. Lat.*, Nr. 13421, fol. 24–27.

¹⁹ „Cessit Vobis ad speciale decus et honorem, quem honorem propter hoc super alios reges in concilio specialiter habuistis.“ Ir šis daktaro Pauliaus Vladkovo 1415 m. gruodžio 8 d. laiškas Jogailai iš susirinkimo iki šiol nėra paskelbtas; ištraukomis jį perteikia kun. Henryk Likowski (l. c., p. 16, išn. 1 ir p. 168, išn. 2). Iš čia (p. 15, išn. 1) taip pat nustatome, kada susirinkimui buvo pateiktas žemaičių skundas prieš kryžiuočius, 1416.II.06.

²⁰ Tai žinoma iš Ordino prokuratoriaus 1416 m. gegužės 1 d. pranešimo, kuriame kalbama apie Vytauto protektorato Rygos bažnytinei provincijai reikalą (*Cod. Vit.*, p. 343–344, nr. 669).

²¹ Tokią nuomonę reiškė krašto magistras Zygfrydas Landeris iš Španheimo Rygoje 1416 m. kovo 8 d. rašytame laiške didžiajam magistrui Mykolui Kuchmeisteriui iš Šternbergo (ten pat, p. 337, nr. 661).

²² Jis žemaičių bylą gina iki pačios pabaigos, jau po susirinkimo, popiežiaus Martyno V kurijoje pasisakydamas prieš karaliaus Zigmanto paskelbtą Vroclavo sprendimą.

²³ „Quia lux illa, quae illuminat omnem mundum, caecitatis nostrae tenebras tunc illustrare inceperat, dum auctori lucis placuit gentem Littwanicam ad agnitionem verae lucis, hoc est fidei catholicae, invitare, multi siquidem de fratribus nostris cum eadem gente Lithwanica, cuius nos caro et ossa existimus, sacro fonte baptismatis sunt renati. Qui conversationem habentes inter christianos ibidem in Lithwania, quantum sapere poterant et quantum ipsis per praedicatores fuerat declaratum, nobis indicabant, nos docentes, quod salus, a summo rerum dependet opifice, nulli penitus provenire debet et poterit nisi viris catholicis, Christi fidem devote colentibus. Qui etiam amplius nos docuerunt, quod non esset alter in toto orbe populus peculiarior Deo summo praeter populum christianum et qui ampliori et uberiori potiretur LIBERTATE. Ubi etiam praedicti fratres nostri nobis pro re certa retulere, quod plenitudo IUSTITIAE, ex ore Altissimi progrediens, inter christianos plus amaretur quam inter caeteras gentium nationes; CARITASQUE Dei et amor proximi tanta virtute tantoque praeconio inter christicolos claresceret, quod quasi quodam singulari debito unus alteri colligatus nulli deberet hoc facere, quod sibi ipsi displiceret, nec hoc deberet velle alteri, quod sibi nollet fieri, ut ex hoc verus [quisque] possit iudicari christianus.“

Paskui skundo tekstas: „His igitur taliter attentis et ponderatis multi de nostris ad assumendam fidem catholicam allecti sacro fonte baptismatis sunt renati, et iam fore omnes facti fuissent catholici, si id, quod inferius cum omni humilitate et devotione

Vestrae Sanctitati exponetur, occasionem contradictionis et obstaculi non dedisset.“ (*Cod. Vit.*, p. 1018–1024; tekstas paskelbtas pagal Ordino kanceliarijos pranešimą, o jo kokybė, reikia pripažinti, yra geresnė negu lenkų pusės pasidaryta kopija, kurią paskelbė grafas Adam Tytus Dzalyński, *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum*, t. 3, Posnaniae, 1856, p. 184–190). Skundas adresuotas susirinkimui ir imperatoriui. Antonio Prochaskos parengtas leidimas geras, tik tarp skyrybos ženklų nereikalingi kai kurie šauktukai, kaip antai toje vietoje, kur žemaičiai kalba apie savo varganą gyvenimą Ordino valdžioje: „vitam miserabilem cum consortibus et liberulis (!) nostris“, „su savo žmonomis ir vaikais“ (p. 1020), arba „laborintum“ (*sic*, p. 1021), į kurį pakliūtų, jeigu kryžiuočiai juos būtų mokę tikėjimo; tai yra mokyklinė Viduramžių laikų lotynų kalbos frazė ir t. t.

Tai, ką apie krikščionijos vartus mes tekste išreiškiame glaustai, žemaičių skunde išplėsta iki ištisų sakinių ir pastraipų. Sunku būtų visa tai čia išrašyti, tai reikia skaityti (ed. *Cod. Vit.*, p. 1019–1020, ištrauka: „Nam licet a primordiis nostrae originis fuimus, prout sumus, ingenui et liberi ... nihilominus tamen fratres ordinis Theutonicorum de Prussia ... haereditates et bona et terras nostras usurpare et occupare mollientes, prout ipsarum alias magnam partem indebite occuparunt...“).

²⁴ Ordino atsakymas į žemaičių skundą, žr. *Cod. Vit.*, p. 1033–1038. Ne Ordino kaltė, kad jis žemaičių nepakrikštijo: „quod ex eo probatur clarius, nam sub eius protectionis gubernaculo terra Prussiae brevibus annis de nihilo multum crevit [tą savo galios išaugimą vienuoliai traktuoja kaip jiems įvykusį stebuklą] et paucis ab initio viribus magno regentium artificio, quod pace proficiebat et iustitia ultra vicinas provincias caput extulit usque ad invidiam aemulorum. Quanta libertas omnium, quanta prosperitas, quot divitiae, antequam exterorum livor felicitates huiusmodi evertisset, testimonium reddunt magnifica oppida, sumptuosa castra et fortalitia copiosa, quae deo auspice pro defensione fidelium contra rabiem paganorum structura inexpugnabili sunt erecta. Ecce quidem in vulgaribus cancionibus de hac patria canitur:

Honor, pax, laetitia fulget in Prussia;

Rigor, lex, iustitia, arta disciplina“ (p. 1037).

²⁵ „Item sicut ipsi petunt [žemaičiai] admitti ad communionem fidelium et quod possint baptizari per Wilnensem et Leopoliensem episcopos, summe placet nobis, quod hoc fiat“ (l. c., p. 1038). Ordinas konkrečiau nenusakė savo paties pageidaujamų susirinkimo delegatų: „quod illis duobus episcopis adiungantur certi alii ad hoc per sacrum concilium deputandi.“

²⁶ Jis nurodytas, in: „Index actorum saeculi XV ad res publicas Poloniae spectantium“, ed. Anatol Lewicki (*Monumenta aevi historica*, t. 11, Cracoviae, 1888, p. 108, nr. 912). Susirinkime 1416 m. vasario 13 d. skelbdama savo didįjį kaltinamąjį aktą Ordinui Lenkijos pasiuntinybė siekė, kad Lenkijos ir Lietuvos pastangomis būtų leista įgyvendinti „Graecorum reductio“ politiką, ir tai derėjo tiek su šiuo, tiek su ankstesniu karaliaus laišku, rašytu Lvove 1415.X.18 (*Cod. Vit.*, p. 1018). Apie tai, kad Ragūzos kardinolas norėjo imtis būtent šios, o ne į Žemaitiją nukreiptos misijos, galima manyti iš gerai informuoto susirinkimo kalbėtojo kalbos 1418 m. vasario 1 d.

(žr. apie tai visai aiškų pranešimą, kurį pateikė Petras de Pulka, in: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, t. 15, p. 64: „de dilatatione ecclesie – kalbėjo jis – per conversionem Samaitarum, qui noviter fidem susceperunt, et per speratam reductionem Graecorum, ad quos quemdam de dominis cardinalibus, ut creditur Ragusinum, legationem velle suscipere asserebat). Čia nereikia įžvelgti pamokslininko klaidos arba manyti, esą Vienos universiteto profesorių korespondentas bus kažką blogai supratus.

²⁷ Ulricho Richentalio kronikos tekstas iš M. Bucko leidimo: „das dieselben Samariten nun hinnahin zugehören söltind dem hailgen römischen rich und in weltlichen sachen gehorsam sin dem römischen rich und in gaistlichen sachen iren bischoffen und lüpristern. Und also wurden die botten wider hin in gesant mit vollen gewalt“ cituojamas iš A. Prochaskos straipsnio „Na soborze w Konstancyi (atskiras atspaudas iš *Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności*, t. 35, 1897, p. 85, pateikiamas priede „O legacyach soboru na Żmudzi“ iki p. 22–24). Šiais paskutiniaisiais kronikininko žodžiais buvo remiama nuomonė apie Žemaitijon išsiųstą antrąją susirinkimo pasiuntinybę. Žymiai atsargiau tas pats autorius apie tą patį dalyką kalba kitame savo veikalė, nors jame ir pripažįsta visišką lenkų pusės pergalę, žr. *Król Władysław Jagiełło*, t. 1, Kraków, 1908, p. 357–358 ir p. 359–360).

²⁸ Jogaila susirinkimui 1417 m. lapkričio pabaigoje: „Ecce hii sanctitatum vestrarum commissarii [Lvovo arkivyskupas ir Vilniaus vyskupas], quos tamquam operarios in messem multam ... scilicet Samagiticę populi, non inprovide destinastis“ (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 92, nr. 77).

²⁹ *HP*, t. 4, p. 196, tai žinoma iš ne kartą cituotos 1416 m. datuotos ištraukos apie Jogailos ir Vytauto žemaičių pasiuntinybę į susirinkimą. Tarp lenkiškos kilmės šaltinių tik pas Dlugošą išliko žinios apie šios pasiuntinybės išsiuntimą pagal mums šiuo metu jau nežinomą abiejų valdovų akreditacinį dokumentą (žr. aukščiau, išn. 17) ir apie susirinkimo sprendimą, kuris pateikiamas nurodytos pastraipos pabaigoje: „Synodus ... et cruciferos invadere Samagittas districtissime vetuit, et Johanni de Rzeszow archiepiscopo Leopoliensi ac Petro episcopo Vilnensi fundandi cathedram apud Samagittas mandatum speciale per literas [neišlikusias] dedit.“

³⁰ Taip rašo Augustas von Kotzebue cituojamas Teodoro Narbuto (*Dzieje narodu litewskiego*, t. 6, Wilno, 1839, p. 357, nr. 1608). Panašiai ir vysk. M. Valančius (*Biskupstwo Żmujdzkie*, p. 23, § 28, cituodamas Narbutą): „Kardinolas Raguzas, širdingai sukrutintas, pats norėjo keliauti į Žemaičius dėl apsakinėjimo Žodžio Dievo, vienok to nepadarė, nes matė nemokąs žemaitiškai. <žr. šio leidinio p. 56>“. Anot šio autoriaus (§ 29), ir Lvovo arkivyskupas, ir Vilniaus vyskupas viešėjo susirinkime; pats užsiminimas apie 1416 m. rugpjūčio 3 d. susirinkimo raštą, kuriame kalbama apie tų pačių vyskupų išsiuntimą iš susirinkimo, galbūt ir būtų vertingas, jei nebūtų klaidingai suprasta, kad jie neva turi vykti pas Lietuvos valdovus, pas karalių ir Vytautą, tačiau bėda ta, kad šis raštas supainiotas su tuo laišku, kuris Jogailos vardu buvo surašytas 1416 m. rugpjūčio 2 d. Chencinose ir išsiųstas susirinkimui. Tą patį Ragūzos kardinolui svarbų kalbinį motyvą pažymi Ignacy Daniłowicz, *Skarbiec*, t. 2, p. 35, nr. 1127.

³¹ Tam reikalui skirtos Bazelio susirinkimo bulės (1435 m. gegužės 14 d.) originalas laikomas kunigaikščių Čartoryskių archyve Krokuvoje, nr. 406, jo tekstas paskelbtas, in: *Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 345–346, nr. 236: „quod sepius contingit rectores parrochialium ecclesiarum in diocesi Sambiensis, quarum parrochiani neophiti et circa partes Samagitarum et aliarum diversarum linguarum constituti sunt, ipsorum parrochianorum ydeoma intelligibiliter loqui ignorantes, confessiones per interpretes audire presumunt, ex quibus quandoque scandala suscitantur...“

³² Tik taip ir ne kitaip reikia suprasti jau aukščiau minėtą ir Jogailai adresuotą Pauliaus Vladkovicio 1415 m. gruodžio 8 d. laišką, kuriame pranešama apie žemaičių pasiuntinybės priėmimą susirinkime: „Et ne eiam inimici predicti [kryžiuočiai] occasione habeant detrahendi serenitati vestre ac nuncios vestros prefatos de falsitate arguendi ... ut summa diligencia apponatur, quod baptizentur Samagite memorati, quantocius potest fieri, et quod ibi ecclesie erigantur ac vocentur illuc boni presbyteri exemplares non scandalosi (kun. H. Likowski, „Kwestya unii Kościoła wschodniego z zachodnim“ Poznanėje leidžiamame *Przegląd kościelny*, 1906 m. kovo numeris, p. 168, išn. 2; ten pat, sausio numeris, p. 16, išn. 1).

³³ Rašyta Konstancie [1417 m.] gegužės 28 d., ed. Jacob Caro, „Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds“, in: *Archiv für österreichische Geschichte*, t. 59, 1879, p. 155, nr. 57: „... nuper suscepimus leticiam, dum literis vestris tam sacro concilio quam nobis dulcissime intonantibus [abu tie laiškai šiuo metu jau nežinomi] tot catervas gentis Samogitice et signanter duo milia procerum seu nobilium gurgite sacri baptismatis a coecitate cordium errorumque labe illustratas lotasque cognovimus. Quodque ad consummacionem sanctorum in opus tanti mi[ni]sterii et in edificacionem corporis Christi certos pastores aliosque doctores tamquam operarios in messem multam mittere conducereque curavistis, hoc nobis ... ampliozem precordium ingerit letciam...“. Šis laiškas yra tarp kitų rinktinių karališkosios kanceliarijos laiškų dėl jame stilistiškai gerai išreikštos krikščionių valdovų bendrybės: „Hec est quippe vere fraternitatis societas, que nos alterutrum quamquam presencia corporali procul motos in unitate spiritus adeo conglomerat ... (p. 156) ... ut nos circa restaurandam pacem ecclesie ipsiusque reformationem heresiumque exterminium ... indesinentibus studiis operas impendimus; vos non minus divinitus inflammati ad pacem nusquam <?> cum deo suisque fidelibus ... dulciter invitatis. Nos preterea circa fermenti veteris malicie et nequicie expurgacionem non segniter ut credimus insistimus; vos procul dubio in azimis sinceritatis et veritatis, fidei videlicet orthodoxe propaginibus nihilo segnus desudatis. Nos denique occidens perdiu proh dolor a solis veritate profugus ut reducat sollicitat; per vos nempe oriens nove lucis radios tamquam sidus producit feliciter matutinum. Qua de re a solis ortu et occasu nomen domini nobis utrimque, qui sub potencia virtutis eius terrena scepra gubernamus, laudare convenit...“ Panašiai kaip ir mūsų valdovų susirinkimui rašytuose laiškuose ir jiems siunčiamuose jo atsakymuose visada buvo kalbama apie graikų schizmos likvidavimą, taip ir šio laiško pabaigoje reiškiami imperatoriaus linkėjimai tuo pačiu reikalu.

³⁴ *HP*, t. 4, p. 196 (įžangoje į 1416 m.): „et de gente Samagittica plus quam

tria utriusque sexus millia fidei religionique nostrae baptisatos et muneratos univ-
vit“ Jogaila kartu su Vytautu. Ir tik po to, atsispyręs nuo šio fakto, Dlugošas ima
dėstyti apie tai, kaip abu valdovai išsiuntė žemaičių pasiuntinybę į susirinkimą, ir
pateikia pagrįstą motyvą: „ne terra Samagittiae a ducatu magno Lithuaniae excideret.“
Šiame veikalė abiejų šių įvykių chronologija sukeista vietomis. Išdykėlis (*balamut*)
Narbutas, perrašinėdamas Dlugošą, jo pateiktą skaičių padidino dešimteriojai, iki
30000 pakrikštytųjų, ir vaizduoja taip, lyg Žemaitijoje abu mūsų „monarchai“ patys
juos turėjo krikštyti (*Dzieje narodu litewskiego*, t. 6, p. 356, nr. 1608).

³⁵ Žr. aukščiau cituotą tekstą, išn. 33. Daugiausia pasinaudota *Laišku efeziečiams*
4, 10–12.

³⁶ Bet tik ne dominikonai, kurie paprastai minimi sekant vysk. M. Valančiaus
pasakojimu; dominikonai Vilniuje įsikūrė tik 1501 m. Karaliaus pamokslininko do-
minikono Venžiko apaštalystė, apie kurią jau kalbėjome, buvo išimtis.

³⁷ Žr. Władysław Abraham, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie* (serija:
Biblioteka lwowska, t. 7), Lwów, 1909, p. 46 ir tolesni.

³⁸ Laiškas rašytas Trakuose 1418 m. vasario 3 d.: „cum tamen, si placuerit altissi-
mo, mee sit intencionis firmum propositum in terris ac dominiis meis, captata tempo-
ris congruencia, de ecclesia metropolitana archiepiscopali adhibere operam fundanda
et erigenda, cui ipsam Ladimirensē et ceteras nove plantacionis et fundacionis mee
ecclesias kathedrales, in eisdem terris et dominiis erectas et erigendas ac earum dyoceses
vellem in spiritualibus subalternare“ (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 109, nr. 89).

³⁹ Žr. žemiau, šio skyriaus pabaigą, p. 88–89.

⁴⁰ Jogailos itinerariumą pateikia Dlugošas (*HP*, t. 4, p. 203–206), bet Jogailos
ir Vytauto susitikimas prie Bugo esančiuose Dobrotvoruose, tarp Lucko ir Lvovo
(Kameneco seniūnijoje, netoli Galicijos Lvovo, kurie tuo metu priklausė Mazovijos
kunigaikščių valdomai Belzo žemei) įvyko ne birželio 24 d., kaip nurodo Dlugošas,
bet jau gegužės 17 d. (žr. *Cod. Vit.*, p. 383–384, nr. 724; Šv. Jono Krikštytojo dieną
Vytautas jau Vilniuje, ten pat, p. 387, nr. 734).

Tame susitikime tariantis dėl paliaubų tarp Lenkijos ir Ordino taip pat turėjo
būti kalbama ir apie Žemaičių krikštą. Narbuto išvedžiota reikia laikyti mintį, esą
Jogailos kelionė į Lietuvą (*terminus a quo*) turėjo prasidėti 1417 m. rugsėjo pabaigoje
arba spalio pradžioje (*Dzieje narodu litewskiego*, t. 6, p. 365, nr. 1614). Dlugošas
nenusako tikslesnio laiko, bet tik nurodo 1417 m. (*HP*, t. 4, p. 215: „Ecclesia ca-
thedralis in Samagittia erigitur“), visai nenurodo Vytauto vaidmens, apie jį net visai
neužsimena, visus nuopelnus priskirdamas išimtinai Jogailai, kuri pavaizduoja kaip
veikiantį Žemaitijoje. Apie tai, kaip Dlugošo pasakojimas dera su Krokuvos kalen-
doriaus įrašu apie Žemaitijos katedrinės bažnyčios įsteigimą, datuojamą 1417 m.
rugpjūčio 2 d., žr. toliau, p. 103 išn. 45.

⁴¹ Vladislavo Jogailos laiškas susirinkimui ir būsimajam popiežiui buvo parašytas
„in Cospataw (*sic*, Opatove?) feria etc. ante festum s. Andree apostoli etc. a. 1418
(*sic*), ed. A. Lewicki, in: *Cod. epist. saec. XV*, t. 2, 1891, p. 92–93, nr. 77. Abiejų mūsų

vyskupų, susirinkimo delegatų, pranešimas: a) adresuotas susirinkimui, paskelbtas ten pat, t. 2, p. 93–95, nr. 78, su ta pačia intituacija, kaip ir Jogailos laiške; tuo tarpu b) „Rmi in Chro patres et domini venerandissimi“, adresuotas kardinolams, yra paskelbtas A. Działyński, *Lites*, t. 3, p. 191–192. Vyskupo M. Valančiaus dėmesį patraukė ir tas pranešimas, kurį būtų galima pavadinti vytautiniu: „O antrą mažne tokį pat raštą paliko vyskupui Motiejui, kad būtų atminimu atenčioms giminėms“ (*Biskupstwo żmujdzkie*, p. 24, § 30 pabaigoje <žr. šio leidinio p. 57>) su autoriaus priedašu, kad jis datuotas Naujuosiuose Trakuose 1417 m. dalyvaujant Žemaitijos seniūnui Mykolui Kęsgailai; tai reiškia, kad tik pastarasis pranešimas pasiliko vietoje, prie Medininkų katedros. Susirinkimui adresuotas pirmasis pranešimas galutinai buvo suredaguotas Lenkijoje, tačiau jis negali būti datuojamas 1417 m. spalio 24 d. (kaip nurodo minėtasis autorius, l. c., išn. 33), nes dar tada, 11000 Mergelių šventės sekmadienį, Motiejus Vilnietis nebuvo pašventintas vyskupu (žr. *Cod. Vit.*, p. 393–394, nr. 743). Galiausiai žr. Vytauto laišką arba, tiksliau, jo fragmentą, kuris iš Trakų buvo išsiųstas vienam iš Prūsijos arba Livonijos vyskupų: „Insuper sciat vestra paternitas“, rašytas po 1417 m. spalio 24 d. ir prieš lapkričio 19 d., ed. A. Prochaska, in: *Cod. Vit.*, p. 394, nr. 744.

⁴² Apie tai Vytautas kalba savo nepilnai išlikusio laiško pradžioje („incipite“) siekdamas pabrėžti, kad vyskupija Žemaitijoje buvo įkurta legaliai: „Insuper sciat vestra paternitas, quomodo ad specialem nostram postulacionem sacrosanctum Constantiense concilium legatos suos videlicet Johannem, dei gracia archiepiscopum Leopoliensem, et Petrum, episcopum nostrum Vlnensem, cum omni potestate et auctoritate sua in terram Samagithie transire deputavit et misit“ (*Cod. Vit.*, p. 394, nr. 744).

⁴³ Jo 1390.IV.03 suteiktis rusėnų kalba (paskelbta, in: I. Daniłowicz, *Skarbiec*, t. 1, p. 279, nr. 577) nėra autentiška ir ji neminama tarp Jogailos 1430.X.21 patvirtintų Vytauto suteikčių (J. Długosz, *HP*, t. 4, p. 408–410). Šiame straipsnyje detaliai nenagrinėjame čia tik paliestos abiejų vyskupijų aprūpinimo temos.

⁴⁴ Kaip ir pirmą kartą (1413), taip ir dabar Kaunas pasitarnauja kaip iš Lenkijos ir Lietuvos einančios misijos į Žemaitiją pradinis taškas. Čia Vytautas laukė atvykstančių legatų: „Cum quibus legatis, dum ad nos in Cowno venerant, ad dictam terram Samagithie personaliter non pigritavimus nos transferre, ubi cooperante spiritu s. predicta terra Samagitarum verbum domini et sacrum baptisma suscepit“ (*Cod. Vit.*, p. 394, p. DCCXLIV). Apie Vytauto ir jo palydos veiklą Žemaitijoje kalbama kardinolams skirtame pranešime: „... personaliter [Withowdus] et per marschalcum suum aliosque nobiles et aulicolos suos cum magna veneracione nos suscepit [tai įvyko Kaune]... Demumque multis muneribus sub eiusdem marschalci et capitanei terrarum Samagittanensium et quorundam suorum baronum comittiva variis magnificisque victualium nobis apparatus usque ad terram Samagittarum produxit“ (*Lites*, t. 3, p. 191). Toks pasakojimas neprieštarauja nuomonei, kad arkivyskupo aplinką turėjo sudaryti lenkų palyda, vykusi karaliaus Jogailos lėšomis: „Sumptibus, expensis et inpensis serenissimorum principum fratrum carissimorum domini Władisłai regis Polonie et domini Alexandri magni ducis Lythwanie ... accessimus“, skelbiama tame

pačiame pranešime; panašiai kalbame ir susirinkimui adresuotame pranešime: „ecce nobilis magnificaque baronum et militum de mandato [abiejų valdovų] nos ... attulit et ... perduxit“ (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 94).

⁴⁵ Apie tai kalbama pranešime susirinkimui: „plures ... nobiles et communes iuvenes et virgines, lactantem etiam cum homine sene sacro gurgiti inmergentes, masculorum turbas uno seorsum feminarumque alio nomine nominantes. Itaque tribus ferme mensibus circa opus tanti ministerii dietim incumbentes“ (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 94). Kardiolams: „plusquam duas partes utriusque sexus hominum ad baptismi gratiam recepimus et sacro gurgiti baptismatis refecimus“ (*Lites*, t. 3, p. 191). Krokuvos kalendoriaus įrašas 1417 m. rugpjūčio 2 d. datuoja Medininkų katedros fundaciją Žemaitijoje kartu su abiejų valdovų, Jogailos ir Vytauto, rūpesčiu funduotomis parapijėmis bažnyčiomis, jame nurodomas katedros titulas Šv. Apaštalo Petro ir Pauliaus ir šv. Aleksandro, o jos pirmuoju vyskupu tapo „Mathias natione Lythwanus“, kuris vėliau buvo perkeltas į Vilniaus vyskupijos sostą (*Monumenta Poloniae historica*, ed. August Bielowski, t. 2, Lwów, 1872, p. 927 ir t. 6, Kraków, 1893, p. 666. Ne Dluogošo jis rašytas, jau vėliau, kai jis rašė savo istorinį veikalą (*HP*, t. 4, p. 215), jis visai išblukino Vytautą ir vaizduoja, kad Jogaila, o ne Vytautas, funduoja Medininkų katedrą, kurios pilno titulo nenurodo. Šio krovietiško įrašo rugpjūčio 2 d. data, su kuria siejama Medininkų katedros fundacija, nėra tiksliai, ji galbūt sietina su tuo laiku, kai savo misiją pradėjo abu mūsų vyskupai, susirinkimo legatai, kuriuos ir mini šis įrašas, datuotinas laiku po 1422 m.

⁴⁶ „Et ... sacerdotes pro docendo populo in fide Christi instituere ... et plebanos undique per terram supradictam constituimus et dotavimus“ (*Cod. Vit.*, l. c., žr. išn. 44).

⁴⁷ Legatų pranešimas: a) susirinkimui (tęsiant aukščiau pateiktą ištrauką): „venerabilem virum magistrum M[athiam], prepositum Wilnensem, de vite puritate, morum vetustate et sciencia ceterisque virtutibus multipliciter commendatum ac de ydiomate Samagitico sufficientissime institutum ... in pontificem constitutum Mednicensem ad instantiam pefatorum clarissimorum principum ... consecravimus“ (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 94); b) kardiolams: „venerabilem dominum Mathiam magistrum arcium, prepositum Wilnensem, Lythwanum nec non ydiomate Samagitico plenissime eruditum, virum utique ... (toliau, kaip ką tik cituotoje ištraukoje, giriamos jo dorybės ir mokytumas), cuius merita plus luce lucent meridiana“ (*Lites*, t. 3, p. 191).

⁴⁸ Dluogošas atsižvelgė į tą antrąjį pranešimą, 1417 m. aprašydamas jo konsekraciją (*HP*, t. 4, p. 219): „Mathias natione Almannus, in Wilno tamen natus, qui linguam Lithuanicam et Samogiticam norat.“ Jo kilmę dar tiksliau apibūdina 1453 m. įrašė pažymėdamas jo mirtį: „Huius pater ex Livonia ortus continuum habebat incolatum in Vilna, ubi et ipse Mathias episcopus, ab eo productus, natione Lithuanus putabatur“ (*HP*, t. 5, Cracoviae, 1878, p. 133). Krokuvos kalendoriaus įrašą ką tik pateikėme aukščiau.

⁴⁹ Apie jo mokslus užsienyje, pateikiant ir bendrą jo gyvenimo aprašymą, rašoma

leidinyje *Polonia apud Italos scholastica, Saeculum XV*, Fasciculus I [*Munera saecularia Universitatibus Cracoviensis*, vol. 5, Cracoviae, 1900], p. 29–30: „Mathias de Wilno“. Kanauninkas Motiejus Trakiškis 1397 ir 1398 m. minimas tarp kapitulos liudytojų, kurie pirmuoju atveju liudijo Vilniaus katedros Dievo Kūno koplyčios fundaciją, o antruoju – vyskupo Andriejaus Jastrembeco testamentą. Apdairiai pasielgė Strykovskis, nes, sekdamas Dlugošo pasakojimu, teigė, kad legatai pirmąjį žemaičių vyskupą jiems paskyrė dėl to, kad jis mokėjo žemaičių kalbą (*Kronika*, t. 2, Warszawa, 1846, p. 150).

⁵⁰ Konsekracija: a) vieta: Trakuose, kaip paliudyta paties Vytauto laiške, rašytame Trakuose ir adresuotame vienam iš Prūsijos arba Livonijos vyskupų (*Cod. Vit.*, p. 394, nr. 744: „Qui magister Mathias in episcopum per predictos dominos legatos auctoritate sacri concilii hic in Troki est consecratus“; b) laikas: po 1417.X.24, nes šioje pirmoje suteiktyje, skirtoje Medininkų katedrai, „magistras Motiejus, Vilniaus prepozitas“ dar vadinamas „postulatus ad ecclesiam Mednicensem“ (ten pat, p. 393, nr. 743); c) papildomi duomenys iš susirinkimo įgaliojimo, apie kuriuos žinome iš pranešimo, skirto kardinolams: „deputatus et a nobis consecratus iuxta mandati nobis a beatissima paternitate exhibiti formam et decretum ordinatum“ (*Lites*, t. 3, p. 191–192).

⁵¹ Susirinkimui skirto pranešimo ištraukos apie vyskupo Motiejaus ir jo katedros pašventinimą tęsinys: „Loca vero quam plura parrochialium ecclesiarum, tot quot in hac novella plantacione videbantur accomoda, sufficienter per sepe dictos principes [Jogailą ir Vytautą] erecta et dotata, conspeximus, in quibus plures discretos et probatos viros ad baptisandum reliquias illorum, qui tunc superaverant, vice nostra ibidem relinquentes“ (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 94). Taip apibūdinama legatų veiklos Žemaitijoje pabaiga. Panašiai šis dalykas dėstomas ir pranešime kardinolams (*Lites*, t. 3, p. 192).

Dlugošas kalba apie Žemaitijoje įsteigtas dvylika parapinių bažnyčių, kurių skaičius sutampa su tokiu pat skaičiumi pavių, po vieną kiekviename, tačiau šių bažnyčių jis neišvardina, tačiau paaiškina tik tiek: 1) kad jas įsteigė ir aprūpino karalius, o tai nėra visiškai teisinga; 2) kiekvienas jų klebonas tuo pačiu buvo ir katedros kanauninku, kaip buvo nurodęs tas pats karalius. Tikėtina, kad tokį sprendimą buvo priėmę abu valdovai ir, regis, faktiškai taip buvo ir Dlugošo laikais: tie pirmieji klebonai, savo apskričių „arkipresbiteriai“ (*archipresbiterzy*) buvo ir savo katedros kanauninkais. Vis dėlto iš pat pradžių, kaip aiškėja iš Vytauto akto, kuriuo 1417.X.24 buvo aprūpintas vyskupas ir kapitula, buvo įsteigta šešių kanauninkų kolegija; su laiku jų skaičius padidėjo; 3) visi tie klebonai buvo lenkai: „omnibus natione Polonis, zelum pro amplitudine fidei habentibus, duodecem ecclesia parrochiales Samagiticæ commissæ“ (*HP*, t. 4, p. 215, 1417 m.). Galbūt tame esama šiek tiek tokios Dlugošo amplifikacijos, jeigu įsivaizduosime, kad visi tie kunigai atvyko vien iš Lenkijos Karūnos. Čia Dlugošas tiesiog perkelia į Žemaitiją tą situaciją, kuri buvo Lietuvos krikšto metu 1387 m. Be išlygų tokio dalyko negalime priimti. Strykovskis apsieina be dvylikos bažnyčių skaičiaus, kuris aiškiai yra simbolinis, ir kalba apie devynias bažnyčias, jų fundacijas

pagrįstai priskirdamas Vytautui: „Pastatydino Žemaičių kunigaikštystėje devynias parapijų bažnyčias pavietuose, kurie tais laikais buvo žymiausi – Ariogaloje, Kražiuose, Medininkuose, Raseiniuose, Viduklėje, Veliuonoje, Kaltinėnuose, Cetroje, Luokėje ir kt.“, su tokiu priedu „Nežinau, kur yra ta Cetra“ (*Kronika*, I. c., t. 2, p. 150) <žr. šio leidinio p. 41>. Žinios apie vietoves paimtos iš Dluogošo teksto, kuriame ties 1413 m. data aprašoma Žemaitija: „regio Samagittica ... in hos districtus distincta, videlicet Iragola, Roszena, Medniky, Chroze, Widukly, Wyelunya, Kolthini et caetera“ (*HP*, t. 4, p. 160). Strykovskis turėjo tokį Dluogošo tekstą, kuriame kaip ir *Cod. Rozr.* vietoj „et caetera“ atsirado „et Czetra“ (ten pat); vyskupui priklausantį Luokės miestelį jis pats pridūrė. Taigi Dluogošas žino septynių pavietų pavadinimus. Tiek pat jų minima 1390 m. gegužės 26 d. karaliaus akte, kur kalbama apie žemaičių sąjungą, skirtumas tik toks, kad vietoj ties Nemunu įsikūrusios Veliuonos, kurią nuo 1364 m. valdė kryžiuočiai, yra minima Knituva, visos šios vietovės minimos tokia seka: Medininkai, Kaltinėnai (Dauškų gimtinė), Knituva (kaimynystėje su Medininkais; tai Knituvos pavietas Žemaičių kunigaikštijoje, apie kurį užsimina Kojalavičius savo Herbyne kaip apie vieno Butrimų giminės atstovo gimtinę, 1492 m.), Kražiai, Viduklė, Raseiniai (Radvilų protėvio Astiko gimtinė) ir Ariogala (*Cod. Vit.*, p. 23–24, nr. 67). Atrodo, kad pirminis šių pavietų skaičius gali atitikti pirmųjų šešių katedros kanauninkų skaičių ir tuo pačiu <pirmųjų> Žemaitijos parapijų bažnyčių skaičių. Legatų pranešimas nepateikia nei jų, nei bažnyčių skaičiaus. Vysk. M. Valančius visai nesipiktina dėl to, kad tais pirmaisiais šešiais kanauninkais paskyrė „lenkus, atvykusius į Žemaičius dėl apsakinėjimo Žodžio Dievo“ (p. 24) <žr. šio leidinio p. 57>; jis visai taikliai apibūdina Žemaitijos vyskupijos kaimiškųjų parapijų bažnyčių skaičių – anot jo, 1420 m. buvo devynios bažnyčios (p. 26, § 33) <žr. šio leidinio p. 59>, daugiau jų tuo metu tikrai nebuvo.

⁵² Kun. Ludwik A. Jucewicz, *Wspomnienia Żmudzi*, Wilno, 1842, p. 54 ir 57 (*false* 75). Be to, vertas dėmesio toks pastebėjimas: „Dziś nawet jeszcze lud żmudzki tę część, w której katedralny kościół stoi, nazywa Miednikami, a drugą za rzcęzką (Wornią), gdzie mury seminaryjskie, Worniami.“

⁵³ Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronikos“, 320 sk., in: *Scriptores rerum prussicarum*, t. 1, Leipzig, 1861, p. 180. Prūsijos ordino kovos su žemaičiais ties Nemunu prasidėjo dar anksčiau, iš karto po prūsų pavergimo 1283 m.: „Explicit bellum Prussie. Incipit bellum Lethowinorum“ (ten pat, p. 146, sk. 221), o Livonijos – dar nuo Mindaugo laikų.

⁵⁴ Oficialias žinias apie jo išrinkimą Jogaila gavo tik po to, kai jau buvo išvykęs į Lietuvą, ir todėl jis iš Vilniaus 1418 m. sausio 1 d. siunčia sveikinamąjį laišką, atsakydamas į šią naujieną paskelbusį Martyno V lapkričio 11 d. laišką (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 98–110, nr. 81, Jogailos laiškas; popiežiaus pranešimas jam, in: *Cod. Vit.*, p. 395–397, nr. 748). Atrodo, kad Krokuvoje apie popiežiaus išrinkimą jau žinota lapkričio pabaigoje, dar tada, kai nebuvo išsiųstas mūsų legatų pranešimas susirinkimui, ir turbūt todėl tiek Jogaila, tiek vyskupas savo raštus adresuoja susirinkimui ir būsimajam popiežiui, tai ypač ryšku, kai kalbame apie karaliaus laišką: „pontifici ... de proximo eligendo.“

⁵⁵ Pranešimas apie tai, kad tie laišakai iš Lenkijos buvo perskaityti susirinkime 1418.II.01, paskelbtas *Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 92, nr. 1, kur publikuota Petro de Pulka teksto ištrauka. Dėl žinios apie šį Aragono karaliaus pasiuntinį, žr. kun. H. Likowskio straipsnį *Przegląd kościelny*, 1906 m. kovo numeryje, p. 169. Apie Petrą Volframą, kuris save kildindavo taip pat iš Lvovo arba Krokuvos, žr. mūsų veikalą *Polonia apud Italos scholastica. Saec. XV*, l. c., p. 35–44.

⁵⁶ Šis popiežiaus laiškas ir jam vienalaikis Zigmanto laiškas nėra datuoti, jų leidėjas J. Caro juos per anksti priskyrė 1417 m. gruodžiui, o ne pirmosioms 1418 m. vasario dienoms („Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds“, in: *Archiv für österreichische Geschichte*, t. 59, p. 163–164, nr. 64, popiežiaus Martyno V: „Magnam cordi nostro charissime fili tuorum qui nobiscum degunt oratorum novitates gratissime accumularunt in domino leticiam“, ir p. 164–167, nr. 65 karaliaus Zigmanto; iš čia paimta minėta ištrauka apie Jogailą, naująjį Konstantiną, kuris pateiktas šio darbo pradžioje); abiejuose laiškuose kalbama apie tai, kad buvo išklaustas legatų pranešimas. Antrasis Zigmanto laiškas datuotas sausio mėnesį: „de mense ianuario 1418“, ed. A. Lewicki, in: *Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 108–109, nr. 88); pastarajame laiške dar tiksliau, negu tai daroma ankstesniajame, parafrazuojamas popiežiaus laiškas naudojant lyrinį-teologinį toną, todėl galime abejoti, ar pirmasis tikrai yra parašytas imperatoriaus kanceliarijoje.

⁵⁷ „Teque, qui sub potenti manu sua armis indutus iusticie scutoque veritatis ac fidei circumdatus non segniter militas, exaltet [Dievas] in ecclesia beatorum“ (*Archiv für österreichische Geschichte*, t. 59, p. 164, nr. 64). Taip pat ir Liuksemburgo laiške, kuriame jis užsimena apie savo ankstesnį 1417.V.28 laišką (žr. aukščiau, išn. 33): „Nuper vero tam vestrus iteratis quam reverendorum patrum ... [abiejų lenkų vyskupų, susirinkimo legatų] rem referentibus gestam epistolis probationem fidei vestre preciosiorem auro conspeximus“ (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 108).

Popiežiaus laiške ir žemaičiai susilaukė pagyrimo – „populus tam insignis“, o tai padaryta sekant mūsų legatų, kurie žemaičius vadina „populum gravem Samogiticum et gentem bellicosam“, mintimi (*Cod. epist. saec. XV*, t. 2, p. 93, nr. 78), tuo tarpu kai kryžiuočiams „Samaytharum gens durissime cervicis et ferocissima semper fuit“ – taip jie pasakė susirinkimo Tėvų akivaizdoje (*Cod. Vit.*, p. 1034). Šis popiežiaus laiškas buvo žinomas Dlugošui (*HP*, t. 4, p. 215). Taikliai apie jį pasakė jo leidėjas J. Caro, pastebėdamas, kad jį rašydamas popiežius nepamiršo, jog žemaičių atsivertimas į tikėjimą kryžiuočiams išmuša pagrindą iš po kojų: „den er [popiežius] erhalten wissen wollte“ (l. c., p. 152).

⁵⁸ Jono Posilgės kronikos tęsėjas, in: *SRP*, t. 3, Leipzig, 1866, p. 376: „Sy [žemaičiai] hattin offgenomen vor zceitin eynen bischoff und hattin etliche kirchin gebuwet yn dem lande noch anewysungen der Polen und herczogin Wythaud, dy sy vor gar gute cristin usgegeben hattin“ ir t. t. Ši fragmentą nuo tolesnės žinios apie naujosios Veliunos bažnyčios pašventinimą, kurį spalio pradžioje esą atliko Vilniaus vyskupas (čia turėtų būti minimas Medininkų vyskupas) prieš pat spalio viduryje turėjusį įvykti Veliunos suvažiavimą, nutraukia tarp šių pasakojimų įsiterpusi žinia apie rusėnų

pasiuntinybę į susirinkimą; jos nieku gyvu negalima sieti su aukščiau apibūdinta žemaičių pasiuntinybe ir taip lengvinti savo polemiką su rusų autoriais.

⁵⁹ Juo pasipildo šiaip jau palyginti nedidelis mums vardu žinomų žemaičių bajorų sąrašas. Dar keturių žemaičių bajorų vardus pateikia žemaičių skunde susirinkimui panaudotas 1407 m. Vytauto dokumentas, kuriame minimi bajorai, kuriuos kryžiuočiai išsivedė į nelaisvę arba užmušė, o jų žmonos ir dukroms nuplėšė garbę; tai buvo: Kirkutis, Visginas, Svolkenis [tik jam vienam pavyko sėkmingai pabėgti iš Prūsijos], Sungaila (*Cod. Vit.*, p. 1022). Žemaičių vyskupijos istorikas vysk. Motiejus Valančius dar mini „kažkokį Višginą“, kurio Hosliagos žemė buvo pripažinta Betygalos klebonui po to, kai šis ją, su vyskupo Motiejaus leidimu, 1419 m. gavo mainais už Rupsės žemę (l. c., p. 26, § 33 <žr. šiame leidinyje p. 59>).

⁶⁰ *Cod. Vit.*, p. 411, nr. 781, originalaus Vytauto laiško rašyto Trakuose 1418. VI.11 tekstas: „... so thun wir euch czu wissen, das etliche gemeine luthē und gebuwer, die wir den eldesten baioren und gutten luthen czum dinste gegeben hatten ...“

⁶¹ L. c., p. 409, nr. 778, pirmosiomis birželio dienomis tuo reikalu Vytautui rašytas didžiojo magistro laiškas. Žinia apie Žemaitijoje du kartus kilusius neramumus, apie kuriuos galime pasiskaityti ligšioliniuose bažnytinių ir pasaulietinių istorikų darbuose, tėra tiek pat verta, kaip ir iš to paties šaltinio kylantys pasakojimai apie Žemaitijoje išžudytus vyskupą, kanauninkus ir daugelį kunigų.

⁶² To paties vyskupo 1420 m. kovo 27 d. laiškas didžiajam magistrui, kuriuo jo prašoma pasistengti, kad Žemaičių vyskupija būtų priskirta prie jo vyskupijos, taip pat ir dieną anksčiau didžiajam magistrui rašytas Livonijos magistro laiškas, kuriuo adresatui buvo pranešta apie Kuršo vyskupo atsakymą, kad jo vyskupijos sienos su iki šiol pagonybėje pasiliekančia Žemaitija nėra nustatytos (iš registro, kurį pateikia Friedrich G. Bunge, *LUB*, t. 5, nr. 2461 ir 2460, in: *Cod. Vit.*, p. 470, nr. 864 ir nr. 863; taip pat minimi Napierskio parengtame „Indekse“, kuris paskelbtas Vilniuje išėjusiam leidinyje *Wizerunki i roztrzasania naukowe*, cz. 5, 1835, p. 108, nr. 244 ir 245 ir Daniłowicziaus, *Skarbiec*, t. 2, Wilno, 1862, p. 67, nr. 1293).

⁶³ Kartu su Vladkovicu pateiktas straipsniais, in: *Lites*, t. 3, p. 39–52 žr. svarbią ištrauką iš Vytauto protesto prieš Vroclavo sprendimą, kuris buvo surašytas Beržtuose 1420 m. kovo 11 d. (*Cod. Vit.*, p. 467–468): „terra Samaytarum ... que est et semper fuit unum et idem cum terra Lythwanie, nam unum ydeoma et uni homines ... Samagitte quoque homines se Lythwanos ab antiquis temporibus et nunquam Samaytas appellat“ [toks tvirtinimas dera su dokumentų duomenimis]. „Arba: „omne puta desertum, ubi tamen prius castra et ville Samaytarum fuerant, prout adhuc colles et terre loca apparent manifeste.“ Galiausiai: „Que quidem terra, ut propter paganismum omnibus eam repetere volentibus via et ius precludatur, prosperante altissimo iuxta vota christianorum tota existit sacri baptismatis fonte irrigata, multeque ecclesie, cathedralis [leidinyje pateikta klaidinga forma *cathedrales*, p. 468] videlicet et alie ibidem erecte, episcopus et sacerdotes tanquam ministri dei sunt constituti.“ Prūsijos dokumentų registre toji paskutinioji šio akto dalis vėl praleista (Daniłowicziaus *Skarbiec*, t. 2, p. 66–67, nr. 1292).

⁶⁴ Iš kryžiuočių kopijos paskelbta, in: *Cod. Vit.*, p. 518–519, nr. CMXLII; taip pat turime ir žemiau nurodomą lenkų kopiją: (*Incipit*) „Nuper siquidem petitionem dilecti filii nobilis viri Alexandri alias Wytoldi ducis Lytwanie cum querela accepimus ... vos et nonnulli alie persone, religiose et seculares, in Livonia et aliis circumstantibus partibus consistentes, eosdem Samaytas, Lytwanos et neophitas, quos tamquam novellas palmites in vinea domini sabaoth paterna deberetis affectione complecti et sincera in Christo caritate diligere, diversis afficitis iniuriis, violenciis atque dampnis ipsorumque terras, castra et loca tamquam infidelium perfidorum hostiliter invadi ac substanciis suis illis spoliando, variis rapinis, predis, robariis et personarum capcionibus affligi permittitis et iubetis ... Nos igitur ... premissa, si vera sint, nequeuntes conniventibus oculis pertransire, quinimmo illos apostolice proteccionis clipeo et oportuno, quantum in nobis fuerit, patrocinio protegentes ... (duoda jiems tėvišką pastabą, bet toliau: „Nos eisdem Samaytis, Lytwanis et neofitis, cum eis reddatur difficile pro singulis iniuriis et querelis ad dictam sedem [apostolicam] habere recursum, venerabiles fratres nostros, archiepiscopum Leopoliensem et Mednicensem ac Wilnensem episcopos, conservatores et iudices per alias nostras literas [kurios neišliko, bet yra to paties laikotario] dedimus et deputavimus ... intendentes tamen per hec in nichilo ledere vel minuere iura vestra episcopalia, que in illis partibus habetis. Datum ...“ Kopijos tekstas paskelbtas in: *Liber cancellariae Stanislai Ciolek: Ein Formelbuch der polnischen Konigskanzlei aus der Zeit der hussitischen Bewegung*, ed. Jacob Caro, Theil II, Wien, 1874 (serija: *Archiv für österreichische Geschichte*, t. 52], p. 184–185, nr. 112), nenurodant datos ir praleidus abu Lietuvos vyskupus, bet su gera leidėjo pastaba, kad Napierskio „Indekse“ nepažymėtas „die schwerwiegende Verordnung“ apie Lvovo arkivyskupo skyrimą žemaičių globėju. Šio registro vertime į lenkų kalbą pateikia „Rusinus“ ten, kur nuoraše originalo kalba originalo įrašyta „nicofite“, o tai yra į kryžiuočių pasidarytą kopiją įšivėlusį klaidą, atsiradusi vietoj „neophyte“. (*Wizerunki i roztrząszenia naukowe*, cz. 5. Wilno, 1835, p. 111 nr. 260); tokios klaidos jau nekartoja Daniłowiczius, bet vis tiek kalba „apie kitus“ naujakrikštus (*Skarbiec*, t. 2, p. 72–73, nr. 1321). Paleografiniu požiūriu, lenkiškoji kopija apskritai yra tikslesnė, išskyrus tai, kad santrumpą „Ly...e“ abu kartus blogai atskleidžia, pateikdama „Ly(thuani)e“ vietoj Ly(voni)e. Kryžiuočių kopijoje Lvovo arkivyskupas yra taip apibūdintas: „archiepiscopum Opuliensem“. Abiejų kopijų intuliacija tokia pati: Rygos arkivyskupui ir jo sufraganams Livonijoje ir Prūsijoje.

Čia galima pacituoti 1420.XI.23 Jogailos laiško popiežiui ištrauką apie žemaičius: „qui ad fidem nuperrime conversi magnam desperationem ex hac pretensa sententia excipiunt“ (*Liber cancellariae Stanislai Ciolek*, d. 2, p. 76), t. y. juos apėmė didis nusiminimas dėl Vroclavo sprendimo.

⁶⁵ „... paganorum relictis erroribus per medium presertim (?) carissimi in Christo filii nostri Wladislai regis Polonie, illustris ac dilecti filii nobilis viri Wytoldi ducis Lytwanie, quibus ob hoc obligamini plurimum, christiani sitis effecti... Porro cum, ut per venerabilem fratrem Mathiam episcopum Mednicensem et patrem animarum vestrarum nuper displicenter accepimus, ex nonnullis angustiis, ut dicitur, vobis illatis

plurimum consternati et afflicti in animis sitis, devociones vestras, quas in visceribus caritatis diligimus... rursum exhortamur in domino... Nos enim sub nostra et apostolice sedis protectione vos omnes habere intendimus, volentes in omnibus vobis occurrentibus ad nos, tanquam ad patrem vestrum, securum habeatis recursum, quos tamquam filios et tueri et protegere enitemur totis viribus, prout prefatos ducem et episcopum duximus advisandos [abu šie atsakomieji laiškai nėra žinomi] Datum ...“ (*Cod. Vit.*, p. 530–531, nr. 965, iš vienalaikės kopijos, kuri kartu su ankstesnės bulės tekstu yra prie 1422 m. birželio 11 d. Livonijos magistro laiško, adresuoto didžiajam magistrui. Vertimas į lenkų kalbą, in: *Skarbiec*, t. 2, p. 73–74 nr. 1329; versta iš: O. Raynaldus, *Annales ecclesiastici*, 1421 m., nr. 14).

Rygos arkivyskupas tik po metų sužinojo apie abi šias bules (1421 m. gegužės 31 ir rugsėjo 11 d.), kai jam jų nuorašus su savo 1422 m. birželio 2 d. laišku atsiuntė Vytautas, o tada jis tuoj pat juos persiuntė Livonijos magistrui, kuris savo ruožtu juos tučtuojau persiuntė didžiajam magistrui 1422 m. birželio 11 d. (*Cod. Vit.*, p. 555, nr. 1012; p. 557 ir p. 558, nr. 1016). Šių šaltinių leidėjas mano, kad tas bulės pirmasis bus gavęs Rygos arkivyskupas, kuris jų kopijas paskui persiuntė Vytautui. Vis dėlto juk Vytautas buvo Rygos metropolijos globėjas, ir todėl jos episkopatui adresuota bulė pirmiausiai jį turėjo pasiekti, o apie prašymą ją priimti užsimenama jo 1422 m. birželio 2 d. laiške. Livonijos magistras siūlė, kad abiejų bulių nuorašai būtų nusiųsti Romos karaliui „umbe seinen gnadigen rath darinne zcu suchin“, ir buvo pasipiktinęs Ordino prokuratoriumi Romoje, kad jis nežinojo „daz sulche bullen sein durchgegangen und usszgezogen“ (l. c., p. 558). Akivaizdu, kad tos bulės jau seniai turėjo būti Vytautą pasiekusios; jas vienuoliams parodė tik dabar, išsprastas tarp sutarčių. Žemaičiams skirtos enciklikos originalą pasiliko pas save.

Šio 1421 m. rugsėjo 11 d. (*III idus septembris*) bulės interpretaciją, anot kurios žemaičiai buvo priimti į katalikų Bažnyčios glėbį, mat iki tol kryžiuočių šmeižtus girdėjęs popiežius Martynas V žemaičių esą bus nelaikęs katalikais, pateikė, ne pirmas ir ne paskutinis, vysk. Valančius (*Biskupstwo Żmujdzkie*, p. 26, § 33, nurodydamas neteisingą bulės datą, spalio 3 d.). <Žr. šio leidinio p. 59.>

Šios bulės turiniu ir 1417 m. Konstanco susirinkimo sprendimu remiasi Prūsijos istoriografijos nuomonė, esą šis susirinkimas Žemaičių vyskupiją pavedė tiesioginei Apaštališkojo Sosto ir imperatoriaus valdžiai (Narbutt, *Dzieje narodu litewskiego*, t. 6, p. 365, nr. 1614; seka A. von Kotzebue veikalu *Preußens ältere Geschichte*, t. 3, Riga, 1808, p. 172).

⁶⁶ Vyskupo Petro Jastrembeco mirties data nustatoma iš 1422 m. sausio 2 d. Daugpilio komtūro laiško Livonijos magistrui, kuriame pranešama apie Lietuvos naujienas (*Cod. Vit.*, p. 540, p. 982). Tuo metu Jogaila viešėjo pas Vytautą Trakuose, ir, ko gero, jau tada buvo aptartas Medininkų vyskupo įpėdinio reikalas.

⁶⁷ Tokią pačią prekonizacijos datą nurodo ir Conrad Eubel pasiremdamas Martyno V Laterano registras (*Hierarchia catholica medii aevi*, t. 1, 1898, p. 561), ji sutampa ir su konsistorijos aktų duomenimis (in: *Scriptores rerum polonicarum*, t. 15, p. 77, nr. 9), kuriuos jau esu nurodęs, in: *Polonia apud Italos scholastica*, fasc. 1, p. 30,

kartu su žinia apie už šį vyskupo perkėlimą iš vyskupijos pajamų popiežiaus išdui sumokėtą mokesį, lygų 35 1/3 florinų, kurį 1422 m. gegužės 24 d. sumokėjo Vilniaus kanauninkas Stanislovas, Jono sūnus.

⁶⁸ Martyno V Laterano registrai laikomi Vatikano archyve, t. 222, l. 68v: to paties popiežiaus 1422 m. gegužės 25 d. paliepimas dėl priesaikos priėmimo iš Vilniaus vyskupo Motiejaus, kad jam netektų patirti kelionės į Romą išlaidų (iš išrašų, kuriuos man mielai parūpino prof. Władysław Abraham).

⁶⁹ 1423 m. sausio 20 d. Vytauto laiškas popiežiui (pataisyta data, kaip jau esu nurodęs ir *Polonia*, ne 1421 m., kaip kad nuolat nurodoma sekant Napierskiu), kuriame kalbama apie reikalą paspartinti Medininkų vyskupo prekonizaciją: „Beatissime pater, domine benigne. Quamvis post translationem vestram in Christo patris domini Mathie, episcopi alias Mednicensis in Samaicia novelle plantacionis, ad ecclesiam Wilnensem, de qua sibi facta est dudum promissio, honorabilis N(icolaus), prepositus collegiate ecclesie Trocensis, etatis mature, moribus compositus, de legitimo matrimonio natus, vita et sciencia commendabilis, sacerdos actu celebrans sciensque gentis Samaitice ydioma, ad eandem ecclesiam Med(n)icensem sit nominatus et vocatus, et pro eo, ut sibi de eodem provisum fuisset, ad sedem apostolicam per serenissimum dominum, dominum Wladislaum regem Polonie etc, fratrem meum carissimum, et me scriptum fuit et petitum; attamen usque in diem hodiernum idem N. ad eandem Mednicensem ecclesiam effectum promocionis non est consecutus, sic quod eadem ecclesia pastore exstat viduata in detrimentum sancte fidei in illa gente neophitica noviter inchoate“ (*Liber cancellariae Stanislai Ciolek*, d. 1, in: *Archiv für österreichische Geschichte*, t. 45, Wien, 1871, p. 424, atvaizdai p. 106, nr. 60. Daniłowiczius pateikia santrumpą, bet sekdamas Napierskiu neteisingai perteikia žinias apie vyskupijos aprūpinimą, in: *Skarbiec*, t. 2, p. 70, nr. 1312, 1421 m.).

⁷⁰ „Ipsis [žemaičiams], – rašo Jogaila Martynui V iš Niepolomicų 1420 m. lapkričio 23 d. apie Vroclavo sprendimo panaikinimą, – in paganismo degentibus omnibus libertas patebat et omnibus utilitatibus et proventibus utebantur, nunc autem ad gratiam baptismi venientibus, ubi maioribus graciis et favoribus gaudere se speraverunt, libertates et bona ipsorum, ex quibus victus et vite sue necessaria providebant, ipsi subtrahuntur“ (*Liber cancellariae Stanislai Ciolek*, d. 2, p. 76 ir in: *Lites*, t. 3, p. 18; santrauka, in: *Cod. Vit.*, p. 503, nr. 911). Žr. aukščiau, išn. 64. Dalykiniu požiūriu šis Jogailos laiškas yra susijęs su Vytauto ir vyskupo Motiejaus raštais; atsakymais į juos tapo popiežiaus apsaugą skelbusios bulės, 1421 m. gegužės 31 ir rugsėjo 11 d.

⁷¹ „Arbitror autem, pater beatissime, – toliau dėsto Vytautas (žr. aukščiau esančią išnašą), – hanc promocionem exinde dilatam fuisse et differri, aut quia de modo promovendi domini Mathie predicti ab ipsa ad Wilnensem translati in curia Romana est incognitum, vel quia de taxa eiusdem ecclesie tamquam nova in camera apostolica nondum constare videtur, aut forsitan quia ecclesia eadem adeo in hac novitate in suis fructibus et proventibus defectuosa existens litteras provisionis de cancellaria redimere non sufficit neque potest ad instar aliarum ecclesiarum dudum erectarum“ (*Liber cancellariae Stanislai Ciolek*, d. 1, (424), p. 106, nr. 60).

⁷² „Que (ecclesia Mednicensis) quamvis terre amplitudine non tamen exculte est dotata, propter quod predicto episcopo et clero ipsius [tekste: predictus episcopus et clerus ipsius] victus et amictus necessaria me oportet de propriis ministrare“ (*Liber cancellariae Stanislai Ciolek*, d. 1, [425], p. 107). Vytauto privilegija, kuria skiriamas aprūpinimas Medininkų vyskupijai, buvo išduota Trakuose 1421 m. birželio 22 d.; iš kopijos darytas vertimas į lenkų kalbą paskelbtas vysk. Valančiaus knygoje (p. 27–29), jos turinį perteikė Antoni Prochaska, „Unia horodelska“, in: *Ateneum Kapłańskie*, 1913 m. kovo numeris (Włocławek), R. 5, t. 9, p. 209, išn. 24. Seniau ši privilegija buvo siejama su 1421 m. rugėjo 11 d. Martyno V bule (žr. M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 3 (4), Warszawa, 1846, p. 517, prie Medininkų), t. y. taip daryta dėl to, kad ji buvo siejama su popiežiaus tariamu Žemaičių vyskupijos ir vyskupo pripažinimu. Atsižvelgiant į joje minimus liudytojus, tarp kurių pirmąją vietą užima Vilniaus vyskupas Petras, o toliau iki pat Vytauto sekretoriaus Mikalojaus Maldžiko iš Kobielų (Wolffas jį šiose pareigose nurodo buvus nuo 1425 m., žr. *Senatorowie*, p. 252–253), nuo pat Kojalavičiaus laikų kalbama apie tuo metu įvykusį luomų seimą, kurio metu Vytautas ir išdavė šią privilegiją (*Historiae Lituanae libri octo*, d. 2, Antverpiae, 1669, p. 111).

⁷³ „Absque quovis gravamine easdem [litteras provisionis] mandare expedire dignemini graciose, ne fides salubri principio inibi inchoata, per carenciam pastoris diutinan thabefacta, vilius contepescat.“ O dar toliau: „Ipsa sanctitas vestra, que est et esse debet tocuis origo et perfectio bonitatis et benignitatis, ad augmentum sancte fidei nedum plage illius, verum et omnium animarum totius orbis per ambitum procurare tenetur cura pastoralis eidem s. v. id suadente“ (*Liber cancellariae Stanislai Ciolek*, l. c.).

⁷⁴ Pagal C. Eubel, (*Hierarchia catholica medii aevii*, t. 1, 1898, p. 348 iš Martyno V registrų, Arm. 12, t. 121, p. 166), tuo tarpu rinkinyje „Excerpta ex libris mss. Archivi Consistorialis Romani“ (paskelbta in: *Scriptores rerum polonicarum*, t. 15, Cracoviae, 1890, p. 77, nr. 12) nurodoma rugpjūčio 6 d.: „de persona Nicolai Romedani Praepositi Trecensis“, Eubelio leidinyje „Comedani praepos...“ Tėvavardžio forma sugadinta, jos negalima atspėti, bet kokių atveju tai ne Džežgavičius, nes toks yra šeštojo iš eilės Vilniaus vyskupo tėvavardis, Mikalojaus iš Šalčininkų, kuris po trisdešimties metų tapo vyskupo Motiejaus įpėdiniu Vilniaus vyskupo soste (1453–†1467), apie kurį skaityk tolesniame skyriuje. Išrašą iš Misc. Arm. 12, t. 121, f. 150 padarė prof. Abraham: „XIII kal. Julii [birželio 19] 1422 commissum est archiepiscopo Hessonensi, quod confirmat pro ista vice tamen [labiau tiktų tantum] electionem factam vel faciendam ad ecclesiam Medinacensem“ („Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach Rzemykich“, Krokua, 1899, p. 223–224. Žr. mano *Polonia apud Italos scholastica*, d. 1, p. 30, išn. 8), tai neabejotinai susiję su Žemaičių vyskupo provizija. Taigi jau tada popiežiui buvo pranešta apie vyskupo Mikalojaus nominaciją išsaugant kapitulos rinkimų formą, tačiau šis dalykas liko suspenduotas: „vel faciendam“.

Mūsų Mikalojus, Naujųjų Trakų prepozitas, pirmą kartą minimas kaip „Mikalojus išrinktasis Medininkų vyskupas“ Melno taikos sutartyje 1422.IX.27 (*Skarbiec*, t. 2, p. 80, nr. 1359) kartu su Vilniaus vyskupu Motiejumi, iškart po pastarojo tarp

liudytojų. Tikriausiai būtent jam „eidem domino episcopo, cuius ecclesia nondum adepta est debita stipendia“ karalius Jogaila suteikia 60 grivnų kasmetinę dotaciją iš Vieličkos ir Bochnios druskų kasyklų, kuri turi būti mokama kas ketvirtį iki valdovo valios „ad nostre beneplacitum voluntatis“ (*Liber cancellariae Stanislai Ciolek*, d. 1 [387–388], p. 69–70, nr. 32, dokumentas nedatuotas, bet aišku, kad išduotas po pašventinimo į vyskupus). Tačiau tolesnėje šios laikinos dotacijos dalyje, vyskupas vadinamas ne N(icolaus), bet M(athias), todėl galbūt juo iš tikrųjų buvo Motiejus, o pats dokumentas išduotas dar iki 1422 m. Dėl šios priežasties taip pat nežinoma kuriam iš jų skiriama karaliaus pagyra dėl apaštališkų darbų Žemaitijoje, kurią supa schizmatiškoji liaudis: „vite exemplo et virtutum sciencia edificans populum scismaticis [tekste: scismaticum] circumquaque positum ad vitam non cessat erudire verbo sacre doctrine velut plantam primo positam fecundissimi fontis rore irrigare“ (l. c. [387], p. 69, nr. 32).

Manau, kad priežasties, dėl kurios buvo uždelsta paskirti naująjį vyskupą į Žemaitiją, reikia ieškoti popiežiaus diplomatijos principuose, pagal kuriuos neturėjo būti pažeidžiamos ir netgi neturėjo būti iš anskto nulemtos kitos pusės teisės. Panašiai reikalai klostėsi ir tada, kai arkivyskupo sostą reikėjo perkelti iš Haličo į Lvovą: „tik tada, kai 1412.VIII.20 Liubovlėje sudaryta taika pripažino Lenkijos valdžią Rusijoje, tik tada popiežius Jonas XXIII leido atliktį šį perkėlimą“ – puikiai tai išaiškino prof. Abraham (*Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*, p. 44).

[1] Šioje vietoje Fijałekas kartoja Jono Dlugošo neteisingai perteiktą asmenvardį, kaip kad matyti ir iš tolesnio dėstymo, kur imama kalbėti apie dominikoną Andriejų Venžiką.

[2] Tai laisva, ne pažodinė citata iš pranašo Izaijo knygos: „et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi et vocabunt te civitatem Domini Sion Sancti Israhel“ (*Iz* 60, 14). Perteikiant šį fragmentą lietuviškai sekta *Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.

[3] Arenga – įžanginė formulė, kuri dokumento pradžią (protokolą) susiedavo su dėstomąja (dispozityvine) dalimi. Kaip matyti ir iš Jano Fijałeko dėstymo, ši dokumento dalis labai svarbi dėl joje dažnai esančio stipraus ideologinio krūvio. Klasikinis veikalas apie Viduramžių arengą Heinrich Fichtenau, *Arenga: Spätantike und Mittelalter im Spiegel von Urkundenformeln*, Graz etc.: Böhlau, 1957.

[4] Mūsų laikais Didachė jau yra išversta į lietuvių kalbą ir nesunkiai prieinama: *Bažnyčios Tėvai. Nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo. Antologija*, sudarė Darius Alekna ir Vytautas Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2003, p. 15–25.

[5] Čia turima omenyje Šv. Martyno koplyčia, kuri, anot Dlugošo, buvo įrengta Vilniaus aukštutinėje pilyje.

MAIRONIS

LIETUVOS PRAEITIS

Publ.: *Maironio raštai*, t. 4: *Lietuvos praeitis. Ketvirtoji laida, žymiai perdirbta*, Kaunas, 1926, p. 124–126.

ŽEMAIČIAI KATALIKAIS 1413 M. Atėmęs kryžiuočiams Žemaičius, p. 124
Vytautas pradėjo rūpintis jų apkrikštyimu. Lietuviams augštaičiams priėmus katalikų tikėjimą, žemaičiai daugiau prisirišę prie savo senoviško tikėjimo, kai kurį laiką dar buvo pasilikę pagonimis. Vytautas nenorėjo vartoti tame dalyke prievartos, kadangi jie turėjo ir didesnę savivaldybę, Lietuvos valdovų mažiau tepriklausydami.

Ordenas, laikydamas Žemaičius savo rankose nuo 1398 iki 1409 m., irgi nesirūpino čia katalikų tikėjimu, gal dėl to, kad turėtų teisę su jais elgtis kaip su pagonimis. Bent savo skundoje Konstancijos Bažnyčios santaryboms žemaičiai pareiškė, kad jų krašte kryžiuočiai nepastatę nė vienos bažnyčios, nė vieno kunigo neatsiuntę krikštyti.

Iš Horodlės seimo Jogaila ir Vytautas atvyko į Vilnių ir čia nutarė krikštyti žemaičius; su katalikų kunigais, su Jadvyga^[1] ir Ona, Vytauto žmona, ir su daugybe kitų palydovų važiavo į Kauną. Čia palikę savo žmonas, Jogaila ir Vytautas su kunigais plaukė Nemunu iki Dubysos, paskui iki Betygalos, kur gyvenęs paskutinis krivių krivaitis Gintautas^[2]. Senelis turėjęs || pasišalinti ir neužilgo miręs. Dievaičių stabai buvo sudaužyti, šventvietės, ugnys užgesinta, šventosios girios kertamos. p. 125

Iš čia Vytautas ir Jogaila važinėjo į kitas žymesnes dievaičių garbinamas vietas. Žemaičiai priiminėjo krikštą iš baimės, kad neužrūstintų savo augščiausiojo valdovo, bet nenoromis ir porą kartų buvo grįžę į stabmeldišką savo tikėjimą, išvarydami katalikų kunigus ir žudydami tuos didikus bajorus, kurie buvo priėmę krikštą. Bet Vytautas nemėgo pasipriešinimo ir skaudžiai baudė maištininkus. Žemaičiai galų gale

turėjo išsižadėti savo senoviškojo tikėjimo ir klausyti kunigų, skelbiančių katalikų tikėjimą.

Kadangi tuo laiku Vakarų Europoje Konstancijos mieste buvo Bažnyčios vyskupų santarybos, tai Vytautas pasiuntė ten dvidešimtį su viršumi žemaičių, apkrikštytų bajorų, kurie savo asmenimis geriausia galėjo parodyti, kad Žemaičiai – katalikų šalis, ir išsklaidyti visas neteisingas žinias, ordeno skleidžiamas apie Lietuvą, Jogailą ir Vytautą.

Žemaičių pasiuntiniai raštu įteikė vyskupų susirinkimui skundą prieš vokiečių ordoną ir meldė, kad jisai pasiųstų į Žemaičius ką nors iš savo tarpo dalykams ištirti ir naujai vyskupijai steigti.

Žemaičių pasiuntiniai padarė geriausią įspūdį; o kryžiuočiai dar daugiau sau pakenkė, kai per savo kraštą nepraleido į Žemaičius pasiųstų vyskupų. Pasiuntiniai, atvykę aplinkiniais keliais kartu su Vytautu į Varnius Medininkų apskritį, įsteigė čia 1417 metais naują vyskupiją; pirmuoju josios vyskupu paskirta Motiejus vilnietis.

p. 125 1421 metais papa Martynas V, išleidęs bulę, patvirtino naują Žemaičių vyskupiją. Vytauto lėšomis buvo pastatyta Varniuose katedra ir devynios parapinės bažnyčios: Veliuonoj, Ariogaloje, Betygaloje, Raseiniuose, Viduklėje, Kražiuose, Kelmėje, Kaltinėnuose ir Luokėje.

Sutvarkęs tuo būdu Žemaičių dvasios reikalus, Vytautas irgi pasirūpino įkurti geresnę pasaulinę to krašto tvarką. Kadangi Žemaičiai seniai buvo pripratę prie savivaldybės, tai Vytautas josios nepanaikino, bet vis dėlto patsai jiems paskyrė atskirą seniūną arba storastą Kežgailą, kad jisai valdytų ir tvarkytų šalį vyriausiojo valdovo vardu.

ĮSTEIGIMAS ATSKIROS KIJEVO METROPOLIJOS. Rūpindamasis Žemaičių krikštu, Vytautas neišleido iš akių dvasios reikalų ir tųjų Gudų, kurie priklausė jo valstybei. Lietuvos gudai ir rusai buvo stačiatikiai ir savo dvasios dalykuose priklausė metropolito, kursai sėdėjo Maksvoje. Toks priklausymas svetimoje valstybėje sėdinčio jerarko (viršininko) buvo Vytautui nepageidaujamas, ir jisai, norėdamas savo stačiatikius visai atskirti nuo Maksvos, prašė Konstantinopolio patrijarką įsteigti Lietuvos stačiatikiams naują atskirą metropoliją Kijeve.

Konstantinopolio patrijarkas, gaudamas iš Maksvos kunigaikščių alga, Vytauto prašymui nepritarė. Tada tasai liepė savo stačiatikių

vyskupams susirinkti ir pasiskirti metropolitu mokyta bulgarą Grigalių Camblaką, ką tie ir padarė 1415 m. Buveinę jam Vytautas paskyrė Kijeve.

Negana to, Vytautas buvo sumanęs savo valstybės stačiatikius ne tikrai atskirti nuo Maksvos įtakos, bet ir suvienyti juos su katalikų Bažnyčia. Tam dalykui pasiuntė minėtąjį metropolitą Camblaką į Konstancijos vyskupų santarybas, tartis dėl Rytų ir Vakarų Bažnyčių susijungimo. Nors susivienijimas neįvyko, vis dėlto didis Vytauto sumanymas nepasiliko bergždžias: jisai buvo įvykdytas XVI amžiuje.

^[1] Tuo metu Jogaila buvo vedęs antrą žmoną Oną Cylietę (1402–1416).

^[2] Pramanytas personažas, paimtas iš Motiejaus Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“.

LIETUVOS ISTORIJA

RED. ADOLFAS ŠAPOKA

Publ.: *Lietuvos istorija*, redagavo Adolfas Šapoka, Kaunas: Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos leidinys, 1936 (nauji fotografuoti leidimai pasirodė 1988–1990), p. 136–137.

17. ŽEMAIČIŲ KRIKŠTAS (1413 M.) IR VYSKUPYSTĖS ĮKŪRIMAS (1417–1421 M.)

p. 136

KRIKŠTAS. Jogailos 1387 m. buvo pakrikštyti tikrai Aukštaičiai. Po Torno taikos atgavę Žemaičius, Vytautas su Jogaila tuojau ėmė galvoti ir apie jų krikštą. Kadangi ordinas neketino atsisakyti nuo Žemaičių, tai reikėjo skubėti juos pakrikštyti, kad jis nebegalėtų Europai skardentis nešąs Žemaičiams krikščionybę. Tam tikslui 1413 m. Vytautas su Jogaila patys atvyko į Žemaičius ir, keliose vietose sunaikinę pagoniškas šventoves, pakrikštydino pirmuosius būrius. Pasirodė, kad ir tada dar nebuvo lietuviškai mokačių dvasininkų, todėl krikščionių mokslo tiesas turėjo aiškinti žemaičiams net patys valdovai. Jie krikštydino neilgai, vos vieną savaitę. Suprantama, kad negalėjo būti daug pakrikštyta, tačiau formaliai krikštas buvo atliktas, ir politikos sumetimais jau buvo galima sakyti, kad žemaičiai esą krikščionys (iš tikro krikščionybę ten įvedė tikrai vėliau suorganizuotoji Bažnyčia).

ŽEMAIČIŲ KRIKŠTO PANAUDOJIMAS PRIEŠ ORDINĄ KONSTANCOJE. Tuo metu, kai Lietuva ginčijosi su ordinu dėl Žemaičių priklausomybės, Konstancoje (Šveicarijoje, prie Reino upės) buvo sušauktas visuotinis Bažnyčios suvažiavimas. Ten, tarp kitko, turėjo būti sprendžiama ir Žemaičių byla. Norėdamas sudaryti palankesnę sau išpūdį, Vytautas nusiuntė į Konstančą 60 krikštytų žemaičių bajorų, kurie patys turėjo

pareikšti suvažiavimui skundą dėl ordino puolimų ir žiaurumų. 1415 m. jie įteikė savo skundą, kuriame nurodė daugybę ordino nusikaltimų, šaukiančių dangaus keršto.

Apie kryžiuočių valdymo laikus jie, tarp kitko, šiaip pareiškė: „Jie atėmė mūsų žemes, palikdami mums tik mažus laukelius; jie atėmė mums laisvę. Jų valdžioje, arba, teisingiau tariant, jų priespaudoje, mums būtų reikėję elgetauti, vogti ir užmušinėti, skurdžiai misti su savo žmonomis ir vaikučiais. Mes stebimės, kad tie (ordino) broliai dar drįso save vadinti krikščionybės durimis; priešingai, jie turėtų vadintis užtvara ieškantiesiems išganymo. Pažiūrėkime, kaip jie išmokė tikėjimo tuos, kuriuos jau seniai yra nukariavę. Užėmę jų žemes, jie laiko juos sunkioje vergovėje ir varo prie sunkių darbų“... Greta tokių ordino apibūdinimų, ilgame skunde žemaičiai dar daugybe kitų pavyzdžių pailiustravo ordino žiaurumus. Aišku, šitoks žemaičių krikščionių pareiškimas turėjo išieiti ordinui į nenaudą.

ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖS ĮKŪRIMAS. Iš ilgo kryžiuočių ir lietuvių ginčo Konstancoje, Vakaruose susidarė labai neigiamas įspūdis apie ordiną. Jogaila ir Vytautas laimėjo. Tą rodo, pavyzdžiui, kad ir tas faktas, jog visų rytuose (Pskovo ir D. Naugardo žemėse) gyvenančių katalikų globa buvo pavesta jiems, o ne ordinui. Tuo pat metu suvažiavimas pavedė Vilniaus vyskupui Petruui ir Lvovo vyskupui Jonui nuvykti į Žemaičius, iširti jų būklės ir suorganizuoti ten vyskupystę. Tie pasiuntiniai tris mėnesius dirbo Žemaičiuose ir išventino pirmąjį Žemaičių vyskupą Motiejų. Vyskupystės centru buvo padaryti V a r n i a i . Vyskupystė buvo vadinama Žemaičių, arba Medininkų, nes Varniai buvo Medininkais vadinamoje Žemaičių srityje. Vytautas ten pastatė katedrą, o visam krašte – 8 parapijines bažnyčias (Viduklėje, Luokėje, Kaltinėnuose, Kelmėje, Raseiniuose, Ariogaloje, Kražiuose ir Veliuonoje). Vyskupystė galutinai buvo įkurta ir apdovanita žemėmis 1417–1421 m.

Ir Žemaičiuose pirmieji kunigai buvo lenkai. Bet pirmasis jų vyskupas Motiejus, gimęs Lietuvoje, buvo Lietuvos vokietis, kurs gerai mokėjo ir lietuviškai. Vėliau jis buvo Vilniaus vyskupu ir pasižymėjo, kaip didelis Lietuvos patriotas.

MARIJA ANDZIULYTĖ-RUGINIENĖ

ŽEMAIČIŲ CHRISTIANIZACIJOS PRADŽIA

Publ.: Marija Andziulytė-Ruginienė, *Žemaičių christianizacijos pradžia*, Kaunas, 1937, p. 45–74.

RELIGINĖS IR SOCIALINĖS REFORMOS XV AMŽIAUS PRADŽIOJE
[...] ||

p. 45

Do Žalgirio kautynių ir Torno taikos, kiek nurimus Lietuvos vidaus ir išorės kovoms, o kartu ir žemaičių politinei situacijai išryškėjus ir, bent lig tam tikro laiko, nusistovėjus, Vytautas ir Jogaila ėmėsi 1413 m. atsidėję žemaičius krikštyti, skatinami, kaip minėta, tai daryti ne vien religinių, bet ir politinių motyvų bei veiksnių: jiems reikėjo pagaliau užkirsti kelią Vokiečių Ordino kalboms ir žygiams prieš Lietuvą ir tiek sustiprinti Žemaičių ryšius su kitomis Lietuvos valstybės dalimis, kad niekas ir niekad nebeįstengtų jų nuo Lietuvos atskirti.

Žemaičių, kaip ir kitų lietuvių, krikšto aplinkybes gana smulkiai aprašo Dluogošas, Krokuvos kanauninkas ir Jogailos amžininkas. Tačiau, kaip tikras lenkas, jis, kur galėdamas, kelia Jogailos, be abejo, ne kaip asmens, bet kaip Lenkijos karaliaus, nuopelnus ir garbę, ne kartą nutylėdamas ar net iškreipdamas Vytauto ir apskritai lietuvių garbinguosius žygius. Iš viso, jo „Lenkijos Istorija“ yra gana tendencinga, bet, nežiūrint į tai, ji pabaigos XIV ir pradžios XV amžiaus Lietuvos istorijai pažinti yra svarbus ir dažnai naudojamas šaltinis.

Iš jo, matyt, tiesiog ar per tarpininkus – Strykovskį ir kitus – nemaža žinių bus paėmęs ir Valančius su įvairiomis smulkmenomis aprašęs savo „Žemaičių Vyskupystėje“ Žemaičių krikštą ir jo aplinkybes.¹ Jų čia nekartosis. Reikia tačiau šia proga pabrėžti, kad Jogaila ir Vytautas, išvykę su savo palydovais pro Kauną Nemunu ir Dubysa į Žemaičių kraštą 1413 m. lapkričio mėn. pradžioje ir išbuvę čionai ligi

lapkričio mėn. vidurio, nes jau lapkričio mėn. 19 d. jie buvo Trakuose,² negalėjo, nežiūrint dovanų ir kitų paskatinančių priemonių, pakrikštyti didesnio žemaičių skaičiaus. Juo labiau, kad iš lydėjusių juos dvasininkų, turbūt, maža buvo, o gal ir visai nebuvo, lietuviškai kalbančių. Be to, visai natūralu, jei žemaičiai beveik 200 metų krikštyti kryžiuočių ir kalavininkų kardu ir šiuo metu pareiškė krikščionybės atžvilgiu daugiau baimės ir svyravimų nei kiti lietuviai. Jų didelis konservatizmas, gilus prisirišimas prie senosios religijos, kuri jiems buvo laisvės ir savarankumo simbolis, čia taip pat turėjo, be abejo, įtakos. Yra pagrindo manyti, kad Jogaila ir Vytautas, išvykdami iš Žemaičių į Trakus, paliko čionai vieną kitą atvykusių su jais Vilniaus dvasininkų tęsti toliau pradėtąją Žemaičių christianizacijos darbą, kurio antroji ir žymiai svarbesnė dalis padaryta 1416–1417 m.

Taip pat ir naujai socialinei Žemaičių krašto santvarkai 1413 m. padėti tik patys pirmieji pagrindai. Kaip žinoma, tais metais įvyko Horodlėje kai kurių 1385–1387 m. tarp Lenkijos ir Lietuvos sudarytų sutarčių sutvirtinimas ir savotiškas praplėtimas. 1387 m. Jogailos išleista pirmoji *ju-||-rium* ir *libertatum* privilegija, kuria priėmusiems katalikybę Lietuvos bajorams (*armigeris sive bojaris*) suteiktos Lenkijos ponų privilegijos ir teisės³, buvo Horodlėje ypatingu būdu papildyta: 1) lenkų didikų teises ir privilegijas gauna tik tie Lietuvos didikai, kuriems suteikiami lenkų didikų gerbai; 2) Lietuvoje įvedamos tos pačios *dignitates, sedes et officia*, t. y. palatinų ir kastelanų titulai bei pareigos, kaip ir Lenkijoje.⁴

Ir kitos rūšies privilegijų raštai pradėta leisti Jogailos ir Vytauto laikais. Tai vadinamosios krašto privilegijos *privilegia terrestria, zemskij privilej*. Jos paprastai būdavo duodamos visiems krašto gyventojams jų prijungimo prie Lietuvos valstybės arba jų ryšių su centrine valdžia sustiprinimo metu. Jų tikslas buvo nustatyti atatinkamo krašto gyventojų santykius su centrine valdžia arba apsaugoti gyventojų teises ir laisvę nuo jos atstovų saualės.⁵

Galimas daiktas, kad Jogaila ir Vytautas, atvykę į Žemaičių kraštą tiesiai iš Horodlės, kai kurias aukščiau minėtų naujybių ir čia įvedė. Norėdami veikiau žemaičius pakrikštyti ir tampriau su Lietuva sujungti, jie greičiausiai kai kuriuos 1387 ir 1413 m. aktų nuostatus pritaikė

ir Žemaičių didikams ir bajorams, suteikdami jiems kai kurių teisių ir privilegijų, o eiliniams krašto gyventojams gal šiokių tokių lengvatų.

Ar buvo tuo reikalu išleista atskirų raštų ar gal aukščiau minėtieji raštai buvo laikomi savaimė galiojančiais ir žemaičiams – katalikams, nėra tikrų žinių. Kai kurių istorikų manymu, žemaičiai gavę atskirus privilegijų raštus.⁶ Taip manoma ypatingai dėl to, kad apie tokius raštus užsimenama 1492 m. Žemaičiams duotoje Aleksandro I-jo privilegijoje, kur jis sakosi tik patvirtinąs Vytauto, Žygimanto ir Kazimiero duotąsias *libertates et gratias*.⁷ Taip pat ir vėlesnieji Lietuvos kunigaikščiai Žemaičių privilegijas vien tik tvirtindavo ir praplėsdavo: Žygimantas Augustas, pav., tai padarė 1569⁸; Henrikas – 1574.⁹

p. 47

Dlugošas rašo, kad Jogaila ir Vytautas, išvykdami 1413 m. lapkričio mėn. iš Žemaičių į Trakus, paliko čionai savo vietininku bajorą Kiesgailą.¹⁰

Iš tikrųjų ne 1413 m. paskirtas Kiesgaila Žemaičių vietininku, bet jau 1412 m. gegužės m. jis juo buvo.¹¹ Į Žemaičius jis atsikėlė iš Ukmergės,¹² o prieš jį Žemaičių vietininku buvo Rumboldas, gal būt, Kiesgailos brolis.¹³

Žemaičių vietininkas arba starosta Mykolas Kiesgaila Volimuntonis,¹⁴ sulenkintai Volimuntovičius, save paprastai vadinęs „Mychael alias Kenzegall, capitaneus terre Samogittarum“, nuolat gyveno Kražiuose. Apie jo kompetenciją ir valdžios teises galima spręsti tik analogijos keliu iš vėlesnių dokumentų, kalbančių apie šio rango Lietuvos valstybės valdininkus.¹⁵

Mums rūpimu laiku jis, kaip vyriausias centrinės valdžios atstovas, greičiausiai jungė savo rankose ir politinę ir militarinę valdžią, vadinausi, buvo kartu Žemaičių *palatinus* ir *castellanus*.¹⁶ Be to, kaip Dlugošas praneša, pačioje Žemaičių christianizacijos pradžioje, t. y. ligi Medininkų vyskupijos įkūrimo, Kiesgailai buvo pavesta tvarkyti ir religinius Žemaičių reikalus.¹⁷

Nesileidžiant į platesnį 1413 m. ir kiek prieš tai Jogailos ir Vytauto padarytų Žemaičių krašte reformų nagrinėjimą, tenka tik trumpai pažymėti, || kad tuo metu buvo padėti patys pirmieji pagrindai ne tik naujo religinio gyvenimo, bet ir naujos socialinės bei administratyvinės Žemaičių krašto santvarkos. Tie pagrindai buvo tolimesnių istorinių įvykių čia vis gilinami ir stiprinami, kol pagaliau jie įsigijo aiškius ir pasto-

p. 48

vius pavidalus. Naujosios religijos idėjoms įsistiprinti ir susipavidalinti ypatingai daug padėjo papėdžiui įkurta Medininkų vyskupija.

p. 49 Šis nepaprastos vertės Žemaičių christianizacijai Vytauto Didžiojo kūrinys yra artimai susijęs su Žemaičių byla Konstancos santaryboje. ||

III. ŽEMAIČIŲ BYLA KONSTANCOS SANTARYBOJE

Torno taikos sutartis, kur Žemaičių klausimas, rodosi, visai aiškiai buvo išspręstas, neapsaugojo vis dėlto Žemaičių nuo Vokiečių Ordino pastangų žūtbut šį kraštą laimėti anksčiau nei mirs Vytautas ir Jogaila. Nesibaigiančius dėl šios priežasties vaidus ir nesusipratimus tarp Lietuvos valdovų ir Vokiečių Ordino ėmėsi pagaliau spręsti naujai išrinktasis imperatorius Zigmantas Liuksemburgietis. Tačiau greitai įsitikinęs, kad vien teoretiškais sprendimais ir pertraktacijomis reikalų nepataisys, Zigmantas nusiuntė 1412 m. spalio mėn. į ginčijamas sritis savo įgaliotinį – arbitrą, teisių daktarą, Benediktą v. Makrą, kuris vietoje dalykus ištyręs, turėjo bešališkai juos sutvarkyti. Kadangi šiuo metu buvo ypatingai ginčijamasi dėl Veliuonos ir Klaipėdos tvirtovių ir kadangi Benediktas v. Makra nusprendė, kad šios tvirtovės esančios Žemaičių teritorijoje ir dėl to priklausančios Jogailai ir Vytautui¹⁸, tai, aišku, kad šitokia arbitro ištarmė, nors imperatoriaus Zigmanto vardu ir autoritetu paremta, nepatenkino Vokiečių Ordino ir todėl diplomatinė kova dėl Žemaičių, lydima ginklų žvanganimo, tęsėsi toliau. Tuomet Pizos popiežius Jonas XXIII pavedė 1414 m. liepos mėn. 15 d. Lietuvos ir Vokiečių Ordino bylą spręsti savo pasiuntiniui Viliui de Challont, Lozanos vyskupui, kurį jis pasiuntė į Lenkiją ir Prūsus Konstancos santarybos reikalais.¹⁹

p. 50 Vyskupo Viliaus de Challont ir imperatoriaus Zigmanto pastangomis Brodnicoje (Strassburg an der Drewenz) buvo padarytos tarp besivaidijančių pusių paliaubos dvejiems metams,²⁰ t. y. nuo 1414 m. spalio mėn. 7 d. ligi || 1416 m. spalio mėn. 7 d. O tuo tarpu ginčas buvo pavestas 1413 m. spalio mėn. 30 d. imperatoriaus Zigmanto ir popiežiaus Jono XXIII sušauktai Konstancos santarybai ir tikėtasi, kad jai pavyks per tuos dvejus metus konfliktą taikiu būdu likviduoti.²¹

Atrodo, kad popiežiaus ir imperatoriaus pasiuntiniams nesunku

buvo prikalbėti Jogailą ir Vytautą pavesti savo bylą su Vokiečių Ordinu viešajam krikščioniškosios Europos tribunolui, kur jie tikėjosi galėsia iškelti aikštėn Vokiečių Ordino darytas ir daromas Lietuvai skriaudas, parodyti savo nuopelnus Katalikų Bažnyčiai ir apskritai išgarsinti savo ir savo valstybių vardą Vakarų Europoje. Tačiau galutino lietuvių lenkų – vokiečių ginčo išsprendimo čia nei viena nei kita pusė nesitikėjo. Jį galėjo išspręsti tiktai ginklas ir tai visi žinojo.

Nežiūrint to ir didelių išlaidų, kurių galėjo pareikalauti savo delegacijos laikymas Konstancoje, tokia delegacija buvo Jogailos ir Vytauto vardu pasiūsta į Konstančą 1414 m. pabaigoje. Į Konstančą ji atvyko 1414 m. lapkričio mėn. 27 d.²² Pirmą sykį viešai Konstancos santaryboje pasirodė 1415 m. sausio m. 29 d.²³ Delegacijos nariai buvo patys žymiausieji Lenkijos vyrai: Mykalojus Trąba – Gniezno arkivyskupas, gavęs ypatingus įgaliojimus ir paskirtas delegacijos pirmininku; Jokūbas Kurdvanovski – Plocko vyskupas; Andrius Laskarii iš Gaslovičio, Poznanės vyskupas – elektas, ypatingai iškalbus; Jonas Kropidło – Opelnos hercogas, Kujavijos vyskupas; Jonas Zaremba iš Tuliškovo – Kaličo kastelanas ir Zaviša Juodasis iš Garbovo.²⁴ Be šių dar buvo Krokuvos universiteto atstovai: Paulius Vladimiri Vlodkovičius iš Brundzevo – Krokuvos universiteto rektorius, rodosi, rusinas; Petras Karviski, vadinamas dar Petras de Lamburga; Vilius Solobry, Zita de Rohoml, Paulius Kališki ir Martynas, Krokuvos kanauninkas.²⁵ Nors beveik visi šios delegacijos nariai buvo lenkai, bet kadangi ji buvo siūsta Jogailos ir Vytauto vardu, greičiausiai abiejų buvo išlaiko-||-ma ir gynė abiejų valstybių, Lenkijos ir Lietuvos, reikalus, dėl to ji paprastai yra vadinama lenkų–lietuvių delegacija.²⁶

p. 51

Vokiečių Ordino delegacijos žymesnieji atstovai buvo: Petras Wormdith – Ordino prokuratorius Romoje;²⁷ Jonas Valenrodas – Rygos arkivyskupas; magistras Konradas v. Egloffstein; Fridrikas v. Welden; Komtūras v. Christburg ir kt.²⁸

Abi delegacijos buvo stiprios, abi savo pareigoms santaryboje visais atžvilgiais pasirengusios, abi naudojo visas priemones santarybos dėmesiui ir simpatijoms į savo pusę patraukti: moksliški traktatai ir kalbos, plakatai ir proklamacijos, paskviliai ir satyros, dovanos ir pokyliai – visa tam pačiam tikslui atsiekti.²⁹

Delegacijoms, tiesa, pavyko atkreipti į savo bylą santarybos dalyvių dėmesį ir jie 1415 m. gegužės mėn. 11 d. išrinko šiam reikalui tam tikrą komisiją, kuriai vadovavo kardinolas Pranas Zabarella iš Florencijos ir į kurią įėjo po 2 astovu nuo kiekvienos santarybos nacijos: italų, prancūzų, anglų ir vokiečių.³⁰

Atrodo, kad pradžioje, bent kol turėjo įtakos popiežius Jonas XXIII, santarybos nuotaika buvo palankesnė lenkų–lietuvių pusei. 1415 m. sausio mėn. 17 d. raštu popiežius Jonas XXIII panaikino, kiek tai liečia Lietuvos ir Lenkijos žemes, ankstybesniųjų popiežių ir Vokietijos imperatorių, ypačingai Fridriko II, duotąsias Vokiečių Ordinui privilegijas, kuriomis visos jo užkariautos nekrikščionių arba schizmatikų žemės turėjo būti Ordino priklausomos.³¹

1415 m. vasario mėn. 26 d. raštais paskyrė tas pats popiežius Vytautą ir Jogailą generaliniais apaštališkojo sosto vikarais schizmatikų ir netikinčiųjų kraštams prieinantiems prie jų valstybių sienų.³²

Vėliau, paėmus imperatoriui Zigmantui ginti santaryboje Vokiečių Ordino reikalus,³³ o popiežių sostą užėmus Martynui V, dalykai pakrypo į kitą pusę. Martynas V net gražinęs 1418 m. sausio mėn. 2 d. Ordinui visas atimtąsias privilegijas.³⁴ ||

Nesigilinant į ilgą, painią lenkų lietuvių – vokiečių bylos Konstancos santaryboje tolimesnę eigą, reikia tačiau pažymėti, kad visa eilė klausimų šioje byloje raštu ir žodžiu keltų ir svarstytų: ar galima stabmeldžius krikštyti ginklu ir smurtu, kas įgaliojo Vokiečių Ordiną krikščionybės vardu žudyti pagonis, o jų žemes užgrobti, ko verti tokie įgaliojimai, ko vertos yra visos vokiečių imperatorių duotos Ordinui teisės ir privilegijos pagonių žemėse, kurių jie nevaldė, ar gali pasilikti Ordino valdžioje tokiu neteisėtu keliu įsigytos žemės ir ar gali jis ir toliau niekenu nesudraustas panašiai sauvaliauti ir t. t. ir t. t. – visi šie klausimai keliami lenkų–lietuvių ir Vokiečių Ordino atsakinėjami vedė pagaliau į vieną konkretų klausimą: ar gali Vokiečių Ordinas turėti kokių nors teisių į Žemaičių žemę.³⁵ Šis klausimas buvo lietuvių lenkų – vokiečių byloje vienas iš opiausių ir, reikia pasakyti, beveik tik jis vienas buvo aiškiai ir teigiama prasme išspręstas. Kad taip įvyko, yra didelis, gal net išimtinis, nuopelnas atskiros Žemaičių delegacijos, atvykusios į Konstančą ginti savo reikalų.

Kur gimė šios delegacijos idėja: ar Lietuvoje, ar Lenkijoje, ar Konstancoje, sunku pasakyti. Fijałek, ne visai aiškiai nurodydamas šaltinius, teigia, kad šis sumanymas yra kilęs Konstancoje, čia buvęs net su kitų tautybių santarybos dalyviais aptartas; vėliau buvęs tuo reikalu išsiųstas į Lenkiją delegacijos narys Jonas Zaremba iš Tuliškovo, Kaličo kaste-lanas, ir šis 1415 m. rugsėjo mėn. vidury išdėstęs Dobrostanuose, netoli Krokuvos, visą reikalą Jogailai ir, gavęs šio sutikimą, nuvykęs pas Vytautą, padėjęs jam išrengti delegaciją, kurios kelionei į Konstančą pats vadovavęs.³⁶

Galimas daiktas, kad pati mintis pirmiausia kilo Konstancoje, nes vietoje lengviau buvo orientuotis, kaip kur geriau veikti, tačiau, kad tai buvo kartu ir Vytauto mintis, rodo jo skubus delegacijos surengimas ir išleidimas.

Labai maža tėra išlikę žinių apie tai, kaip buvo sudaryta Žemaičių delegacija, kokia buvo jos sudėtis ir net kaip didelė ji buvo.

Vytautui išrengti delegaciją iš vietos, turbūt, bus daug padėjęs Kiesgaila – Žemaičių vietininkas, kurį kai kurie istorikai, gal sekdami Dlugošu,³⁷ vadina pamaldžiu žmogumi ir uoliu kataliku.³⁸ ||

p. 53

Apie žemaičių delegaciją pačioje Konstancoje šiek tiek rašo Teodoras Niem, popiežiaus Jono XXIII sekretorius ir biografas, dalyvavęs kartu su juo pirmaisiais metais Konstancos santaryboje. Jo žiniomis, žemaičių delegacija turėjusi apie 60 asmenų.³⁹ Į šį skaičių reikia, turbūt, įskaityti tarnus ir palydovus. Dlugošas pamini tik tris delegacijos narius: Jurgį Giedgaudą ir Jurgį Bolimin Nadobrovičių – lietuvius ir Mykolą Sepinskį – lenką.⁴⁰

Daugiausia žinių apie žemaičių delegaciją į Konstančą paduoda Ulrichas Richental, kuris būdamas įtakingas Konstancos miestelėnas, tvarkęs miesto vardu santarybos dalyvių butų reikalus, arti su kai kuriais dalyviais, berods, net lietuvių-lenkų delegacijos nariais, susipažinęs,⁴¹ rūpestingai rašė Konstancos santarybos kroniką, net žymėjo, kiek galėdamas, atskirų santarybos narių biografijas ir gerbus.⁴² Tačiau jo žinios apie lietuvių ir lenkų delegacijos narius yra labai iškraipytos, vardai stačiai nebepažįstami. Pavyzdžiui, Mykolą Sepinskį jis vadina „hofmeyster ausz Türgen“, Jurgį Giedgaudą – „Jergo de Gediold capitanier Türgen“.⁴³ Piekosińskis spėja, kad Richentalio žodžiai „Türggorum“,

„Türgen“ ir t. t. reiškia Trakus.⁴⁴ Tačiau kitoje vietoje Richentalis sako, kad Kijevo arkivyskupija atsiremia „gegen mittag an das Kaisertumb zu der hindern Türggi“,⁴⁵ kas reikštų, kad žodžiu „Türggi“ ar „Türgen“ vadinama Turkija, ar gal Rusija.

Naudojantis Richentalio kronika atsargiai ir darant iš jos rezervuotus spėliojimus, galima būtų manyti, kad Richentalio vadinami „Littowen“, „Haiden“ ir „Türggen“ buvo žemaičiai; be to, turint galvoje Teodoro Niem ir Dluogošo paduotas žinias, galima spėti, kad į žemaičių delegaciją įėjo: Jurgis Galiminas Nadobrovičius, Lanšga ir Brango – galbūt, žemaičiai; Jurgis Giedgaudas, Jonas Progneviškis ir Richentalio pavadinti „Johannes de Chrago“ ir „Johannes Jan“ – gal lietuviai; Mykolas Sepinskis – lenkas.⁴⁶ Kai kurie vardai labai iškraipyti, atrodo nelietuviški, tačiau tikresnių žinių tolaikinius šaltinius apie žemaičių delegacijos sąstatą neužtinkama. ||

p. 54

Žymiausieji iš čia suminėtų asmenų, turbūt, buvo: Jurgis Giedgaudas, Jurgis Galiminas Nadobrovičius ir Mykolas Sepinskis.

Jurgis Giedgaudas buvo 1401 m. Vytauto maršalas;⁴⁷ 1411, Torno taikos metais – Kijevo vaivada;⁴⁸ delegavimo į Konstančą metu – Podolijos vietininkas,⁴⁹ gal dėl to Richentalio vadinamas „capitaneus Türccorum“; vėliau – Vilniaus vaivada.

Jurgis Bolimin, Galimin, gal Galimuntas, Nadobrovičius, Richentalio kronikoje vadinamas „Georg haiden“, turbūt, buvo žemaitis, nes Richentalis šalia jo pavardės nupiešė žemaičių gerbą – juodą lokį.⁵⁰

Mykolas Sepieński, Sepiński ir pan. buvo Vytauto sekretorius, mokėjo keletą kalbų ir dėl to buvo Vytauto siuntinėjimas į įvairius kraštus.⁵¹

Žemaičių delegacija atvyko į Konstančą 1415 m. lapkričio mėn. 28 d.⁵²

Iš Vokiečių Ordino prokuratoriaus P. Wormdith pranešimo Marienburgan aiškėja, kad žemaičių delegacija du kartu viešai santaryboje pasirodė.

1415.XII.15 d. rašė P. Wormdith, kad žemaičiai pareiškę santarybai, jog jie esą geri krikščionys, turį daug bažnyčių, tačiau Vokiečių Ordino jie neužkliudę, nes: „Procurator war gerüstet.“⁵³ Su šiuo sutampa ir Fijałek'o tvirtinimas, kad žemaičiai 1415 m. gruodžio mėn.

4 d. viešai pasirodę Kanstancos katedroje ir čia buvę iškilminga ir gražia lenkų–lietuvių delegacijos nario Andriaus Laskarii, Poznanės vyskupo-
elektro, kalba pasveikinti.⁵⁴

Tačiau lemiamos reikšmės žemaičių bylai turėjo antras žemaičių delegacijos pasirodymas santarybos viešame posėdyje, įvykęs 1416 m. sausio mėn. pabaigoje ar vasario mėn. pradžioje;⁵⁵ čia žemaičiai aktyviai pasireiškė, perskaitydami santarybai savo skundą prieš Vokiečių Ordiną – *Propositio Samaytarum*, – kur jie gana suglaustai, bet aiškiai ir įtikinančiai išdėstė savo santykius su krikščionyste ir taip pat Vokiečių Ordino jiems darytas bei daromas krikšto pretekstu skriaudas. „Katalikų tikėjimą pradėjome priiminėti –||-ti nuo to laiko, kai jis pradėjo plisti tarp
lietuvių, su kuriais mus riša kūno ir kraujo giminystė. Jau nemaža mūsų yra katalikų, bet gal ir visi dabar jau tokiais būtume, jei nebūtų sukėlę kontradikcijos ir kitokių kliūčių tie, iš kurių tikėjomės, kad, užėmę mūsų žemes, išves per krikštą mūsų tėvynę iš patamsių į Kristaus šviesą. Bet iš tikrųjų jiems rūpėjo ne Dievo karalystę plėsti ir katalikų tikėjimą skleisti, bet godžiai kitų turtus grobstyti. Būdami valdžioje tu, kuriems labiau rūpėjo aruodus nei dangų pripildyti, klaidžiojome, tarytum, paklydę avys, niekas neištiesė rankos atvesti mus į Kristaus avidę, nes nebuvo dar atėjęs metas. Dabar gi atėjo metas ... Paremkite tat, prašome, norinčius priimti katalikų tikėjimą“ – kukliai ir nuoširdžiai kreipėsi žemaičiai į aukštuosius santarybos dalyvius. Toliau eina smulkesnis Vokiečių Ordino žemaičiams darytų moralinių ir materialinių skriaudų išdėstymas. Niekuomet neišnykstąs žemaičiams iš akių skaudus giminingų prūsų likimo vaizdas, kurie dabar neša sunkų kryžiuočių priespaudos jungą, bet nėra gavę iš jų nei trupučio krikščioniškos dvasios. Todėl lai santaryba neleidžia, kad žemaičiai vėl pakliūtų Ordinui, dėl kurio žiaurumo jie jau pakankamai prisikentėję. Šioms kančioms paryškinti jie perskaitė savo 1407 m. atsišaukimą į krikščionis kunigaikščius, kurį Caro vaizdžiai vadina „žemaičių kančių šauksmu“.⁵⁶ „Klausykite, šviesiausi kunigaikščiai ir visi katalikų tikėjimo išpažinėjai, pranešimo ir šauksmų suspaustuju, kurie nori būti Katalikų Bažnyčios vaikais ir kurie jau jais būtų, jei ne priespauda tu, kurie ieško labiau sau naudos, nei Dievui garbės. Jauskite, kad žmonės esame, o ne gyvuliai, kuriuos galima parduoti arba dovanoti. Nenorime, kad broliai mus valdytų, nenorime būti valdžioje

p. 55

tų, kurie įprato savo pavaldinius ne valdyti, bet spausti. Kadangi norime būti tikrais krikščionimis, tai pirma norime Dievui tarnauti, o paskui – kam norėsime“. Dėl to tat baigdami savo kalbą Žemaičių delegatai prašė, kad santaryba teiktųsi paskatinti Lenkijos karalių Jogailą ir didįjį Lietuvos kunigaikštį Vytautą, kad jie kartu su Lvovo arkivyskupu Jonu ir Vilniaus vyskupu Petru nuvyktų į žemaičių kraštą, juos pakrikštytų ir pastatydintų jiems katedrą ir bažnyčių, kiek tai bus reikalinga.⁵⁷

p. 56 Žemaičių delegacijos kalba – rimta ir paprasta, bet nuoširdi ir gyvai || apibūdinanti tragingą Žemaičių likimą.⁵⁸ „Dar ir šiandien jo (t. y. žemaičių skundo) negalima skaityti be ašarų ir gilaus susijaudinimo, sako Fijałek. Diena, kurioje jo klausė santaryba, buvo diena teismo ir pasmerkimo prieš visą krikščioniškąjį pasaulį tų, kurie, kaip kariškas ordinas, išdidžiai save vadino krikščionybės gynėjais, bet iš tikrųjų buvo jos tramdytojais, laisvų žmonių engėjais, jų turtų ir žemių grobikais. Yra tai išpažintis iš prigimties užsidariusios žemaičio sielos, kuri išimtinai tą dieną atsivėrė savo engėjų skundu Bažnyčios, pasaulio ir istorijos teismui.“⁵⁹

Kas buvo tos kalbos autorius, nėra žinių. Fijałek mano, juo buvus Paulių Vladimiri, Krokuvos universiteto rektorių, kuris, kaip plačios erudicijos žmogus ir gabus rašytojas, redagavęs kuone visus lietuvių lenkų delegacijos Konstancos santaryboje skaitytus raštus ir kalbas.⁶⁰ Tačiau žemaičių kalbos išklausęs ir į ją atsakydamas Vokiečių Ordinas, tikrino ją esant Vytauto valios, taigi, turbūt, ir jo kanceliarijos kūriniu. – *Creditur quod ad iussum Wytaudi sunt confecte*. Be to, ir 1407 m. žemaičių atsišaukimo įterpimas liudija ją buvus greičiau Lietuvoje, nei Konstancoje parašytą.

Konstancos santarybos dalyviams žemaičių kalba padarė stipraus įspūdžio. Jos pasisekimo paskatinti lenkai 1416 m. vasario mėn. 13 d. skaitė viešame santarybos posėdyje savo skundą prieš Vokiečių Ordiną.⁶¹

Vokiečių Ordinas netrukus atsakė į žemaičių kalbą. Kai kurie istorikai nurodo atsakymo datą 1416 m. vasario mėn. 24 d.⁶² Iš tikrųjų 1416 m. vasario mėn. 23–24 d. Vokiečių Ordinas atsakė į lenkų 1416 m. vasario mėn. 13 d. kalbą.⁶³ Bet nėra negalimas dalykas, kad tuo pačiu metu Ordinas atsakė ir žemaičiams.

Vokiečių Ordino atstovai nepaneigė savo atsakymu žemaičių skundo ir neužginčijo Vokiečių Ordino darytų žemaičiams skriaudų, tik teisinosi, kad dėl to ne jis esąs kaltas, o žemaičių atkaklumas, Vytauto politika ir pagaliau nevertinimas visų prūsams padarytų, o žemaičiams siūlytų Vokiečių Ordino geradarybių. Vytautas, darydamas amžinos taikos sutartį, atiduodavęs Ordinui Žemaičius. Ordinas turįs keletą autentiškų raštų, kuriais Žemaičiai yra atiduoti Ordinui *in proprietatem perpetuam*. Bet kadangi žemaičiai buvę labai atkaklūs, jie turėję, tiesa, duoti įkaitus, bet jiems pas Ordiną buvę geriau nei namie. Jie visi, ir daugelis kitų net senų žemaičių, norėję krikštytis; žemaičiai buvę Vokiečių Ordino valdžia patenkinti ir padėję jiems net statyti pilis. O jei žemaičiai buvo griežtai valdomi, tai patys esą kalti: kam sukildavę prieš Ordiną.⁶⁴ Gale kalbos kryžiuočiai priduria, kad jei žemaičiai krikštysis, tarpininkaujant Lvovo ir Vilniaus vyskupams, jie tam nesipriešinsią. Net: *summe placet nobis, quod hoc fiat*. Tačiau čia pat pareiškia nepasitikėjimą minėtaisiais vyskupais, siūlydami santarybai pasiūsti nuo savęs delegatus į žemaičių kraštą, kurie vėliau praneštų santarybai arba popiežiui, ar žemaičiai tikrai pasikrikštijo. Pagaliau iškelia labiausiai sau rūpimą dalyką, būtent, kad žemaičių krikštas negali panaikinti Ordino teisių į žemaičių kraštą: Jogailai ir Vytautui mirus šis kraštas turįs grįžti Ordinui.⁶⁵

p. 57

Kokie buvo tų dviejų kalbų rezultatai, rodo gan pesimistiška Vokiečių Ordino atstovų to meto nuotaika. Bene Vokiečių Ordino kalbos autorius, Ordino prokuratorius Petras Wormdith, rašė 1416 m. kovo mėn. 5 d. didžiajam magistrui, kad lenkai–lietuviai padarę didelį dalyką, pakrikštydami žemaičius ne prievarta, o tik šv. Dvasios malone. Išklausiusi žemaičių kalbą, santaryba paskyrusi 3 kardinolus ir nuo kiekvienos nacijos po 4 daktarus į komisiją, kuri turinti nuspręsti, kas iš kardinolų, vyskupų ir daktarų turėtų vyksti santarybos vardu krikštyti žemaičių ir steigti jiems bažnyčių. „Kai dėl krikšto, mes nieko negalime sakyti, bet kai dėl katedralinių bažnyčių steigimo, aš esu prašęs, kad tai būtų daroma be skriaudos Ordinui ir Prūsų bei Livonijos vyskupams. Duok Dieve, kad jie būtų geri krikščionys“, beviltišku pamaldumu baigia pranešimą Ordino prokuratorius.⁶⁶

p. 58

Bene tolygaus jausmo paskatintas rašė 1416 m. kovo mėn. 8 d.

Kalavininkų Ordino magistras Sigfridas Lander von Spanheim didžiajam Vokiečių Ordino magistrui Mykolui Kuchmeister von Sternberg, kad šis užleistų galutinai Žemaičius Vytautui ir susitaikytų su Lenkija, pats net siūlėsi padėti praveisti ribas tarp Žemaičių ir Kuršių.⁶⁷ Apie 1416 m. gegužės mėn. 1 d. Vokiečių Ordino prokuratorius persiuntė iš Konstancos Livonijos Ordino magistrui kopiją bulos, rašytos Dorpato vyskupui, kuria Vytautas skiriamas Rygos arkidiecezijos gynėju nuo rusų ir kitų jos priešų. Prokuratorius pataria magistrui susitarti su Dorpato vyskupu ir pasistengti, kad Vytautas tos bulės negautų, nes iš to gali kilti Ordinui daug negerumų. Be to, praneša, jog lenkai pasirūpinę, kad santaryba pasiųstų vieną kardinolą, arkivyskupų ir daktarų krikštyti žemaičių.⁶⁸

Ar Petro Wormdith'o minėtoji kardinolų, vyskupų ir daktarų komisija buvo sudaryta, nėra žinios, bet tikra, kad kard. Jonas Dominici, išklausęs žemaičių kalbos, pasisiūlė santarybai vykti krikštyti žemaičių.⁶⁹

Jonas Dominici⁷⁰ Banchini, ar Bacchini (1375–1419), domininkonas, vėliau Ragusos arkivyskupas ir kardinolas, buvo gilaus religingumo ir geros širdies žmogus. Jis buvo garsus pamokslininkas ir dominikonų ordino reformatorius – šiuo atžvilgiu kartais lyginamas su Savanarola.⁷¹ Jis ypatingai daug dirbo gimtame Florencijos mieste, o vėliau Venecijoje, kur jis įsteigė „*De Corpore Christi*“ kongregaciją. Jis yra laikomas viena žymiausių schizmos meto asmenybių, daug nusipelnusių schizmai pašalinti. Jis visuo-||-met laikėsi popiežių pusės ir uoliai gynė jų reikalus Bažnyčios santarybose.⁷²

Kardinolą Dominici lydėti į Žemaičius pasisiūlė du santarybos vyskupai ir trys daktarai – pranciškonai.⁷³ Kalbamieji vyskupai greičiausiai bus buvę Žemaičių delegacijos prašytieji santarybos atstovai: Lvovo arkivyskupas Jonas ir Vilniaus vyskupas Petras. Misijonieriai prisijungė prie žemaičių delegacijos, kuri išvyko iš Konstancos 1416 m. kovo m. 1 d.⁷⁴ Tačiau žemaičių delegatai sugrįžo namo vieni, nes vykę su jais santarybos atstovai buvo, berods, kelyje Vokiečių Ordino sulaukyti ir priversti grįžti atgal.⁷⁵

Dėl santarybos delegatų, o ypatingai kard. Dominici, vykimo į Žemaičius yra įvairių nuomonių. Ar tik ne iš Vokiečių Ordino sferų išėjo žinia, kad kard. Dominici greit atsisakęs šio savo sumanymo ir

būtent dėl to, kad nemokėjęs žemaičių kalbos.⁷⁶ Šis naivus aiškinimas, turbūt, buvo kryžiuočių sugalvotas, norint pridengti savo pastangas sukliudyti kard. Dominici vykimą į Žemaičius, nes negalima tikėti, kad kard. Dominici būtų buvęs tiek neapsisvarstęs žmogus, jog pirma būtų iškilmingame santarybos posėdyje viešai pasisiūlęs vykti į žemaičių kraštą, o paskui tik prisiminęs nemokąs jų kalbos. Pagaliau, kažin, ar kuri pagonių tauta būtų susilaukusi kada nors misijonierių, jei jie panašiais motyvais būtų atsisakę savo misijonieriškų pasiryžimų?

Kai kurie šių dienų vokiečių istorikai, nagrinėdami šį klausimą, mėgina primesti užpakalinių, atseit, politinių intencijų šiam kard. Dominici žygiui. || Vieni jų teigia, kad kard. Dominici buvęs iš anksto susitaręs su Jogaila ir savo asmeninių, o Jogailos politinių interesų vedamas padaręs šį pasisiūlymą.⁷⁷ Kiti vėl įtikinėja, kad Jogaila ne tik kard. Dominici, bet ir iš viso nenorėjęs, kad Konstancos santaryba siųstų savo delegatus į žemaičių kraštą.⁷⁸ Ir įdomu, kad šios diametraliai priešingos išvados daromos iš to paties dokumento – Jogailos 1416 m. rugpjūčio mėn. 2 d. laiško Konstancos santarybai.⁷⁹

p. 60

Faktą, kad kard. Dominici su palydovais buvo tikrai pasiryžęs vykti į Žemaičius, paliudija visa eilė tolaikinių šaltinių. Be Richentalio ir Dacherijaus apie tai kalba ir Jogaila savo laiškuose.⁸⁰ Richentalis nurodo ir priežastį, dėl kurios šis pasiryžimas nebuvo įvykdytas: Vokiečių Ordinas sukliudęs.⁸¹

1416 m. birželio m. 17 d. skundėsi Vokiečių Ordinu santarybai sugrižę || iš nepavykusios kelionės jos delegatai.⁸² Vokiečių Ordino atsakymas į šį skundą dar kartą parodė jo tikrąją susirūpinimo priežastį: jis bijojo per krikštą nustoti Žemaičių, kuriuos nukariauti jis tiek daug kraujo praliejęs – pakrikštyti žemaičiai turį priklausyti Rygos arkivyskupui.⁸³

p. 61

Netrukus santaryba vėl ėmėsi svarstyti Žemaičių klausimą. 1416 m. rugpjūčio m. 11 d. santaryba pasiuntė į Žemaičius antrąją delegaciją, aprūpinusi ją reikiamais apsaugos raštais ir įgaliojimais, kurie jai užtikrino laisvą kelią į Žemaičius ir davė teisę išbaigti Vytauto ir Jogailos pradėtą Žemaičių christianizacijos darbą.⁸⁴ Tai delegacijai vadovavo, arba, tikriau sakant, ją sudarė Lvovo arkivyskupas Jonas ir Vilniaus vyskupas Petras. Kard. Dominici prie jos jau neprisidėjo. Tai įrodo

p. 62 Jogailos 1417 m. sausio mėn. 2 d. santarybai laiškas, kuriuo jis pranešė apie vyskupo Petro nuveiktus Žemaičių christianizacijos darbus ir pareiškė savo apgailėstą, kad žadėtasis aukštasis dvasininkas taip ilgai, t. y. net per 10 mėnesių, į žemaičių kraštą neatvyksta.⁸⁵ Tai įrodo taip pat ir 1417 m. spalio mėn. 24 d. Konstancos santarybos delegatų – Lvovo arkivyskupo Jono ir Vilniaus vyskupo Petro, pranešimai apie savo darbus Žemaičiuose, kur kard. Dominici nė vienu žodžiu nėra minimas.⁸⁶

Konstancos santarybos delegatas Žemaičiams Lvovo arkivyskupas Jonas Półkozić Rzeszowski, anksčiau buvęs Krokuvos diecezijos generalinis vikaras, valdė Lvovo arkivyskupiją 1412/14–1436 m.⁸⁷ Fijałek spėja, kad Jogaila jo kandidatūrą į Konstancos santarybos delegatus Žemaičiams pasiūlęs, turėdamas užpakalinę mintį laimėti būsimąją Žemaičių vyskupiją Lvovo arkivyskupijai. Ir pats arkivyskupas Jonas su ta mintimi vykęs į Žemaičius, tačiau jo planus tuo tarpu sutrukdė Vytautas.⁸⁸

Antrasis Konstancos santarybos delegatas, Vilniaus vyskupas Petras iš Kustynės Jastrzębiec, buvo kilęs iš Krokuvos diecezijos, atvyko į Lietuvą su pirmuoju Vilniaus vyskupu Andriumi Jastrzębiec.⁸⁹ Vyskupas Petras buvo iš eilės IV-asis Vilniaus vyskupas, valdęs šią vyskupiją 1415⁹⁰ – 1421 m.⁹¹ Jis bus, turbūt, šalia Vytauto daugiausia nusipelnęs Žemaičių christianizacijai pirmame jos periode, nes jam, kaip Lietuvos Bažnyčios galvai, teko, be abejo, nuo pat pradžios ligi Medininkų vyskupijos įkūrimo šiam sunkiam darbui vadovauti.

Konstancos santarybos raštas Lvovo arkivyskupui Jonui ir Vilniaus vyskupui Petruui iš 1416 m. rugpiūčio mėn. 11 d., kuriuo jie įgaliojami santarybos vardu krikštyti žemaičius ir steigti jiems bažnyčias, yra išlikęs kaip transumptas sakytųjų vyskupų 1417 m. spalio mėn. 24 d. rašto Konstancos santarybai apie jų nuveiktus antroje 1417 m. pusėje žemaičių christianizacijos darbus.

Konstancos santaryba pareiškė šiuo raštu Lvovo arkivyskupui Jonui ir Vilniaus vyskupui Petruui, kad ji, patyrusi žemaičių pasiryžimą nuplauti senąsias dėmes šv. krikšto malonėmis ir tapti atpirkimo ir amžinosios laimės džiaugsmų dalininkais ir norėdama pasiūsti į Žemaičių kraštą vieną ar daugiau savo delegatų, kurie žemaičius krikštytų, mokytų krikš-

čionių religijos tiesų ir darytų visa, kas krikščionių religijai, jos kultui ir Bažnyčios santvarkai įvesti reikalinga, randa, kad šiam darbui geriausiai tinka arkivyskupas Jonas ir vyskupas Petras, kurie moka žemaičių kalbą, susipažinę su jų papročiais ir iš viso geriau mokėsią prie jų priėti; be to, jie ir savo darbais yra įrodę savo didelį išsilavinimą, sumanumą ir veiklumą. Ne tik Žemaičių krašte, bet ir rusų, ir visuose šiaurės pagonių kraštuose santaryba paveda jiems platinti krikščionių religiją; Žemaičių gi krašte įgalioja steigti ar-||-kikatedrų, katedrų, kolegijų ir parapijų bažnyčias, vienuolynus, ordinus ir kitas bažnytines institucijas, kurias steigti bus reikalinga ir galima; tuo pačiu įpareigoja paskirstyti provincijų ir diecezijų teritorijas ir nustatyti tikslas jų ribas. Visoms aukščiau sakytooms institucijoms santaryba įgalioja skirti arkivyskopus, vyskopus, kunigus, diakonus ir kitus Bažnyčios dignitorius, dvasininkus bei tarnus; esant reikalui, konsekruoti arkivyskopus, vyskopus, laiminti abatus, teikti visus kitus reikiamus šventimus ir daryti visa, kas krikščionių religijai ir Dievo garbei išplisti, prisilaikant Bažnyčios teisės ir kanonų nuostatų bei tradicijų, yra darytina. Pagaliau santaryba suteikia sakytiesiems vyskupams laisvę ir visas teises sekti ir tirti minėtuose kraštuose bet kurias herezijų ir schizmos apraiškas, jas slopinti, pasinaudojant įvairiomis bažnytinėmis bausmėmis, ir apskritai daryti visa, kas šiais atvejais yra darytina.⁹²

p. 63

Šis plataus turinio raštas niekeno nepasirašytas ir nepatvirtintas, nes duotas *apostolica sede vacante*. Juo suteikiamos Konstancos santarybos delegatams į Žemaičių kraštą tokios plačios teisės ir įgaliojimai, kad visų jų dėl įvairių, iš dalies suprantamų, priežasčių delegatai negalėjo sunaudoti.

* * *

Metant bendrą žvilgsnį į žemaičių bylą Konstancos santaryboje, tenka priėti išvadą, kad per savo delegatus žemaičiai laimėjo santaryboje daugiau, nei jie patys norėjo ir galėjo tikėtis. Pavedama Žemaičių religinius ir bažnytinius reikalus tvarkyti jų pačių prašytiems vyskupams, Jonui ir Petru, ir suteikdama šiems teisę steigti Žemaičiuose ne tik vyskupijas, bet ir arkivyskupijas, santaryba leido Žemaičiams sudaryti

p. 64 atskirą bažnytinę provinciją ir tuo pačiu pareiškė, kad bet kuri Vokiečių Ordino bažnytinė įtaka Žemaičiuose turi pasibaigti. ||

Kiek prie šio viso yra prisidėjęs Vytautas, liudija jo laiškas, rašytas tuojau po Medininkų vyskupijos įsteigimo vienam iš Livonijos ar Prūsų vyskupų, kur jis pasisako, kad *specialiu jo prašymu* Konstancos santaryba pasiuntė į žemaičių kraštą savo delegatus, suteikdama jiems plačių teisių ir potencijos.⁹³

Kas liečia teisinę Žemaičių krašto būklę, santaryba nusprendė, kad Vokiečių Ordinas turi liautis žemaičius persekiojęs ir kad ateityje jie būsia imperatoriaus globoje; imperatorius būsias jų teisėju civiliniuose dalykuose, o bažnytiniuose – jų pačių vyskupai.⁹⁴

Kadangi to laiko imperatorius Zigmantas, kaip ir beveik jie visi, palaikė Vokiečių Ordino pusę, tai Vytauto byla su Ordinu dėl politinės Žemaičių būklės Konstancos santarybos nutarimu, be abejo, nebuvo išspręsta. Ją, kaip ir manyta, galėjo išspręsti tiktai ginklas ir iš tikrųjų ji tik šiuo būdu ir buvo išspręsta 1422 m. rugsėjo mėn. 27 d. Melno taika.⁹⁵ ||

p. 65

IV MEDININKŲ VYSKUPIJOS ĮKŪRIMAS

Iš Jogailos 1417 m. sausio mėn. 2 d. laiško Konstancos santarybai aiškėja, kad vyskupas Petras su keliais Vilniaus vyskupijos dvasininkais buvo jau 1416 m. gale nuvykęs į Žemaičius ir čia labai sėkmingai darbojosi. Daug žemaičių pasikrikštijo: vienu tik bajorų buvę spalio mėn. pakrikštyta apie 2000.⁹⁶ Atrodo, kad toks didelis vienu atveju pakrikštytų bajorų skaičius gal bus Jogailos perdėtas, bet iš kitos pusės galimas daiktas, kad, suteiktų 1413 m. katalikams bajorams privilegijų paskatinti, Žemaičių bajorai būriais šiuo metu krikštijosi.

Šiaip ar taip, bet 1413 m. pradėtas, Vilniaus vyskupo Petro toliau rūpestingai vedamas, Vytauto ir Jogailos uoliai remiamas ir nuolat čia gyvenusių ar bent karts nuo karto atsilankiusių Vilniaus dvasininkų be didesnės atvangos varomas žemaičių christianizacijos darbas – bus jau ligi 1417 m. pusės davęs, be abejo, gana gražių rezultatų. Tuo būdu svarbiausiam Konstancos santarybos delegatų uždaviniui – atskiros Žemaičių vyskupijos steigimui – šiuo metu dirva čia jau turėjo būti

daugiau mažiau parengta. Ir kai 1417 m. vasarą abu aukštieji dvasininkai – Konstancos santarybos delegatai, Vytauto ir jo didikų lydimi, nuvyko per Kauną į Žemaičius,⁹⁷ jie buvo čia, gal daugiausia vietos bajorų, iškilmingai sutikti ir maloniai priimti. Patys žmonės rodė tokią didelį norą krikštytis, kad delegatai apie tris mėnesius darbavosi Žemaičiuose⁹⁸ ir daugelį vyrų, moterų bei vaikų pakrikšttijo. Rudeniop, einant darbui į galą, Vytautas vėl atvyko į Žemaičius.⁹⁹ Iš to seka, kad Vytautas, norėdamas paremti delegatų veikimą Žemaičiuose, buvo du kartu čia atvykęs, nors iš jo laiško „nežinomam vyskupui“, kur jis, tiesa, daro tik schematinę 1417 m. Žemaičių įvykių apžvalgą, to ir nematyti.¹⁰⁰

p. 66

Atvykęs Vytautas pats nurodė naujos vyskupijos centrą – vyskupo rezidencijos vietą: tai, greičiausiai tuo laiku buvęs tik kaimas, Varniai – *locum ... pro civitate satis aptum assignavit*, sako delegatai. Šia proga Varniai gavo miesto teises ir savo apskrities Medininkų vardą.¹⁰¹

Kokiais sumetimais Vytautas parinko šią pelkėtą ir šiaip daugeliu atžvilgių nevykusią vietą Žemaičių vyskupijos centru, sunku pasakyti. Gal dėl to, kad Varniai buvo maždaug vidury tolaikinės Žemaičių vyskupijos teritorijos, o gal čia Vytautas turėjo politinių tikslų. Medininkų vardas dažnai minimas Vokiečių Ordino kronikose, kaip kruvinų kryžiuočių žygių tikslas ir vieta – vyskupo sostas gal turėjo apsaugoti Medininkus ir apylinkę nuo ritierių plėšikavimo.

Santarybos delegatai tuo pat metu pašventino Medininkų katedros bažnyčią ir paskyrė ją švč. Trejybės, Dievo Motinos Marijos, šv. apaštalų Petro ir Pauliaus ir šv. Aleksandro garbei. Vytautas pasirūpino jos ekonominiais reikalais, pasižadėdamas mokėti kasmet iš savo išdo tam tikrą pinigų sumą,¹⁰² kol vyskupija turės savo nejudomo turto ir pajamų.

Prie naujosios katedros paskirti šeši kanauninkai, kurių ir ateityje tiek pat turės būti, ir visi jie turės gyventi prie katedros, nebent, jei vyskupui bus būtino reikalo juos kuriam laikui skirti prie parapijų bažnyčių. Tačiau ir šiuo atveju jie nenustoja katedros kanauninko teisių ir pajamų.¹⁰³ Sakytieji || kanauninkai, ar bent kai kurie iš jų, buvo greičiausiai paskirti iš atlydėjusių vyskupus Vilniaus vyskupijos dvasininkų, kurie santarybos delegatams ir Vytautui išvykus iš Žemaičių į Trakus, gal būt, pasiliko Medininkuose ir čia rengėsi sutikti būsimąjį Medininkų vyskupą.

p. 67

Jau esamoms ir naujai steigiamoms parapijų bažnyčioms vyskupai parūpino tinkamų dvasininkų, kurie krikštytų likusius pagonis ir pakrikštytuosius globotų.¹⁰⁴

Tų pačių metų spalį mėn. 23–24 d. Trakuose buvo Medininkų vyskupijos kūrimo darbas teisiškai sutvarkytas. Spalio 23 dieną Vytautas, norėdamas, kad „Dievo malone, vyskupų pastangomis ir jo paties rūpesčiu“ pakrikštyti, bet nepakankamai dar naujo tikėjimo tiesas pažinę ir įsisąmoninę, žemaičiai nepaliktų be vado „kaip laivas be vairo“ ir kad „taip iškilmingai pradėtas darbas būtų garbingai baigtas“, steigia specialiu raštu Medininkų vyskupiją ir pristato Konstancos santarybos delegatams kandidatą į Medininkų vyskupus. Juo yra Vilniaus katedros klebonas, magistras Motiejus, kilmės lietuvis, „visais atžvilgiais šiai vietai tinkąs žmogus“. Pagaliau minėtoju savo raštu Vytautas prašo vyskupų, Jono ir Petro, kaip Konstancos santarybos delegatų, gavusių iš santarybos specialią šiam teisę ir įgaliojimus, konsekruoti su atatinamomis apeigomis magistrą Motiejų Medininkų vyskupu.¹⁰⁵

Jau rytojaus, t. y. 1417 m. spalio mėn. 24 dienos, aktuos Konstancos santarybos delegatai pažymi, kad jie *vigore et auctoritate literarum a sacra synodo iam dicta nobis concessarum*, dalyvaujant trečiajam vyskupui, kurio vardo jie nemini, Lietuvos diduomenės atstovams ir Silezijos kunigaikščiams Konradui Kanthner ir Konradui Albi¹⁰⁶ pakonsekravo magistrą Motiejų Medininkų vyskupu ir paskyrė jį visateisiu Žemaičių krašto ganytoju.¹⁰⁷ Tačiau tą pačią, t. y. 1417 m. spalio mėn. 24 dieną, rašytame Medininkų vyskupijos dotacijos rašte Vytautas, nežinia dėl ko, vadina magistrą Mo-||-tiejų *postulatus ad ecclesijam Medenecensem nove plantationis*.¹⁰⁸ Gal čia yra kai kurių supainiojimų, ar gal viena diena įvykiai keitėsi, nes Lvovo arkivyskupas Jonas labai skubėjo, turėdamas šv. Elzbietos dieną būti Krokuvoje ir sutuokti Jogailą su Elzbieta Granowska.¹⁰⁹

Pirmasis Medininkų vyskupas Motiejus, gerbo Zniń, gimė Vilniuje ir gerai mokėjo lietuviškai. Jis buvo įsigijęs teologijos ir laisvųjų mokslų magistro laipsnius.¹¹⁰ Kai kas jį vadina Motiejumi iš Trakų, bet tai yra, turbūt, supainiojimas su Motiejumi iš Trakų–Vilniaus katedros kanauninku iš pirmojo Vilniaus vyskupo Andriaus laikų. Sunku tikėti, kad 1453 m. miręs vyskupas Motiejus jau XIV amž. pabaigoje būtų galėjęs būti Vilniaus katedros kanauninku.¹¹¹

Vyskupo Motiejaus prezentacijos rašte Vytautas vadina jį *origine Litvranum*; ar jis buvo ir *natione lituanus*, nėra tikrų žinių. Dlugošas sako apie jį: *Mathias natione Almannus, in Wilno tamen natus, qui linguam Lithuanicam et Samogitticam norat*. Tėvas jo buvo kilęs iš Livonijos, bet nuolat gyvenęs Vilniuje.¹¹² Kai kurie ir iš vėlesniųjų istorikų, gal sekdami Dlugošu, sako, kad vyskupas Motiejus buvęs vokietis.¹¹³ Tačiau jo darbai, ypač būnant Vilniaus vyskupu, duoda pagrindo spėti, kad jis ne tik kilme, bet ir įsitikinimais buvęs lietuvis.¹¹⁴

Taip pat ir vyskupijos dotacija įvyko Trakuose 1417 m. spalio mėn. 24 d. Naujam vyskupui ir jo katedrai Vytautas paskyrė iš savo išdo metinį mokesį: 50 markių plačiųjų grašių (*L marcas grosorum latorum*), 50 statinių kviečių ir 10 statinių medaus; kiekvienam kanauninkui, kurių buvo ir turėjo visada būti šeši, paskyrė po 10 markių, o visai kapitulai bendrai 10 sta-||-tinių medaus ir 60 statinių kviečių. Visa tai turėjo būti išmokama kasmet per Kalėdas, kol vyskupija turės savo pajamų šaltinių.¹¹⁵

p. 69

Ir Jogaila paskyrė 1417 m. gale, ar tuojau po to, Medininkų vyskupui 60 markių (*LX marcas monete currentis*), kurios turėjo būti jam išmokamos keturis kart per metus po 15 markių.¹¹⁶

Be to, Vytautas ir Jogaila parūpino Medininkų vyskupijos bažnyčioms įvairių bažnytinių daiktų.¹¹⁷

Pagaliau vis tą pačią 1417 m. spalio mėn. 24 dieną Konstancos santarybos delegatai užfiksavo raštu visus jų nuveiktus Žemaičių christianizacijos darbus *ad perpetuam rei memoriam ac futurorum noticiam deducere cupientes*. Yra išlikę trys šiuo reikalu rašyti arkivyskupo Jono ir vyskupo Petro raštai – pranešimai.

Vienas jų, į kurį yra įterptas ir Konstancos santarybos aukščiau nagrinėtasis įgaliojimo rašto nuorašas, buvo, matyt, skirtas pačiai Medininkų vyskupijai, kaip jos įkūrimo „istorinis dokumentas“. Jame aiškiai yra pažymėta jo surašymo vieta ir laikas: Naujieji Trakai, 1417 m. spalio mėn. 24 d. Liudininkų tarpe paminėtas yra ir Mykolas Kiesgaila – Žemaičių vietininkas. Šis raštas yra Medininkų vyskupijos istorijai pirmeilės vertės dokumentas. Iš įterptojo į jį Konstancos santarybos įgaliojimo arkivyskupui Jonui ir vyskupui Petruui rašto nuorašo aiškėja Medininkų vyskupijos genezė ir įkūrimo priežastys, o iš pačių vyskupų rašto – įkūrimo eiga ir svarbesnės aplinkybės. ||

p. 70

Gaila, šis labai svarbus ne tik Žemaičių, bet ir apskritai Lietuvos Bažnyčios istorijai dokumentas, buvo tik 1917 m. vokiečių karininko Holtzmann'o paskelbtas.¹¹⁸ Kartu Holtzmann'as yra padavęs ir trumpą šio dokumento istoriją. Tačiau kadangi ji yra nepilna ir ne visai tikra, norėtusi šį tą pridėti.

Apie šio dokumento likimą pirmaisiais jo atsiradimo metais, sunku aiškiai pasakyti. Greičiausiai jis buvo laikomas Medininkų vyskupijos archyve. Tikra yra, kad jis čia buvo 1619 m., kai Medininkų katedros kanauninkas Motiejus Babinovskis, vyskupo Stanislovo Kiškos įsakymu, nurašė iš originalų šį ir visą eilę kitų Medininkų vyskupijos istorijos dokumentų. Juo naudojosi, matyti, ir istorikas H. V. Kojalavičius, kuris 1650 m. Vilniuje rašytame veikale *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in M. Lituan. Duc. pertinentium* aiškiai kalba apie Konstancos santarybos raštą delegatams į Žemaičius ir apie delegatų raštą santarybai 1417 m. spalio m. 24 d.¹¹⁹

Tolimesnių žinių apie šį dokumentą gauname tik XIX amž. viduryje. 1852 m. vasario mėn. 6 d. rašė kanauninkas Ivaškevičius iš Petrapilio į Varnius renkančiam įvairius Žemaičių vyskupijos istorijos dokumentus vyskupui Valančiui: „Senatorius Hube turi autentišką Žemaičių vyskupijos steigimo dokumentą ir jeigu jis žinotų Ekscelencijos norus, jis mielai sutiktų jį Ekscelencijai perleisti“. Tuo pasiremdamas vysk. Valančius rašė 1852 m. vasario mėn. 23 d. senatoriui Hube: „Tikrai žinodamas, kad Jūsų Šviesybė turi autentišką Žemaičių vyskupijos steigimo dokumentą, norėčiau Jūsų maloniai prašyti perleisti mums šį mūsų diecezijai labai svarbų dokumentą, kad mes galėtume jį, kaip istorinį paminklą, išsaugoti būsimiems laikams čionykščiam diecezijos archyve kartu su kitais šios rūšies raštais.“¹²⁰ ||

p. 71

Reikia tat manyti, kad šis dokumentas nuo 1852 m., ar kiek vėliau, vėl buvo Medininkų vyskupijos archyve. Ar vysk. Valančius, išleidęs savo „Žemajtiu Wiskupiste“ 1848 m., ją rašydamas, naudojosi šio dokumento originalu ar jo nuorašu, sunku pasakyti, tačiau, kad jis juo naudojosi, – nėra abejonės.¹²¹

1864 m. rusų valdžia perkėlė Žemaičių vyskupo sostą iš Medininkų į Kauną¹²²; čion, be abejo, buvo perkeltas ir vyskupijos archyvas, o su juo, turbūt, ir mums rūpimas dokumentas, kur jis išbuvo ligi Didžiojo Karo.

Užėmus vokiečiams Kauną, diecezijos archyvo namai buvo vokiečių kariuomenės sekvestruoti, o dalis archyvo išgabenta į vyskupo namus, kita dalis išmesta stačiai į gatvę. Tuo tat būdu kai kurie archyvo dokumentai išsimėtė, o mums rūpimasis dokumentas pateko į rankas vokiečių kareivio, apie kurį kalba Holtzmann'as. Kad šis, kaip ir kiti svarbūs Žemaičių vyskupijos dokumentai, buvę anksčiau sumesti palėpėje ant grindų, kur jie buvę naikinami drėgmės ir kitų kenkėjų, kol juos išgelbėjo užėmę Kauną vokiečiai,¹²³ šie ir tolygūs Holtzmann'o tvirtinimai nėra objektyvūs.¹²⁴

Be šio svarbiausio rašto, laikomo Medininkų vyskupijos steigimo dokumentu, Konstancos santarybos delegatai parašė Trakuose 1417 m. spalio mėn. 24 d., ar kiek vėliau, dar du pranešimu į Konstančą, kur jie beveik panašiu būdu, kaip ir pirmame rašte, išdėstė Žemaičių christianizacijos ir vyskupijos steigimo procesą. Vienas jų, kuriame pažymėta tik surašymo vieta (*Datum in Trokij*), bet nėra nei datos, nei aiškaus adresato, nei siuntėjo, buvo 1856 m. išspausdintas Działyńskio dokumentų rinkinyje su, rodosi, dar Dlugošo uždėta antrašte: „*Coram Constanciensi Concilio ex parte episcoporum de baptisate Samogitarum.*“¹²⁵ Spėjama, kad jis buvo skirtas Konstancos santarybos kardinolų kolegijai.¹²⁶ Antroje yra pažymėti 1417 metai, vieta ir siuntėjai: Lvovo arkivyskupas Jo(nas) ir Vilniaus vyskupas P(etras). Jo pirmosios eilutės duoda pagrindą manyti, kad jis buvo skirtas visai Konstancos santarybai ir būsimajam popiežiui.¹²⁷ Jį išspausdino Lewicki 1891 m.¹²⁸ ||

p. 72

Delegatų pranešimus lydėjo į Konstančą Jogailos laiškas, rašytas prieš 1417 m. lapkričio mėn. 30 d.¹²⁹ Tuo būdu rašytieji Trakuose vyskupų pranešimai pateko į Konstančą tik perėję per Jogailos cenzūrą. Kad šio cenzūra buvo griežta ir Vytautui labai nemaloni, rodo minėtųjų, turinio atžvilgiu gan panašių, pranešimų vienas krintas į akį skirtumas: pranešime skirtame Medininkų vyskupijai ir nepatekusiame, matyt, į Jogailos rankas nė vienu atveju neminimas jo vardas. Perdėm žymimas vienas Vytautas, kaip visų Žemaičių krikšto ir vyskupijos kūrimo darbų iniciatorius ir vedėjas. Pranešimuose gi per Jogailos rankas persiųstuose į Konstančą visur pirmoje vietoje dedamas Jogailos, Lenkijos karaliaus, vardas, o Vytauto tik prie šio prisegamas. – Būdinga Vytauto ir Jogailos santykių smulkmena.

Delegatų pranešimai kartu su Jogailos lydraščiu buvo, Petro de Pulkos teigimu, perskaityti viešame santarybos posėdyje 1418 m. vasario mėn. 1 d. Skaitė juos Petras Wolframus de Lamburga.¹³⁰ Santarybos dalyvių tarpe jie sukėlė didelio džiaugsmo.

Dar prieš tai, t. y. 1417 m. gruodžio mėn., atsakė naujai išrinktasis popiežius Martynas V¹³¹ ir imperatorius Zigmantas¹³² Jogailai, jį sveikindami ir dėkodami jam už didelius nuopelnus Katalikų Bažnyčiai. Zigmantas ta proga net palygino Jogailą su Konstantinu Didžiuoju. Kitur vėl jį už tai beveik šventuoju vadina.¹³³ Tuo būdu Jogaila, kurs visą santarybos de-||legatų veikimo Žemaičiuose metų nebuvo Lietuvoje p. 73 nė pasirodęs, lengvai ir maloniai piovė savo ir Lenkijos garbei tai, ką Vytautas ilgu ir sunkiu darbu pasėjo.

* * *

Jau aukščiau minėtame laiške nežinomam vyskupui, kur Vytautas praneša apie žemaičių krikštą ir vyskupijos įsteigimą, jis be kita ko rašo: *plebanos undique per terram supradictam constituimus et dotavimus.*¹³⁴ Taip pat ir iš Lvovo arkivyskupo Jono ir Vilniaus vyskupo Petro pranešimų santarybai aiškėja, kad Medininkų vyskupijos steigimo metu buvo Žemaičių krašte jau viena kita parapiinė bažnyčia, kurioms vyskupai dabar paskyrė klebonus.¹³⁵ Dlugošas pažymi, kad apie 1417 m. buvo Žemaičiuose dvylika Jogailos pastatytų bažnyčių, po vieną kiekvienoje apskrityje.¹³⁶ Valančius, turbūt, pasiremdamas Strykowskiu, kuris ėmė žinias iš Dlugošo, sako, kad jau 1416 m. Jogaila liepęs pastatyti bažnyčias šiose Žemaičių vietose: Viduklėje, Kaltinėnuose, Kelmėje, Raseiniuose, Luokėje, Airiogaloje, Veliuonoje ir Kražiuose.¹³⁷

Veliuonos bažnyčia iš tikrųjų buvo įkurta ir aprūpinta turtu ne Jogailos, bet Vytauto ir ne 1416, bet 1421 m.¹³⁸ Ir apskritai, tikruoju visų Žemaičių christianizacijos darbų vedėju ir rėmėju, taigi ir parapijų bažnyčių statydintoju, buvo Vytautas, o ne Jogaila, kurį žymi pirmoje vietoje Dlugošas, apie Vytautą nutylėdamas. Tai matyti iš įvairių su Žemaičių christianizacija, o ypač su vyskupijos steigimu, susijusių, čia jau iš dalies peržvelgtų, dokumentų. Beveik visi jie arba Vytauto rašyti, arba kalba apie jo nuveiktus šiuo reikalu darbus. Pats Vytautas nuo-

lat kalba apie didelį susirūpinimą Žemaičių christianizacijos reikalais. *Cupientesque cultum divinum et sanctam fidem catholicam in terra nostra Samagittarum, quantum cum dei auxilio possumus, liberaliter dilatare et augere ... de thezauro nostro ...* rašo Vytautas Medininkų vyskupijos dotacijos dokumente.¹³⁹ Norėdamas, kad santarybos delegatams geriau Žemaičiuose darbas vyktų, jis pats su jais ten važiuoja. *Cum quibus legatis, dum ad nos in Cowno venerant, ad dictam terram Samagithie personaliter non pigritavimus nos transferre.*¹⁴⁰ Pirmojo Medininkų vyskupo prezentacijos || rašte, kalbėdamas apie neseniai įvykusį žemaičių krikštą, sako: *Nostra ad id, quantum cum deo potuimus, diligencia concurrente.*¹⁴¹ Tai vis paties Vytautos žodžiai. Kad jie teisingi, liudija ne kas kitas, tik patys Konstancos santarybos delegatai, kurie savo rašte apie nuveiktus Žemaičių krašte christianizacijos darbus rašo: *Princeps Allexander, magnus dux Lituanie, huius sanctissimi operis inceptor et director.*¹⁴²

p. 74

Gal atsilygindamas Vytautui už šiuos nuopelnus Katalikų Bažnyčia, popiežius Martynas V paskyrė jį 1418 m. gegužės mėn. 13 d. visų jo valdomų Lietuvos ir Rusijos žemių, taip pat Pskovo ir Novgorodo, apaštališkojo Sosto vikaru *in temporalibus.*¹⁴³

¹ Motiejus Wołonczewskis, *Žemajtiu wiskupiste*, d. I, Vilnius, 1848, p. 34–44.

² *Cod. Vit.*, p. 271, nr. 567. Długosz, *HP*, t. IV, p. 159 sek.

³ *Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529*, ed. A. T. Działyński, Poznań, 1841, p. 1 sek.

⁴ Daniłowicz, *Skarbiec*, t. II, p. 16, nr. 1025. *Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529*, ed. A. T. Działyński, Poznań, 1841, p. 2. Długosz, *HP*, t. IV, p. 155–156: „Item dignitates, sedes et officia, prout in Regno Poloniae institutae sunt, instituentur et locabuntur: in Vilna scilicet palatinus et castellanus Vilmensis, et demum in Trokky et in aliis locis ubi nobis videbitur expedire“.

⁵ M. Jassinskij, *Ustavnyja zemskija gramoty Litovsko–russkago gosudarstva*, Kiev, 1888, p. 41. Plačiau šiuo klausiniu žr.: F. Čarneckij, „Istorija Russko–litovskago statuta“, *Universitetskije izvestija*, nr. 1 (Kiev, 1867), p. 1–36; nr. 5 (1867), p. 1–22; nr. 10 (1867), p. 1–45. K. Bestužev-Riumin, *Istorija Rossiji*, Petrograd, 1872–1875. I. Jakubovskij, „Zemskije privileji Velikago Kniažestva Litovskago“, in: *Žurnal Ministerstva Narodnago prosvieščenia*, nr. 5 [!] (1903), p. 239–278, nr. 6 (1903), p. 245–303.

⁶ Jassinskij, op. cit., p. 7–8. Jakubovskij, op. cit., 255. M. Liubavskij, *Oblastnoje dielenije i mestnoje upravlenije Litovsko-russkogo gosudarstva ko vremeni izdanija Pervogo Litovskogo Statuta*, Moskva, 1892, p. 35. A. Prochaska, *Dzieje Witolda w. Księcia Litwy*, Wilno, 1914, p. 165.

⁷ *Akty Zapadnoj Rossiji*, t. I, p. 103. Dzialyński, *Zb. pr. lit.*, p. 67–72: „Nos Alexander ... libertates et gratias, infra scriptas, dedimus et concessimus ... prout et quemadmodum temporum... Witowdi et ... Casimiri genitoris nostri... magnorum ducum Littuaniae habuerunt et tenerunt“.

⁸ *Akty Zapadnoj Rossiji*, t. I, p. 122.

⁹ *Akty Zapadnoj Rossiji*, t. III, p. 177–182 etc.

¹⁰ Długosz, *HP*, t. IV, p. 163.

¹¹ Daniłowicz, *Skarbiec*, t. II, p. 9, nr. 985.

¹² *Cod. Vit.*, p. 208, nr. 441, a. 1410: „Michel andirs Kynsegail hauptman czu Wilkomirye und Hannus andirs Sungail hauptman czu Cauwen.“

¹³ Daniłowicz, *Skarbiec*, t. II, p. 6, nr. 959.

¹⁴ *Cod. Vit.*, p. 73, nr. 234.

¹⁵ „Ustava zemli Žomojtskoje“, 1529 m. Žygimanto II [Senojo] išleisti: Dzialyński, *Zb. pr. lit.*, p. 131.

¹⁶ *Volumina legum*, t. I, p. 25, 62, 114, 158. Liubavskij, *Oblastnoje dielenije*, p. 64, 70. Jassinskij, op. cit., p. 119. Żongołłowicz, *Reformatio in Lithuania* (Hodie dioec. Vilnensis et Samog.), mnsr., p. 1. Tiesioginėje Žemaičių starostos arba vietininko žinioje buvo tėvūnai ir deržavcai, tvarkiusieji atskiras apskritis – *districtus*, arba tikriau sakant, valsčius (J. Wolf, *Senatorowie*, p. 21). Šių skaičius XV amž. pabaigoje ir XVI amž. pradžioje buvo žymiai didesnis nei J. Purickis (*Glaubenspaltung in Litauen*, p. 18) nurodo. Iš „Žemaičių bajorų ir jų baudžiauninkų sąrašo“ (Daukanto nuorašas ex *Metrica Litwaniae*, Vilniaus Lietuvių Mokslo Dr-jos archyve, išspausdinta: Liubavskij, *Oblastnoje dielenije*, p. 201), padaryto 1529 m. Žygimanto II įsakymu, matoma, kad jų skaičius šiuo metu siekė ligi 30. Gloger, *Geografia historyczna dawnej Polski*, Kraków, 1903, p. 292–293 priskaito 28 šio laiko Žemaičių valsčius.

¹⁷ Długosz, *HP*, t. IV, p. 163.

¹⁸ *Cod. epist. saec. XV*, t. I, p. 40 sek. Plačiau apie šią Vytauto ir Vokiečių Ordino bylą ir Benedikto v. Makros joje vaidmenį žr.: Ivinskis, „Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų“, *Athenaeum*, t. VI (1935), pp. 12–20.

¹⁹ *Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils*, ed. H. Finke, Paderborn, 1889, p. 315. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, t. II, ed. A. Theiner, Romae, 1861, p. 14, nr. 16. Długosz, *HP*, t. IV, p. 177 popiežiaus delegatą vadina Jonu. Plačiau apie Vilių de Challont žr.: Schmitt, *Mémoires historiques sur le diocèse de Lausanne, Fribourg*, 1859, (*Mémorial de Fribourg*, p. 148–160).

²⁰ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, ed. E. Raczynski, Breslau, 1845, p. 189–190, nr. 7. Plg.: F. G. von Bunge, *LUB*, t. V, st. 65, nr. 2009.

²¹ Raczynski, op. cit., p. 189, nr. 7: „Vladislavus et Vitoldus declarant se paratos esse ad ineundas inducias cum magistro generali Michaele Kuchmeister ut ... per sacrum Concilium ... queri debent et tractari“.

²² Dlugosz, *HP*, t. IV, p. 180, A. D. 1414: „Ambasiatores autem regii in Concilium Constantiense destinati per Missnam et Saxoniam iter faciendo, a Marchionibus Missnensibus benigne excepti et singulis necessariis in Missnensi Marchionatu procurati die vicesima septima Novembris in frequenti et splendido apparatu Constanciam ingressi sunt“.

²³ Finke, op. cit., p. 256. Hermann von der Hardt, *Magnum Oecumenicum Concilium Constantiense*, t. IV, Francofurti et Lipsiae, 1699, st. 39. Plg. P. Nieborowski, *Peter von Wormdith: Ein Beitrag zur Geschichte des Deutschen Ordens. Mit Regesten und ungedruckten Archivalien*, Breslau, 1915, p. 137. Šia proga delegacijos narys Andrius Laskarii iš Gaslovičio pasakė iškilmingą sveikinimo kalbą, popiežiui Jonui XXIII (*Magnum Oecumenicum Concilium Constantiense*, t. II, ed. H. von der Hardt, Francofurti et Lipsiae, 1697, st. 177: „De humanitate Papam decente spontaneave Papatus abdicatione“) ir imperatoriui Zigmantui (Hardt, t. II, st. 170: „De pace et unione ecclesiae per Sigismundum Imperatorem Constantiae paranda“).

²⁴ Dlugosz, *HP*, t. IV, p. 178. plg. H. Bellée, *Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414–1430*, S. Petersburg, 1891, p. 2–3.

²⁵ Ulrich von Richental, *Chronik des Constancer Konzils*, ed. M. Buck (= *Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart*, Bd. 158), Tübingen, 1882, p. 186. Dlugosz, *HP*, t. IV, p. 178. Bellée, op. cit., p. 3.

²⁶ Jan Fijałek, „Uchrześcianienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu“, in: *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa etc., 1914, p. 39–333. J. Fijałek, „Uchrześcianienie Litwy przez Polską“. A. Janulaitis, „Žemaičiai ir bažnytinis seimas Konstancijoje 1414–1418“ ir kiti.

²⁷ Žr. apie jį Nieborowskio veikalą *Peter von Wormdith*.

²⁸ Krumbholtz, „Die Finanzen des Deutschen Ordens unter dem Einfluß der polnischen Politik des Hochmeisters Michael Kuchmeister 1414–1422“, *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, t. VIII/2 (Freiburg i. B. 1892), p. 231. J. Voigt, *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, t. VII, Königsber, 1836, p. 256. Nieborowski, op. cit., p. 136.

²⁹ Žr. pvz., Bunge, op. cit., t. V, st. 47, nr. 1994; st. 50–51, nr. 1997.

³⁰ Hardt, op. cit., t. IV, st. 164.

³¹ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 67, nr. 57.

³² *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 69–71, nr. 58. *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, vol. I, fasc. I (1387–1468), ed. ks. Jan Fijałek et Władysław Semkowicz, Cracoviae, 1932, p. 96, nr. 64.

³³ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 72, nr. 60. *Cod. Vit.*, p. 322, nr. 641.

³⁴ Fijałek, op. cit. p. 71, tai teigia nenurodydamas šaltinių.

³⁵ Pauliaus Vladimiri raštas „De potestate Papae et Imperatoris respectu infidelium“ įteiktas 1415 m. liepos mėn. 5 d. germanų nacijai, o per ją ir kitoms (Hardt, t. IV, st. 388). Tų pačių metų liepos mėn. 6 d. jis iškilmingam santarybos posėdžiui įteikė traktatą „Demonstratio Cruciferis de Prussia seu Ordini Teutonico opposita“, kur jis be kita ko rašo: „Infideles armis et bello non esse ad christianam fidem convertendas nec earum bona invadenda aut illo nomine occupanda (*Magnum Oecumenicum Concilium Constantiense*, t. III, ed. H. von der Hardt, Francofurti et Lipsiae, 1698, st. 9).

³⁶ Fijałek, op. cit., p. 78.

³⁷ Długosz, *HP*, t. IV, p. 163.

³⁸ Ł. Gołębowski, *Panowanie Władysława Jagiełły*, Warszawa, 1846, p. 426. A. Barbašev, *Vitovt. Poslednije dvadcat let gego kniaženija, 1410–1430*, S. Petersburg, 1891, p. 210.

³⁹ Theodor de Niem, „Vita Papae Johannis XXIII“, ed. v. d. Hardt, t. II, st. 422: „... die 28 dicti (sc. a. 1415) Novembris intraverunt ambasadores Samoytarum de novoconversorum ad fidem catholicam sexaginta vel circiter numero viri, satis procerae staturae.“

⁴⁰ Długosz, *HP*, t. IV, p. 196.

⁴¹ Janulaitis, op. cit., p. 25.

⁴² Richental, op. cit.

⁴³ Richental, op. cit, p. 202.

⁴⁴ F. Piekosiński, *Goście polscy na soborze Konstancyjskim*, Kraków, 1898, p. 62.

⁴⁵ Richental, op. cit, p. 133.

⁴⁶ Richental, op. cit., p. 202 sek. Długosz, *HP*, t. IV, p. 196.

⁴⁷ *Cod. Vit.*, p. 73, nr. 233, a. 1401.I.18: „Giedigoldo tum marschalco“.

⁴⁸ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 42, nr. 35: „Gedygowdi pridem woywode Kyo-viensis“ pasirašė.

⁴⁹ *Cod. Vit.*, N. 651, a. 1415.X.18: „Georgio alias Gedigoit cappitano Podolio“; jis Torno taikos sutarty.

⁵⁰ Richental, op. cit., p. 202.

⁵¹ Długosz, *HP*, t. IV, p. 370.

⁵² Theodor de Niem (v. d. Hardt, t. II, st. 422). Długosz, *HP*, t. IV, p. 196, A. D. 1416: paduoda klaidingai 1416 m.

⁵³ Nieborowski, op. cit., Regesten, p. 62, XII.

⁵⁴ Fijałek, op. cit., p. 82.

⁵⁵ Th. de Niem (Hardt, t. IV, st. 606) nurodo vasario mėn. 9 d., Ulricho Richentalio žodžiai: „An dem dornstag vor (nach) unser fruowen tag vor der lichtmess (Richental, op. cit., p. 89) yra neaiškūs. Čia gali būti sausio mėn. 30 d. arba vasario

mėn. 6 d. Nieborowskio manymu, tai būsianti sausio mėn. 31 d. (Nieborowski, op. cit., p. 174).

⁵⁶ J. Caro, *Geschichte Polens*, t. III, Gotha, 1869, p. 275.

⁵⁷ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, ed. A. T. Działyński, Posnaniae, 1856, t. III, p. 184–190. *Cod. Vit.*, p. 1018–1024: „Quam ob rem eidem sanctitati vestre humiliter supplicamus ut ... Wladislao regi Polonie et Allexandro alias Witoldo duci Lithwanie vestra sanctitas dignetur porrigere, ... ut adiunctis sibi reverendis in Christo patribus dominis Johanne videlicet archiepiscopo Leopoliensi et Petro episcopo Wilnensi ... ad nostram descendent provinciam nobisque baptismi gratiam prebeant, ... ecclesias primo cathedralem demum alias erigant et fundent quotquot fuerint oportune“.

⁵⁸ Nieborowski (op. cit., p. 173) įžeidžia žemaičių delegaciją be jokių įrodymų teigdamas, kad delegacijos nariai nesupratę, ką apie juos santaryba svarstė. Galimas daiktas, kad delegacijoje buvo asmenų nesuprantančių lotyniškai, bet visi jie labai gerai suprato savo dalyvavimo santaryboje tikslą ir prasmę, nes ir Nieborowskiui, turbūt, yra žinoma, kad žemaičiai visur ir visa darė, kad nebūtų Vokiečių Ordino galutinai pavergti.

⁵⁹ Fijałek, op. cit., p. 84.

⁶⁰ Fijałek, ibidem.

⁶¹ Hardt, t. IV, st. 606.

⁶² Nieborowski, op. cit., p. 182. Janulaitis, op. cit., p. 54. W. Holtzmann, „Die Gründung des Bistums Samaiten. Ein Beitrag zur Geschichte des Konstanzer Konzils“, *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, N. F., Bd. XXXII., Ht. 1, (1917) p. 72.

⁶³ V. d. Hardt, t. IV, st. 606, 614, 615. Vasario mėn. 23 d. kalbėjo Ordino advokatas Justinas de Juvenacio, vasario mėn. 24 d. Ardecinus, Henrikas de Pyro ir Kasparas Schauenpflug – vienam pavargus, pakaitomis kalbėjo kitas.

⁶⁴ *Cod. Vit.*, p. 1034: „Sed quia Samaytharum gens durissime cervicis et ferocissima semper fuit, multus timor fuit ordini de rebellionem eorum, quare pro maiore securitate illorum fratrum ordinis quos magister generalis pro eorum gubernatione in terra Samaytharum posuit, oportuit eos dare obsides in certo numero de quolibet districtu et ipsos mittere ad Prussiam“.

⁶⁵ *Cod. Vit.*, p. 1038: „Item sicut ipsi petunt admitti ad comunionem fidelium et quod possint baptizari per Wilnensem et Leopoliensem episcopos, summe placet nobis, quod hoc fiat, sed quod illis duobus episcopis adiungantur certi alii ad hoc per sacrum concilium deputandi, qui de ipsorum conversione fidelem relacionem facere possint concilio vel futuro summo pontifici; et utinam hoc ante XXX annos fuisset factum, forte quod non tantus rancor surrexisset inter partes; sub protestatione tamen, quod hec fiant sine preiudicio ordinis, ad quem, post mortem dominorum regis et Wytaudi, verum terre Samaytharum dominium dinoscitur pertinere“.

⁶⁶ Holtzmann, op. cit., p. 84: „Das ouch dye Cardinale ala hute von dem Collegio der Cardynale dry gesant hatten czu unser nacio und furbas czu den anderen

dryn nacion, das man von iclicher nacio 4 doctores sulde erwelen, die myt sampt den Cardinalen die sache sulden handeln und czu rate werden, wen man von des Concilio wegen von Cardinalen und von Bisschoffen und doctorum dar sule senden, sie czu toufen und kirchen uszugeben ... Got gebe, das sie gute cristan werden“.

⁶⁷ Bunge, op. cit., t. V, st. 120, nr. 2059. Daniłowicz, t. II, p. 36, nr. 1128. *Cod. Vit.*, p. 337, nr. 661.

⁶⁸ Bunge, op. cit., t. V, st. 124–127, nr. 2063: „Wortme so sante ich uch nu korczlich eine copie einer bulle, di der bischof von Derpte hat lassin irwerbin vom concilio, das herczoge Witowt der kirchen czu Dorpte beschermmer sin solle widder di Reussen und alle andere ... tut wol und bestellits jo also mit dem bischof von Derpte, das herzog Witowt di bulle jo nicht werde geentwertet, went vil bosis darauf mochte bekommen“. Plg.: *Cod. Vit.*, p. 343, nr. 669.

⁶⁹ Richental, op. cit., p. 89. Hardt, t. IV, st. 606.

⁷⁰ Šį vardą jis bus gavęs nuo savo tėvo Dominyko (*Kirchenlexikon*, ed. J. Hergenröther, t. VI, p. 1653).

⁷¹ *Dictionnaire de théologie catholique*, ed. H. Dehove, t. IV, p. 1663.

⁷² Plačiau apie kard. Dominici žr.: A. Rösler, *Kardinal Johannes Dominici, O.Pr. 1357–1419. Ein Reformatorenbild aus der Zeit des großen Schisma*, Freiburg in Br., 1893. Hergenröther, *Kirchenlexikon*, ed. H. J. Wetzer et B. Welte, t. VI, p. 1653 sek.

⁷³ Hardt, op. cit., t. IV, st. 606: „Ad quorum legatorum pium desiderium Johannes Ragusinus Cardinalis operam suam sponte obtulit, Dacherio teste. Huic juncti in pio negotio collegae, duo Suffraganei, tres doctores ordinis Mendicantium.

Richental, op. cit., p. 89: „Da vor an dem dornstag vor (nach) unsser frouwen tag vor der liechtmess, do ward aber ein session. Da brachten fur die Samaritani, das sind haiden, durch ir erber bottschaft und brief und batend das concilium, das man in sendet zwen bischoff und ettwewil ander gelert lüt, die sy underwisstind cristan globen, denn der mertail undir inn wär, die genaigt wärind uff den cristan globen. Do nun die bottschaft verhört ward, do erbat sich (urloub?) der cardinal, der da heisset Johannes tituli sancti Sixti, cardinalis Ragusini, der von baupst Gregorien da was, das er gern und lüterlich durch gottes willen varen wölt, ob er kein verloren schäfflin unsserm hergott widerbringen möcht. Der ward im och geben und zwen wihbischoff und dry doctores von den bettelorden, die sy soltend cristan globen leren und die füren mit im hin“.

⁷⁴ Dacherius: Hardt, t. II, st.422.

⁷⁵ Richental, op. cit., p. 92–93.

⁷⁶ Ją kartoja Daniłowicz, *Skarbiec*, t. II, p. 35, nr. 1127, a. 1416: „Nieznajomość tylko języka litewskiego powstrzymała gorliwego pasterza“. Valančius ir kt. Žr.: Fijałek, op. cit., 90–91.

⁷⁷ Holtzmann, op. cit., p. 74–75. J. Caro, „Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds“, *Archiv für österreichische Geschichte*, t. LIX (1879), p. 151. Abu jie savo teigimus remia

Jogailos laiškais: 1) 1416 m. rugpiūčio mėn. 2 d., kuriame Jogaila teiraujasi apie turėjusį atvykti į Žemaičius „quendam reverendissimum patrem de gremio Dominorum sanctae Romanae ecclesiae Cardinalium“ (Hardt, t. IV, st. 869, 870. O. Raynaldus, *Annales ecclesiastici*, p. 490, nr. 29) ir 2) 1417 m. sausio mėn. 2 d., kuriame jis kard. Dominici vadina „aliquem prelatum aut notabilem de numero et corpore cetus vestri sacratissimi“ (Nieborowski, op. cit., p. 287). Tiek tat mažai žinojo Jogaila apie kard. Dominici, kad net nei vardu jo nemokėjo pavadinti ir dėl to neaišku, kaip jis galėjo iš anksto su juo susitarti dėl vykimo į Žemaičius. Caro (ibidem) nueina net taip toli, jog tvirtina, kad kard. Dominici „war auf Verlangen des Polenkönigs nach Litauen gegangen“ ir iš Žemaičių parašęs j Konstančą laišką, kuris įrodo, kad kardinolas „auch in der Tat so lebhaft den König und den Grossfürsten vertrat, dass der Orden von dem Argument des falschen Christentums (sc. Jogailos ir Vytauto) seit dieser Zeit Gebrauch zu machen aufhörte“. Iš tikrųjų gi Vokiečių Ordinas pasirūpino, kad kard. Dominici Žemaičių greičiausiai ir matyt nematė, o tariamąjį kard. Dominici pranešimą į Konstančą parašė Lvovo arkivyskupas Jonas ir Vilniaus vyskupas Petras (žr. žemiau p. 71).

⁷⁸ Nieborowski, op. cit., p. 287.

⁷⁹ Hardt, t. IV, st. 869, 870. O. Raynaldus, *Annales ecclesiastici*, p. 490, nr. 29.

⁸⁰ Hardt, t. IV, st. 869, 870. O. Raynaldus, *Annales ecclesiastici*, p. 490, nr. 29: „Datur enim nobis intelligi et scribitur, ad gentis dictae (sc. Samogitarum) multitudinem nutu divino allectam (electam) ad sanctae sinum matris ecclesiae aggregandam, quendam reverendissimum patrem de gremio Dominorum sanctae Romanae ecclesiae Cardinalium illuc Christo duce, debere proficisci, junctis sibi reverendis patribus Leopoliensi Archiepiscopo et Vilnensi episcopo. Qui reductis ad fidem dictis fidelibus, tot quot forent necessariae, (necesse) tam cathedrales quam parochiales ecclesias, ac loca religiosa, in nomine Dni et sacri generalis Const. auctoritate Concilii erigant ... Mittite ergo, praecamur humiliter, quos missuri estis, in agrum Domini operarios, ubi messis multa, operarii vero pauci“. Santarybos posėdyje šis Jogailos laiškas perskaitytas 1416 m. rugsėjo mėn. 16 d. (Hardt, t. IV, st. 861).

⁸¹ Richental, op. cit., p. 92–93. Hardt, t. IV, st. 790.

⁸² Richental, op. cit., p. 92–93: „An unszers herren fronlichnams aubend warend all naciones by ainandern und kam für die bottschaft die gesendet was zu den haiden und klegtend die von den tütschen herren den brudern von Prüssen, wie das sy sy gesumpt hettind und dawider wärind, das sy nit cristan wurdint“.

⁸³ Richental, op. cit., p. 93 sek.: „Das verantwortet aber die tütschen herren von Prüssen, sy hettind sy vormalis mit dem swert bezwungen und soltind gehören zu dem ertzbstumb zu Rig in Nifenland, das inen zugehörte. Und woltind sy cristen werden, so soltind sy zu cristan machen und ir ertzbstumb“.

⁸⁴ Richental, op. cit., p. 93 sek.: „Do ward in gemainen concilium danselben tütschen herren verbotten und gebotten bi gehorsami desselben conciliums das sy in kein weg mit söltind summen und ouch nüntz mit inn ze schaffend haben, und das

dieselben Samaritan von hinnahin zugehören söltind dem hailgem römschen rich und in weltlichen sachen gehorsam sin dem römschen rich und in geistlichen saehen iren bischoffen und lüpristern. ... Und also wurden die botten wider hin in gesant mit vollen gewalt“.

⁸⁵ Nieborowski, op. cit., p. 287: „Multum enim anxie et moleste tulimus, quod tam diu, videlicet, per decem mensium spacia aliquem prelatum aut notabilem de numero et corpore cetus vestri sacratissimi ad easdem terras Samogitarum prout decreveratis et polliciti eratis, non destinastis.“ Šis Jogailos laiškas buvo perskaitytas santarybos posėdyje 1417 m. kovo m. 30 d. (Hardt, t. IV, st. 1194–1195). Be šio Jogaila parašė tuo pačiu metu, t. y. 1417.I.2., kitą panašaus turinio laišką imperatoriui Zigmantui, į kurį Zigmantas 1417 m. gegužės m. 28 d. pasiuntė Jogailai atsakymą. Be kita ko Zigmantas rašo: „Nuper suscepimus leticiam, dum literis vestris tam sacro concillio quam nobis dulcissime intonantibus tot cetervas gentis Samogitice et signanter duo millia procerum seu nobilium gurgite sacri baptismatis a coecitate cordium errorumque labe illustratas lotasque cognovimus“. Laiškas išspausdintas: Caro, „Aus der Kanzlei Kais. Sigismunds“, p. 155, nr. 57; paminėtas: *Cod. Vit.*, p. 385, nr. 726.

⁸⁶ Holzmann, op. cit., p. 79–81. *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 93, nr. 78.

⁸⁷ Fijałek, op. cit., p. 93.

⁸⁸ Fijałek, op. cit., p. 94.

⁸⁹ Fijałek, op. cit., p. 93.

⁹⁰ Fijałek et Semkowicz, *Cod. dipl.*, p. 93, nr. 61.

⁹¹ Ibidem, p. 103, nr. 79. J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie*, p. 26, 27.

⁹² Kauno Bažnytinis Muziejus, „Babinowskio Kodeksas“; Holzmann, op. cit., p. 79–81: „Sacrosancta et generalis synodus Constanciensis venerabilibus fratribus Johanni archiepiscopo Leopoliensi et Petro episcopo Wilnensi ... Vos et vestrum quemlibet ... ad gentem et partes Samaytarum ... deputamus, ut ibidem evellatis et destruatis, edificetis et plantetis ac doceatis illas gentes et baptizetis ...; ecclesias eciam in partibus Samaytarum cathedrales et metropolitanas, collegiales et parriochiales et monasteria, dum tamen interveniat consensus quorum interest, et conventus ordinum quorumcumque, zenodochia et alia pia loca ibidem adificetis, erigatis, dotes illis constituatis ac provincias et dioecesis cum subiciendis illis territoriis certis limitibus distribuatis et discernatis; in ecclesiis, monasteriis et conventibus et aliis piis locis archiepiscopos, episcopos, presbiteros, diaconos, aliosque ministros et personas ecclesiasticas, dignitates, canonicatus et prebendas instituatis illasque conferatis; in ecclesiis insuper archiepiscopos, episcopos consecrari ac alios sacros conferri ordines, abbates benedici, virgines consecrari, ceteraque faciat omnia et singula, que ad fidem et religionem christianam atque Dei cultum secundum sanctorum patrum et Romane ecclesie ac sacrorum canonum traditiones et statuta pertinere noscuntur; ac insuper inquirendi ac omne inquisitionis heretice pravitate et scismatis negocium exercendi et iudicandi in terris predictis contra quascunque personas, etiam si pontificali prefulgeant dignitate, ac omnes penas etiam depositionis et degradacionis et censuras

ecclesiasticas secundum casuum exigenciam infligendi ... et alia omnia faciendi circa hec necessaria et oportuna vobis et vestrum cuilibet pienam et liberam concedimus facultatem“. Reg.: Fijałek et Semkowicz, *Cod. dipl.*, p. 99, nr. 68.

⁹³ *Cod. Vit.*, p. 394, nr. 744: „Insuper sciat vestra paternitas, quomodo ad specialem nostram postulacionem sacrosanctum Constanciense concilium legetos suos videlicet Johannem dei gracia archiepiscopum Leopoliensem et Petrum episcopum nostrum Wilnensem cum omni potestate et auctoritate sua in terram Samagithie transire deputavit et misit. Reg.: Fijałek et Semkowicz, *Cod. dipl.*, p. 104, nr. 74.

⁹⁴ Richental, op. cit., p. 93. v. d. Hardt, t. IV, st. 790: „Decrevit Concilium, Teutonicis fratribus severe esse injungendum, qui missos facerent Samogitas, qui imposterum sub Imperio Caesaris positi forent. Quique in civilibus Caesarem, in ecclesiasticis suos agnoscerent Episcopos iudices“.

⁹⁵ Daniłowicz, *Skarbiec*, t. II, 79–80, nr. 1359.

⁹⁶ Nieborowski, op. cit., p. 287; žr. aukščiau, p. 59, išn. 85.

⁹⁷ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 94, nr. 78: „ecce nobilis magnificaque baronum et militum de mandato serenissimorum principum Wladislai regis Polonie et fratris sui domini Allexandri alias Witholdi magni ducis Litthwanie societas non sine grandi rerum necessarium apparatu cum ingenti leticia nos excipiens, honorificenciis variis gratissime attulit et ad loca destinata cum salute usque perduxit“. Plg.: Działyński, *Lites*, t. III, p. 191. Holtzmann, op. cit., p. 81.

⁹⁸ Ibidem: „... Occurerunt turbe gencium populi fere innumerabilis frequentia seque iuxta vias catervatim nobis in occursum prosternentes, cum maximis cordium et vocum singultibus tam devote quam reverenter unda sacri pecierunt bap-tismatis renovari ... Itaque tribus ferme mensibus circa opus tanti ministerii dietim incumbentes...“.

⁹⁹ Holtzmann, op. cit., p. 81: „... Nominatus princeps (sc. Witoldus) ob huiusmodi operis sancti incepti prosecutionem ad terram iam dictam Samaytarum personaliter veniens locum dictum Worni in districtu Medicinensi pro civitate satis aptum assignavit nomen Medniky eidem imponendo“.

¹⁰⁰ *Cod. Vit.*, 394, nr. 744.

¹⁰¹ Žr. aukščiau, išn. 99.

¹⁰² Holtzmann, op. cit., 81–82: „...In quo nos ecclesiam pro kathedra episcopali fundavimus in honorem sancte et individue trinitatis...; pro qua quidem ecclesia cum ipso principe ibidem in terra Samaytarum dotem assignavimus; insuper et de thezauro proprio dictus princeps anuatim promisit certam summam pecunie ecclesie se datum tamdiu, quousque ipsius ecclesie predia poterint instaurari et diletari“.

¹⁰³ Holtzmann, op. cit. p. 82: „...Creamus insuper in nominata ecclesia sex canonicatus, ad quos per episcopum, qui pro tempore fuerit, persone ydonee debent institui, qui omnes communes habebunt proventus et residenciam debebunt facere personalem circa ecclesiam memoratam, nisi forte propter defectum sacerdotum

aliquem vel aliquos de canonicis episcopus, qui pro tempore fuerit, in ecclesiis parochialibus propter fidei negocium ad tempus voluerit residere, qui tamen circa ecclesiam kathedralem non debent privari sua canonica porcione“.

¹⁰⁴ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 93, nr. 78: „... Loca vero quam plura parrochialium ecclesiarum, tot quot in hac novella plantacione videbantur accomoda, sufficienter per sepe dietos principes erecta et dotata, conspeximus, in quibus plures discretos et probatos viros ad baptisandum reliquius illorum superaverant (sic), vice nostra ibidem relinquentes. Plg.: Działyński, *Lites*, t. III, p. 190–191.

¹⁰⁵ *Žr. dokum.*, nr. 1, p. 111–112. Holtzmann, op. cit., p. 82. Fijałek et Semkowicz., *Cod. dipl.*, p. 101, nr. 70.

¹⁰⁶ *Cod. Vit.*, p. 394, nr. 744.

¹⁰⁷ Holtzmann, op. cit., p. 82: „Unde vigore et auctoritate literarum a sacra synodo iam dicta nobis concessarum ipsum magistrum Mathiam servatis servandis tercio conepiscopo katholico nobis adiuncto in episcopum ecclesie Medicencis consecravimus divina nobis gracia suffragante et genti supradicte prefcimus et presentibus prefcimus in episcopum et pastorem dantes ei plenam et omnimodam tam in spiritualibus quam in temporalibus potestatem“.

¹⁰⁸ *Dokum.*, nr. 2, p. 112–114. *Cod. Vit.*, p. 393, nr. 743.

¹⁰⁹ Fijałek, op. cit., p. 93.

¹¹⁰ Działyński, *Lites*, t. III, 190: „Coram Constanciensi Concilio ex parte Episcoporum de baptisate Samagittarum: Venerabilem dominum Mathiam, Magistrum artium, prepositum Vilmensem, Lythwanum necnon ydiomate Samagitico plenissime eruditum, virum utique et morum eminencia stabilem et virtutum laudabili venustate redimitum... relinquimus“. Kojalłowicz, *Miscellanea*, p. 83: „Mathias Lithuanus, Vilmensis, Magister in Theologia“. Plg. W. Przyałowski, *Żywoty biskupów Wileńskich*, t. I, Petersburg, 1860, p. 41.

¹¹¹ Fijałek, op. cit., p. 101.

¹¹² Długosz, *HP*, t. IV, p. 219.

¹¹³ K. Eubel, *Hierarchia catholica*, t. I, p. 333. Mathias de Michovia, „Chronica Polonorum“, lib. II, in: *Polonicae historiae corpus*, t. II, ed. J. Pistorius, Basileae, 1582, p. 199. T. Narbutt, *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, t. VI, Wilno, 1839, p. 566. H. v. Zeissberg, „Analekten zur Geschichte des XV. Jahrhunderts“, *Zeitschrift für österreichische Gymnasien*, Jahrgang 21–22 (1870–1871).

¹¹⁴ B. Śmigielski, *Spis Biskupów żmudzkich (Ex Bibliotheca Seminarii Samogitiensis, inv. nr. 22284)*, I sk. J. Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno, 1912, p. 27 sek.

¹¹⁵ *Žr. dok. nr. 2*, p. 112–114 [nuoroda į originalų 1937 m. leidimą]. *Cod. Vit.*, p. 393, nr. 743. Fijałek et Semkowicz, *Cod. dipl.*, p. 103, nr. 72.

¹¹⁶ *Cod. Vit.*, p. 1055, Appendix nr. 27. „Liber cancelariae Stanislai Ciolek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der hussitischen Bewegung“,

ed. J. Caro, in: *Archiv für österreichische Geschichte*, p. 387, nr. 32. Prochaskos ir Caro nuorašuose parašyta: „XL marcas...“, tačiau, kaip Caro (ibidem, p. 388) pastebi, tolimesnis dokumento turinys rodo, kad reikia skaityti: „LX marcas“. Šis dokumentas išspausdintas be datos. Prochaska ir Caro antroje dokumento eilutėje raidę N. papildo N(icolaus), tuomi priskirdami šį dokumentą II-jo Medininkų vyskupo Mykalojaus laikams. Tą patį daro Holtzmann, op. cit., p. 78. Prochaska, *Dzieje Witolda*, p. 170, šį dokumentą nukelia apie 1424 m. Tačiau tie patys Caro ir Prochaska žemiau dokumente du kartu pažymėtą raidę M. (prefato domino M., idem episcopus M.), nenorėdami sau prieštarauti, palieka nepapildę. Ji gi reiškia ne ką kitą, kaip M(athias). Kad dokumentas rašytas vyskupo Motiejaus laikais rodo ir arkivyskupo Jono bei vyskupo Petro 1417 m. X. 24 pranešimai Konstancos santarybai, kur sakoma, kad Medininkų katedra ir parapijų bažnyčios yra apdovanotos Vytauto ir Jogailos (Działyński, *Lites*, t. III, p. 191. *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 94, nr. 78). Be to, pačiame dotacijos dokumente sakoma: „cuius (sc. episcopi Mednicensis) ecclesia nondum adepta est debita stipendia“. Gi žemiau matysime, kad 1421 m. birželio mėn. 22 d. Vytautas apdovanojo Medininkų vyskupiją nemažu turtu. Tuo būdu ši Jogailos dotacija turėjo būti padaryta tuoj po Vytauto 1417 m. X. 24 d. dotacijos, ar gal tuo pačiu laiku.

¹¹⁷ Zeissberg, op. cit., I, p. 357–358. Długosz, *HP*, t. IV, p. 215.

¹¹⁸ Originalas buvo Kauno miesto archyve, dabar yra Bažnytiniame Muziejuje, dokumentų skyriuje. Nuorašas-manuskriptas padarytas Žemaičių katedros kanau-ninko Motiejaus Babinowskio 1619 m. yra t. v. Babinowskio Kodekse: Fundationes, privilegia ecclesiae cathedralis Mednicensis totiusque dioecesis Samogitiae ex mandato illustrissimi, reverendissimi domini Stanislai Kiszka, episcopi Samogitiae, per me Matthaeum Babinowski, canonicum dictae cathedralis, sacra apostolica auctoritate notarium, fideliter ex authenticis descripta et collecta; Vornis seu Mednicis anno 1619 mensis augusti die 7. Pirmą sykį išspausdinta: W. Holtzmann, „Die Gründung des Bistums Samaiten. Ein Beitrag zur Geschichte des Konstanzer Konzils, *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, N. F., Bd. XXXII., Ht. 1, (1917) p. 79–81 (Beilage 1). Vėliau buvo perspausdintas „Tiesos Kelyje“. Turinį paduoda: Fijałek et Semkowicz, *Cod. dipl.*, p. 99, nr. 68; p. 102, nr. 71.

¹¹⁹ Kojalowicz, *Miscellanea*, p. 83: „Episcopatus hic (sc. Mednicensis) erectus est per legatos in eam rem specialiter a praedicta Synodo (sc. Constanciensi) designatos Archiepiscopum Leopoliensem et episcopum Wilnensem, ut constat ex literis Synodalibus datis anno 1416. Erectus est Episcopatus hic anno sequenti, ut constat ex literis eorundem legatorum scriptis anno 1417. Octobris 24“.

¹²⁰ Šių laiškų, rašytų lenkų kalba, ištraukas maloniai man 1922 m. suteikė † prof. A. Alekna.

¹²¹ Valančius, op. cit, d. I, p. 51.

¹²² A. Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Klaipėda, 1923, p. 196 sek.

¹²³ Holtzmann, op. cit., p. 70.

¹²⁴ Žr. apie tai, pvz., W. Semkowicz, „Pierwsze przywileje fundacyjne Witolda dla

kościoła na Żmudzi“, *Kwartalnik historyczny*, R. 44, t. I, zeszyt, 3 (1930), p. 348, sek.

¹²⁵ Działyński, *Lites*, t. III, p. 190–191.

¹²⁶ Bellée, op. cit., p. 23. Fijałek, op. cit., p. 96.

¹²⁷ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, nr. 78, p. 93: „Sacrosancto generali Constanciensi concilio et futuro divina providente clemencia summo et unico Romano pontifici, patribus sanctissimis...“.

¹²⁸ Dr. Anatolii Lewicki, *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 93–96, nr. 78. Lewicki paży- mi šio rašto datą: prieš 1417 m. lapkričio mėn. 30; Prochaska (*Dzieje Witolda*, p. 299) nukelia tiesiai į lapkričio mėn. 30 d. Tačiau beveik tikra, kad visi trys pranešimai buvo parašyti Trakuose 1417 m. spalio mėn. 24 d., ar kokią dieną vėliau, prieš išsiskirstant santarybos delegatams ir kitiems Medininkų vyskupijos steigimo dalyviams.

¹²⁹ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 92–93, nr. 77.

¹³⁰ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 92.

¹³¹ Caro, „Aus der Kanzl. K. Sigismunds“, p. 163, nr. 64, Regi Polonie a papa Martino V: „Audito itaque venerabilium fratrum nostrorum Jo(hannis) archiepiscopi Leopoliensis et Petri Wilnensis episcopi circa conversionem babtismataque populi tam insignis fideli sollicitudine qua tamquam utiles operarii in messem multam pridem a sacrosancta generali Constanciensi synodo juxta tui postulacionem destinati manipulos uberes fidei orthodoxe viminibus colligentes in horreum patris familias nostris videlicet redemptoris copiose conduxerunt conducereque reliquias ipsius gentis indefesse satagunt et laborant“.

¹³² *Ibidem*, p. 164, nr. 65, Ad regem Polonie in forma consimili a rege Romanorum: „Sicut vos in gloria conversionis gentis Samogitice per reverendorum in Christo patrum Johannis archiepiscopi Leopoliensis et Petri Wilnensis episcopi mediantibus salutaribus induccionibus et exhortacionibus fecisse gaudemus“.

¹³³ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 108, nr. 88, 1418 m. sausio mėn.: „Serenissimo principi Wladislao dei gracia regi Polonie etc. Sigismundus eadem gratia etc. salutem et perseverantem in bonis operibus voluntatem ... Qua de re, frater carissime, et si pro fidei meritis quispiam vocitatur iure beatus, vos cum et pre ceteris, pro tot tantisque igitur recolendis operibus, confidimus eterna cum sanctis dei in gloria numerari“.

¹³⁴ *Cod. Vit.*, p. 394, nr. 744. Fijałek et Semkowicz, *Cod. dipl.*, p. 104, nr. 74.

¹³⁵ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 93, nr. 78. Działyński, *Lites*, t. III, 191. Žr. aukščiau p. 67, [šiame leidinyje p. 136].

¹³⁶ Długosz, *HP*, t. IV, p. 215.

¹³⁷ Valančius, op. cit., d. I, p. 43.

¹³⁸ Fundacijos ir dotacijos dokumentą iš „Babinowskio Kodekso“ išspausdino Semkowicz, „Pierwsze przywileje fundacyjne Witolda“, p. 354.

¹³⁹ Dok. nr. 2, p. 113. *Cod. Vit.*, p. 393, nr. 743.

¹⁴⁰ *Cod. Vit.*, p. 394, nr. 744.

¹⁴¹ Dok. nr. 1, p. 111.

¹⁴² Holtzmann, op. cit., p. 82.

¹⁴³ Fijałek et Semkowicz, *Cod. dipl.*, p. 104, nr. 75. Daniłowicz, *Skarbiec*, t. II, p. 57, nr. 1239.

ZENONAS IVINSKIS

LIETUVOS ISTORIJA

Publ.: Zenonas Ivinskis, *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1978 (naujas leidimas: Vilnius, 1991), p. 348–354.

Žemaičių krikščioninimo pradžia ir Konstancos susirinkimas. – Tą patį 1413 m. rudenį, kai baigėsi Makros misija, kuri dar labiau išskyrė abi pusi, Vytautas su Jogaila ėmėsi kitų žygių sau tvirčiau užsitikrinti Žemaičius, kuriuos negalvojo tik laikinai valdyti. Jiedu nuplaukė iš Kauno Nemunu ir Dubysa Žemaitijos gilumon ir ten pakartojo tai, kas prieš 26 metus buvo atlikta Vilniuje. Buvo įsakyta kirsti šventais laikomus medžius, liautis deginus ugnies aukas. Valdovai kalbėjo į žmones lietuviškai ir „aiškino“ naująją religiją, t. y. įsakinėjo priimti tą patį tikėjimą, kurį jiedu išpažino. Tada buvo pradėtos statyti ir pirmosios bažnyčios Žemaičiuose¹. Paskutinėje Pabaltijo pagonystės „saloje“ pats krikštijimas, kuris turėjo silpninti ordino pretenzijas, – buvo daugiau simboliškas, nes kunigaikščiai tarp žemaičių teuztruko vos kelias dienas. Atplaukę į Žemaičius per šv. Martyną (XI. 12), jau per šv. Elzbietą (XI. 19) jiedu buvo Trakuose². Krikšto darbą galėjo toliau tęsti lietuviškai pramokusieji Vilniaus kunigai. Vytauto ir Jogailos pasirodymas Žemaičiuose buvo labiau politinis mostas. To krašto priklausomybės iškovojimas reikalavo dar daug pastangų.

p. 348

Naujasis didysis magistras M. Kūchmeisteris, kuris buvo išrinktas vietoje atstatyto Henriko von Plauen, pasiūlė valdovams vėl betarpiškas *derybas*, nes jis norėjo išvengti ordino išdui sunkaus naujo karo. Vienos iš tokiu derybų buvo (1414.V.) Grabove³. Ten Kūchmeisteris darė nuolaidų. Nors Žemaičiai ordinui buvo tiek daug kainavę, jis pirmą kartą sutiko juos „amžinai atiduoti“⁴. Lietuviams ir lenkams tačiau

neatsisakius nuo kitų reikalavimų⁵, derybos iširo, ir konfliktas vėl išvirto į atvirą karą.

p. 349 Kaip prieš ketverius metus, jungtinė lietuvių-lenkų kariuomenė vidurvasaryje vėl traukė prie Vyslos ir Prūsiose bandė imti pilis. Jose užsidariusi ordino kariuomenė tačiau nestojo į atviras kautynes. Maisto trūkumas ir kitos kliūtys sąjungininkus privertė || (spalio 7 d.) padaryti paliaubas, kurios vėliau vis buvo prailginamos. Pagaliau kariaujančios pusės paklausė popiežiaus Jono XXIII delegato, kuris siūlė nebaigiamą Žemaičių klausimą su visais kitais ginčais perkelti į to popiežiaus kviečiamą bažnytini susirinkimą Konstancoje. Ten pusbroliai tikėjosi pasisekimo, nes prieš tai Jonas XXIII buvo spėjęs panaikinti pasenusias ordino privilegijas į Lietuvą, pagal Jogailos ir Vytauto prašymą⁶.

Visuotinis susirinkimas, lyg kokia aukščiausioji tautų organizacija, apskritai turėjo tarti savo žodį ir apie tiek ilgai Bažnyčios globoto ordino misijas, jo santykius su naujakrikštais lietuviais ir ką tik Jogailos ir Vytauto imtais krikštyti Žemaičiais.

Abi besivaidijančios pusės rūpestingai ruošėsi kovai tarptautiniame forume. Jau nuo XV amž. pradžios savo viešais atsišaukimais ir skleidžiamais skundais jiedvi daug dėmesio buvo skyrusios viešajai opinijai.

Duodamas įgaliojimus savo ir Vytauto vardu, Jogaila paskyrė delegaciją iš keletos vyskupų ir Krokuvos universiteto profesorių. Skundus beruošiant, daug pasidarbavo Jogailos universiteto rektorius Paulius Vladimiri Vlodkovičius. 1415.VII.5 d. atskiru traktatu Konstancoje jis atakavo ordiną, įrodinėdamas, jog pagonims esą negalima skelbti karo vien krikšto reikalu. Šitaip delegacija siekė *silpninti* pačius kryžiuočių egzistencijos pagrindus.

Bažnyčios susirinkimo pilnaties posėdyje 1416.II.13 d. buvo paskaitytas 40 punktų Jogailos ir Vytauto skundas. Jame dėstoma, be kitko, jog ordinas lietuvius atgrasęs nuo krikšto, trukdęs pradėtą Žemaičių krikščioninimą. Čia vėl buvo iškeltas Algirdo laikų reikalavimas – perkelti ordiną į totorių ir turkų pasienį. Jogailos ir Vytauto atstovai, prisimindami Žemaitijos sienų ginčus, pažymėjo, jog kryžiuočiai „tuo pačiu būdu laiko užėmę“ Klaipėdos pilį, kuri esanti statyta Žemaičių žemėje⁷. Ordino delegacija, kuriai vadovavo arkivyskupas J. Wallenrodas, pateikė savo platų skundą ir energingai atsakinėjo į priekaištus.

Bažnyčios susirinkime aplinkybės laikinai buvo ėmusios dėstyti ordino naudai. Lietuvai ir Lenkijai palankus antipapiežius Jonas XXIII, kuris imperatorių Zigmantą buvo prašęs sušaukti šį susirinkimą, Konstancoje buvo atstatytas ir įmestas kalėjimam O imperatorius, kuris susirinkime turėjo vadovojamą vaidmenį, iš anksto buvo raštu pasižadėjęs Žemaičius priskirti ordinui⁸.

Konstancoje vedamam pusbrolių ginče su ordinu Žemaičių || klausimas buvo svarbi tema. Bet ji vystėsi ordinui nepalankioje atmosferoje. Priešui pulti ir jį niekinti gausiame Bažnyčios hierarchų ir Vakarų Europos krikščioniškos visuomenės kongrese – buvo dėkinga proga. Anas skubotas Žemaičių krikštijimas 1413 m. buvo panaudotas susirinkime prieš kryžiuočius. Vytautas (1415.XI.) atsiuntė į Konstančą 60 jau pakrikštytų Žemaičių bajorų. Jiems vadovavo du Vytauto didikai (Jurgis Gedgaudas, Jurgis Galminas) ir jo sekretorius lenkas Mikalojus Sepienskis.

p. 350

Iš tolimo ir beveik nežinomo krašto pasirodymas delegacijos, kuri 1415.XII.4 d. buvo iškilmingai priimta Konstancos katedroje (kur vyko posėdžiai), atkreipė susirinkimo dėmesį. Po trijų mėnesių pilnaties posėdyje buvo paskaitytas ilgas Žemaičių skundas, vad. „Proposicio Samaytarum“⁹.

Gana vaizdžiai, su įvairiais perdėjimais, plačiai buvo išdėstytos žemaičių patirtos skriaudos per kryžiuočių valdymo metus (1404–1409). Viename iš ilgų posmų buvo taip pasakyta:

„Kryžiuočiai mus sunkiausiai spaudė, kasmet užstatan reikalaudami mūsų sūnų. O kai juos atsisakydavome duoti dėl to, kad jau pirmiau jie turėjo paimtų įkaitų, tada jie be jokio pasigailėjimo pagrobė mūsų žmonas, nepasitenkindami tuo, kad jau du šimtu vaikų turėjo paėmę įkaitais. Tris žymius bajorus su dviem moterimis sudegino, kitus su moterimis išvarė į Prūsus ... mūsų dukteris ir seseris išniekino, nesidrovėdami kryžiaus ženkle ...“¹⁰.

„Proposicio Samaytarum“ turėjo tikslą kryžiuočius apkaltinti, kad jie buvę „labiau kliūtis ir atstumianti užtvara tiems (žemaičiams), kurie buvo ir tebėra verti tyra širdimi vadintis išganingojo tikėjimo priangiu“¹¹. Turbūt, padedant Vytauto ir Jogailos sekretoriams, P. Vlodkovičiaus suredaguotas Žemaičių skundas nepaliko be įspūdžio.

Vienas iš žymių Bažnyčios susirinkimo narių, Ragūzos kardinolas Jonas Dominici, 1416 pavasarį buvo pareiškęs norą vykti į Žemaičius apaštalaui. Jį lydėti buvo pasisiūlę du vyskupai ir trys pranciškonai. Bet kardinolui išvykti atsirado įvairių kliūčių. 1416.VIII.11 d. Konstancoje buvo sudaryta antroji delegacija, kuri vyko į Žemaičius ir tęsė ten Vytauto ir Jogailos pradėtą krikščioninimo darbą. ||

Medininkų vyskupijos įkūrimas. – Patys Žemaičių atstovai buvo prašę jų kraštą atversti į krikščionybę ir įkurti jiems atskirą vyskupiją. Kad jų kraštas ir bažnytiniu atžvilgiu būtų laisvas nuo ordino įtakos, jie pasiūlė Žemaitijos krikštijimą pavesti Lietuvos ir Lenkijos valdovams, bei Vilniaus ir Lvovo vyskupams¹². Jau Žemaičių delegacijai išvykus (1416.III.1), Konstancos susirinkimas nutarė: politiškai Žemaičių kraštas turįs priklausyti Vokietijos, o bažnytiniuose dalykuose – klausyti savo vyskupų. Vilniaus vyskupas Petras ir Lvovo arkivyskupas Jonas gavo iš susirinkimo įgaliojimus vykti į Žemaičius. Nesėkmingai ordino delegatai bandė priskirti savo atstovą ir būsimą Žemaitijos vyskupiją subordinuoti Rygos arkivyskupui.

Konstancoje pirmą kartą įvyko viešosios nuomonės persilaužimas buvusių pagonių naudai. Prieš Žalgirio kautynes Vakarai buvo gąsdinami rytų „saracénais“. Gausiame susirinkime aukštieji Bažnyčios hierarchai pamatė, jog Rytų Europoje kryžiuočių jau nebebuvo galima laikyti vieninteliais kovotojais už krikščionybę. Konstancos dalyvius pavyko įtikinti, jog Vytautas ir Jogaila jau atstovauja krikščionims tose srityse, kur pagonybė ėmė nykti prieš ordino valią. O visuotinio susirinkimo naujai išrinktasis popiežius Martynas V pripažino pusbrolių nuopelnus. Paskyrė juodu Livonijos vyskupų globėjais ir suteikė jiedviem apaštališkųjų vikarų titulus žemiškuose dalykuose Naugardo ir Pskovo srityse¹³.

Nelaukdamas Lvovo arkivyskupo pasirodymo, Vilniaus vyskupas jau 1416 metų rudenį su keliais Vilniaus kunigais ėmė Žemaičiuose krikštyti. Netrukus (1417.I.2 d.) Jogaila susirinkimui pranešė, jog apie 2000 vienu tik bajorų buvę pakrikštyta¹⁴. Krikštytiems bajorams teikiamos privilegijos turėjo būti žymus paskatas. 1417 vasarą krikštijimą tęsė drauge abu Konstancos susirinkimo delegatai. Juos Kaune pasitiko Vytautas, kuris drauge vyko į Žemaičius. Kunigaikščio parinktoje vietoje Medininkuose (Varnių srityje), kuriuos kryžiuočiai pažino iš savo žygių,

buvo įkurta katedros bažnyčia. Pirmuoju Medininkų vyskupu Vytautas pasiūlė Vilniaus katedros kleboną, Motiejų iš Trakų. Šis, rodos, Livonijos vokietis, kaip pats Vytautas pabrėžė, mokėjo lietuviškai¹⁵. 1417.X.24 d. jis buvo konsekruotas vyskupu vienintelės diecezijos, kurią įkūrė bažnytinis susirinkimas. Jau 1416 m. Žemaičiuose buvo pradėtos statyti parapijinės bažnyčios, kurių 1417 m. jau turėjo būti bent 8 (Viduklėje, Kaltinėnuose, Kelmėje, Raseiniuose, Luokėje, Ariogaloje, Veliuonoje ir Kražiuose).

p. 352

Konstancoje ką tik likvidavus Bažnyčios schizmą, su pasitenkinimu buvo sutiktas platus atskaitomybės pranešimas, kuri 1418.II.1 d. davė abu žemaičiams krikštyti paskirtieji vyskupai. Popiežius Martynas V ir imperatorius, kuris iš džiaugsmo net verkęs, sveikino Jogailą¹⁶. Deja, gerą įspūdį apie Jogailos ir Vytauto nuopelnus krikščionybę platinant tarp lietuvių sudrumstė ordino ir jo šalininkų inspiruota vokiečių domininkono Falkenbergo knygutė, kurioje smarkiai buvo puolamas Jogaila. Lenkų delegatai būtinai reikalavo tą brošiūrą pripažinti eretiška. Bet kadangi jie padarė apgailėtinių išsišokimų, pagadino tą gerą įspūdį, kuris susirinkime buvo susidaręs posėdžių metu¹⁷.

Nors be ordino pagalbos įvykdytas naujos Medininkų vyskupijos įsteigimas tuo pačiu silpnino jo pretenzijas į kraštą, tačiau pats Konstancos susirinkimas Žemaičių priklausomybės klausimo neišsprendė. Išklausęs abiejų įsipykusių pusių ilgų ginčų, bažnytinis susirinkimas tesugebėjo įkurti vyskupiją. Toliau kova dėl Žemaičių priklausomybės dar tęsėsi ketverius metus. Kryžiuočiai ir kaimynai valdovai derėjosi, ginčijosi, mobilizavosi, pagaliau priėjo prie karo. [...]

||

p. 353

6. PASKUTINIAI BANDYMAI LIETUVAI IŠKOVOTI NAUDINGAS VAKARINES SIENAS IR MELNO TAIKA (1422).

Tuo metu, kai Konstancos susirinkime ordinas ir pusbroliai (Vytautas su Jogaila) ieškojo sau palankios opinijos, Livonijos magistras mezgė naujas derybas. Jis siūlė Kūchmeisteriui atsisakyti nuo Žemaičių, dėl kurių tiek daug buvo kilę ginčų. Kova dėl tos žemės esanti tokia *sunki*, jog rizikuojama netekti kitų kraštų¹⁸.

Tačiau kai abi pusi 1416.IX.15–17 vėl susivažiavo, jiedvi ir toliau kietai laikėsi tų pačių reikalavimų, kurie buvo žinomi nuo Torno taikos. Pusbroliai neatsisakė nuo Žemaičių, Sūduvos iki Mozūrijos sienos ir lenkiškų žemių (Niešavos, Michalavo, Pamario ir kt.)¹⁹. Valstybių galvos išsivažinėjo nieko nenutarusios²⁰.

Tuo tarpu Žemaičiai buvo dar labiau su Lietuvos valstybe sujungti bažnytinės organizacijos ryšiais. Gi Konstancos įgaliotiniai, kuriems buvo pavesta pagonis krikštyti ir vyskupiją įkurti, veikė ne ordino nau-dai ir ne jo vardu.

Tad su pasitenkinimu kryžiuočiai sutiko žinią, kai 1418 vidurva-saryje Raseinių, Medininkų ir Karšuvos srityse įvyko sukilimas. Ordino kronikininkas Posilgė ironiškai pastebėjo, kad „seną vilką yra sunku prijaukinti“, nes žemaičiai savo „senoje klastoje“ sudeginę bažnyčias, išvarę kunigus ir vyskupą²¹. ||

p. 354

Vytautas pagal savo interesus ordinui apie sukilimą sakė tai, kas tuo metu jam atrodė reikalinga. Rašydamas vyriausiam magistrui, didysis kunigaikštis tenorėjo iškelti to maišto socialinį charakterį. Esą buvo sukilę prasti žmonės ir valstiečiai, kurie buvo atiduoti bajorams. Vytauto žodžiais, be kitko, jų „nedidelis būrys patraukė į Klaipėdą, norėdami ten įsikurti ir apsigyventi.“²² Tuo būdu valdovas, turbūt, norėjo nepraleisti progos priminti žemaičių teises į Klaipėdą, kuri tada buvo užpulta²³.

Reaguodami prieš pradėtas naujoves, susijusias su krikštijimu, ūki-ninkai savo pyktį matomai nukreipė prieš bažnyčias ir kunigus. Prie sukilimo savo rankas galėjo pridėti ir ką tik iš kalėjimo ištrūkęs Švitrigai-la, kuris rado prieglobstį pas kryžiuočius²⁴. Nors šie turėjo žinių, kad ordinui teikiant pagalbą dalis Žemaičių tijūnų būtų rėmę Švitrigailą, bet jie per daug nedrįso rizikuoti. Vytauto pastatytas Žemaičių seniūnas Kęsgaila Valimantaitis nukirto 60-čiai žymesnių sukilėlių galvas. Jų tarpe žuvo ir jų vadas Vaitenis²⁵.

Vytautui užbaigus trumpą Žemaičių sukilimo epizodą (1418.X), vėl buvo pradėtos lietuvių ir lenkų derybos su kryžiuočiais. Šie, kaip ir 1414 m., sutiko atsisakyti Žemaičių su sąlyga, jei būtų palikta jiems tuomet priklausanti Klaipėda su pakraščiu prie jūros²⁶. Bet ir Vytautas ir Jogaila tada vėl pakartojo tai, ką buvo pareiškę per Makros vedamą

apklausinėjimą, būtent, kad Žemaičių sienos einančios Nemuno krantu iki Kuršių įlankos ir jūros. [...]

¹ *HP*, t. 4, p. 159–162.

² Ten pat, p. 159.

³ *CEV*, p. 285–289.

⁴ Ten pat, p. 289.

⁵ Plačiau L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*, t. 1: (1377–1499), Warszawa, 1930, p. 123–124.

⁶ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 67.

⁷ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, ed. A. T. Działyński, Poseniae, 1856, t. III, p. p. 100–102.

⁸ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 93.

⁹ *CEV*, p. 1018–1024. F. Doubek, „Skarga Żmudzinów i odpowiedź Zakonu niemieckiego z r. 1416“, *AW*, t. 7 (1930), p. 872–892.

¹⁰ *CEV*, p. 1018.

¹¹ Ten pat.

¹² Plačiau M. Andziulytė-Ruginienė, *Žemaičių christianizacijos pradžia*, Kaunas, 1937.

¹³ *VMPL*, t. II.

¹⁴ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 9, 93.

¹⁵ Ten pat, p. 78. Motiejaus įpėdinis taip pat kalbėjo lietuviškai: „Liber cancellariae Stanislai Ciolek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der hussitischen Bewegung“, ed. J. Caro, in: *Archiv für österreichische Geschichte*, t. 45, I (1871), p. 106.

¹⁶ *Cod. epist. saec. XV*, t. II, p. 108.

¹⁷ A. M. Ammann, *Storia della Chiesa Russa*, Torino, 1948, p. 126.

¹⁸ *LUB*, t. V, st. 120.

¹⁹ *CEV*, p. 367.

²⁰ Ten pat, p. 369, 370–371, 374. Apie Veliuonos suvažiavimą žr. Posilgės kroniką *SRP*, t. III, p. 365.

²¹ Ten pat, p. 376: „Dy bewisetin ir alde tocke in desym somir, wend eyn alt wolff ist bose bendig zu machen“.

²² *CEV*, p. 411–412, 439, 441. Plg. *LUB*, t. V, st. 403, 426, 448. Apie sukilimą plačiau žr. Z. Ivinskis, *Geschichte des Bauernstandes in Litauen*, Berlin, 1933, p. 94–106; *Athenaeum*, nr. 1 (1933), p. 35; ten pat (1935), p. 77–78.

²³ *CEV*, p. 408, 411; *LUB*, t. V, st. 403, 426.

²⁴ Ten pat, st. 448.

²⁵ *CEV*, nr. 822, 824, 883. Plg. L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa*, t. 1, p. 136.

²⁶ *SRP*, t. III, p. 379–380; plg. *CEV*, p. 257.

JUOZAS JURGINIS

LIETUVOS KRIKŠTAS

Publ.: Juozas Jurginis, Lietuvos krikštas: Feodalinės visuomenės socialinės ir kultūrinės raidos studija, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 167–172.

ŽEMAIČIŲ KRIKŠTAS

p. 167

BE VYSKUPYSTĖS STEIGIMO

Žemaičių krikštyti drauge su aukštaičiais Jogaila negalėjo, nes Žemaitija jo, o vėliau Vytauto buvo atiduota Teutonų ordinui, kuris valdė užkariautą Prūsiją. Svetimi kraštai tuomet buvo valdomi užkariavimo arba dovanojimo teise, o dovanojimai laikomi amžiniais ir neatšaukiamais. Kad tarptautinė feodalinė teisė nebūtų pažeista, norint tą kraštą, || kaip prarastą valstybės dalį, atsiimti, reikėjo priversti Ordino magistrą dovanojimo atsisakyti ir žemę gražinti. Žemaitiją prijungus prie Prūsijos, kur dešiniajame Nemuno krante beveik iki Priegliaus gyveno lietuviai, Ordino kunigams neužteko žemaičius arba tik jų žemę apšlakstyti šventu vandeniu ir paskelbti krikščionimis, reikėjo dar priversti, kad jie paklustų magistro skirtiems fогtams, reikalauti iš jų to paties, ko buvo reikalaujama iš nukariautų prūsų. Žemaičiai priešinosi, kelis kartus buvo sukilę ir todėl buvo laikomi užkietėjusiais pagonimis, krikščionių priešais.

p. 168

Žemaičių krikštui iškilo daugelis kliūčių. Kryžiuočiai ne tik šaipėsi iš 1387 m. Lietuvos krikšto apeigų, bet ir oficialiai jo nepripažino, skelbė, kad tai esanti pagoniška apgavystė. 1388 metais didysis magistras rašte popiežiui įrodinėjo, kad Jogaila ir Vytautas nėra tikri krikščionys, kad jie tokie pat apgavikai, kaip ir Mindaugas, kuris, aštuonerius metus išbuvęs krikščioniu, įsteigęs Vilniaus vyskupystę, po to kaip atsimetėlis užpuolė Livonijos ordino žemes, padarė joms daug žalos ir apskritai labai pakenkė visiems krikščionims. Visa tai, kas popiežiaus pripažin-

p. 169 to karaliaus buvo duota vyskupui Kristijonui ir ką vyskupas nuveikė krikščionybės naudai, magistro teigimu, išliko ir tebegalioja. Savo protestą prieš Lietuvos pripažinimą krikščioniška šalimi Ordinas parėmė kariniais veiksmais ir toliau puldinėjo Lietuvą. Imperatorius kėlė bylą dėl Jadvygos sužieduotųjų sutarties sulaužymo, o popiežius atvykusio į Romą Jogailos pasiuntinio Dobrogosto prašymo nepatenkino ir pažadėjo Vilniaus vyskupystės įsteigimą patvirtinti tik ištyręs reikalą. Taigi, nenorėdamas prieštarauti agresijos bendrininkams, popiežius nusprendė laukti ir žiūrėti, kaip Lietuvoje klostysis || reikalai, o jie klostėsi Lietuvai labai grėsmingai.

Jogaila, išvykdamas į Lenkiją karaliauti, valdyti LDK neatsisakė, tačiau, feodališkai suskaldęs Lietuvą, nebeteko tos galios, kurią turėjo didieji kunigaikščiai – pagonys, bet vienvaldžiai. Savo vietininku jis paliko Skirgailą ir davė jam valdyti Polocką, iš kurio, Vytauto padedamas, pašalino Andrių. Skirgailos pozicijos Polocke nebuvo tvirtos, be to, Polockas – vasalinė kunigaikštystė, ir Lietuvos bajorai nenorėjo klausyti jos valdovo. Į Trakų kunigaikštystę įpėdinystės teisių turėjo Vytautas. Pagal 1384 m. susitarimą Jogaila buvo pažadėjęs jam tą kunigaikštystę gražinti, kada Skirgailai bus atiduotas Polockas. Pasijutęs Lietuvoje bejėgis, Jogaila pažado nebevykdė, nes ketino remtis Lenkijos ponais ir Lenkijos kariuomene, kurios dalinį atsiuntė į Vilniaus pilį. Vytautas ieškojo atramos Maskvoje. Savo dukterį Rimgailę^[1] jis išleido už Vasilijaus, Maskvos didžiojo kunigaikščio sūnaus, ir pradėjo derybas dėl sąjungos. Tai buvo daroma be Jogailos sutikimo ir reiškė, kad LDK vyriausybė pakriko. Bajorų nepasitenkinimą valdžios nestabilumu padidino tai, kad Lenkijos ponai karalienės vardu pareikalavo iš Lietuvos vasalinės duoklės. Pasinaudodamas dalies bajorų palankumu, Vytautas ketino padaryti perversmą ir užimti Vilnių. Sąmokslas nepasisėkė dar nepradėjęs jo vykdyti. Vytautas, jausdamas neturįs pakankamai atramos ir matydamas gresiantį pavojų, 1388 metais pasidavė Ordinui. Tai buvo antrasis jo pabėgimas pas priešą.

p. 170 Vytautas sutiko vykdyti tai, ką buvo pažadėjęs per pirmąjį pabėgimą, o Ordinas rengėsi pasodinti jį į Lietuvos sostą, kai bus pašalintas iš jo Jogaila. Tuo tikslu 1390 metais įvyko didelis žygis. Jame dalyvavo daug maldininkų, tarp jų ir Henrikas Derbis || (*Derby*), kuris vėliau tapo

Anglijos karaliumi Henriku IV. Rėmė imperatorius. Kryžiuočiai drauge su Vytautu pasiekė Vilnių ir šešias savaites laikė apsupę pilį, bet neįstengė jos paimti. Keliems Vytauto kariams naktį pabėgus iš stovyklos ir kilus panikai dėl galimos išdavystės, apgulėjai nuo Vilniaus pasitraukė ir, pasitenkinę grobiu, grįžo į Prūsiją. Vytautui susigiminiavus su Maskva, paskui atsidūrus pas kryžiuočius, popiežius Urbanas VI 1389 m. balandžio 19 d. pripažino, kad Lietuvos krikštas tikras, ir išreiškė pasitenkinimą. Taip popiežius atmetė Ordino pretenzijas, bet Žemaitija pasiliko atplėšta nuo Lietuvos.

Po Ordino pralaimėjimo Žalgirio mūšyje 1411 m. Torne (Torunėje) buvo sudaryta taikos sutartis, pagal kurią Ordinas atsisakė nuo Žemaitijos ir grąžino ją Lietuvai, bet laikinai, kol gyvas bus Vytautas. Ordinas sutiko sumokėti didelę piniginę kontribuciją. Palyginti su pralaimėjimu Žalgirio mūšyje, Torunės taikos sąlygos Ordinui buvo lengvos. Naujasis Ordino magistras, remiamas Vakarų Europos valstybių, reikalavo atskiru raštu patvirtinti, kad po Jogailos ir Vytauto mirties Žemaitija bus vėl grąžinta Ordinui; jis protestavo prieš įtvirtinimų statymą Žemaitijoje, norėjo, kad jos sienos būtų nustatytos tokios, kaip rašė Jogaila ir Vytautas dovanojimo aktuose, kurie buvo laikomi tebegaliojančiais.

Kai 1413 metais Horodlėje buvo patvirtinta Lietuvos ir Lenkijos unija ir bajorai įsipareigojo po Vytauto mirties laikyti didžiuoju kunigaikščiu tik tą, kurį pripažins Jogaila ir jo patarėjai, ir kai Lenkijos šlėktos savo aktu pasižadėjo po Jogailos mirties nerinkti Lenkijos karaliaus be Lietuvos bajorų sutikimo, Jogaila ir Vytautas su lenkų kunigais ir kareiviais atvyko į Žemaitiją krikštyti žemaičių, kurie jau per 1409 metų sukilimą buvo nusimetę Ordino jungą. Aprašęs, kaip buvo naikinama pagonybė, gėsinama amžinoji ugnis ir kertami miškai, J. Dlugošas priduria: „Barbarai nepaprastai stebėjosi, kad lenkų kareiviai, kirsdami jų šventus miškus, nepatyrė tokių kūno sužalojimų, kokius jie patys dažnai patirdavo“. Žinia apie pagonių baimę kirsti šventą mišką, apie jų įsitikinimą, kad dievai už tai gali keršyti, primena Jeronimo Prahieškio pasakojimą apie savo matytą stebuklą. J. Dlugošo žiniomis, Žemaitijoje, panašiai kaip Vilniuje, „karalius Vladislovas dalijo geriausią gelumbę, žirgus, drabužius, pinigus ir kitas dovanas,

p. 171

norėdamas, kad jie laikytųsi šventojo tikėjimo, ir paskatinti kitus jį priimti“¹.

J. Dluogošas aprašė ir žemaičių paprotį, susijusį su pagonišku tikėjimu. Visoje Žemaitijoje spalio pirmą dieną miškuose būdavo švenčiama šventė, į kurią rinkdavosi žmonės, atsinešdami maisto ir gėrimų. „Ten pokyliaudami kelias dienas, kiekvienas prie savo ugniavietės aukodavo aukas netikriems dievams, o ypač dievui, kurį žemaičiai savo kalboje vadina Perkūnu, tai yra griaustiniu, tikėdami, kad tokiu pokyliu ir aukomis išprašo iš dievų malonių ir pastiprina mirusiųjų vėles“².

Aprašyme yra ir Jogailos dialogas su drąsiu žemaičiu, kuris suabejojo aiškinimu, kad dangų ir visa, kas yra žemėje, sukūrė, dievas, nes net seniausi žmonės neatsimena, kada tai buvo daroma. Toks ar panašus dialogas galėjo būti, galėjo ir nebūti, bet literatūrinis vaizdinimas priklausė nuo kronikininkų ir istorikų talento, kurio kam kam, o Dluogošui tikrai nestigo. Įsidėmėtina, kad Jogaila religijos dalykus aiškino pats arba pabūdamas vertėju kunigui lenkui. Ir Vilniuje Jogaila taip darė, tik Dluogošas || nesako, kad sostinėje būtų buvęs vertėju. Kyla klausimas, argi Jogailos palydoje tarp Krokuvoje krikštytų kunigaikščių ir bajorų neatsirado tokio, kuris būtų galėjęs vyskupui Vasilai pabūti vertėju?

Čia ne kvalifikacijų, o autoriteto dalykas. Jogaila kreipėsi į naujakrikščius kaip jų valdovas, kurio žodis visais klausimais pagonims turėjo būti šventas. Pagoniškos Lietuvos vidaus santvarka rėmėsi paprotine teise; didžiojo kunigaikščio įsakymai ir sprendimai buvo skelbiami ir perduodami žemesnėms visuomenės grandims žodžiu. Tai lietė ir religinius dalykus, norminančius dvasinius, visų pirma moralinius, žmonių santykius. Lietuviai pagonys turėjo tik vieną valdžią – pasaulietinę didžiojo kunigaikščio, atskiros bažnytinės valdžios su dvasininkų hierarchija jie neturėjo.

Apkrikštijęs žemaičius, Jogaila su savo palydovais išvyko, Žemaitijoje savo vietininku (seniūnu) paskyręs Kęsgailą, tačiau vyskupo nepaliko, naujakrikščiai pasiliko be bažnytinės valdžios. Taigi žemaičiai buvo apkrikštyti, bet vyskupystė neįsteigta, nes reikėjo popiežiaus sutikimo, kuriam priešinosi Ordino magistras, tvirtindamas, kad žemaičių vys-

kupystė egzistuoja ir vyskupo skyrimas priklauso magistrui. Lietuvos ir Ordino ginčas dėl Žemaičių krikšto ir vyskupystės steigimo atsidūrė Konstanco bažnyčios susirinkime.

¹ J. Długosz, *Dziela wszystkie*, t. 5, Kraków, 1869 (*Dziejów Polskich*, t. 4), p. 147–151.

² Ten pat, p. 148.

^[1] Tai akivaizdus į tekstą praslydusios klaidos pavyzdys (Ringailė buvo Vytauto sesuo). Vytautas savo dukterį Sofiją ištekino už Maskvos didžiojo kunigaikščio Vasilijaus 1390 m. rudenį; vestuvės įvyko 1391 m. sausio 9 d.

PAULIUS RABIKAUSKAS

KRIKŠČIONIŠKOJI LIETUVA

Publ.: *La cristianizzazione della Lituania. Atti del Colloquio internazionale, Roma 24–26 Giugno 1987*, Città del Vaticano, 1989, p. 219–233 (italų kalba). Mūsų leidinyje skelbiamas šiek tiek sutrumpinto teksto vertimas, kuris pirmą kartą buvo paskelbtas leidinyje: Paulius Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva: Istorija, hagiografija, šaltiniotyra*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 67–75. Iš šios knygos taip pat perspausdintos dviejų pirmųjų Žemaičių vyskupų, Motiejaus ir Mikalojaus, biogramos (p. 133–136).

ŽEMAITIJOS CHRISTIANIZACIJA

p. 67

Sentire eciam dignemini, quod humanitatem habemus, non autem sumus Sbruta, que donantur, venduntur et emuntur... – „Teikitės suprasti, kad esame tikri žmonės, o ne gyvuliai, kuriuos galima dovanoti, nupirkti ir parduoti; esame Dievo kūriniai, padaryti pagal jo paveikslą, Dievo vaikų laisvėje...“.¹ Tai žodžiai, 1416 vasario 13 pasakyti Konstancos visuotinio susirinkimo dalyvių akivaizdoje. Tie, kurie juos ištarė, arba, tiksliau, kurių vardu jie buvo ištarti, buvo žemaičiai, tam tyčia atvykę iš tolimosios Lietuvos.

Žemaitija, labiausiai į vakarus nutolęs Lietuvos regionas, negalėjo būti pakrikštyta 1387 m., nes tuomet nepriklausė Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdoms – ne dėl laisvo tos genties apsisprendimo, o dėl politinių priežasčių, nes buvo laikomi ir traktuojami, anot jų pačių, kaip *bruta que donantur, venduntur et emuntur*. Tik po triuškinančios lenkų ir lietuvių kariuomenės pergalės prieš Vokiečių ordino riterius 1410 m. ties Tannenbergu (arba Grünwaldu) ir vėlesnių sutarčių dėl Žemaitijos likimo ir ši žemė pagaliau galėjo priimti krikščionių tikėjimą.

I

[...] Vidaus kovos dėl valdžios Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje tiek sustiprėjo, kad Žemaitija tapo preke mainais už iš Vokiečių ordi-

no paprašytas paslaugas. Pirmasis pasinaudojęs tokiu susitarimu buvo didysis kunigaikštis Jogaila, kuris už vokiečių jam suteiktą pagalbą kovoje prieš dėdę Kęstutį ir pusbrolių Vytautą 1382 m. pažadėjo perleisti Ordinui vakarinę Žemaitijos dalį, esančią tarp Jūros ir Dubysos upės. Po dvejų metų panašų pažadą davė kunigaikštis Vytautas, pabėgęs pas || Ordiną, atiduodamas jam visą Žemaitiją iki Nevėžio. Dovanojimas buvo pakartotas: 1392 m. to paties Vytauto, 1398 m. „amžinos taikos“ (Salyno) sutartimi tarp Ordino didžiojo magistro ir didžiojo kunigaikščio Vytauto ir dar kartą 1404 m. Raciažo taika tarp Lenkijos – Lietuvos ir Ordino. Ne kiekvieną pažadą lydėjo ir realus valdymas. Iš tikrųjų tik 1399 m. Vytauto padedamas Ordinas sugebėjo paimti į savo rankas Žemaitijos valdymą. Administravimas buvo patikėtas vaitui (*advocatus, Vogt*) Heinrichui Schwelbornui. Jo valdymas buvo kietas, represyvus, vargais negalais išlaikytas tik į Marienburgą įkaitais siunčiant daug jaunų bajorų. Nepatenkinti gyventojai sukilo ir vos po pusantrų metų nusikratė vokiečių valdymo jungo.

Tačiau netrukus nauji politiniai sunkumai privertė lietuvius vėl atiduoti Žemaitiją Ordinui (minėta Raciažo sutartimi 1404 m.). Šį kartą žemaičių nemėgstamas svetimšalių valdymas truko ketverius metus. 1409 m. kilo maištas, greit išplitęs po visą kraštą ir privertęs Ordino atstovus pasitraukti už Nemuno upės. Vėl atsinaujinę karo veiksmai tarp Lenkijos – Lietuvos ir Ordino valstybės privedė prie žymiojo Tannenbergo mūšio 1410 m. ir Torūnės taikos kitais metais.

Tokiomis neramiomis ir slegiančiomis sąlygomis žemaičiai neturėjo tinkamų galimybių jokiame kultūriniam ir dvasiniam pakilimui, nebuvo įmanoma nė atsieti tikrai evangelizacinei veiklai. Buvo galima tikėtis, kad Vokiečių ordinas per Žemaičių valdymo metus paskatins krikščioniško mokslo plitimą. Atvirkščiai, jis nepadarė beveik nieko. Konstancos susirinkime žemaičiai kaltino Ordiną: *nos vocare ad baptismum protraherunt* („atidėliojo mus pakviesti krikštytis“), Žemaitijoje nepastatė nė vienos bažnyčios, tokiai didelei teritorijai neatsiuntė nė vieno kunigo, per visą tą laiką nepakrikštijo nė vieno žemaičio; jei kas nors ir pasikrikštijo, tai tik šviesiųjų karaliaus Vladislovo ir didžiojo kunigaikščio Vytauto dėka.²

Savo atsakyme vokiečiai pripažino, *quod Samaythi nondum sunt*

baptizati,³ ir negalėjo pateikti jokio fakto, kuris atskleistų jiems iškeltų || kaltinimų nepagrįstumą. Jokio ženklo, kad būtų buvusi pastatyta kokia nors bažnyčia ar pakrikštyta kiek nors tikinčiųjų. Jie prisiminė tik jaunolius-įkaitus, kurie, pagal kiekvienam valsčiui nustatytą skaičių, buvo surinkti ir nugabenti į Marienburgą. Ten jie ir juos lydėję 80 suaugusiųjų buvo pakrikštyti. Minimi ir į Žemaičius atvykę Ordino, dieceziniai ir elgetaujančiųjų vienuolių kunigai. Tačiau jie gyveno pilyse ir tvirtovėse (*castra* ir *fortalicia*), pastatytose valdytojui ir kitiems Ordino administracijos pareigūnams, ir jiems tarnavo. Apie kokį nors evangelizacinį darbą tarp žmonių – nė žodžio. Žemaičiai, vokiečių manymu, buvo *gens durissime cervicis et ferocissima* ir, dar daugiau, „lengvabūdiškos prigimties, šiandien taip, rytoj ne“ („die Samayten synt lewte leichtfertigen synnes, heute jo morgen neyn“), nemokantys elgtis kaip klusnumo vaikai ir todėl pagrįstai užsitraukiantys griežtas ir rūsčias bausmes.⁴

p. 69

Priešingai, pastangų evangelizuoti žemaičius dėjo Lietuvos valdovai. Du kartus, 1394–1398 m. ir vėliau 1411–1413 m., Lietuvoje ir konkrečiai Žemaičiuose lankėsi premonstratiečių vienuolis Jeronimas Prahieškis (apie 1368–1440) – ne tas Jeronimas Prahieškis, Wicklifo mokytojas, 1413 m. aplankęs Vytauto Lietuvą ir po trejų metų, Konstancos susirinkimo metu, pasmerktas sudeginti, o kitas, jo bendravardis. Būtent iš jo, žemaičių misionieriaus, daugel žinių pasisėmė garsusis Enėjas Silvijus Piccolominis (vėliau pop. Pijus II) labai vaizdingam pasakojimui – skyriui apie Lietuvą ir Žemaitiją savo žymiajame veikalė *De Europa*. Jeronimas Prahieškis kurį laiką buvo pamokslininku karaliaus Vladislovo Jogailos dvare, vėliau jo buvo atsiųstas į Lietuvą. Vytautas jam pavedė pamokslauti tarp žemaičių. Misionierius labai uoliai ėmėsi darbo: užmušinėjo gyvates, arba, tiksliau, žalčius, gerbiamus žemaičių namuose, kirto šventuosius medžius, gesino šventąją ugnį. Iš pradžių žemaičiai jam nesipriešino, stebėjo ir laukė. Tačiau po kurio laiko sunerimo; pas didįjį kunigaikštį Vytautą pasiuntė daug moterų, kurios verkdamos prašė neleisti sugriauti jų tikėjimo. Vytautas bijojo prarasti šiuos žmones ir įsakė Jeronimui išvykti iš šalies. Nežinome, kokios buvo šios misijos pasekmės; atrodo, ji žlugo dėl to, kad buvo || labai įsibrovėliška. Jeronimas tuo tarpu nuvyko į Italiją, tapo vienuoliu kamalduliu ir 1440 m. mirė Venecijoje.⁵

p. 70

II

Quaestio samogitica nebuvo išspręstas nė Torūnės taika 1411 m. vasarį. Karalius Vladislovas Jogaila ir didysis kunigaikštis Vytautas galėjo ir toliau valdyti Žemaitiją, bet tik iki judviejų gyvos galvos; po to žemė turėjo galutinai sugrįžti Ordinui. Lietuviai ir žemaičiai nepasidavė: visokiais būdais bandė sujungti Žemaitiją su pačia Lietuva. Susivienijimo galiausiai pasiekta Melno sutartimi (prie to paties pavadinimo ežero Pietų Prūsijoje) 1422 m.

Tuo tarpu Lietuvos valdovai nusprendė Žemaitijoje užbaigti tai, kas prieš 26 metus Vilniuje buvo atlikta kitai Lietuvos daliai: pagonių žemę paversti krikščioniška, t. y. ją pakrikštyti. Vėlyvą 1413 m. rudenį du valdovai, karalius Vladislovas Jogaila ir didysis kunigaikštis Vytautas, Kaune sėdo į mažą laivelį ir, plaukdami Nemunu, po to – Dubysa, pasiekė Žemaitijos glūdumą. Anot lenkų kronisto Jono Dlugošo aprašymo, valdovai įsakė iškirsti garbinamus medžius ir užgesinti „šventąją“ ugnį. Jie patys tos tautos kalba aiškino krikščioniškas tiesas ir ragino žmones išpažinti tą patį tikėjimą kaip ir jų valdovai. Taip buvo atliktas krikštas ir pasiruošta keletu bažnyčių statybai.⁶

Krikštas, taip oficialiai vykdytas, buvo veikiau simbolinis aktas, taip pat ir dėl to, kad karalius ir didysis kunigaikštis Žemaitijoje praleido vos keletą dienų. Galėjo būti pakrikštyta ne daugiau kaip keletas tūkstančių žemaičių. Tuo norėta pabrėžti, jog pati tauta, vedama savo valdovų, laisva valia atsivėrė krikščionybei, ir drauge įspėti dėl hegemoninių Vokiečių ordino pretenzijų. Tačiau Ordinas nė nemanė nusi-||-leisti. Prasidėjo naujos derybos, vėliau – ginkluotas konfliktas; prisidėjo dar ir maras. Galiausiai 1414 m. spalį Brodnicoje (vok. Strasburg, Pamarėlyje) sutarta dėl dvejų metų paliaubų. Derybose dalyvavęs popiežiaus legatas Vilhelmas Lozanielis pasiūlė besiginčijančioms šalims pavesti savo nesutarimus Konstancos susirinkimui,⁷ kuris būtent tuomet turėjo pradėti savo darbą. Šitaip ir Žemaitijos priklausomybės klausimas bei jos christianizacijos atspindžiai pateko tarp reikalų, kuriuos svarstė toji tarptautinė asamblėja.

III

Čia negalime aprėpti visos Konstancoje vykusių diskusijų tarp Lenkijos–Lietuvos ir Vokiečių ordino atstovų tematikos. Pakaks prisi-

minti svarbiausius momentus, liečiančius Žemaitijos christianizaciją.

Savo skundus šalys pateikė pirmosiomis susirinkimo darbo dienomis. Visus 1415 metus plačiai diskutuota pirmiausia teisės klausimais: kieno valdžia didesnė: imperatoriaus ar popiežiaus? teisėta ar ne skelbti karą prieš pagonis, siekiant po nukariavimo juos pakrikštyti? ir t. t. 1415 m. ginčas liko praktiškai tos susirinkimo „nacijos“ t. y. vokiečių, kuriai priklausė abi šalys, viduje.⁸ Šiuo laikotarpiu buvo pateikti žymieji Krokuvos universiteto rektoriaus ir garsaus teisininko Paweło Włodkowico, vadinto ir Paulus Vladimiri, traktatai: *De potestate papae et imperatoris respectu infidelium* ir *Opinio Hostiensis* (atsakant i Ostijos kardinolo vyskupo išsakytas pažiūras).⁹ Idėjos, kurias tuose traktatuose kelia Włodkowicas, tam tikra prasme yra tautų teisės ir modernųjų žmogaus teisių pirmtakės.

Polemika pagyvėjo, kai 1415 lapkričio 28 į Konstančą atvyko neofitų krikščionių delegacija iš Lietuvos. Visi nekantravo išvysti tuos žmones, apie kuriuos buvo tiek kalbama, ypač žemaičius – dar nepakrikštytą tautą. Šaltiniai kalba apie maždaug 60 asmenų grupę, vadovaujamą lietuvių bajorų Jurgio Gedgaudo ir Jurgio Galmino bei lydimą Lietuvos didžiojo kunigaikščio sekretoriaus, lenko Mikalojaus Sepińskio. Kitų metų (1416) vasario 13 plenariniame susirinkimo posėdyje buvo perskaitytas *Proposicio Samaytarum* – ilgas ir detalus skundas dėl žemaičiams Vokiečių ordino riterių padarytų nusikaltimų ir piktadarybių. Kai kurias jo vietas šiame pranešime jau citavome.¹⁰ Dar ilgesnis buvo vasario 24 perskaitytas kryžiuočių atsakymas. Anot jų, žemaičiai, būdami Ordino valdžioje, didžiojo kunigaikščio Vytauto buvę sukurstyti sukilti ir atsisakyti paklusti, tuo tarpu Ordino valdymas buvęs jiems geravalis, taikus ir naudingas.¹¹ Nesunku įspėti, kad vyko dviejų nuostatų žmonių ir tautų atžvilgiu susirėmimas. Žemaičiai pabrėžė, kad žmogus ir tauta patys pasirenka savo gyvenimą ir savo tikėjimą; Ordinui žmonės buvo veikiau pajungimo objektas, idant juos būtų galima nukreipti link kilnesnių tikslų. Dvasinės gėrybės ir žemiški siekiai buvo sumišę; religiniai motyvai ėjo drauge su politiniais.

p. 72

IV

Žemaičiai savo *Proposicio* neketino pasirodyti esą vien įkyriai besiskundžiantys; jame buvo ir prašymas popiežiui (nepasakyta kuriam)

p. 73 paraginti šviesiausiuosius valdovus, karalių Jogailą ir didįjį kunigaikštį Vytautą, lydimus Lvovo arkivyskupo ir Vilniaus vyskupo, atvykti į Žemaičius „teikti krikšto malonės, idant per ją šie žmonės galėtų susijungti su palaimintuoju krikščionių būriu“, ir įsteigti tame krašte katedrą bei kitas bažnyčias.¹² Vokiečių ordinas paskelbė pritarius dviejų vyskupų misijai, bet prijungdamas prie jų keletą kitų (*certi alii*), turinčių patikimai pranešti susirinkimui arba būsimajam popiežiui, kaip įvyko atsivertimas. Tačiau jie nepamiršo tvirtai pabrėžti, jog visa tai turi būti atlikta be priešiško Ordiniui, kurio valdžiai Žemaičių žemė turėjo priklausyti po abiejų valdovų mirties.

Susirinkimas paėmė į širdį žemaičių prašymą ir jo įgyvendinimui visa patvarkė kaip įmanoma geriau. Iš pradžių susirinkimo pasiuntiniams pasiūlė vadovauti kardinolas Jonas Dominici, dominikonas, Ragūzos (dab. Dubrovnika) arkivyskupas ir ištikimas Romos popiežiaus Grigaliaus XII patarėjas. Su juo turėjo išvykti pamokslauti du vyskupai ir trys teologai, parinkti iš elgetaujančiųjų vienuolių.¹³ Atrodo, kad kardinolas ilgos ir varginančios kelionės atsisakė, tačiau keletas kitų turėjo išvykti į Lietuvą, galbūt drauge su grupe lietuvių, kuri 1416 kovo mėnesį išvyko iš Konstancos tėvynėn. Pasak Richentalio kronikos, pirmąją Kristaus Kūno šventės dieną (t. y. birželio 17) visos Susirinkimo „nacijos“ susirinko išklausti pasiuntinybės protesto: jai vokiečiai sukliudę pasiekti Lietuvą ir atlikti misiją tvirtindami, jog žemaičiai buvę nukariauti jų kraujo kaina, todėl krikštyti žemaičius priderą jiems ir Rygos arkivyskupui. Tačiau susirinkimas, taip pat anot Richentalio, įsakęs Ordinui į šį reikalą nesikišti. Žemaičiai nuo šiol civiliniuose reikaluose priklausysią nuo Romos imperijos, o bažnytiniuose – nuo savo vyskupų ir kunigų.¹⁴

Tai, kad lietuviai vieni sugrįžo į savo šalį, netiesiogiai patvirtina karalius Vladislovas Jogaila, pirmosiomis rugpjūčio dienomis dar laukęs pasiuntinių atvykstant, nes 1416 rugpjūčio 2 iš Chencinų rašė susirinkimo tėvams: *Mittite ergo... quos missuri estis.*¹⁵

V

SUSIRINKIMAS galiausiai nusprendė pasiųsti savo įgaliojimų laišką dviems vyskupams, kurių pageidavo Lietuvos valdovai ir žemaičiai: Lvovo arkivyskupui Jonui (Rzeszowskiui) ir Vilniaus vyskupui Petriui.

1416 || rugpjūčio 11 laiškas skiria juos susirinkimo *commissarios et legatos* ir paveda jiems pakrikštyti žemaičius, jų krašte įsteigti katedrą, kolegijatas ir parapines bažnyčias, vienuolynus, konventus ir špitoles, ir atlikti visa tai, kas būtina krikščionių tikėjimo praktikai įvesti. Be to, jie gavo įgaliojimus veikti prieš eretikus ir schizmatikus, teisti visus asmenis, neišskiriant nė vyskupų, ir pasirūpinti viskuo laikantis teisingumo. Pridėta, kad visa tai neturi pažeisti teisėtai esamų teisių ir valdžios.¹⁶

p. 74

Šių dviejų vyskupų, susirinkimo legatų, Konstancoje nebuvo. Gavę paskyrimo laiškus, jie, atrodo, laukė palankesnio laiko, 1417 m. vėlyvo pavasario ir vasaros. Vėliau jie patys pranešė susirinkimui ir naujam popiežiui apie pasiuntinybės atlikimą. Pripažino ir gyrė karaliaus Vladislavo Jogailos, o ypač Vytauto, faktiškai atsakingo už šią teritoriją, jiems suteiktą veiksmingą pagalbą. Žemaičiuose juos lydėjo geranorio didžiojo kunigaikščio bajorai ir kariai. Intensyvus apaštalavimas tarp pagonių truko kone tris mėnesius: kilmingieji ir prastuomenė, jaunuoliai ir jaunuolės, žindomi kūdikiai ir seneliai – visi leidosi panardinami vandenin; vyrų grupėms buvo duodamas vienas, moterų – kitas vardas. Žmonės būriais subėgdavo prie kelių, kuriais važiavo vyskupai, bijodami likti nuošalyje, nekrikštyti. Tokiu būdu jie (legatai) suteikė atgimimo Kristuje malonę „daugiau nei dviems dalims“ (*plusquam duas partes*), veikiausiai daugiau nei dviems trečdaliams visų gyventojų. Kiti reikalai vyskupus atšaukė į savo sostus, tačiau prieš išvykdami legatai naujakrikštams žemaičiams jų žemės viduryje esančioje vietovėje įsteigė Medininkų (*Mednicen.*) vyskupiją ir išventino pirmąjį vyskupą – lietuvį, vardu Motiejus, labai gerai mokėjusį žemaičių kalbą (... *ydiomate samogitico plenissime eruditum*). Naujasis vyskupas buvo studijavęs Prahoje ir Sienoje;¹⁷ priklausė Vilniaus katedros kapitulai, nominacijos metu buvo jos prelatas prepozitas.¹⁸

Jokiame Medininkų vyskupijos įsteigimą liečiančiame dokumente neužsimenama apie metropolitą, kuriam vyskupija turėtų priklausyti. || Vienoje buloje, skirtoje visiems Žemaičių tikintiesiems, popiežius Martynas V 1421 m. aiškina, kad jie yra pavaldūs jam ir Apaštalų Sostui (*sub nostra et Apostolicae Sedis protectione vos omnes habere intendimus*).¹⁹ Tik 1427 m., nominuojant naują vyskupą, popiežiaus kanceliarija parašys, kad Medininkų vyskupija *archiepiscopo Gnesnensi... metropolitico*

p. 75

*iure subesse dinoscitur.*²⁰ Nežinome, kaip į tokį priskyrimą reaguota Lietuvoje. Tačiau Lietuvos vyskupijų priklausymas Gniezno bažnytinėi provincijai greitai tapo įprastu dalyku.

* * *

Šitaip buvo užbaigtas Lietuvos krikštas: dabar visos lietuvių gyvenamos teritorijos oficialiai išpažino katalikų tikėjimą. Kaip pirmąją mėginimą karaliaus Mindaugo laikais lydėjo gyvas Apaštalų Sosto susidomėjimas, taip christianizacijos atbaigimas įvyko visuotinio susirinkimo vardu ir galia. Ir galbūt bus įdomu konstatuoti, kad per visą Bažnyčios istoriją yra retai nutikę, kad susirinkimas būtų tiesiogiai vadovavęs tautos atvertimui, ir dar rečiau, kad būtų įsteigęs vyskupiją. Visa tai įvyko Žemaičių atveju.

Krikščioniškas šių žmonių gyvenimas iš pradžių vystėsi gan ribotai ir tik po dviejų šimtmečių įstengė giliai įsiskverbti į kiekvieno širdį. Kristaus šviesai pasiekti pačius tolimiausius savo žemės kampelius leido vyskupas Merkelis Giedraitis, valdęs vyskupiją 1576–1609 m. Kitas labai žymus Žemaičių vyskupas (Medininkų-*Mednicensis* vardo buvo atsisakyta jau XVII a. ir vartotas *diocesis Samogitiae* arba *Samogitiensis* pavadinimas), Motiejus Valančius (1849–1875), kuris ypač sunkiomis aplinkybėmis ėmėsi visos tautos vado vaidmens, lemtingai prisidėjo prie gyvo tikėjimo, kalbos, tautinės kultūros ir savimonės išlaikymo. Tai vaisiai, išaugę iš prieš šešis šimtmečius pasėtos sėklos. Pamatėme, bent iš dalies, lietuvių tautos nueitą kelią link to gyvenimo ir šviesos šaltinio. Tikiuosi, kad tai jums padės jį geriau suprasti ir pažinti.

Iš italų kalbos vertė Liudas Jovaiša

[...]

||

p. 133

MOTIEJUS I (VILNIETIS) 1417 X 23 – 1422 V 4
(† 1453 VII 29)

PIRMASIS Žemaičių vyskupas²¹ buvo gimęs ir augęs Vilniuje, nors, pasak Dlugošo, rašiusio pusę amžiaus vėliau, jo tėvas buvęs vokietis,

atsikėlęs į Vilnių iš Livonijos.²² Dėl to Błaszcykas jį laiko buvus vokiečių tautybės. Tačiau tuometiniai šaltiniai visiškai nemini jo vokiškumo, priešingai – pabrėžia jo lietuviškumą, būtent: Krokuvos kalendorius: *nacione Lythwanus*; Vytautas, pristatydamas Motiejaus kandidatūrą į vyskupus: *origine Lytwanum*; Konstancos suvažiavimo delegatų rašte: *prepositum Wilnensem Lythwanum*.²³ Jis studijavo Prahoje, kur 1408 m. gavo laisvųjų menų magistro laipsnį. Lig šiol niekas mūsų istoriografijoje neminėjo, kad tarp atvykusių iš Lietuvos į Konstancą naujai pakrikštytųjų atstovų buvo lietuvis, turįs laisvųjų menų magistro laipsnį: *eynen meister in den kunsten mit im gebracht; der sal eyn geborner Littow sien*, rašė iš Konstancos 1415 XII 3 dieną, t. y. netrukus po lietuvių delegacijos atvykimo, Jonas iš Selbacho, Vokiečių ordino Torūnės komtūras, savo didžiajam magistrui.²⁴ Labai galimas dalykas, kad tai buvo būsimasis Žemaičių vyskupas. Tokią prielaidą daro ir P. Nieborowskis savo veikalė apie ano meto įvykius.²⁵ Błaszcykas, atrodo, pagrįstai abejoja, kad naujasis vyskupas buvęs kanauninkas Motiejus iš Trakų, apie kurį yra 1397–1398 metų duomenų. Pasikliaudami Kojalavičium (kurio žinios, deja, ne visuomet tikslios) reliacijų leidinyje jį vadinome „Trakiškiu“.²⁶ Teisingiau būtų jį vadinti „Vilniečiu“. Taip pat ir || jo buvimas Sienos (Italijoje) universitete yra labai abejotinas. Maža teišlikę žinių apie jo veiklą Žemaičiuose. Po Vilniaus vyskupo Petro mirties jis 1422 V 4 buvo perkeltas į Vilnių, kur išbuvo iki savo mirties [...].

p. 134

2. MIKALOJUS I (TRAKIŠKIS, COME[N]DANUS, ROMEDANUS) 1423 VIII 6 – ±1434 III (†)

ANTRASIS Žemaičių vyskupas²⁷ irgi buvo paimtas iš Vilniaus vyskupijos; čia jis buvo Trakų kolegijatos prepozitas.²⁸ Vardas *Nicolaus* = „Mikalojus“ nekelia jokių problemų. Romos įrašuose pridėdamas antras vardas, vieną kartą *Comendanus*, antrą kartą *Romedanus*.²⁹ Sunku pasakyti, kaip tai reikėtų suprasti. Oficialūs dokumentai pasitenkina *Nicolaus* vardu. Jogaila ir Vytautas jį vyskupu nominavo ir kapitula patvirtino, atrodo, netrukus po Motiejaus perkėlimo į Vilnių, nes jau Melno taikos akte (1422 IX 27) jis nurodytas tarp liudytojų *Nicolaus Medicensis electus*.³⁰ Abu valdovai tuo metu kreipėsi ir į popiežių Martyną V, pra-

p. 135 šydami nominaciją patvirtinti, bet kažkodėl vis negaudavo atsakymo. Vytautas tada pakartotinai 1423 I 20 prašė popiežių nedelsiant skirti Medininkų vyskupijai ganytoją ir tai padaryti nereikalaujant ki-||-toms vyskupijoms įprastų mokesčių.³¹ Romos kurija ir dabar neskubėjo. Tiktai 1423 VIII 6 paminėta Medininkų vyskupijos „provizija“;³² tas pat pakartota 1425 V 25. Praėjo dar dveji metai, kol 1427 VI 1 popiežius leido Mikalojui gauti vyskupo šventimus iš bet kurio kataliko vyskupo.³³ Taigi vyskupui Mikalojui apie 5 metus teko valdyti vyskupiją be vyskupo šventimų. Paskyrimo vyskupu bulos nėra išlikusios. Sunku nuspėti tikrąsias paskyrimo vilkinimo priežastis. Błaszcykas mano, kad tai paveikti galėjo neaiškumai dėl metropolijos, kuriai turėtų priklausyti Žemaičių vyskupija. Nes tiktai minėtame popiežiaus 1427 VI 1 rašte pirmą kartą paminima, kad ji priklausanti Gniezno metropolijai. Bet galėjo būti vilkinama ir dėl ekonominių priežasčių. Gal nebuvo kas apmokėtų Romoje popiežiaus kanceliarijai išlaidas, kurių būdavo ir tada, kai prašantysis būdavo atleidžiamas nuo pagrindinio mokesčio, vadinamo *commune servitium*.³⁴ Antra vertus, gal Vilniuje ar Trakuose nesusitarta dėl vyskupo pragyvenimui reikalingų pajamų?³⁵ Tikslių duomenų, kaip šią mįslę atminti, kol kas neturime.

p. 136 Błaszcykas mano vyskupą Mikalojų buvus lenką, nes kartą Romoje prie jo vardo buvę pridėta *Polonus*. Pasak jo, lenkų dvasininkija, trūkstant išsimokslinusių lietuvių, Lietuvos christianizacijoje atlikusi išskirtinį vaidmenį. Tačiau tie argumentai neįtikinantys. Kaip Romos kurijos raštininkai nutuokė tolimos Lietuvos padėtį, matėme anksčiau (žr. 32 išnašoje cituotą peticiją <išn. 28>). Romos dokumentuose dažnai neskiriamas lenkas ir lietuvis: visi buvo *Poloni*. Antra vertus, yra žinoma, kad || iš Lenkijos kilę vyskupai dažniausiai nesimokė lietuvių ar žemaičių kalbų. O apie vyskupą Mikalojų Vytautas savo peticijoje popiežiui aiškiai pabrėžia, kad jis yra *sciens gentis Samaitice ydioma*.³⁶ J. Ochmańskis neapsisprendžia: Vilniaus kanauninko Mikalojaus nemini nei tarp lenkų, nei tarp lietuvių.³⁷

Apie vyskupo Mikalojaus gyvenimą mažai ką nežinome. Błaszcykas rašo, kad jis buvo dirbęs Vytauto kanceliarijoje. 1417 m. ten buvę trys Mikalojai. Vienas iš jų galėjęs būti ir būsimasis Medininkų vyskupas. Nėra išlikę žinių ir iš jo vyskupavimo laikų. *Cod. Med.* iš to laikotarpio

pateikia tik du jo dokumentus. Iš 1432 XII 20 laiško Klaipėdos komendantui sužinome, kad bent tų metų pabaigoje vyskupas rezidavęs Medininkuose ir Lieplaukėje turėjęs savo dvarą.³⁸

Šaltiniai nenurodo ir vyskupo Mikalojaus mirties datos. Valančius jį sutapatino su Vilniaus vyskupu Mikalojum Dzieržgavičiumi ir teigė, kad jis gyvenęs iki 1467 metų. Tas apsirikimas daugiausia ir sumaišė Žemaičių vyskupų chronologiją. Kad vyskupas Mikalojus jau buvo miręs 1436 metais, liudija popiežiaus Eugenijaus IV bula, kuria Medininkų vyskupu skiriamas Jokūbas. Błaszczuko nuomone, vyskupas Mikalojus dokumentuose paskutinį sykį minimas 1434 II 27. Veikiausiai netrukus po to, gal jau kovo mėn., jis ir mirė.

¹ Paskelbta: *CMSD*, I, p. 11–12.

² Ten pat, p. 10.

³ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae (1376–1430)*, ed. A. PROCHASKA, Cracoviae 1882, p. 1037.

⁴ Ten pat, p. 1034; vokiška citata ten pat, p. 129 [!].

⁵ J. JAKŠTAS, „Jeronimas Pragiškis. 2“, *LE*, IX, p. 385; J. ZATHEY, „Hieronim, Jan Silvanus z Pragi“, *PSB*, IX, p. 507–509; S. DOBRZANOWSKI, „Hieronim Jan z Pragi“, *Słownik polskich teologów katolickich*, II, Warszawa 1982, p. 47–48.

⁶ J. DŁUGOSZ, *Opera omnia*, XIII, Cracoviae 1877, p. 196; *CMSD*, I, p. 20.

⁷ A. JANULAITIS, „Žemaičiai ir Bažnytinis Seimas Konstancijoje“, *Praeitis*, 2 (Kaunas 1933), p. 314; persp. *Lietuvių tautos praeitis*, IV, 3–4, p. 284.

⁸ [Susirinkimo darbas organizuotas pagal „nacijas“. Lenkijos ir Lietuvos atstovai buvo priskirti „vokiečių nacijai“.] – L. Jovaiša.

⁹ Ten pat, p. 318–326 (persp. p. 288–296).

¹⁰ Paskelbta: *CMSD*, I, p. 1–13.

¹¹ *Codex epistolaris Vitoldi*, p. 1034.

¹² *CMSD*, I, p. 12–13.

¹³ U. von RICHENTAL, *Chronik des Constanzer Concils 1414–1418*, ed. M. R. BUCK, Stuttgart 1882 (persp. Hildesheim 1962), p. 89; *CMSD*, I, p. 27, išnaša.

¹⁴ von RICHENTAL, *Chronik*, p. 92–93; plg. *CMSD*, I, p. 24.

¹⁵ *CMSD*, I, p. 24–28.

¹⁶ Ten pat, p. 29–31.

¹⁷ [Plg. dar p. 133–134 šioje knygoje <2002 m.>.]

¹⁸ Ten pat, p. 50; taip pat plg. ten pat, p. 34, 35–37, 38–39, 40–42, 45–46, 46–51; R. KRASAUSKAS, „Matthew, first bishop of Samogitia“, *EL*, III, p. 487.

¹⁹ *CMSD*, I, p. 71.

²⁰ Ten pat, p. 75.

²¹ *LE*, XIX, p. 315–317 (R. KRASAUSKAS); *EL*, III, p. 487 (R. KRASAUSKAS); BŁASZCZYK, *Ustrój*, p. 39–40. – XV a. vyskupus reikia vadinti vardais, nes tuomet dar nebuvo įprasta žymėti asmenų pavardės.

²² Plg. *CMSD*, I, p. 57.

²³ Plg. ten pat, p. 34, 39, 50.

²⁴ *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, II: *Peter von Wormditt (1403–1419)*, ed. H. KÖPPEN, Göttingen 1960, p. 282 ir išn. 7.

²⁵ R. NIEBOROWSKI, *Der Deutsche Orden und Polen in der Zeit des großen Konflikts*, Breslau 1924, p. 175.

²⁶ *Relationes*, I, p. 227.

²⁷ *LE* ir *EL*, atrodo, šio vyskupo atskirai neaprašė. BŁASZCZYK, *Ustrój*, p. 40–42.

²⁸ Taip rašoma visuose Vytauto ir popiežiaus dokumentuose. Bet yra žinoma Jogailos ir Vytauto vardu popiežiui Martynui V įteikta ir šiojo 1423 VIII 21 asmeniškai patvirtinta peticija, kad paskirtasis Žemaičių vyskupas Mikalojus galėtų ir valdydamas vyskupiją turėti kokią kitą beneficiją *in commendam*. *CMSD* tos peticijos neišspausdino; jos tekstą žr. *Acta Martini PP V (1417–1431)*, ed. A. L. TAUTU, Romae 1980, p. 515–516, nr. 199a [persp. *LKMA Metraštis*, X, p. 50–51, nr. 2]. Čia kun. Mikalojus pavadintas Trakų benediktinų abatijos vienuoliu ir jos viršininku (prepozitu). Kadangi peticiją Romoje valdovų vardu surašė jų prokuratorius, jis, matyt, nežinojo, kad Trakuose, be benediktinų abatijos, buvo dar ir „kolegijata“, t. y. bažnyčia, turinti savo kapitulą; gal net manė, kad naujajam vyskupui norima palikti tą benediktinų abatiją *in commendam*. Popiežius leido naujajam vyskupui pasilaikyti tokią pridėtinę beneficiją kurios teikėjas (kolatorius) yra vienas iš valdovų.

²⁹ *CMSD*, I, p. 74, nr. 34 ir 35.

³⁰ Plg. *CDECDV*, I, p. 114.

³¹ *CMSD*, I, p. 72–74.

³² *HC*, II-1, p. 333, nurodo 1423 VII 25. Iš čia ši data pateko į *Relationes*, I, p. 227, ir kitus katalogus. Klaida atsirado dėl to, kad neteisingai skaityta „kl.“ (= kalendas) vietoje „id“ (= idus).

³³ *CMSD*, I, p. 74–75, nr. 34, 35, 36.

³⁴ Nors Vytautas buvo prašęs vyskupą Mikalojų atleisti nuo pagrindinio mokesčio, šis vis vien turėjo sumokėti 40 aukso florinų ir kitas taksas; *CMSD*, I, p. 76.

³⁵ 1428 VI 27 popiežius Martynas V aprobavo vyskupo Mikalojaus peticiją pasilaikyti, kol gyvens, Vilniaus kanauninko beneficiją su sąlyga, jei Apaštalu Sostas

nėra jos kam kitam paskyręs; *CMSD*, I, p. 78. Tuo reikalu popiežiaus bulos, jei tokia buvo, neišliko.

³⁶ *CMSD*, I, p. 72.

³⁷ Žr. OCHMAŃSKI, p. 49, išn. 370 ir 371.

³⁸ Žr. *CMSD*, I, p. 80–82.

EDVARDAS GUDAVIČIUS

LIETUVOS ISTORIJA

Publ.: Edvardas Gudavičius, *Lietuvos istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999, p. 225–228.

ŽEMAIČIŲ KRIKŠTAS IR JO PASEKMĖS

p. 225

Algirdaičių ir Kęstutaičių dinastinės kovos sutapimas su krikščionybės priėmimu neleido didiesiems kunigaikščiams apkrikštyti žemaičių. Nesiryžo to imtis ir Vokiečių ordinas, valdydamas juos XV a. pirmą dešimtmetį. Lietuvos diplomatija tuojau spėjo pasinaudoti, skelbdama Vytauto 1401 ir 1409 m. laiškais Europos valdovams apie tokį kryžiuočių aplaidumą. Žemaitiją išvadavus, tą patį galėjo daryti ordinas, todėl Lietuvos valdovas privalėjo nedelsdamas spręsti šios paskutinės pagonių salos klausimą. Pirmaisiais XV a. antrojo dešimtmečio metais Vytautas į Žemaitiją pasiuntė čekų misionierių Jeronimą Prahieškį. Tai buvo lyg ir savotiška žvalgyba, ruošiant kapitalią krikšto kampaniją. Dideliam Jeronimo uolumui suerzinus žmones, jis buvo atšauktas. Vytautas suprato, kad vykdant šią priemonę, jis turės dalyvauti pats.

1413 m. rudenį Vytautas, kartu su atvykusiu Jogaila, Nemunu atplaukė iki Dubysos ir pakilo ją iki Betygalos apylinkių. Valdovus lydėjo didikų būrys ir parinkti dvasininkai, daugiausia iš Lietuvos parapijų. Labai tikėtina, kad jie jau turėjo vaško lentelėse užsirašytus lietuviškus maldų tekstus. Buvo pasirinkta sritis, kurioje būta kryžiuočių administracinio centro, o kartu galėta remtis netoliese esančiu Kaunu. Surinktiems žmonėms Vytautas ir Jogaila įsakinėjo krikštytis; kai kurie lietuviškai jau pramokę kunigai galėjo paaikškinti tikėjimo tiesas (daug pasidarbavo vietinis vokiečių, Trakų klebonas Motiejus). Šventvietėse

buvo kertami medžiai ir gesinama šventa ugnis. Visu šių darbų organizavimu jau buvo pasirūpinęs Žemaičių seniūnas Kęsgaila. Žemaičių bajorų krikštas buvo siejamas su didžiųjų kunigaikščių privilegijų įsigaliojimu. Valdovai Žemaitijoje užtruko tik savaitę ir sugrįžo į Trakus. Galbūt ir buvo pradėta statyti viena kita bažnyčia, bet parapijos šiuo kartu dar nebuvo steigiamos. Reikėjo pademonstruoti, kad Žemaitija pradedama krikštyti, ir tai buvo padaryta.

Sudaryta opinija leido gauti Konstanco bažnytinio Susirinkimo paramą. 1416 m. pavasarį buvo iškelta idėja, kad į Žemaitiją turi vykti jo misionieriai, o vasaros pabaigoje jų delegacija išvyko. Nuveikė ji nedaug, bet svarbus buvo pats jos atvykimas. Jai įkandin tų pačių metų rudenį į Žemaitiją atvyko Vilniaus vyskupas Petras iš Kustynės ir keli Lietuvos kunigai. Tai jau buvo tikra krikšto akcija. Ji buvo tęsiama 1417 m. vasarą, kurios metu vėl buvo atvykusi Konstanco Susirinkimo delegacija. Parapinės bažnyčios buvo pradėtos statyti jau 1416 m. Konstanco Susirinkimo delegaciją Kaune pasitiko pats Vytautas ir palydėjo į Žemaitiją. Jo parinktuose Varniuose (Medininkų || žemėje) buvo įsteigta katedros bažnyčia. 1417 m. spalį Lvovo arkivyskupas Jonas Žešovskis ir Vilniaus vyskupas Petras iš Kustynės Žemaičių vyskupu pašventino Motiejų Trakiškį (tuo metu jau tapusį Vilniaus katedros klebonu). Motiejus ne tik mokėjo lietuvių kalbą, bet reikalavo, kad jos išmoktų ir jo šventinami kunigai. Parapijų 1417 m. buvo jau bent aštuonios: Viduklės, Kaltinėnų, Kelmės, Raseinių, Ariogalos, Veliuonos, Kražių, galbūt ir Luokės. Veliuonoje buvo pastatyta mūro bažnyčia. Žemaičių vyskupui ir kapitulai Vytautas 1417 m. spalį paskyrė rentą pinigais ir natūra (reikėjo skaitytis su žemaičių valstiečių bendruomenėmis). Tik 1421 m. birželį jis suteikė Biržuvėnų, Maivėnų, Krakių, Medininkų valsčius ir veldamus Kaltinėnų, Kražių, Viduklės, Raseinių valsčiuose. Po kelių metų Jogaila pridėjo Žemaičių vyskupui pinigų rentą iš Veličkos druskos kasyklų. Lietuvos valstybė beveik vien savo jėgomis apkrikštijo Žemaitiją ir sukūrė jos bažnytinę organizaciją.

Žemaičių vyskupija buvo įsteigta Bažnyčios Susirinkimo vardu. Reikėjo gauti popiežiaus patvirtinimą ir apginti ją nuo Rygos arkivyskupo pretenzijų įtraukti į savo metropoliją. Neparanki Lietuvai buvo ir Lvovo arkivyskupo veikla. Vytautui čia buvo nelengva, nes Apaštalu

Sostas nemėgo keisti tradiciškai susiklosčiusių santykių. Popiežius Martynas V savo 1421 m. rugsėjo 11 d. bule pavedė Žemaičių vyskupiją Lvovo arkivyskupo ir Vilniaus vyskupo globai. Ši formuluotė dar nereiškė Lvovo arkivyskupijos jurisdikcijos, tačiau ji siejo Žemaičių vyskupiją su Lenkijos bažnytine provincija. Ilgainiui ji ir buvo įtraukta į Gniezno metropoliją. Žemaitijos krikštas buvo įvykdytas ne kaip galutinio Lietuvos apkrikštijimo, o kaip užsilikusios nesukrikščionintos srities sukrikščioninimo aktas. Taip galėta atremti Vokiečių ordino propagandą apie fiktyvų Lietuvos krikštą.

Oficialiai Lietuvoje pagonybės nebeliko. Etninį lietuvių tautos plotą apėmė dvi katalikų vyskupijos. Parapijų atsirado ir buvusioje Trakų kunigaikštijoje, kur Lietuvos krikšto metu jos dar nebuvo steigiamos. Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje Vytautas pastatė daugiau kaip 30 katalikų bažnyčių. Daugumą jų gavo lietuvių žemės (Daugai, Perloja, Senieji ir Naujieji Trakai, Švenčionys, Dubingiai, Kernavė, Ašmena, Punia, Darsūniškis, Utena). Vilniuje, pilyje, buvo pastatyta šv. Onos, mieste – didžioji pranciškonų bažnyčia, Kaune (be pranciškonų) – parapijos bažnyčia. Vytauto bažnyčių fondacijas gavo mozūrų bajorų kolonizuojama Palenkė (Drohičine, Goniondzėje), atsirado jos ir rusų žemėse (Vitebske, Pinske, Volkoviske, Brastoje, Gardine). Pranciškonus Vytautas įkurdino Kaune, Ašmenoje, Pinske, Drohičine, augustinijonus – Braslavoje, benediktinus – Senuosiuose Trakuose. Papildomos donacijos buvo suteiktos anksčiau įsikūrusiems augustinijonams Medininkuose, dominikonams – Lucke, Gardine, Naugarduke. Vytauto pastatytų bažnyčių skaičius buvo pustrėčio karto didesnis už Jogailos ir didikų kartu paėmus. Katalikybei įdiegti buvo padaryta gera pradžia. Vytauto darbą šia plotme jau netgi amžininkai prilygino Jogailos krikšto akcijai, o vėlesnės kartos šį vertinimą dar labiau išplėtojo. Tačiau viskas vyko dar labai paviršutiniškai. Parapijų skaičius didėjo lėtai. Vytauto laikais be jų taip ir liko ištisas regionas Šiaurės ir Vidurio Lietuvoje. 1410 m. vieno pranciškono misionieriaus apskaičiavimu, sukrikščioninta buvo tik apie 20 000 lietuvių. Plėsti krikščionybę nebuvo lengva: neturtinga šalis negalėjo Bažnyčiai skirti daug žemėvaldos, kunigai vietoje dar nebuvo rengiami. Vis dėlto reprezentacine puse buvo neblogai pasirūpinta, kadangi Vokiečių ordino propaganda skelbė, kad Lietuvos krikštas yra fiktyvus.

p. 227

Vyskupai užėmė pirmąsias valstybės dignitorių vietas. Sudegus Vilniaus katedrai 1399 m., Vytautas ją ne tik greitai atstatė, bet ir išplėtė.

Tiek Jogailos 1387 m. bajorų, tiek Horodlės 1413 m. privilegija skelbė katalikybę viešpataujančia religija. Luominės ir turtinės teisės buvo garantuojamos tiktai katalikams. Tik jie galėjo užimti naujai kuriamas dignitorijas valdovo domene. Galiojo draudimas katalikams tuoktis su stačiatikiiais (nebent jei pastarieji pereitų į katalikybę). Katalikų vyskupijų sukūrimas entnografinėje Lietuvoje buvo tik dalis katalikybės plėtimo akcijos visoje Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje. Rusų žemėse buvo ne tik statomos katalikų bažnyčios ir įkurdinami katalikų vienuoliai. 1404 m. Vytautas įsteigė Vladimiro katalikų vyskupiją || (1425 m. perkeltą į Lucką). Po 1424 m. atsirado dar Kameneco vyskupija Vakarų Podolėje. Katalikų vyskupijas Vytautas norėjo apjungti į Lietuvos bažnytinę provinciją, tačiau popiežiams palaikant tradiciškai susiklosčiusią padėtį, šių siekimų nepavyko įgyvendinti. Net ir Vilniaus vyskupija, kurios joks popiežių aktas nepriskyrė kokiai nors metropolijai, buvo įtraukta į Gniezno arkivyskupiją. Vis dėlto, net ir neorganizuota į savąją metropoliją, katalikų Bažnyčia tapo Lietuvos valdovų konfesine atrama prieš stačiatikiškąją gyventojų daugumą. Lietuvos sukatalikinimas valstybėje pakeitė tikėjimų santykį: nuo šiol lietuvių konfesija darė įtaką rusams, o ne atvirkščiai, kaip buvo anksčiau.

Katalikybę Vytautas pirmiausia suvokė ir taikė kaip politinę priemonę, puikiai suprassdamas jos teikiamas galimybes. Suprato jis ir jos pasaulėžiūros ypatybes, beje, praktiškai, kaip politikas. Jau atlikdamas priešmirtinę išpažintį, jis prisipažino, kad netikėjo sielos nemirtingumu. Tačiau žmonių užtarėja, Dievo Motina, jis labai pasitikėjo ir diegė Jos kultą. Iš Vytauto statytų bažnyčių Senujų Trakų benediktinų pašvęsta šv. Marijos apreiškimui ir šv. Benediktui, Trakų – šv. Marijos apsilankymui, Kražių – šv. Marijos nekaltam prasidėjimui, Perlojos – šv. Marijai ir šv. Pranciškui Asyžiečiui, Kauno pranciškonų, Raseinių, Veliuonos, Kelmės – šv. Marijos dangun ėmimui. Vytautas sumaniai naudojosi patronato teise. Popiežiai patvirtindavo vyskupais jo rekomenduojamus kandidatus. Tokie buvo ketvirtasis Vilniaus vyskupas Petras iš Kustynės (1414–1421), pirmasis ir antrasis Žemaičių vyskupai Motiejus (1417–1421) ir Mikalojus Dziežgavičius (1421–1453). Du pastarieji prieš tai

buvo Trakų klebonai – didžiojo kunigaikščio nuodėmklausiai. Motiejus tapo penktuoju Vilniaus vyskupu.

Katalikų tikėjimas tapo Vytauto pasiekto europinio mentaliteto sudėtine dalimi. Visa tai plito ir tarp Lietuvos elito.

MEČISLOVAS JUČAS

KRIKŠČIONYBĖS KELIAS Į LIETUVĄ

Publ.: Mečislovas Jučas, *Krikščionybės kelias į Lietuvą: Etapai ir problemos*, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 70–83.

ŽEMAIČIŲ BYLA KONSTANCOS BAŽNYTINIAME SUSIRINKIME

p. 70

Do Žalgirio mūšio 1412 m. vasarą – 1413 m. tarp Lietuvos, Lenkijos ir Ordino darėsi vis ryškesni prieštaravimai dėl teritorijų. Vokiečiai sakė, kad Vytautas neteisėtai stato Veliuonos pilį prieš jų Ragainę, kad Nemuno žemupys – Lamata niekada nepriklausė Žemaitijai, o ir pati Žemaitija po Vytauto ir Jogailos mirties turinti atitekti Ordinui. Vytauto reikalavimai buvo priešingi: ne tik Veliuona, bet ir Klaipėda turinti priklausyti Žemaitijai.¹ „Prūsai taip pat mano tėvų žemė ir aš reikalausiu jų iki Osos, nes tai mano tėvų palikimas.“² Beje, Paulius Włodkowicas (Włodkowicz, Vladimiri), Krokuvos universiteto rektorius, Konstancos bažnytiniame Susirinkime aiškino, kad Lenkiją nuo Prūsijos skirianti Osos upė ir yra tikroji tų valstybių riba. Taigi Ordinui neliko teritorijos. Ginčai dėl teritorijų privedė prie antro karo. Jogaila paskelbė jį Ordinui 1414 m. birželio 29 d., o liepos 19 d. sąjungininkai lenkai ir lietuviai peržengė Vyslą.³ Tai buvo „bado“ karas, nes kryžiuočiai nestojo į atvirą mūšį, užsidarė pilyse ir trukdė sąjungininkams pasienyje įsivežti maisto. Imperatorius Zigmantas paprašė Jogailą nutraukti karą prieš jo globojamą Ordiną ir ginčą atiduoti spręsti artėjančiam Konstancos bažnytiniam Susirinkimui.⁴ Iš aktų žinome, kad jau 1414 m. birželio 23 d. popiežius Jonas XXIII pranešė savo nuncijui Lenkijoje apie lapkričio mėn. įvyksiantį bažnytinį Susirinkimą.⁵ 1414 m. spalio 7 d. Strasbūre (Brodnicą) Prūsijoje buvo pasirašytos paliaubos.⁶ Ginčas buvo atiduotas spręsti bažnytiniam Susirinkimui, ir || Jonas XXIII per legatą Loanos vyskupą

p. 71

Vilhelmą pakvietė šalis į Konstančą. Karo gaisras buvo užgesintas, bet prasidėjo istorikų mūšis.

Susirinkime buvo 29 kardinolai, 33 arkivyskupai, 300 vyskupų ir teologijos daktarų. Jame buvo svarstoma daugelis Bažnyčios reikalų, be to, ir Ordino ginčas su Lenkija ir Lietuva. Sustosime ties Žemaičių byla.

Opinija, pasak S. Ekdalio, Lenkijai ir Lietuvai buvo nepalanki. Vakarais veikė Ordino propaganda, kad krikščionys kovoja su pagonimis ir jų gynėjais. Vytautas esąs kreivatikis ir saracėnų karalius. Lietuvos krikštas Europoje buvo dar mažai žinomas. Visuotinai buvo pripažintos senos krikščioniškos Ordino tradicijos. Besibaigiančių viduramžių istorija buvo formaliosios teisės istorija, kuri gina žodį, teisę, sutartį ir garbę – *pacta sunt servanda*. O tai buvo Ordino šansas prieš Vytauto jėgos diplomatiją.

Ko galėjo tikėtis iš Susirinkimo labai vieningai veikiančios Jogaila ir Vytautas? Susirinkime popiežiaus sosto atsisakė arba buvo pašalinti net trys popiežiai – Jonas XXIII, Grigalius XII ir Benediktas XIII, kol pagaliau 1417 m. lapkričio 11 d. buvo išrinktas Martynas V. Imperatoriaus paramos taip pat buvo negalima tikėtis, nes jis rėmė Ordiną. Imperatorius Zigmantas dar Susirinkimo pradžioje pareiškė, kad Ordinas, atsiuodamas jo valiai, galės daugiau laimėti negu kovos lauke.⁷

Ką Vakarams galėjo pasiūlyti Jogaila ir Vytautas, kad ginčas su Ordinu būtų išspręstas jiems palankiai?

1. Europą tuo metu išgąsdino turkų pavojus: jie įsiveržė į Vengriją. Pasigirdo pagalbos šauksmai. 1415 m. rugpjūčio 16 d. Jogaila ir Vytautas buvo pakviesti gelbėti Europą nuo turkų. Imperatorius jau nebepajėgė apsiginti.⁸ 1415 m. spalio 18 d. Jogaila pranešė Konstancos susirinkimui, kad sudaręs sąjungą su vengrais prieš turkus.⁹ Tai buvo jo svarbus šansas Susirinkime.

2. Europą domino vadinamasis schizmatikų pasaulis. Jogaila ir Vytautas pasiūlė Susirinkimui spręsti šį klausimą bažnytine unija ir nusiuntė stačiatikių vyskupą Grigorijų Camblaką tartis dėl unijos. Vakarai, užsiėmę kitais reikalais, šio klausimo nespėdė. Bet Susirinkimas, pasak M. Andziulytės-Ruginienės, buvo užsimojęs plačiau pažiūrėti į Rytus, nes, siųsdamas į || Žemaitiją krikštytojus, nurodė „rusus ir kitas pago-

nių gentis šiaurės šalyse.¹⁰ Jonas XXIII 1416 m. vasario 26 d. paskyrė Vytautą Šventojo Sosto generaliniu vikaru schizmatikų pasauliui – *schismaticorum et hereticorum huiusmodi eius domima obtinencium*.¹¹

3. Dėl žemaičių. Jogaila ir Vytautas 1415 m. spalio 18 d. rašte, rašytame Lvove, pranešė Susirinkimui, jog siunčia delegaciją; čia minimi žemaičiai, kurie įpareigoti paklusti Susirinkimo valiai.¹²

4. Susirinkimui imponavo Jogailos ir Vytauto suvienytų jėgų persvara, palyginti su kryžiuočių jėga. Dar ir vėliau – 1421 m. balandžio mėn. Ordino prokuratorius Jonas Tiergartas rašė iš Romos, kad Jogaila ir Vytautas turi didelę jėgos persvarą ir kad dėl to net popiežius negalėtų padėti Ordinui.¹³ Su tokia jėga susirinkimas negalėjo nesiskaityti.

Kaip vyko bendra lenkų ir vokiečių diskusija ir koks čia buvo žemaičių vaidmuo? Jogailos sudarytoje įtakingoje Lenkijos delegacijoje buvo Gniezno arkivyskupas Mikalojus Trąba, Poznanės vyskupas Andrius Laskaris, Plocko vyskupas Jokūbas, Kujavijos vyskupas Jonas Kropidlo, Krokuvos universiteto rektorius Paulius Włodkowicas ir du šlėktų atstovai – Zaviša Juodasis ir Jonas Kališietis. Lenkų delegacija, išvykusi 1414 m. lapkričio mėn., 1415 m. sausio 29 d. atvyko į Konstančą. Vytautas sudarė lietuvių delegaciją, kurią sudarė Podolės vietininkas Jurgis Gedgaudas, Žemaičių seniūnas Jurgis Galminas ir Vytauto sekretorius lenkas Mikalojus Sepinskis, vadinamas Giedygold^[1]. Pasiųsti jį į Konstančą nutarė Jogaila su Vytautu, susitikę 1415 m. spalio 18 d. Lvove. Sepinskis anksčiau buvo Vytauto dvaro maršalka, dalyvavo pasirašant 1401 m. uniją su Lenkija, nuo 1411 m. jis – Kijevo vietininkas, o vėliau, Vytauto valdymo pabaigoje – Vilniaus vaivada. Jurgis, vadinamas Galimuntu, pasak J. Długoszo, žemaitis, vėliau Žemaičių seniūnas, tikriausiai kilęs iš Ariogalos (1409 m. minimas Goleminne von Erogel – *CEV*, p. 185). Iš žemaičių surinkta 60 augalotų vyrų, kaip gyvas žemaičių krikšto įrodymas. Lietuvos delegacija išvyko 1415 m. lapkričio mėn., o gruodžio 4-ąją, šv. Barbaros dieną, dalyvavo viso Susirinkimo posėdyje. Tuomet ir buvo perskaitytas jų skundas prieš Ordiną.^[1] Delegacija Konstancoje išbuvo iki 1416 m. kovo 11d. ||

Nuo 1415 m. prasidėjo tikras Ordino šturmas: 1) 1415 m. sausio pabaigoje P. Włodkowicas perskaitė pirmą pranešimą „Apie popiežiaus ir imperatoriaus valdžią pagonių atžvilgiu“; 2) 1415 m. lapkričio 28 d.

įteiktas Žemaičių skundas (*Propositio Samaytarum*); 3) 1416 m. vasario 13 d. įteiktas 40 paragrafų Lenkijos skundas (*CEV*, p. 1000–1018); 4) 1416 m. liepos 5 d. perskaitytas antras P. Włodkowico traktatas „Lenkijos karaliaus ir kryžiuočių byla prieš popiežių ir imperatorių privilegijas valdyti Žemaitiją“; 5) 1416 m. rugpjūčio 2 d. Jogailos kreipimasis į Susirinkimą ir 6) 1417 m. lapkričio mėn. trečias P. Włodkowico traktatas „Apie Kryžiuočių ordiną ir apie lenkų karą“.

P. Włodkowicas įsitraukė į tuometinę diskusiją dėl popiežiaus ir imperatoriaus valdžios primato ir taikliai panaudojo šią problemą savo rūpinimam reikalui. Jo traktatai naujai išleisti tritomiu.¹⁴ Šia proga panauginsime, ką jis teigė apie žemaičius. P. Włodkowico nuomone, tikėjimo reikaluose popiežiaus valdžia aukštesnė už imperatoriaus valdžią. Ne imperijai Dievas pavedė skelbti Evangeliją, o šv. Petruį ir jo palikūnims (t. 2, p. 109–119). Pasak P. Włodkowico, Šv. Romos imperatoriai Frydrichas II, Liudvikas, Karolis IV, Vaclovas neturėjo teisės dovanoti to, kas svetima – *aliena res donari non potuit*. Tuo tarpu jie „dovanojo“ Ordinui prūsų ir lietuvių žemes (t. 2, p. 115), nors neturėjo teisės to daryti. Negalima kariauti prieš pagonis ir juos užvaldyti vien dėl to, kad jie būtų palenkti Dievo garbei – *militandi contra infideles ad subjugandum eos causa ipsos reformandi divino cultui* (t. 2, p. 114). Ir popiežius negali prievarta versti pagonių į krikščionybę (t. 1, p. 60). Tai prieštarauja prigimtinei ir Dievo teisei *contra ius naturale et divinum*. Tikėjimą pagonys turi priimti savo laisva valia (t. 1, p. 124). Bet popiežius gali įsakyti pagonims įsileisti į savo žemę Evangelijos skleidėjus *predicadores Evangelii in terris suis*. P. Włodkowicas kelia klausimą, ar teisėtos popiežių privilegijos, kuriomis dovanojamos Ordinui pagonių žemės, kurias kryžiuočiai jėga plėšia iš pagonių? Išvardijęs popiežių Aleksandro IV ir Klemenso IV privilegijas, autorius atsako: „nei popiežius, nei imperatorius negalėjo leisti užimti tai, kas yra svetima, prieš Dievo valią ir prigimtinę teisę (t. 1, p. 237) – *neque papa neque imperator potuit dare licenciam rapiendi aliena [...] sine causa || contra ius naturale et divinum*. Be to, Ordino broliai pagal savo regulą negali savo vardu turėti nuosavybės (t. 3, p. 93). Tuo labiau kai Lietuva tapo krikščioniška, nebeliko jokio pagrindo dovanoti jos žemes – *igitur quod ipsos cessavit ist denatio* (t. 2, p. 120).

Pagaliau neteisėta ir tai, kad pats Lietuvos kunigaikštis Jogaila

užrašė Žemaitiją kryžiuočiams. Jis užrašęs norėdamas išvengti pavojaus savo žmonėms – *ad evitandum suarum terrarum pericula dictus rex voluit sibi pacem ab eis*. Taigi žemių dovanojimas buvo netikras. Karalius yra tik valstybės administratorius, bet ne savininkas (t. 2, p. 166). Todėl jis negali jos niekam dovanoti. Žemaičiai, patyrę žiaurų kryžiuočių elgesį, juos išvijo iš savo krašto, o jų tvirtoves sulygino su žeme. Jie paprašė karalių (!) priimti juos į savo globą ir pasižadėjo priimti krikščionybę. Žemaičiai dar įspėjo karalių, jei jis nesutiksias to padaryti, tai jie turėsia pasiduoti totorių jėgai, pakviesią juos į pagalbą. Jie prašė pranešti apie tai popiežiui Aleksandriui V.

Toliau P. Włodkowicas aiškino Susirinkimui taip: „Atrodo, kad raštai, kuriais remdamiesi kryžiuočiai sako, jog jie turi teisę į žemaičių žemę, buvo priežastis tų skerdynių [turima galvoje Žalgirio mūšis. – M. J.], taip pat ir daugelio kitų nelaimių. Šventasis Susirinkimas turi pripažinti, kad tie raštai neteisingi ir turi būti panaikinti“ (t. 2, p. 42, 50–51). Kodėl lietuviai taip ilgai išliko pagonys? Kryžiuočiai juos nuolat puldinėjo ir tai buvusi priežastis, kad jie nebuvo sukrikščioninti (t. 2, p. 104). Kryžiuočiai neteisingai sako, kad žemaičiai yra tikėjimo priešai ir todėl neturi teisių į žemę ir turi būti iš krikščionių pasaulio išstumti – *a fidelibus extra finis orbis terre propelendi* (t. 2, p. 50).

Pagaliau P. Włodkowicas iškėlė tris pagrindinius klausimus: 1. Ar popiežių ir imperatorių privilegijos, kuriomis remiasi kryžiuočiai, yra svarbios sprendžiant žemaičių žemių klausimą ir ar teisėtai pagal šias privilegijas Ordinas yra įsikūręs Prūsijoje? 2. Ar teisėtai Ordinas laiko jėga užimtąsias žemes? 3. Ar tinkamu būdu Ordinas skelbia Bažnyčios gynimą? Taigi suabejota Ordino egzistavimo pamatu: kryžiuočiai išnaukino prūsus ir laiko jų žemę pagal neteisėtus dovanojimus.

P. Włodkowicas vyskupo A. Laskario mintis pavertė mokslinėmis tezėmis. Taikoje gyvenančių netikinčiųjų nereikia jėga || versti priimti krikščionių tikėjimą. Riteriai, kariaudami su lietuviais, stoja prieš Dievo ir prigimtinę teisę. Tik popiežius gali bausti pagonis, bet ir jis be priežasties negali skelbti karo prieš netikinčiuosius. Pagonys gali turėti nuosavybę. Popiežius gali bausti pagonis tik už tai, jog šie trukdo skelbti Dievo žodį. P. Włodkowicas gynė ne tik žemaičius, bet ir uniją. Žemaičiai turi priklausyti ne Ordinui, bet Lenkijos karaliui.

1416 m. vasario viduryje Konstancos susirinkime Lenkijos karaliaus vardu buvo paskelbtas minėtas skundas, pavadintas „Byla tarp Lenkijos karaliaus ir kryžiuočių“ (CEV, p. 1000–1018). Čia buvo parodyta skandalinga Ordino istorija, jo veikimas prieš uniją, Lenkijos, gynusios krikščionišką Lietuvą, puolimas. Skundo 12 paragrafe pasakyta, kad Ordinas neturėjo teisės pulti Lenkijos, kai ši artėjo su ortodoksais į tikėjimo vienybę, 13 paragrafe išdėstyta Lietuvos krikšto istorija, 22 paragrafe – kaip Kryžiuočių ordinas puolė Vilniaus pilis, 28 paragrafe – Žalgirio mūšio interpretavimas.

Vokiečių atsakyme į šį skundą (p. 1024–1033) pabrėžiamos neteisėtos Jogailos vedybos – jis pažeidęs Austrijos princo Vilhelmo teises; apibūdinamos Jogailos kovos su Kęstučiu ir Vytautu; Žemaitijos valdymas; žemaičių sukilimas ir Vytauto ryšiai su schizmatikais bei totoriais. Tos kontroversijos mažai ką duoda Žemaičių bylos klausimu, todėl jų čia smulkiai neaptarsime.

Koks pačių žemaičių vaidmuo šioje Lenkijos ir Ordino byloje? Žemaičių delegacija į Konstancos susirinkimą atvyko kartu su Poznanės vyskupu Andriumi Laskariu. Jis ir pristatė žemaičius. Delegacija turėjo patvirtinti, kad Vytautas rūpinosi žemaičių krikštu, prašyti Susirinkimą įsteigti jiems vyskupiją, kuri nebūtų atiduota Ordinui. Kyla klausimas, kas parašė Žemaičių skundą, pavadintą *Propositio Samaytarum* (p. 1018–1024). Žemaičių išvardytų skriaudų niekas, be jų, detalčiai negalėjo žinoti, bet jie patys negalėjo savo skundo parašyti tokiu klasikiniu scholastiniu stiliumi.

Dėl Žemaičių skundo publikacijų. Tekstas lotynų kalba paskelbtas Antonio Prochaskos.¹⁵ Bet yra tekstas ir vokiečių kalba, kurį paskelbė F. A. Doubekas.¹⁶ Žemaičių skundo pradžioje pasakyta pagiriamųjų žodžių Susirinkimui: jis galės įveikti erezijas ir || schizmą, jis esąs – *super gentes et regna*. Po to eina žemaičių prašymas priimti juos į katalikų bendriją (p. 1019). Mat nors Žemaičių krikštas prasidėjęs 1413 m., bet tuomet dar nebuvo įsteigta vyskupija, kapitula ir pirmos parapijos. Visi žemaičiai jau būtų buvę katalikai, sakoma skunde, jei ne tie, kurie „turėtų plėsti Viešpaties Namus ir tikėjimą“. Jie siekią – „užimti tėvonijas ir turtus“ (p. 1019). Toliau sakoma:

Prūsijos vokiečiai, gavę mūsų žemę valdyti [1404–1409 – *M.J.*], ėmė mus engti iš pradžių menkai, po to sunkiai, o įprastus darbus mūsų poreikiams atėmė, kaip ir mūsų paveldimas valdas (*possessiones*), kurias turime iš mūsų tėvų, senelių ir prosenelių (*patribus nostris, avis, proavis*), savo reikalams pasiėmė ir mūsų išteklius sumažino, bitynus mūsų visus ir kitus naudmenis mūsų prasimaitinimui iš mūsų prieš Dievo valią ir teisę atėmė, o būtent į vergiškus darbus mus laisvus ėmė pajungti (p. 1021).

Beje, ir Prūsijoje vyko tas pats vokiškas feodalizacijos procesas. Skunde rašoma:

...okupavę žemes, jų valdas ir tėvonijas (*bona et haereditatus*) paėmę, pačius juos vargingai pavergė ir paskyrė jiems patiems ir jų vaikams vergiškus nuolatinius darbus, kiek tik jų sugalvoti galėjo.

Žemės nuosavybės klausimas žemaičiams buvo ypač skaudus, nes niekas iki tol žemės iš jų negalėjo atimti. Šiuo požiūriu tai yra svarbus liudijimas pažinti mūsų socialinę istoriją. Skunde (p. 1020–1021) žemaičiai net 7 kartus grįžta prie to paties kaltinimo – vokiečiai atima tėvonijas, verčia dirbti nuolatinius sunkius darbus. Tą patį darė ir daro ir prūsų žemėse. Kita skundo dalis – apie žemaičių, kaip įkaitų, priverstinį trėmimą į Prūsiją:

Apie du šimtus vaikų jie turi nelaisvėje (p. 1021). Į Prūsiją jie tremia žemaičių žmonas, dukteris (p. 1022). Jie, nesidrovėdami kryžiaus ženkle, pagrobė įžymaus bajoro (*de pocioribus baronibus*) Kirkučio gražuolę dukterį, o jos brolis, negalėdamas to pakęsti, kalaviju nudobė vieną iš Ordino brolių. Taip pat kilmingąjį Visiginą su visa šeima išvedė į Prūsiją ir kilmingąjį Svolkenį ištrėmė, o namus su viskuo ir juos supančiais kaimais sudegino ir paimtą kilmingąjį Sungailą, vesdami į Prūsiją, nužudė. Ir dar tris kilminguosius su jų vaikais išvedė į Prūsiją. Daug mūsų brolių buvo pakrikštyta kartu su lietuviais (*cum gente Lituanica cuius nos caro et ossa existimus*). Būtume visi katalikai, jei ne Ordinas (p. 1018). Ordinas ||

p. 77

nevykdė misijų, nestatė bažnyčių, neatsiuntė nė vieno kunigo (p. 1022). Kryžiuočiai buvo mūsų mirties ir sunaikinimo organizatoriai (*mortem et destructionem nostram machinati fuerunt*).

Žemaičių skunde pabrėžiama humanistinis Evangelijos pobūdis – laisvė, teisingumas ir meilė. Vokiečiai, anot jų, „nesiekia laimėti mūsų sielų tikrajam Dievui, bet siekia mūsų tėvonijų ir valdų“. Jų godumas bei

žiaurumas ir yra viso skandalo priežastis. Skunde daug kartų pabrėžiama, kad vokiečiai siekia vien svetimo turto. Jie atima iš žemaičių žemes, iš kurių šie turi pragyventi ir savo vergus išlaikyti, o „mums skiria mažus laukus ir dėl to turime ubagauti, kad pragyventume“ (p. 1020). Prūsus jie jau seniai valdo pavergę, bet nemoko jų tikėjimo. „Nenorim deformuotos krikščionybės ir prūsų likimo“ (p. 1020). Ir ne vien svetimos žemės siekimas yra brolių vokiečių doktrina. Jie dar „stengiasi pralieti kraują neskirdami žmonių pagal amžių ir lytį“. Jie žudo ir degina. „Tie žemaičiai, kurie suartėjo su Ordinu, geriau jį pažinę norėjo verčiau mirti negu priimti iš jų krikštą.“ Žemaičiai kreipėsi į pasaulio kunigaikščius ir krikščioniškas tautas:

...išgirskite, įžymieji dvasininkai ir pasauliečiai kunigaikščiai, apie mūsų žemės užgrobėjus (p. 1021).

Žemaičiai tvirtina, kad „mūsų žemėje šimtmečiais nebuvo girdėta to, ką daro mūsų pavergėjai (*oppressores*), o ne valdytojai. Tie broliai kryžiuočiai nori mūsų išnaikinimo – *in exterminium nostrum*“. Todėl žemaičiai prašo, kad juos krikštytų ir paliktų Jogailos ir Vytauto globoje ir kad krikštytojais skirtų Lvovo arkivyskupą Joną ir Vilniaus vyskupą Petrą (p. 1023). Pabaigoje sakoma: „Žemaičiai yra žmonės, Dievo kūriniai, o ne žvėrys, kurie gali būti dovanojami, perkami ir parduodami.“ Kunigas J. Fijałekas, 1914 m. perskaitęs Žemaičių skundą, pareiškė, jog jį skaitydamas negali ašarų sulaikyti. Tai teismo diena tiems, kurie skelbėsi esą vartai į krikščionybę, o iš tikrųjų buvo tautų laisvės grobėjai ir svetimos nuosavybės plėšikai. Skundas – žemaičių, santūrių iš prigimties, išpažintis, kuri tą dieną atsivėrė Bažnyčios tribunolui, pasauliui, istorijai.¹⁷

p. 78 *Audiat et altera pars* – tebūnie išklaudyta ir antroji pusė. Ordino magistras Mykolas Kuchmeisteris 1414 m. spalio 14 d. || sudarė delegaciją į Konstancos susirinkimą. Jai vadovavo Rygos arkivyskupas Jonas Konradas de Egloffsteinas, delegacijos nariai buvo Christburgo komendantas Friedrichas de Weldenas, Ordino prokuratorius Romos kurijoje Petras Wormdittas, Ordino broliai ir kanauninkas.¹⁸ Instrukcijoje, surašytoje prokuratoriui, sakoma: „Mūsų Ordinas turi išsaugoti savo žemes, sienas ir privilegijas.“¹⁹

Pirmoji vokiečių delegacijos reakcija išreikšta 1415 m. gruodžio 15 d. prokuratoriaus laiške magistrui, parašytame su įtarimu ir pajuoka. Pacituosime jį ištisai:

...ir per Poznanės vyskupą prieš visą Susirinkimą pareiškė, kad jie visi yra geri krikščionys, ir papasakojo apie daugelį katedrų, vienuolynų ir parapijų bažnyčių, kurias jie pastatė savo krašte, ir kad Bizantijos imperatorius per karalių ir hercogą Vytautą vėl norėtų grįžti į paklusnumą Romos Bažnyčiai.²⁰

Į Žemaičių skundą prokuratorius atsakė greitai – 1416 m. vasario 23 ir 24 d. Jis kalbėjo išdidžiai, net pasipūteliškai. Žemaičius jis vadino savo valdiniais, kurie nenorį Ordinui paklusti. Jis tvirtino, kad Žemaitija yra užrašyta Ordinui ir magistrui visiems laikams. Magistras turįs autentiškus raštus lotynų ir vokiečių kalbomis, antspauduotus didžiaisiais Ordino ir Lietuvos antspaudais (p. 1034). Toliau jis kalbėjo Vakarams, kad Ordinas pavyzdinčiai valdąs Prūsiją, kurioje vyrauja taika ir teisė, net kaimynai jai pavydi. Valstybėje klesti puikūs miestai, turtingos pilys ir tvirtovės, gyventojų laisvė ir laimė, o Dievo ir Bažnyčios gynybai nuo pagonių šėlimo yra įrengtos neįveikiamos sienos. Prūsijoje yra saugoma teisė, įstatymai, tvarka, drausmė ir viešpatauja teisingumas (p. 1037). Maištaujantys žemaičiai nusipelnę botago, žiaurumo ir griežtumo. Beje, panaši pagyrūniška kalba buvo ir vėlesnio prokuratoriaus, 1431 m. pabaigoje popiežiui Eugenijui IV skundusio Jogailą:

Dievo valia Ordinas atvedė visą Prūsiją į tikėjimą. Ir Lenkija yra apginta nuo netikėlių Ordino kalaviju. Lietuvos ir kitų kunigaikštysčių žemėse išpažįstamas katalikų tikėjimas, ir tai žino visas pasaulis. Lietuvoje yra įsteigtos 4 vyskupijos [turima galvoje Vilniaus, Žemaitijos, Lucko ir Kijevo – *M. J.*]. Lenkijos karalius ir kunigaikštis Vytautas išpažįsta katalikų tikėjimą. Ir visa tai atliko Ordino kalavijas ir jo narių kraujas (p. 1063). ||

p. 79

Grįžkime prie tolesnės Wormditto kalbos Konstancoje. Žemaičius jis vadino „įžūliausia gentimi“. Todėl vokiečiai ir ėmė jų įkaitus, nes bijojo, kad jie vėl nesukiltų. Visi įkaitai buvę pakrikštyti.

Kai 1403 m. Jogailos prašymu popiežius Bonifacas IX uždraudė Ordinui kariauti su lietuviais, pasipylė kryžiuočių skundai į Vakarus: esą Vytautas 1401 m. užėmęs Ordino žemę Žemaitiją, o padėtį galima

pakeisti tik karo jėga.²¹ Lietuviams būdinga išdavystės ir atsimetimas, Vytautas „taikos sutartis sulaužė“. Lietuvių valstybės gyventojų didesnė dalis rusai. Rusai kaltinami, kad: 1) nepripažįsta Romos Bažnyčios, 2) profanuoja Šv. Sakramentus, 3) neteisingai aiškina Švč. Trejybės dogmą ir daro kitų klaidų. Be to, tai „barbariška ir žiauri gentis *gens barbara et crudelis*“. Ir „karalius Jogaila aiškinąs Šventajam Sostui, kokie jie geri katalikai, o mes [kryžiuočiai] esą norime vien jų žemes ir dominijas užimti ir turėti. Taip nėra“.

Tie teiginiai buvo kartojami ir Konstancoje. Prokuratorius rašė, kad kai jie valdė Žemaitiją (1404–1409) ir ją šelpę bado metais, tai Ordinui kainavę apie 40 tūkstančių vengrų florinų. Žemaičiai tuomet buvę jiems draugiški ir valdžia buvę patenkinti, net padėję statyti Ordinui pilis savo žemėje (p. 1034). Bet Vytautas sukėlęs sąmyšį (p. 1035).

Ordino prokuratorius sakė, jog Žemaitijoje buvę bažnyčių (p. 1031), tik nežinia, kas jas statė. Bet jis pripažino, kad žemaičiai iki tol dar buvo nekrikštyti (p. 1037).

Žemaičių skunde išvardyti kaltinimai esą „Vytauto paliepimu pramanyti tam, kad būtų galima pateisinti jo veiksmus raginant žemaičius sukilti prieš Ordiną“ (p. 1038). Prokuratorius neprieštaraujās, kad žemaičius krikštytų Lvovo ir Vilniaus vyskupas, tai dargi „labai mums patiko“. Bet lieka sena sąlyga, kad ten būtų ir Susirinkimo delegatų, kurie praneštų apie krikštą. Primenama, kad Ordinui iš to nebūtų skriaudos ir pagal sutartis Žemaitija po Vytauto ir Jogailos mirties priklausytų Ordinui – *verum terre Samaytharum dominium dinoscitur pertinere* (p. 1038). Žemaičių krikštas negalįs panaikinti Ordino teisių į šią žemę.

p. 80 Taigi prokuratorius neatsakė į pagrindinį žemaičių kaltinimą, kad vokiečiai atima jų paveldėtas žemes, darą juos nelaisvus, || verčią dirbti sunkiausius darbus, kad jų nekrikštija ir nemoko tikėjimo tiesų. Prokuratorius į pagrįstus kaltinimus atsakė savais kaltinimais, apšaukė juos maištininkais, pasiduodančiais Vytauto kurstymams. Žemaičiai, kaip sakyta, aiškinę, jog jie esą ne gyvuliai, o žmonės ir patys sprendžia savo ateitį, tikėjimą ir tautos reikalus. O Ordino prokuratorius teigė, kad žmonės tesą subjektas, kuris tik pajungtas galįs pasiekti aukštesnių tikslų. Didžiausia ginčo žemaičių klausimu įtampa buvo nuo 1415 m.

vasaros iki 1416 m. vasaros. Tuo metu Susirinkime nedalyvavo nei popiežius, nei imperatorius.

Koks buvo Susirinkimo nutarimas? Jo neturime. Pasak Ulricho Richentalio kronikos, žemaičiai turėtų priklausyti Šventajai Romos imperijai, pasaulietiniuose reikaluose turėtų būti paklusnūs jai, o dvasiniuose – saviems vyskupams.²² Taigi pasaulietiniuose reikaluose žemaičiai buvo palikti imperatorių, o dvasiniuose – vietos vyskupų valiai. Z. Ivinskis manė, jog nereikia perdėti lietuvių laimėjimų Konstancoje, nes nebuvo išspręsta žemaičių politinė priklausomybė, o agresyvus volkiečių prokuratorius Wormdittas įtikinamai nupiešė Vakarams Ordino laimėjimus.²³ Vienintelis lietuvių laimėjimas – buvo įsteigta Žemaičių vyskupija, nepriklausoma nuo Rygos.

Kaip vyko žemaičių krikštas ir vyskupijos steigimas? 1416 m. rugpjūčio 11 d. žemaičių prašymu Susirinkimas pavedė Lvovo arkivyskupui Jonui ir Vilniaus vyskupui Petruui pakrikštyti žemaičius, įsteigti vyskupiją, katedrą, parapijas ir paskirti kunigus.²⁴ Vykdyti tą pavedimą uoliai ėmėsi minėti vyskupai. Jie atvyko į Kauną, o iš ten Vytautas juos palydėjo į Žemaitiją. Jie dirbo ištisus tris mėnesius. Žemaičiai, kilmingieji (nobiliai) ir prastieji, jaunuoliai ir jaunuolės, krikštijosi su didžiausiu noru. Per tris mėnesius vyskupai pakrikštijo apie du trečdalius Žemaitijos, įsteigė Medininkų–Varnių vyskupiją, 6 kanauninkų kapitulą ir pirmąsias 20 parapijų. Visa tai matyti iš jų ataskaitos.²⁶ Iš pranešimo aiškios ir kai kurios detalės: žemaičių jie buvę *summus suscepti* ir *humaniter pertractati*. Ir toliau: „šventą krikštą priėmė daug tūkstančių abiejų lyčių žmonių ir daugybė vaikų“. Toliau aiškinama, kad žemaičiai neturį miestų, todėl Vytautas parinkęs katedrai tik vietą Medininkų apskrity. Nuo tol Varniai || imta vadinti Medininkais. Katedrą jie pašventinę Švč. Trejybės, Dievo Motinos Mergelės Marijos ir Šv. Petro ir Pauliaus vardu. Jie mini ir Aleksandro kankinio parapiinę bažnyčią. Vyskupai teigia, kad Vytautas yra šio švento reikalo „pradininkas ir vadovas“. Toliau rašoma, jog katedra pastatyta „tinkamoje ir derlingoje“ vietoje. Prof. kun. P. Rabikauskas apie tai rašo: „Susirinkimas pats įsteigė Žemaičių vyskupiją. To iki tol nėra buvę.“²⁷

Vytautas suteikė vyskupijai ir kapitulai žemių. Jos yra išvardytos.²⁸ Buvo įsteigtos ir apdovanotos valdomis pirmosios Žemaitijoje parapi-

jos – Šiaulėnų, Kaltinėnų, Varnių, Luokės, Raseinių, Ariogalos ir kt.

Jogaila ir Vytautas keliskart: 1416 m. rugpjūčio 2 d., 1417 m. rugpjūčio 25 d., 1417 m. lapkričio 30 d. pranešė Susirinkimui apie žemaičių krikštą.²⁹ Jogailos ir Vytauto raštuose pranešama apie žemaičių (Medininkų) katedrą, steigiamas parapines bažnyčias, apie tai, kad mokoma Šventojo Rašto, kad Žemaitijoje ku-||-riama Viešpaties karalystė, kad vyskupai geri talkininkai, moko liaudį tikėjimo. Daug vietos pranešimuose skiriama bažnytinei unijai, t.y. tam, kad rusų gentys iš graikų Bažnyčios pereina į Šventosios Bažnyčios glėbį – *ad sinum Sanctae Romanae Ecclesiae in numerosa multitudine convolassent*, kad tikimasi visiško schizmatikų atsivertimo. Popiežius Martynas V 1417 m. gruodžio mėn. pagyrė Jogailą dėl žemaičių krikšto.³⁰

Ar mėginta naujai įsteigtą Žemaičių vyskupiją pajungti Rygos metropolijai? F. G. Bunge yra paskelbęs iš Rygos pranešimą, datuotą 1417 m. gruodžio 17 d., kuriame sakoma, kad Žemaitija iki pat Nemuno turi priklausyti Kuršo vyskupijai.³¹ 1421 m. gegužės 11 d. popiežius Martynas V įspėjo Rygos arkivyskupą ir jo sufraganą neskriausti žemaičių ir lietuvių, nes, prašomas Vytauto, juos „ima apaštališkon globon“.³² 1421 m. rugsėjo 11 d. Martynas V paėmė Apaštališkojo Sosto globon Žemaičių vyskupą.³³ (1921 m. buvo paminėtas Žemaičių vyskupijos 500 metų sukakties jubiliejus.) 1422 m. Vilniaus ir 1427 m. Žemaičių vyskupijos buvo pajungtos Gniezno arkivyskupijai. Dar 1415 m. sausio 17 d. Konstancoje popiežius Jonas XXIII, Jogailos ir Vytauto prašomas, panaikino visas buvusias popiežių ir imperatorių privilegijas Ordinui Lietuvos ir Rusios žemėse.³⁴ Tai buvo svarbus Lietuvos laimėjimas.

¹ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque cruciferorum*, 2-as leid., t. 2, Posnaniae, 1892, p. 59; t. 3, Varsaviae, 1935, p. 104.

² *CEV*, p. 257.

³ *Index actorum saeculi decimi quinti*, sud. A. Lewicki, Cracoviae, 1888, nr. 783.

⁴ *Ibid.*, nr. 794.

⁵ *Ibid.*, nr. 775.

⁶ Daniłowicz, J., *Skarbiec dyplomatów*, t. 2, Wilno, 1862, nr. 1074, p. 27–28.

⁷ CEV, nr. 641.

⁸ *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae*, coll. M. Dogiel, Wilna, 1758, t. 1, p. 51.

⁹ CM, t. 1, nr. 3, p. 19 (*de rebus in Hungaria*).

¹⁰ Andziulytė-Ruginienė, M., *Žemaičių christianizacijos pradžia*, Kaunas, 1937; Žr. CDE, nr. 68, p. 99.

¹¹ Ibid., nr. 64.

¹² CM, nr. 3, p. 18-19.

¹³ Koeppen, H., *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, t. 3, d. 1, Göttingen, 1966, p. 168.

¹⁴ Ehrlich, L., *Pisma wybrane Pawła Włodkowica*, Warszawa, 1966, 1968, 1969, t. 1-3.

¹⁵ CEV, p. 1018-1023.

¹⁶ Doubek, F. A., „Skarga Żmudzinów i odpowiedź Zakonu niemieckiego z roku 1416“, *Ateneum wileńskie*, 1930, t. 7, p. 872-892. Tekstas pavadintas „Dys ist dy clage der Samayten“, p. 874-891, ir „Dy antwort des Ordins wedir dy clage der Samayten“, p. 884-890. Tekstai, gauti iš T. Narbuto bylų (tekų) Vilniaus archyve, yra vokiečių originalų nuorašai, vizuoti Karaliaučiuje J. Voigto.

¹⁷ Fijałek, J., „Uchrześcianienie Litwy przez Polskę“, in: *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa, 1914, p. 84.

¹⁸ LUB, t. 6, Riga, 1873, nr. 3001, st. 390.

¹⁹ „Unsern orden bei zeinen grenitzen, guetern und privilegien behalden unvorserlich“, CEV, 1416, balandžio 22, p. 342.

²⁰ Koeppen, H., *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, t. 2: (1403-1419), Göttingen, 1960, nr. 136, p. 284-285.

²¹ CDP, t. 5, Königsberg, 1857, nr. 85, 87, p. 181-185, 186-192.

²² Fijałek, J., op cit., p. 89.

²³ Ivinskis, Z., „Žemaičių vyskupijos įkūrimas ir jos reikšmė lietuvių tautai“, *LKMA darbai*, Roma, 1972, t. 7, p. 90.

²⁴ Iš *Zeitschrift für die Geschichte Oberheins*, 1917, N. F., 30, II. 1, dokumentą perspausdino *Draugija*, 1921, nr. 9-10, p. 315.

²⁵ CM, nr. 18, p. 46-49; *Draugija*, 1921, nr. 9-10, p. 315-319. (Ataskaita tose publikacijose nėra tapati.)

²⁶ 1417 m. spalio 24, matyt, tą pačią vyskupo Mikalojaus išventinimo dieną Naujuosiuose Trakuose buvo surašytas pranešimas Susirinkimui. CM, nr. 18, p. 46-49.

²⁷ Rabikauskas, P., „La Cristianizzazione della Samogizia“, in: *La Cristianizzazione della Lituania*, Vaticano, 1987, p. 219-238.

²⁸ *CM*, nr. 15, 16, 17, 29; *CDE*, nr. 78a, p.740–741.

²⁹ *CM*, nr. 6, 11, 20.

³⁰ *Ibid.*, nr. 23.

³¹ *LUB*, t. 5, st. 623.

³² *CEV*, nr. 942, p. 518-519.

³³ *CM*, nr. 31, p. 71; *CEV*, nr. 965, p. 530–531. („Nos esnim sub nostra et Apostolice Sedis proteccione vos omnes habere intendimus.“)

³⁴ *CESXV*, t. 2, nr. 57, p. 67–68.

[¹] 1415 m. gruodžio 4 d. įvyko žemaičių delegacijos pri(si)statymas Konstancos susirinkimui. Tuo metu paskelbus žinią apie skundą, jis buvo perskaitytas tik po dviejų mėnesių – 1416 m. vasario 6 d. Plačiau apie tai žr. šio leidinio p. 69–72.

JŪRATĖ KIAUPIENĖ, RIMVYDAS PETRAUSKAS

LIETUVOS ISTORIJA

Publ.: Jūratė Kiaupienė, Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. IV: *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, Vilnius: Baltos lankos, 2009, p. 188–202. Skelbiamas tekstas priklauso Rimvydo Petrausko plunksnai.

2.1. KATALIKIŠKAS KRIKŠTAS

Pagal 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvoje paskelbtą aktą Jogaila įsipareigojo su pavaldiniais priimti krikštą. 1386 m. vasario 12 d. Lietuvos didysis kunigaikštis su palyda iškilmingai pasitiktas Krokuvoje kaip būsimas karalius. Vasario 15 d. Gniezno arkivyskupas Bodzanta vadovavo krikšto apeigoms, per kurias naujasis krikščionis gavo Vladislovo vardą. Istoriografijoje paplitęs teiginys, kad krikšto vardą suteikė krikšto tėvas – Piastų kilmės kunigaikštis Vladislovas Opolietis. Toks politinę ir dvasinę potekstę turintis krikšto tėvo vardo suteikimas kilmingam neofitui buvo įprastas dalykas, tačiau vienlaikiai šaltiniai šio fakto nemini. Vasario 18 d. įvyko Jogailos Vladislovo ir Jadvygos vedybos, o kovo 4 d. – Jogailos karūnacija.

Susiejęs savo ir tautos likimą su krikščioniška karalyste, Jogaila atvėrė kelią Lietuvos krikščionimui. Krikštas išsprendė didžiausią Lietuvos politinę problemą – izoliaciją nuo aplinkinio krikščioniškojo pasaulio. Vokiečių ordinas propagandiniais kūriniais mėgino ginčyti lietuvių krikšto tikrumą ir kurį laiką jam iš tiesų pavyko tęsti kryžiaus žygius į Lietuvą. Vis dėlto, žvelgiant iš laiko perspektyvos, galima teigti, kad krikštas Lietuvos geopolitinę padėtį pakeitė iš esmės. Taip pat Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė įgijo partnerį, kuris padės ne tik karo ir diplomatijos frontuose prieš Vokiečių ordiną, bet ir vėliau prieš stipresniąją Maskvos valstybę. Nauja regiono politinė situacija buvo būtina

tolesniems pokyčiams tarptautinėje erdvėje. Tačiau Lietuvos valstybės ir visuomenės gyvenimui svarbesnės buvo su krikščioninimu prasidėjusios socialinės ir kultūrinės permainos krašto viduje. Būtent krikštui turime būti dėkingi už galimybę geriau pažinti to meto visuomenę. Su krikštu atėjusi rašto kultūra į šalies gyvenimą atnešė iki tol beveik nežinomus dalykus – rašytinius dokumentus, laiškus, istoriografiją. Nuo šio laikotarpio istorikai turi galimybę krašto gyvenimą pamatyti ne tik iš lakoniškų Ordino ar rusų kronikų ir metraščių žinučių, bet ir „iš vidaus“. Krikštas labai pagyvino kontaktus su Vakarų šalimis, ir tai netruko atsiliepti daugeliui sričių – mūro architektūrai, literatūriniam kūriniam, valstybės institucijų reformoms. Imta užrašinėti žodinę teisinę reglamentaciją (didžiųjų kunigaikščių privilegijos), atsirado vietinė istoriografinė tradicija (Lietuvos metraščiai), formavosi miestų savivalda (Magdeburgo teisė), plito riterių kultūra. Šios permainos buvo fundamentalios, jos apėmė (nors ne vienu laiku, ne vienodu lygiu ir ne tomis pačiomis formomis) visus socialinius sluoksnius ir visas gyvenimo sritis. Jos artino Lietuvos visuomenę prie krikščioniškoje Europoje įtvirtintos tam tikros gyvenimo sanklodos, atnešė Europoje paplitusias politines, socialines, teisines sampratas ir normas, pasaulėžiūras ir mąstysenos kategorijas. Politiniame gyvenime šias naujoves išreiškė karalystės ir politinės bendruomenės (tautos) idėja, socialiniame – luomų ir savivaldos samprata, teisiniame – Romos ir kanonų teisės sintezė, kultūriniame – raštas ir mokymo sistema.

2.2. BAŽNYTINĖS ORGANIZACIJOS IR TIKINČIŲJŲ BENDRUOMENĖS: VYSKUPIJOS, PARAPIJOS, BROLIJOS

Vėlyvas krikštas lėmė sudėtingą Lietuvos vietą krikščioniškosios Europos valstybių struktūroje. Pagoniškos dinastijos valdomas kraštas negalėjo tapti pilnateise šios struktūros dalimi, o jos valdovams nebuvo pripažįstamas suverenumą užtikrinantis karaliaus titulas. Kita vertus, aplinkinis pasaulis negalėjo ignoruoti per XIV a. smarkiai išaugusios valstybės. Diplomatiniai santykiai su įvairiomis Europos šalimis dar iki krikšto buvo įprasta Lietuvos politinio gyvenimo dalis. Nors lietuvių kunigaikščiai ir suvokė krikšto būtinumą, tačiau atsidūrę nepalankioje

politinėje situacijoje ilgai nerado tinkamo meto konversijai. Visgi lietuvių elito pasaulėžiūra sparčiai kito veikiamą aplinkinio krikščioniško pasaulio. Tiesa, iš pradžių pastebimiausi buvo pokyčiai karo sferoje: perimti riteriški kariavimo papročiai, kilmingųjų ženklai, kariavimo taktika ir elgsena su belaisviais. Šaltiniai atskleidžia lietuvių ir krikščionių komunikacijos kanalus (prekybos santykiai, asmeninės draugystės ir dinastinės giminystės ryšiai, perbėgėliai ir belaisviai), liudijančius neblogą krikščioniškos aplinkos pažinimą unijos su Lenkija ir Lietuvos krikšto išvakarėse. Visa tai paaiškina nuo pat pradžios sklandų krikščioninimo procesą Lietuvoje.

Dinastinėmis kategorijomis maštančioje epochoje pagonių valdovo krikštas buvo suvokiamas kaip jo priėmimas į Bažnyčios palaimintų karalių šeimą ir jo valstybės krikščioninimo pradžia. Lietuvoje, kaip ir kitose Europos valstybėse, krikščionybė skleidėsi „iš viršaus į apačią“, pamažu apimdama vis naujus ir toliau nuo centrinių valstybės vietų gyvenančius visuomenės narius. Krokuvoje su Jogaila krikštijosi dar nekrikštyti jo giminės nariai (Karigaila Kazimieras, Vygantas Aleksandras, Švitrigaila Boleslovas) ir aukščiausieji bajorai. Tolesnis žingsnis buvo vyskupijų ir parapijų steigimas ir žmonių krikštijimas vietoje. Krikšto procesas, prasidėjęs 1386 m., užsitęsė. Lietuvos teritorijoje jį pradėjo pats Jogaila, 1387 m. pradžioje atvykęs į Lietuvą ir asmeniškai dalyvavęs krikštijimo akcijose. Valdovo dalyvavimas buvo būtina akcijos sėkmės sąlyga, be to, tai buvo krikšto demonstracija katalikiškai Europai, kurią, kaip minėta, labai greitai pasiekė Vokiečių ordino raštai apie lietuvių krikšto apgaulingumą. 1387 m. buvo pradėta steigti Vilniaus vyskupiją, Vilniaus katedra, pastatyta galbūt šalia čia anksčiau buvusios pagoniško kulto vietos, gavo Lenkijos globėjo šv. Stanislovo vardą. Ji buvo pastatyta prie pilies, kas rodė valdžios ir religijos ryšį. Pirmosios parapijos įsteigtos šalies branduolio teritorijoje (Vilniuje, Ukmergėje, Maišiagalėje, Lydoje, Nemenčinėje, Medininkuose, Krėvoje) ir tolimoje periferijoje esančiuose lietuviškuose anklavuose (Ainoje ir Obolcuose). Įdomu, kad tarp pirmųjų parapijų neminimi tokie svarbūs centrai kaip Trakai, Gardinas ir Kaunas. Galima spėti, kad ten bažnyčių būta ir anksčiau (misionierių vienuolių ar vokiečių pirklių). Tačiau galėjo įtakos turėti ir tai, kad šie miestai priklausė Trakų kunigaikštystei, kurioje Jogailos

pozicijos nebuvo tokios stiprios. Be to, dėl nepalankios šaltinių situacijos negalime nustatyti tikro pirmųjų bažnyčių fundacijų laiko. Daugelio jų pirminiai steigimo dokumentai nėra išlikę, o metraščiuose ir kronikose esanti informacija nevisada patikima.

1387 m. vasario 17 d. Jogaila suteikė privilegiją būsimam Vilniaus vyskupui, aprūpindamas vyskupiją pajamomis [72], Vyskupui buvo užrašyta didelė, nors ir nekompaktiška, teritorija, kurią sudarė Tauragnų, Verkių, Bokštų, Dubrovnos valsčiai, Molėtų, Labanoro kaimai ir teritorijos (jurisdikos) Vilniuje. Vyskupija tapo tuo metu šalyje didžiausios latifundijos savininke ir nuo pat pradžių gavo imuniteto teises, taigi įgijo padėtį, į kurią vėliau galėjo lygiuotis žymiausios didikų giminės. Vyskupijos steigimo darbas buvo užbaigtas Romoje, į kurią nuvyko Jogailos pasiuntinys Poznanės vyskupas Dobrogostas. 1388 m. kovo 12 d. bule popiežius Urbonas VI paskelbė Vilnių vyskupijos sostine ir taip pripažino Lietuvos krikštą. Tuo metu Katalikų bažnyčia išgyveno schizmą, todėl Romoje reziduojančiam Urbonui VI, konkuruojančiam su Avinjono popiežiumi Klemensu VII, buvo svarbu atversti naują kraštą. Žinios apie krikštą netruko pasklisti ir dar tais pačiais 1388 m. Jogailą krikšto proga pasveikino Prancūzijos karalius Karolis VI. Tais pačiais metais Vilniaus vyskupu buvo paskirtas iš Mažosios Lenkijos Jastšembecų (Jastrzębiec) giminės kilęs pranciškonas, misijinės Sereto vyskupijos Moldovoje valdytojas Andrius. Šį pasirinkimą paaiškintų prielaida, kad su Lietuva ir jos valdovais jis turėjęs ankstesnių ryšių, čia prieš kurį laiką su kitais pranciškonais vykdęs krikščioniškas misijas ir buvo pramokęs lietuviškai. Su vyskupo nominacija buvo įsteigta katedros kapitula, susidedanti iš dviejų prelatų (prepozito ir dekanų) ir dešimties kanauninkų. Kiek vėliau įsteigtos katedros kustodo ir arkidiakono, o dar vėliau – ir scholastiko bei kantoriaus prelatūros. Vyskupijai priklausanti sritis driekėsi centrinėse Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, apimdama pirmiausia Vilniaus ir Trakų kunigaikštysčių (vėliau vaivadijų) teritoriją. Lietuvos valdovo krikščionišką laikyseną ir lietuvių krikštą autoritetingu dokumentiniu liudijimu patvirtino 1390 m. Vilniuje apsilankę Urbono VI įpėdinio Bonifaco IX legatai.

Žemaitijos priklausomybės problema tuo metu dar nebuvo išspręsta, todėl ten krikštas nevyko. Tiesa, ir Vokiečių ordinui per tuos kelis

dešimtmečius, kai jis bandė įsigalėti jam perduotame krašte, bažnytinės struktūros sukurti nepavyko. Žinoma tik apie pavienių žemaičių bajorų krikštijimą Marienburge ir apie kunigų ir vienuolių, atvykusių iš Ordino, misijų keliones po Žemaitiją. Pagal 1411 m. Torunės sutartį Jogaila ir Vytautas atgavo Žemaitiją ir galėjo užsiimti jos krikščioninimu. Jau anksčiau Vytauto pavestas ten buvo nuvykęs čekų dvasininkas Jeronimas Prahieškis, tačiau jo kelionė buvo nesėkminga. Akivaizdu, kad Žemaitijos, kaip ir Lietuvos, krikščioninimu turėjo rūpintis pats valdovas. 1413 m. Vytautas su Jogaila surengė pirmą tokio pobūdžio išvyką į vis dar pagonišką kraštą. Tai buvo ne tik krikščioninimo, bet ir politikos reikalas, nes pagal Torunės sutartį Žemaitija Lietuvos valdovams buvo pripažinta tik iki jų mirties, o tai suteikė Ordinui teisėtą galimybę ir toliau kištis į krašto reikalus. Todėl sėkmingai įsteigus bažnytinę organizaciją Žemaitijoje buvo galima gerokai pakeisti situaciją šiame ginče. Su tuo susijęs lietuvių valdovų sprendimas pakelti žemaičių krikšto klausimą į tarptautinės politikos lygmenį. Taip 1415 m. gimė lemtingas Vytauto ir Jogailos kreipimasis į tuo metu vykstantį Konstanco bažnytinį susirinkimą. Metų pabaigoje į Konstančą nuvyko Jurgio Galmino vadovaujama 60 žemaičių bajorų delegacija ir ten sukėlė didelį susidomėjimą. 1416 m. vasarį buvo perskaitytas prieš Ordiną nukreiptas „Žemaičių skundas“. Šis tekstas tinkamai įsikomponavo į tuo metu vykusių Lenkijos, Lietuvos ir Ordino polemiką, kurioje svarbų vaidmenį vaidino išsilavinusių tarėjų ir sekretorių formuluojami teiginiai. Diskusijoje dėl Žemaitijos pasireiškė lenkų Bažnyčios ir teisės žinovai Paulius Vladkovicus, Andrius Laskaris ir kt. Palankus lietuviams buvo ir bendras susirinkimo kontekstas. Jo valdovams reikėjo simbolinių sėkmių, o jų 1416 m. vis dar trūko. Todėl atsakydamas į Vytauto ir žemaičių kreipimąsi, susirinkimas netrukus pasiuntė į Lietuvą savo delegaciją, o 1416 m. rugpjūtį pavedė Lvovo arkivyskupui Jonui ir Vilniaus vyskupui Petruui pakrikštyti žemaičius ir jų krašte įkurti katedrą ir kitas bažnyčias. Per 1417 m. vasarą pradėtą kelionę po Žemaitiją Medininkų || žemėje buvo įsteigta katedra. Rudenį Konstanco bažnytinio susirinkimo pasiuntiniai specialiu spalio 24 d. dokumentu užbaigė Medininkų (Žemaičių) vyskupijos kūrimo darbą. Pirmuoju Žemaičių vyskupu buvo išventintas lietuvių kilmės dvasininkas Motiejus. Kaip ir Aukštaitijoje, čia buvo pradėta steigti parapijas ir

p. 194

krikštyti žmones. Medininkų vyskupijos teritorija iš esmės sutapo su Žemaitijos žemės (kunigaikštystės) ribomis.

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos iš pradžių buvo tiesiogiai pavaldžios popiežiui. Vis dėlto vėliau įsigalėjo paprotys Vilniaus ir Žemaičių vyskupas kviesti į Gniezno arkivyskupijos sinodus, o apie vyskupų skyrimus pranešti Gniezno arkivyskupui kaip metropolitui. Taip susiklostė šių vyskupijų pavaldumo Gniezno arkivyskupijai tradicija. Be Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų, LDK rusėniškose teritorijose gyvavo Lucko ir Kijevo (įsteigta XIV a. pabaigoje, anksčiau misijinė) vyskupijos. Iš jų svarbesnė buvo Lucko vyskupija, kuri pratęsė dar nuo XIV a. egzistavusios misijinės Voluinės Vladimiro diecezijos istoriją. Pastarosios egzistencija prasidėjo su Vytauto remto vyskupo Grigaliaus iš Bučkovo veikla (1400–1425). 1425 m. vyskupijos sostinė iš Vladimiro buvo perkelta į Vytautui svarbų rezidencinį Lucko miestą. Pietinėse ukrainietiškosiose žemėse ši vyskupija didesnės įtakos neįgijo, didžioji šios vyskupijos parapijų dalis telkėsi jai priskirtoje Palenkėje. Šiame krašte gausiai apsigyvenantys lenkų naujakuriai uoliai steigė bažnyčias, todėl bažnytinės administracijos patogumui Palenkės Drohičine buvo įsteigtas vyskupijos dvasinis teismas su oficijolo pareigybe.

Visas šias keturias katalikiškas vyskupijas (pagal hierarchiją jos rikiavosi taip: Vilniaus, Lucko, Žemaičių, Kijevo) Vytautas pamėgino sujungti į vieną bažnytinę metropoliją (arkivyskupiją). Stiprindamas savo savarankišką politiką, taip pat pasinaudojęs palankia konjunktūra (Konstancoje įveikta bažnytinė schizma, Lietuvoje sėkmingai pradėta krikščyti Žemaitija), didysis kunigaikštis 1418 m. laiške popiežiui išdėstė savo pageidavimą Lietuvoje įsteigti arkivyskupiją. Tačiau teigiamo atsakymo nesulaukė, o ir pats Vytautas, ir jo, kaip didžiojo kunigaikščio, sosto įpėdiniai šio klausimo nebekėlė. Kur kas aktyviau Vytautas naudojosi savo, kaip vyskupijų patrono, teise siūlyti vyskupų kandidatūras. Jo autoritetas lėmė, kad į jį rekomendacijų kreipdavosi net į Lenkijos vyskupijas pretenduojantys asmenys, o popiežius buvo jį paskelbęs Livonijos vyskupų globėju. Valdovo įtaka vietos bažnytinei organizacijai ir vyskupų nominacijoms buvo itin didelė, nors formaliai vyskupą rinkdavo katedros kapitula, o paskirdavo popiežius. Apskritai visa paskyrimo procedūra užsitęsėdavo ganėtinai ilgai, nuo vakansijos pradžios iki naujojo vyskupo įngreso neretai praeidavo ištisi metai.

Pirmieji Vilniaus vyskupai buvo vienuoliško gyvenimo patirtį turintys lenkai. Tačiau vėliau vyskupais dažniausiai tapdavo vietos kilmės asmenys, baigę studijas Krokuvos ar kituose universitetuose. Jei iš pradžių valdovas vyskupu galėjo nominuoti ir svetimšalį, tai nuo XV a. antrosios pusės, stiprėjant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diduomenės luominei savimonei (vyskupai buvo Ponų tarybos nariais, simboliškai užimantys joje pirmąsias vietas), atsirado indigenato reikalavimas (pirmąkart 1447 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijoje). Dėl jo atsirado ir kilmingumo principas parenkant vyskopus. Iki XV a. pabaigos miestiečių kilmės vyskupas nebuvo išskirtinis reiškinys, tačiau vėliau socialinė terpė, iš kurios valdovas rinkdavosi vyskopus, smarkiai susiaurėjo. Pirmasis iš didikų kilęs vyskupas buvo XV a. antrojoje pusėje gyvenęs Lucko vyskupas Vaclovas Račkaitis iš Gulbės herbo Galiginų-Tabutų giminės. XVI a. pradžioje jau atsiranda iš pačių žymiausių šalies giminių kilusių vyskupų – Lucko (1502–1507) ir Vilniaus vyskupas (1507–1519) Albertas Radvila, jo sūnėnas Žemaičių vyskupas (1515–1530) Mikalojus Radvila, Lucko (1507–1536) ir Vilniaus vyskupas (1536–1555) kunigaikštis Paulius Alšėniškis. Didikus palyginti vėlai imta skirti vyskupais gal ir dėl jų reikiamo pasirengimo vyskupystei trūkumo. Juolab kad krikščioninimo pradžioje bažnytinis kandidato pasirengimas, ko gero, traktuotas itin rimtai. Diduomenei įsitvirtinant vyskupijų sostuose, plito vyskupystės kaip ypatingos valdovo beneficijos samprata. Kartu tokie vyskupai vis mažiau laiko galėjo skirti bažnytinių pareigų vykdymui, kadangi vyskupui tarėjui (vėliau senatoriui) tekdavo atlikti daugybę kitų valdovo pavedimų ir giminės reikalų. Kaip vieną iš netinkamiausių kanonine prasme vyskupo pareigoms galima būtų paminėti 1519 m. Vilniaus vyskupu tapusį nesantuokinį Žygimanto Senojo sūnų, eufemistiškai vadintą Jonu iš Lietuvos kunigaikščių, kuris neturėjo nei tinkamo išsimokslinimo, nei reikalingų šventimų, nei buvo reikiamo vyskupo pareigoms atlikti amžiaus, nei gimęs teisėtoje santuokoje.

Parapijų tinklas sparčiai išsiplėtė dar Vytauto laikais. Jo valdymo pabaigoje Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijų skaičius perkopė per 30. Kartais bažnyčias funduodavo ir patys vyskupai, o netrukus, ypač nuo XV a. vidurio, prisijungė Lietuvos diduomenė. XV a. pabaigoje Vilniaus vyskupijoje parapinių bažnyčių jau būta apie 130, Žemaičių –

apie 20. Maždaug 60 parapijų turėjo Lucko vyskupija, tačiau reikia pažymėti, kad didžioji jų dalis buvo lenkų kolonizuojamoje Palenkėje. Menkiausiai buvo išplėtota Kijevo vyskupijos bažnytinė struktūra, joje parapijų praktiškai nesteigta. Laikui bėgant diduomenės indėlis į bažnytinio tinklo plėtimą didėjo, o XV a. pabaigoje pastebimas naujas fenomenas – kelių susivienijusių smulkiosios bajorijos giminių bendra bažnyčios fundacija. Kaip tėvonijoje pastatyta bažnyčia didikams leido pabrėžti valdos statusą, taip paprastiems bajorams bendromis jėgomis remiama bažnyčia tapdavo reikšmingu lokalių kilmingųjų bendrijų integracijos faktoriumi. XV a. pabaigoje daugiau kaip pusė bažnyčių fundacijų jau buvo bajoriškos. Smulkiosios ir vidutiniosios lenkų bajorijos apgyventoje Palenkėje bajoriškos fundacijos aiškiai dominavo nuo pat pradžių. Vis dėlto parapijų tinklas dar buvo nepakankamas, į ką 1520 m. atkreipė dėmesį popiežiaus legatas Zacharijas Fereris.

Jei vyskupijų (ypač Vilniaus) žemėvalda tuoj po įsteigimo tapdavo stambiaja, tai parapijos aprūpinamos buvo ganėtinai skirtingai. Vienos jų lėšų gaudavo pakankamai ir galėjo išlaikyti platesnį dvasininkų (kunigų, vikarų, altaristų) ir bažnyčios tarnų (mokytojų, kantorijų) kolektyvą, kitoms trūko pajamų net vienam kunigui išlaikyti. Bažnytinė žemėvalda turėjo savo valdų imunitetą ir buvo atleista nuo visų mokesčių ir rinkliavų. Nuo pat pradžių dvasininkija buvo pavaldi atskiram bažnytiniam teismui. Visa tai, taip pat specifiniai gyvenimo būdo ir aprangos reikalavimai sukūrė Lietuvoje dvasininkų luomą. Vis dėlto augantis kilmingųjų nuošimtis dvasininkijoje, dvasinio gyvenimo reikalavimų nepaisymas, vidiniai statuso skirtumai tarp skirtingų dvasininkų grupių, pagaliau bajoriškas daugelio dvasininkų gyvenimo būdas lėmė tai, kad dvasininkai dažnai buvo suvokiami ir patys save suvokdavo kaip bajorijos dalį, šalia kurios grupių (kunigaikščių, ponų, bajorų) jie būdavo įrašomi privilegijose bajorams ir kituose teisiniuose dokumentuose.

Prižiūrėti ir reglamentuoti Bažnyčios gyvenimą ir dvasininkijos veiklą turėjo vyskupijų sinodai. Nuo XV a. lietuvių dvasininkai vykdavo į Gniezno arkivyskupijos sinodus, o tai buvo vienas svarbiausių priklausymo šiai bažnytinei provincijai požymių. Lietuvoje vietiniai sinodai pradėjo rinktis gana vėlai. Pirmą savarankišką sinodą sušaukė vyskupas Paulius Alšėniškis Lucko vyskupijoje 1519 m., Vilniaus vyskupijoje pir-

masis sinodas buvo sukviestas 1520 m., Žemaičių – 1527 metais. Dar sunkiau kelią skynėsi vyskupijų vizitavimas. Nors vėlyvaisiais viduramžiais katalikiškame pasaulyje vizitavimas tapo gana įprastu dalyku, tačiau 1518 m. į Vilnių vizituoti atvykęs Gniezno arkivyskupas Jonas Laskis, Vilniaus vyskupui Albertui Radvilai pasipriešinus, jam pavestos užduoties atlikti negalėjo. Tiesa, čia bažnytiniai reikalai persipynė su politiniais klausimais ir asmeninėmis iš diduomenės kilusių vyskupų ambicijomis (beje, Laskis susidurdavo su panašiomis problemomis bendraudamas ir Lenkijos episkopate). Ponų tarybos narių remiamas Vilniaus vyskupas tvirtino, kad niekas Gniezno arkivyskupui nėra suteikęs teisės vizituoti Vilniaus vyskupijos, ir netgi mėgino kvestionuoti vyskupijos priklausymo lenkiškai bažnytinei provincijai faktą. Ta proga prisiminti senieji santykiai su Rygos arkivyskupija rodo, kaip greitai bažnytinis ginčas galėjo tapti dalimi tuo metu įsismarkavusio Lenkijos ir Lietuvos diduomenės konflikto dėl valstybių santykių.

Pirmieji kunigai ir katedrų kapitulų nariai buvo atvykėliai iš Lenkijos (daugiausia iš kaimyninės Mazovijos), kurie paprastai nenutraukdavo ryšių su tėvyne, ten turėdavo kitų pareigų, žemės valdų. Be to, kunigai neretai į savo rankas sutelkdavo po kelias parapijas, derindavo katedros kanauninkų ir parapijų klebonų pareigas. Neišplėtota bažnytinė organizacija, retas parapijų bažnyčių tinklas, kunigų rezidavimo problema, kalbos barjeras ir menka urbanizacija komplikavo ankstyvąjį krikščioninimo procesą. Todėl krikščionėjimas iš pradžių labiau palietė tik viršutinį visuomenės sluoksnį ir miestiečius, o liaudies krikščioninimas buvo labai paviršutiniškas. XVI a. ir vėlesni stebėtojai dar rasdavo daugybę pagonybės relikto. Kita vertus, dėmesį liaudies krikščioninimui liudija jau ankstyviausiuose Lietuvos vyskupijų sinoduose akcentuojamas lietuvių kalbą mokančių kunigų poreikis, taip pat dar ankstesni didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio nurodymai. Jo 1492 m. privilegijoje įrašytas įsipareigojimas valdovo patronato bažnyčioms skirti vietinius kunigus, o 1501 m. patronato teisių atsisakyme Vilniaus vyskupo (kaip ir 1503 Žemaičių) naudai kalbama apie reikalavimą, kad skiriami kunigai mokėtų liaudies kalbą.

Ilgainiui, be parapijų ir vienuolynų, atsirado dar viena krikščioniška bendruomenė – brolijos, kurios buvo formuojamos korporaciniu

principu. Brolijų veikloje dalyvavo pamaldūs pasauliečiai, kurie bendromis maldomis rūpinosi gyvų ir mirusių narių bei jų giminaičių sielų išganymu. Be religinių funkcijų, brolijos atliko ir socialines; jos paprastai buvo atviros visų luomų žmonėms ir todėl vertintinos kaip vienos iš tų retų viduramžių struktūrų, kuriose buvo įveikiami socialiniai barjerai. Pagrindinė brolijos organizacija buvo visų narių susirinkimas, kuriame bendra malda derinta su bendro valgymo ir gėrimo ceremonija, savo ruožtu glaudžiai susijusia su mirusiųjų atminimo papročiu. Ankstyviausios brolijos, įkurtos XV ir XVI a. pradžioje, buvo Šv. Jono ir Šv. Mykolo Vilniuje, bernardinų globotos Šv. Onos brolijos Vilniuje ir Kaune, Literatų – Kaune, Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai – Geranainyse. Kaip parapijų bažnyčios, taip ir brolijos buvo svarbi konfesinė socialinė lokalių smulkiosios bajorijos bendruomenių (Polonkoje, Geranainyse, Lebedžiuose/Lebedeve) organizacija. Kai kurios brolijos apėmė net kelių parapijų tikinčiuosius ir galėjo svariai prisidėti prie teritorinės bajoriškosios organizacijos. Antai 1502 m. prie Polonkos bažnyčios įsteigtos brolijos įstatuose vietos bajorai įsipareigojo vengti tarpusavio vaidų, taikiai spręsti ginčus ir elgtis pagarbiai vienas kito atžvilgiu. Dalis brolijų miestuose kūrėsi profesiniu pagrindu, kaip savotiškos cechų atmainos. Antai Vilniuje kailiadirbių Šv. Kilijono brolija susikūrė prie Pranciškonų bažnyčios, siuvėjų Šv. Krispino ir Šv. Krispijono brolija – prie Šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto bažnyčios. Viena svarbiausių brolijų funkcijų buvo tarpusavio parama ir neturtingų narių rėmimas. Vien karitatyvine veikla užsiėmė špitolės. Pirmosios tokios organizacijos Lietuvoje buvo Vilniaus kanauninko Martyno iš Dušnikų 1514 m. įsteigta Šv. Marijos Magdalenos ir Šv. Jobo špitolė ir jai artima 1521 m. Gailestingumo brolija, užsiimanti mirusių varguolių laidojimu. Taigi XVI a. pradžioje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje jau egzistavo pagal europinį pavyzdį sukurta hierarchinė Bažnyčios organizacija ir korporaciniu pagrindu susivienijusios konfesinės bendrijos. Žinoma, visą tokios struktūros paveikslą galima buvo atrasti tik centrinėse šalies žemėse. Vis dėlto tiek valdovų ir kitų dinastijos narių fundacijos, tiek vietinių miestiečių ir bajorų bendruomenių iniciatyvos plėtė krikščioniškosios pasaulėžiūros erdvę ir skatino į ją įsitraukti vis naujus gyventojų sluoksnius ir grupes.

KOMENTARAS

APIE KNYGĄ

Ši knyga sumanyta kaip istoriografinių tekstų rinktinė. Ją sudaro tekstai, bylojantys apie Žemaitijos krikštą, kurį vertiname kaip 1387 m. Vilniuje pradėto Lietuvos krikšto atbaigą. Esama įvairių aiškinimų, kodėl Žemaitijoje nebuvo įvestas krikščionių tikėjimas tuo metu, kai ji priėmė likusi Lietuvos dalis. Tokio suvėlavimo priežastimis buvo įvardinamos ir Vokiečių ordino pretenzijos į Žemaitiją, ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdžios menkumas Žemaičiuose, ir net ypatingas žemaičių prisirišimas prie senųjų tikėjimų¹. Nors šie reiškiniai ir turėjo tam tikrą reikšmę, tačiau nė vienas iš jų nebuvo toks galingas, kad 1387 m. pats vienas, ar net ir derinyje su kitais, būtų sulaukęs Dievo Žodžio skelbėjus ir bažnyčių statytojus ties Nevėžiu ar Dubysa. Pirmiausia derėtų atsižvelgti į tai, kad brandžiaisiais ir vėlyvaisiais viduramžiais oficiali šalies ar krašto christianizacija buvo glaudžiai susijusi su kanoniniu bažnytinės organizacijos įsteigimu. Romos katalikų Bažnyčia laikėsi per daugelį amžių susiformavusių tradicijų, nusistovėjusių teisinių ir paprotinių normų. Kadangi 1387 m. ir vėlesniais metais Žemaitijos teisinis statusas tarptautinės politikos plotmėje iš tiesų buvo neaiškus, katalikų Bažnyčios hierarchai, dalyvavę krikštijant rytų Lietuvos pagonis ir steigiant Vilniaus vyskupiją, nesiryžo imtis veiksmų, kurie būtų galėję sukelti teisinių komplikacijų. O jas iš anksto numatyti nereikėjo ypatingo išvalgumo: Vokiečių ordinas savo rankose turėjo privilegijas, kurios tam tikruose forumuose buvo galingesnis ginklas negu kalavijas. Tad net jeigu Jogaila asmeniškai ir nesijautė saistomas dar 1382 m. duotų pažadų Ordinui užleisti Žemaitiją iki Dubysos, jo pasirašytų dokumentų teisinė-politinė galia vis tiek niekur nebuvo išnykusi, juo labiau, kad kita pusė – Ordinas – jų įgyvendinimo atkakliai siekė. Panašiai galima apibūdinti ir 1398 m. tarp Vytauto ir Vokiečių ordino sudarytą Salyno taikos sutartį, pagal kurią Ordinui buvo užleidžiama Žemaitija

iki Nevėžio upės. Kiek vėlesnes, bet panašias tarptautinių santykių sąlygotas teisines ir politines peripetijas gerai atskleidžia šiame rinkinyje skelbiami tekstai. Iš jų matyti, kad 1387 m. Lietuvos krikštas neaplenkė žemaičių ta prasme, kad jie iš jau krikščionimis tapusių lietuvių ėmė girdėti ir mokytis tikėjimo tiesų (p. 21–22). Nors apie tokius dalykus daugiausiai žinome iš emociškai karšto 1416 m. žemaičių skundo, netenka abejoti, kad kontaktai tarp jau krikščionimis tapusių lietuvių ir vokiečių valdžios spaudžiamų žemaičių iš tikrųjų galėjo realizuotis ir pavieniais pastarųjų atsivertimais į krikščionių tikėjimą. Tai juo labiau tikėtina, kai prisimename, kad kai kurie žemaičių bajorai krikščionių tikėjimą priimdavo tarpininkaujant Vokiečių ordinui. Nepaisant pavienių atsivertimų, Žemaitija XV a. pradžioje vis dar buvo laikoma nekrikščionišku kraštu. Nors joje buvo šiek tiek vietinių krikščionių, joje nebuvo nė vienos bažnyčios. Padėtis iš esmės ėmė keistis tik po to, kai laimėjus Žalgirio mūšį ir 1411 m. sudarius Torunės taiką Jogailai ir Vytautui atsivėrė *teisinės* galimybės imtis pagonių evangelizavimo. Numanoma jų abiejų kelionė į Žemaitiją vėlu 1413 m. rudenį kaip tik ir žymėjo simbolinę Žemaitijos krikštijimo pradžią. Tikroji Žemaitijos krikštijimo kulminacija buvo pasiekta 1417 m. rugpjūtį–spalį, kai Konstanco bažnytinio susirinkimo įgalioti Lvovo arkivyskupas Jonas ir Vilniaus vyskupas Petras keliaudami po Žemaitiją krikštijo prie jų plūstančius žemaičius ir įsteigė Medininkų (Žemaičių) vyskupiją. Tokiu būdu lietuvių tauta buvo suvienyta bendro katalikų tikėjimo pagrindu, o Bažnyčios organizacija ėmė dengti visą Lietuvos teritoriją. Tačiau teisinis-politinis Žemaitijos statusas galutinai išsisprendė tik 1422 m., kai sudarius Melno taiką Vokiečių ordinas išsižadėjo bet kokių pretenzijų į Žemaitiją. Politinė krašto stabilizacija buvo vainikuota tada, kai popiežius Martynas V antruoju Žemaičių vyskupu paskyrė Mikalojų (1423 – apie 1434 m.). Nuo to laiko žemaičiai patys galėjo kurti savo gyvenimą per daug neblaškomi žvarbių tarptautinės politikos vėjų.

APIE AUTORIUŠ

Į rinktinę visų pirma pateko tekstai, kurie, mūsų manymu, gerai reprezentuoja tyrimus ir refleksijas žemaičių krikšto tema, pradedant XV a. ir baigiant mūsų dienomis. Telšių vyskupo Jono Borutos SJ siū-

lymu knyga pradedama popiežiaus Jono Pauliaus II apaštalinio laišku Lietuvos vyskupams, paskelbtu lietuvių tautos krikšto proga 1987 m. Šis laiškas – tai ne vien priminimas apie krikščionybės kelią į Lietuvą ir lietuvių širdžių atsivėrimą Evangelijos tiesai. Tai ir gilus, ir įžvalgus tekstas, gerai derantis su naujausiais Lietuvos istorijos tyrimais. Perskaitęs popiežiaus Jono Pauliaus II laišką ir palyginęs jame dėstomas mintis su mūsų dienų Lietuvos istorikų teiginiais, pamatai, kad harmonija tarp tikėjimo ir mokslo yra galima ir kad šios dvi tikrovės sferos viena kitą gali ir papildyti, ir praturtinti.

Šiame rinkinyje pirmą kartą skelbiamas į lietuvių kalbą išverstas visas 1416 m. žemaičių skundo tekstas. Mūsų žiniomis, iki šiol tebuvo skelbtos tik atskiros šio skundo dalys ar citatos. Skaitytojas po ranka dabar turės visą tekstą, apie kurį daug kalbama, bet kuris ilgą laiką buvo tartum paslėptas po lotynų kalbos rūbu². Skundą iš lotynų kalbos išvertė Apaštalinis protonotaras kun. Juozapas Gedgaudas. Žemaičių skundą galime laikyti ir dokumentiniu, ir propagandiniu, ir literatūriniu, ir tam tikra prasme teologiniu tekstu, kuriuo siekta paspartinti Žemaitijos christianizaciją ir pelnyti visuotinį pritarimą žemaičių siekiui įsigyti laisvę nuo Vokiečių ordino pretenzijų į jų žemę ir juos pačius. Žemaičių skundas turėjo aiškius, apibrėžtus tikslus ir, skirtingai nei istoriografiniai tekstai, jo rašytojai nesiekė sukurti papasakotos istorijos. Jis pasakojo aktualiai išgyvenamą tuometinę dabartį ir tuo vėlesnėms kartoms tapo ypač brangiu liudijimu.

Tikrąją istoriografinių tekstų seką pradeda lenkų kronikininkas JONAS DLUGOŠAS (1415–1480), kurio didysis Lenkijos istorijos veikalas ne tik svarbus Lietuvos istorijos žinių šaltinis, bet ir imponantiškas tekstas, turėjęs didelę įtaką tiek lenkų, tiek lietuvių istorinei vaizduotei apie Senovės Lietuvą. Dėl šios priežasties jam skirsime šiek tiek didesnę dėmesį.

Jonas Dlugošas savo didįjį istorinį veikalą rašė 1464–1480 m. Jame pateikta išsami Lenkijos istorijos sintezė, pradėta legendine praeitimi ir siekianti autoriaus gyvenamąją epochą. Kaip ir visiems viduramžių istoriografijos kūriniams, „Šlovingosios Lenkijos karalystės analams arba kronikoms“ būdingas stipriai išreikštas kompiliacinis pradai. Rašydamas savo „Analus“, Dlugošas stengėsi surinkti kiek įmanoma daugiau isto-

rinių duomenų, nušviečiančių Lenkijos vidaus ir užsienio santykius. Remdamasis XII ir vėlesnių amžių kronikomis, metraščiais ir senesniais bei naujesniais dokumentais jis stengėsi rekonstruoti chronologiškai nuoseklia – pametinę – įvykių seką. Stambesnius chronologinius vienetus sudarė Lenkijos valdovų valdymo metai. Dlugošas buvo didelis Lenkijos patriotas, karštas vietinės – Piastų – dinastijos šalininkas, gyvenęs ir kūręs tuo metu, kai Lenkiją valdė, jo nuomone, vis dar „svetima“ lietuviškos kilmės dinastija, kuriai su laiku prigijo Jogailaičių vardas. Dlugošo jautriai išgyventą konfliktą tarp meilės savo Tėvynei ir šalto, o kartais tiesiog perdėtai negatyvaus požiūrio į Jogailaičių dinastijos pradininką Jogailą dera turėti omenyje visada, kai bandome suvokti, kaip jis interpretavo ir perteikė XIV a. pabaigos – XV a. pradžios Lenkijos ir Lietuvos santykius apskritai ir Žemaičių krikštą konkrečiai.

Dlugošo „Analai“ priklauso prie to meto geriausių Vidurio ir Rytų Europos istoriografinių kūrinių. Čia mes matome pirmąjį bandymą konceptualizuoti Lietuvos krikštą, pateikti nuoseklų, išsamų pasakojimą Lietuvos krikšto tema. „Analuose“ ypač akcentuojamas Lenkijos vaidmuo atnešant krikščionių tikėjimą į Lietuvą³.

Norint geriau suprasti Dlugošui būdingą Lenkijos nuopelnų iškėlimą christianizuojant Žemaitiją, svarbu pastebėti, kad jis pasakojimą apie Žemaičių krikštą pradėjo iš karto po to, kai pacitavo 1413 m. Horodlės unijos aktą⁴. Šiuo aktu iš naujo buvo patvirtinta Lenkijos ir Lietuvos sąjunga, kurią Dlugošas suprato ne kitaip kaip Lietuvos inkorporaciją į Lenkijos Karūną. Tad nestebina, kad toliau kalbėdamas apie Žemaičių krikštą Dlugošas ypač išskėlė Lenkijos karaliaus Jogailos vaidmenį. Tik pirmosiose eilutėse Dlugošas užsiminė apie Jogailą lydėjusį Vytautą⁵. Priešingai Dlugošo ganėtinai siaurai perspektyvai, vienalaikiai šaltiniai, tokie kaip dokumentai, susiję su Žemaičių byla Konstanco susirinkime, rodo glaudų Jogailos ir Vytauto bendradarbiavimą šiame reikale⁶. Vienalaikiai šaltiniai, visų pirma Medininkų katedros aprūpinimo dokumentai, leidžia teigti, kad Vytauto vaidmuo buvo ryškesnis negu Jogailos paremiant Žemaičių krikštijimo akciją 1416–1417 m.⁷ Tuo tarpu Dlugošo pasakojime Vytautas vaizduojamas kaip visiškai pasyvus. Net ir Medininkų katedros aprūpinimas ir pastatymas priskiriamas išimtinai Jogailai⁸. Jau dabar galime fiksuoti Dlugošo pasakojimo para-

doksa; nors jis Jogailos nemėgo kaip žmogaus⁹, tačiau ten, kur reikalas lietuviams „gyvybinius“ lenkų interesus ir kur Jogailai teko atlikti vyriausio Lenkijos funkcionieriaus vaidmenį, ten Dlugošas jam nešykštėjo šviesių spalvų ir gerų žodžių. Antra vertus, Dlugošas žavėjosi Vytautu kaip valdovu, tačiau ten, kur jo veikla stėjo Lenkijos interesams skersai kelio, ten jo veikla, jei tik buvo įmanoma, buvo tiesiog ignoruojama ar nustumama į paraštes. Kaip tik tokį atvejį turime, kai Dlugošas tiesiog nuslėpė Vytauto vaidmenį diegiant krikščionybę Žemaičiuose¹⁰. Apskritai Vytauto kaip valdovo veiklą Dlugošas vertino per ištikimybės Lenkijos interesams prizmę¹¹.

Dlugošas mums praneša, kad Jogailai nedavė ramybės tai, kad iki pat 1413 m. Žemaičius kaustė pagoniškų klaidų sutemos, kurias jis ryžosi pagaliau išsklaidyti¹². Aktyvusis Jogaila pats asmeniškai moko žmones tikėjimo tiesų, pasirūpina, kad būtų sugriauti stabmeldiški aukurai, iškirstos šventos giraitės ir užgesinta amžinoji ugnis, kurią žemaičiai garbinę kaip Dievą. Susipažinus su Dlugošo pateikiamais duomenimis apie Žemaičių pagonybę į akis krenta tai, kad šiame paveiksle daug vietos užima ugnies ir šventųjų giraičių kultas bei protėvių minėjimas¹³. Lyginant Dlugošo lietuvių pagonybės duomenis, pateiktus prie 1387 m. datos, matyti panašumai ir skirtumai. Panašumas toks, kad ir rytų lietuviams buvo būdingas ugnies kultas, – skirtumas toks, kad jiems buvo priskirtas ir žalčio kultas, kurio nematome taip ryškiai pavaizduoto žemaičių tarpe¹⁴. Nekeliant klausimo apie šių žinių patikimumą, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Dlugošas, rašydamas apie lietuvių ir žemaičių pagonybę, pasinaudojo Viduržemio jūros regiono, graikų ir romėnų, pagonybės lobyno atsargomis; šis vaizdinių rezervuaras buvo juo labiau parankus dar ir todėl, kad Dlugošas „žinojo“, jog lietuviams kilę iš romėnų¹⁵. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Dlugošas, rašydamas apie žemaičių pagonybę, nesusilaikė neįterpęs vieno romėnų poeto eilutės – *habitarunt dii quoque silvas* – „gyveno gi miškuose dievai“¹⁶. Įdomu pastebėti, kad tokią pat citatą Dlugošas jau buvo pavartojęs anksčiau, kai kalbėjo apie lietuvių pagonybę ties 1387 m. data¹⁷. Ką tik cituota frazė paimta iš Vergilijaus Bukolikų¹⁸. Šis dalykas prikišamai rodo, kad Dlugošui kalbant apie žemaičių (ar lietuvių) pagonybę jo galvoje dūzgė mintys apie antikinius romėnų dievus. Kalbant apie žalčio kultą, vėlgi reikia būti

atsargiems ir kritiškai nusiteikusiems. Pirmiausia reikia turėti omeny, kad krikščionių rašytojui žalčio kultas siejosi su velnio kultu, todėl šio kulto panaikinimas neatsitiktinai vaizduojamas kaip būtina sąlyga „tikrojo tikėjimo“ pergalei parodyti¹⁹. Tiek vaizduodamas 1387 m., tiek 1413–1417 m. Lietuvos krikštijimo akcijas, Dluogošas naudojosi ir krikščioniška simbolika. Rašydamas apie pirmąsias septynias 1387 m. įsteigtas Lietuvos parapijas jis rėmėsi autoritetingu septynių bažnyčių simboliu, nurodančiu į Visuotinę Bažnyčią²⁰. Rašydamas apie 1417 m. pastatytą Medininkų katedrą, Dluogošas pabrėžė, kad tuo pat metu prie dvylikos parapijų bažnyčių Žemaitijoje buvo įkurdinti 12 lenkų kunigų²¹ – aiški nuoroda į Jėzaus Kristaus apaštalus, kurių pavyzdžiu jie turėjo sekti. Pateikti pavyzdžiai rodo, kad Dluogošo pasakojime meistriškai persipina faktinė informacija ir ideologiniai „užsakymai“, ir todėl jo ir jo sekėjų tekstus reikia skaityti atsargiai.

Galima pastebėti, kad Europos christianizacijos istorijoje nereti epizodai, rodantys sąmoningas ir viešas pagoniško kulto objektų sunaikinimo akcijas. Šiomis akcijomis siekta akivaizdžiai parodyti pagoniškų dievų bejėgiškumą²². Tai buvo rimtas argumentas, kuris iš esmės galiojo ir Dluogošo nutapytiems žemaičiams. Problema yra ta, kad vėlgi neaišku, kokiais šaltiniais rėmėsi Dluogošas. Gretinant Dluogošą su vienalaikiais šaltiniais, visų pirma su Lvovo arkivyskupo Jono (1412–1436) ir Vilniaus vyskupo Petro (1415–1421) Konstancos bažnytiniam susirinkimui parengtu pranešimu apie Žemaičių krikštą, į akis krenta tai, kad savo misijinės kelionė metu 1417 m. jiems neprireikė imtis radikalių veiksmų prieš žemaičių šventvietes. Kodėl taip atsitiko? Todėl, kad patys žmonės ir be jėgos argumentų plūdo priimti krikšto malonės²³. Tad tokioje situacijoje ieškojimas kulto vietų, jų objektų naikinimas nebūtų turėjęs jokios prasmės. Gali būti, kad žemaičiai savo šventvietes ir senuosius dievus apleido ir anksčiau, ir lengviau negu mes dažnai esame linkę įsivaizduoti. Istoriografijoje yra pastebėta, kad viduramžių rašytojai, kalbėdami apie kurio nors krašto krikštą, buvo įpratę tiesiog nekalbėti apie krikščionybės daigus vis dar oficialiai pagoniškame krašte²⁴. Šiuolaikiniai istorikai nesitenkina tokiais trafaretais ir sugeba pagrįsti teiginį, rodantį, kad paruošiamasis pirklų ar misionierių, o kartais net ir pačių pagonių smalsumas naujajam tikėjimui paruošdavo dirvą oficialiam atsivertimui į

krikščionybę. Būtent tokią situaciją mes ir turime Lietuvos (ir Žemaičių) krikšto atveju.

Nors po Dlugošo mirties jo didysis veikalas buvo keletui dešimtmečių primirštas, tačiau jau nuo XVI antrojo dešimtmečio galime kalbėti apie jo atgimimą. Motiejus Miechovita, rašydamas savo veikalą „Lenkų kronika“ (1519–1521), buvo pirmasis, kuris plačiai naudojosi ir sekė Dlugošu. Dlugošo sekėjais buvo ir kiti XVI a. lenkų istorikai, kaip antai Martynas Bielskis ar Martynas Kromeris. Mums neabejotinai aktualiausias iš Mazovijos kilęs, Lietuvoje tarnavęs ir Žemaitijoje savo dienas baigęs MOTIEJUS STRYJKOVSKIS (apie 1547 – apie 1593). Savo „Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronikoje“ Strykovskis ne tik perpasakojo Dlugošo pateiktas žinias apie žemaičių krikštą, bet ir kai ką pridėjo nuo savęs. Įdomiausia žinia – tai jo paties gyvenamo meto anekdotas apie Kaune prieš Velykas apsilankiusį ir bernardinų pamokslininko klausiusį ir stebėjusį žemaitį (p. 40). Anekdotu intarpai lietuvių kalba rodo, kad Strykovskis šiek tiek mokėjo lietuviškai. Rašydamas „Lietuvos istoriją“ ALBERTAS VIJŪKAS-KOJALAVIČIUS (1609–1677) rėmėsi Strykovskiu ir, panašiai kaip jis, žemaičių krikštą vaizdavo kaip betarpišką 1413 m. Horodlės susitarimo padarinį. Nors jau Strykovskis savo pasakojime vaizdavo Jogailą ir Vytautą veikus išvien, tačiau Kojalavičius dar stipriau išryškino Vytauto vaidmenį. Jeigu pirmasis Medininkų katedros įsteigimo nuopelnus priskyrė abiem valdovams, tai pastarasis – tik Vytautui (plg. p. 40 ir 45–46). Skaitydami SIMONO DAUKANTO (1793–1864) „Istorijos žemaitiškos“ (1834) ištrauką netrunkame pajusti, kad įžengėme į naujųjų laikų epochą. Tai akivaizdžiai matyti iš kalbinių klausimų, kurį Daukantas, ko gero, pirmasis taip stipriai užakcentavo. Rašydamas apie pradinį žemaičių nenorą priimti krikščionių tikėjimą Daukantas pabrėžė jų, o ypač moterų, baimes, kad priėmus krikštą teks išsižadėti savo papročių, apdaro ir kalbos. Prireikė specialių Jogailos ir Vytauto pastangų, kad šios baimės būtų išsklaidytos. Nors Daukantas, kaip ir prieš jį rašę istorikai, naudojosi Dlugošo pateikta medžiaga, tačiau jis gana ryškiai vaizdavo būtent pačių žemaičių aktyvumą atsiverčiant į krikščionių tikėjimą ir naikinant pagoniškojo kulto reikmenis. Jeigu Dlugošo ir Strykovskio pasakojimuose ne kas kitas, bet lenkų kareiviai, iškerta šventąsias giraites ir užgesina šventąją ugnį,

Daukanto tekste visa tai atlieka patys žemaičiai (apie panašius valdovų palydos veiksmus galima tik numanyti; plg. p. 32, 39 ir 47). Daukanto vaizduojami žemaičiai yra „modernesni“ negu Dlugošo ar Strykovskio tekstuose vaizduojami žemaičiai ta prasme, kad jiems jau nebūdingas gentinis supratimas apie Dievą: jeigu Dlugošo ir Strykovskio žemaičiai, pamatę savo senųjų dievybių bejėgiškumą, nusprendžia šlietis prie „lenkų Dievo, kaip stipresnio“, tai Daukanto žemaičiai nusprendžia išpažinti tiesiog Dievą, kurį išpažįsta abu valdovai – Jogaila ir Vytautas (plg. p. 34, 40 ir 47). Vyskupas MOTIEJUS VALANČIUS (1801–1875) rašydamas savo garsųjį veikalą „Žemaičių vyskupystė“ (1848) naudojosi gausiais šaltiniais, kas matyti kad ir iš teksto apie žemaičių krikštą. Jis rėmėsi ir ankstesniųjų amžių, ir savo gyvenamo meto istorikų darbais ir kai kuriais šaltiniais, kurie neišliko iki mūsų dienų (kaip antai 1419 m. vyskupo Motiejaus dokumentas, išduotas Betygalos klebonui; p. 59). Nors Valančiaus pasakojime dar kartojami vėlesniais amžiais pramanyti dalykai (pvz. apie žynį Gintautą), o kai kurie dalykai perpasakojami ne visai tiksliai (pvz. minimi du žemaičių sukilimai po krikšto), tačiau jie anaip tol neužgožia faktiškai tikslaus, chronologiškai nuoseklaus ir gana išsamaus pasakojimo, kuris atitiko to meto mokslinės istoriografijos standartus. Ne mažiau svarbu, kad panašiai kaip Daukanto, taip ir Valančiaus tekste nėra nei tikybinės apologetikos, nei tendencijos absoliutinti tautinius interesus. Tiek su tikėjimu susiję, tiek bendrai su lenkais persipynę dalykai dėstomi ramiu aprašomuoju būdu. Tai buvo viena iš priežasčių, kodėl Valančiaus tekstas dar pačioje XIX a. pabaigoje buvo išverstas į lenkų kalbą ir kodėl juo rėmėsi ir su juo dalykiškai diskutavo garsusis Bažnyčios istorikas kun. JAN FIJAŁEK (1864–1932). 1913 m. minint Horodlės unijos 500-ąsias metines, pačiose Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse to meto garsūs Lenkijos istorikai parengė veikalą „Lenkijos ir Lietuvos istoriniai ryšiai“²⁵. Jis buvo paskelbtas tuo metu, kai lietuvių ir lenkų santykiai buvo ganėtinai priešiški, kai aistros buvo įelektrinusios ne tik dabartį, bet ir požiūrį į praeitį. Lenkiškojo ir lietuviškojo nacionalizmo susidūrimo metais šie mokslininkai tikėjosi galį prisidėti prie priešiško sumąžinimo, prie geresnio tarpusavio supratimo... Jie nebuvo naivūs, bet stengėsi daryti tai, ką liepė jų sąžinė. Toks rūpestis ryškus Jano Fijałeko didžiulės apimties (beveik 300 puslapių!) studijoje,

kur jis, aptardamas Lietuvos christianizaciją XIV–XVIII a., norėjo pabrėžti, kad per visus tuos amžius lietuvių kalba nebuvo persekiojama, o jos išsaugojimą tarp liaudies reikia laikyti dideliu Lietuvoje veikusios lenkiškos Romos katalikų Bažnyčios nuopelnu²⁶. Toks buvo Jano Fijałeko atsakymas į garsiai lietuvių reikštus skundus dėl jų kalbos apvertintos padėties, dėl kurios jie kaltino visų pirma lenkus ir „sulenkėjusią“ bajoriją. Šios batalijos dėl kalbos lėmė tai, kad Fijałeko studijos pavadinime atsirado lietuvių kalbos išsaugojimo motyvas. Akivaizdu, kad jo požiūris kirtosi su lietuvių visuomenėje XX a. pradžioje vyravusiais vertinimais. Anuomet aistras kėlęs klausimas paaiškina, kodėl jis, rašydamas tiek apie Lietuvos ir Žemaitijos krikštą, tiek apie vėlesnius laikus, uoliai registravo lietuvių kalbos vartojimo pavyzdžius. Todėl galima sakyti, kad jie iš esmės gerai dera su šių dienų lietuvių literatūros ir istorijos tyrinėtojų darbais, kurie atskleidžia, kaip lietuvių kalba per XVI–XVIII a. brendo, o jos vartojimo sfera po truputį plėtėsi, nepaisant to, kad lygiagrečiai vyko ir savaiminis lenkėjimo procesas, būdingas visų pirma aukštesniesiems visuomenės sluoksniams. Tuo pačiu pabrėžtina tai, kad lietuvių kalbos brandinimo darbas vyko visų pirma dėl to, kad Bažnyčia tiesiog rūpinosi savo tikinčiųjų sielovada. Nacionaliniai ir politiniai interesai čia neturėjo jokio reikšmingesnio vaidmens. Tačiau ne kalbos istorijos klausimai mus paskatino pateikti Fijałeko studijos ištrauką apie Žemaičių krikštą. Taip nuspręsta dėl šios studijos, solidaus mokslinio darbo, savaiminės vertės. Fijałeko tyrimas paremtas nuodugnia šaltinių analize, būdinga geriausiems eruditams, kurių garbingam būriui jis tikrai priklauso. Praktiškai visi Lietuvos istorikai, rašę apie Lietuvos christianizaciją, vienaip ar kitaip rėmėsi jo studija, ją citavo. Ji neprarado savo vertės iki pat mūsų dienų. Neatsitiktinai Lenkijoje 1987 m. minint Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejų buvo perspausdinta didesnioji Fijałeko studijos dalis²⁷. Tame pačiame leidinyje į lenkų kalbą buvo išversta ir paskelbta Zenono Ivinskio „Lietuvos istorijos“ dalis, apimanti 1341–1416 m. Šiltais žodžiais Ivinskį lenkų publikai pristatęs Jerzys Kłoczowski pastebėjo, kad vienu ar kitu klausimu lietuvių ir lenkų požiūriai į bendrą istoriją gali skirtis, tačiau visų pirma reikia stengtis geranoriškai suprasti kitonišką perspektyvą, kuriai atstovauja rimtas ir atsargus istorikas, koku Ivinskis neabejotinai buvo²⁸. Tą patį galima pasakyti ir

Fijałeko atžvilgiu. Ne kiekviena jo nuomonė atrodo vienodai gerai pagrįsta, ne kiekvienas vertinimas pakankamai pasvertas. Mūsų dienų skaitytojui kris į akis pernelyg dažnas, kaip mums atrodo, lenkų ir lietuvių, Jogailos ir Vytauto bendro veikimo pabrėžimas, kartais pasitaikantis Lenkijos istorinio vaidmens išskirtinumo akcentavimas. Kalbėjimas apie Lenkiją, kuri sau būdinga laisve apdovanoja su ja susijungiančias „liaudis“ (*ludy*)²⁹, skamba kaip anachronistinis lenkiškojo mesianizmo atgarsis. Tas pats reiškiny s išryškėja ir tada, kai skaitome ir vertiname Fijałeko pasisakymus apie Vokiečių ordiną, kuris jo tekste iškyla kaip kone „tobulas“ blogio įsikūnijimas. Šiuos Fijałeko teksto bruožus galime drąsiai išvesti iš nacionalinių konfliktų prisodrintos XX a. pradžios atmosferos. Tiesa, jie sudaro tik nedidelę teksto dalį, jie yra savotiškos priemaišos aukšto lygio medievistiniame tyrime, kuriame su pavydėtinu kruopštumu atskleidžiama Žemaitijos christianizacijos eiga 1413–1417 metais. Fijałeko pateikta žemaičių pasiuntinybės Konstanco bažnytiniam susirinkime veikla, jo atskleistos Jogailos ir Vytauto, Lvovo ir Vilniaus vyskupų veiklos aplinkybės tarptautinės ir vietinės politikos kontekste didžiaja dalimi išlaikė laiko išbandymus ir toliau lieka vertingu įnašu į Lietuvos istorijos tyrimus. Jo argumentai apie pirmąsias septynias Žemaitijoje pastatytas bažnyčias (Ariogala, Raseiniai, Medininkai, Kražiai, Viduklė, Veliuona, Kaltinėnai) yra svarbūs iki pat šios dienos³⁰. Šiai problemai specialų dėmesį skyręs Grzegorz Błaszczykas iš esmės linkęs pritarti nuomonei apie šias pirmąsias septynias bažnyčias, tuo pačiu pabrėždamas, kad patikimi dokumentiniai liudijimai yra išlikę tik apie Medininkų katedrą ir Veliunos bažnyčią³¹. Nuomonė apie šias pirmąsias Žemaitijos bažnyčias tikėtina. Galbūt didesnio tikrumo bus galima sulaukti ateityje, kai istoriniai ir archeologiniai tyrimai leis daugiau ką nors patikimo pasakyti. Reikia pastebėti ir tai, kad gausios ir plačios Fijałeko išnašos su šaltinių citatomis ir įvairiomis digresijomis gali pasitarnauti ir kaip tam tikras lengvai po ranka turimų istorijos šaltinių kompendiumas.

Toliau knygoje pateikiamas pluoštas tekstų, reprezentuojančių XX a. Lietuvos historiografiją. Jį pradeda MAIRONIS (1862–1932). Iki pat Adolfo Šapokos redaguotos „Lietuvos istorijos“ pasirodymo Maironio „Lietuvos praeitis“ buvo vienas populiariausių Lietuvos istorijos vado-

vėlių. Kaip ir dera vadovėliui, Maironio tekste atsispindi įvairių autorių (Strykovo, Valančiaus ir kt.) pateikiami siužetai, tačiau bendras jo pateikiamas vaizdas yra gana rūstus: Vytautas, nors ir buvo nutaręs pakrikštyti žemaičius, tačiau prievartos nenorėjo naudoti, nors turbūt jautė, kad jos gali prireikti... Galiausiai žemaičiai priima krikštą „iš baimės“, bet dar kelis kartus sukyla, „[b]et Vytautas nemėgo pasipriešinimo ir skaudžiai baudė maištininkus“ (p. 113). Maironiui žemaičiai buvo stipriai prie „senoviško tikėjimo“ prisirišę žmonės, o Vytautui turint reikalą su tokiais žmonėmis, aišku, reikėjo padaryti tvarką. Taip dėstydamas Maironis pratęsė Valančiaus tradiciją, kuriai būdingas valstietiškas aiškumas pačia geriausia prasme. Žinoma, šiuolaikiniam skaitytojui reikia suprasti, kad ir tais senais laikais būta visokių žemaičių, o valdovo taimomos prievartos priemonės turėjo savo ribas, kurias valdovai paprastai gerbdavo.

Sudarant šį rinkinį laikėmės nuostatos, kad pateikiame vieno autoriaus vieną tekstą. Išimtis padaryta tik ZENONUI IVINSKIUI (1908–1971). Būtent jam priklauso skyrius apie Žemaičių krikštą Adolfo Šapokos redaguotoje Lietuvos istorijoje. Taip pat pateikiame ir kitą Ivinskio tekstą apie Žemaičių krikštą, kuris pirmą kartą pasirodė jau po autoriaus mirties išėjusioje „Lietuvos istorijoje“ (1978). Pirmojo teksto negalėjome praleisti dėl 1936 m. pasirodžiusios „Istorijos“ reikšmės, toli pranokusios savo tiek trumpai trukusią Pirmosios Respublikos epochą (1918–1940). Antrasis reprezentuoja Ivinskio brandžiausią darbą – Lietuvos istorijos sintezę, kurią drąsiai galima laikyti vienu geriausių XX a. Lietuvos istoriografijos darbų. Skirtingu laiku ir aplinkybėmis rašyti tekstai nėra vien laike nutolę dvyniai. Kad ir dėl pamokslininkų: jeigu 1936 m. atrodė, kad 1413 m. krikštijant žemaičius vis „dar nebuvo lietuviškai mokančių dvasininkų“ (p. 117), tai po kelių dešimtmečių vis dėlto buvo pareikšta nuomonė, kad „[k]rikšto darbą galėjo toliau tęsti lietuviškai pramokusieji Vilniaus kunigai“ (p. 155).

MARIJA ANDZIULYTĖ-RUGINIENĖ (1886–1973) – pirmoji lietuvi istorijos mokslų daktarė³². 1923 m. ji Šveicarijos Friburgo universitete apgynė disertaciją „Apie Žemaičių christianizacijos pradžią“. Grįžusi į Lietuvą dirbo mokytoja, reikėsi spaudoje, o 1937 m., kai buvo minimas 550 m. Lietuvos krikšto jubiliejus, išleido disertacijos pagrindu

parengtą monografiją „Žemaičių christianizacijos pradžia“. Iki šiol tai išsamiausias žemaičių krikštui skirtas tyrimas. Jis deramai reprezentuoja to meto Nepriklausomos Lietuvos istoriografiją, kuri jau tikrai galėjo lygiavertiškai diskutuoti su tokiu autoriumi kaip Janas Fijařekas. Šiame rinkinyje pateikiama monografijos ištrauka susijusi su žemaičių krikštijimu ir Medininkų vyskupijos įkūrimu.

Sovietinės Lietuvos istoriografiją mūsų rinkinyje reprezentuoja JUOZAS JURGINIS (1909–1994). Dar Nepriklausomos Lietuvos laikais susidėjęs su komunistais Jurginis pelnė tam tikrą simbolinį kapitalą ir susikūrė užnugarį, kuris jam tikrai išėjo į naudą, kai LTSR sąlygomis jam karts nuo karto prirėkdavo ginti sau būdingą, per daug marksistinių dogmų nesaistomą, į mokslinių problemų sprendimą orientuotą mąstymą nuo totaliai ideologinėmis klišėmis besivadovaujančių partinių funkcionierių. Lyginant su nomenklatūriniais sovietinės Lietuvos istorikais, Jurginis buvo tikras eruditas ir minties galiūnas³³. Jo platūs moksliniai interesai buvo realizuojami gausiais straipsniais ir monografijomis. Kai kurie jo darbai, kaip antai „Baudžios įsigalėjimas Lietuvoje“ (1962), iki šiol turi išliekamąją vertę. Be to, Jurginis buvo aktyvus mokslo populiarintojas ir publicistas³⁴. Jo tekstų stilius neprastas. Todėl jam imantis ateistinių ir „antiklerikalinių“ temų dienos šviesą išvysdavo gana platų skaitytojų ratą pasiekiantys tekstai. Vienu tokių buvo 1987 m. išėjusi studija „Lietuvos krikštas“. Ji parašyta sklandžiai, joje reta faktinių klaidų, esama įdomių įžvalgų, tačiau tai gana hermetiškas tekstas, sukurtas kone tobulo izoliacijos nuo tarptautinio mokslo sąlygomis. Tai nors ir ne visai tipišką, bet vis dėlto uždara (arba uždarytos) Lietuvos produktas, sustingusio laiko liudytojas. Mes nesiruošiamo perpasakoti, ką įdomaus Jurginis parašė apie žemaičių krikštą, tik norime atkreipti dėmesį į kai kuriuos įdomesnius momentus. „Čia ne kvalifikacijų, o autoriteto dalykas. Jogaila kreipėsi į naujakrikščius kaip jų valdovas, kurio žodis visais klausimais pagonims turėjo būti šventas. Pagoniškos Lietuvos vidaus santvarka rėmėsi paprotine teise; didžiojo kunigaikščio įsakymai ir sprendimai buvo skelbiami ir perduodami žemesnės visuomenės grandims žodžiu.“³⁵ Tokia citata *mutatis mutandis* puikiai tiktų apibūdinti totalitarinės visuomenės idealų būvį, kur vado žodis galutinis ir nekvėstionuojamas, o pati visuomenė suvokiama kaip kariškai

organizuota hierarchinė struktūra. Tačiau ji nieko doro nesako nei apie pagonišką, nei apie krikščionišką Senosios Lietuvos visuomenę. Panašiai reikia vertinti ir Jurginio tikriausiai poleminiais tikslais tematizuotą „Žemaičių krikštą be vyskupystės steigimo“. Aišku, kad jam nebuvo paslaptimi tai, kad Žemaičių (Medininkų) vyskupija buvo įsteigta praėjus keleriems metams po 1413 m., bet jis vis tiek kalbėjo apie žemaičių krikštą kaip kažkokią keistenybę, iškrentančią iš įprastinio Europos ir kitų kraštų christianizacijos modelio, apie kurį užsiminėme. Tokie ir panašūs dalykai galėjo rasti tik sovietinės izoliacijos sąlygomis.

Visai kitokią istoriografinę paradigmą, gyvavusią tuo pat metu ir tęsusią tarpukario Lietuvos istoriografijos tradiciją, reprezentuoja PAULIUS RABIKAUSKAS SJ (1920–1998). Ilgametis Romos Grigaliaus universiteto profesorius, puikus lotyniškosios diplomatikos ir Lietuvos Bažnyčios istorijos žinovas Rabikauskas parengė ir išleido ypač vertingas studijas apie Vilniaus universitetą, šv. Kazimierą ir Lietuvos krikštą³⁶. Žinoma, be jo indėlio sunku būtų įsivaizduoti Lietuvių katalikų mokslo akademijos iniciuotą „*Fontes Historiae Lituaniae*“ seriją. Šiame rinkinyje skelbiamas 1987 m. pirmiausia italų kalba pasirodęs tekstas žavi savo santūrumu, ramiu, tikslu, bet tuo pat metu ir erdviu dėstymu. Tai neabejotinai vienas kokybiškiausių tekstų apie Žemaičių krikštą.

Mūsų dienų Lietuvos istoriografiją reprezentuoja EDVARDO GUDAVIČIAUS, MEČISLOVO JUČO ir RIMVYDO PETRAUSKO rašyti tekstai. Kartu paimti jie atskleidžia tiek individualų kiekvieno mokslininko braižą, tiek bendresnes Lietuvos istoriografijos tendencijas, perimančias ir ankstesnių kartų mokslininkų įdirbį, ir atviras Europos istoriografijos patirčiai ir raidai. Rinkinyje pateikiami skirtingų autorių skirtingu laiku parašyti tekstai turi padėti geriau prakalbinti ne tik senai praėjusią epochą, bet ir stiprinti šiuolaikinius praeities interpretavimo įgūdžius.

Dauguma šios knygos tekstų byloja apie žemaičių krikštą. Tik kai kurie iš jų skelbiami platesniuose rėmuose, siekiant iš akių neišleisti to, kad 1413–1417 m. vykusi žemaičių krikštijimo akcija buvo glaudžiai susijusi ir su to meto bandymais sudaryti uniją tarp Vakarų ir Rytų krikščionių, ir su bendresnėmis Lietuvos gyvenimo permainomis, vykusiomis XIV a. pabaigoje – XV a. Visada naudinga matant paskirus medžius nepamiršti, kad jie sudaro mišką.

PARANKINĖ INFORMACIJA

Šią knygą sudaro įvairūs skirtingu metu rašyti autoriniai tekstai. Jų perteikimas vienodintas minimaliai. Taisytos tik akivaizdžios korektūros klaidos, bet istorinių asmenybių vardai palikti tokie, kokius vartojo tekstų autoriai. Kadangi per daugiau kaip šimtą metų kito ne tik istorinių vardų formos lietuvių kalba, bet keitėsi ir bibliografiniai aprašai, pastarieji suvienodinti tiek, kad šiuolaikiniam skaitytojui nebūtų sunku identifikuoti kur, kokiam leidinyje ar šaltinių serijoje paskelbtas vienas ar kitas cituojamas straipsnis. Daugumą ženklų ir išnašų, patalpintų į laužtinius skliaustus, žymi parengėjo pastabas (jei nenurodyta kitaip). Tais atvejais, kai autorius ar parengėjas jau yra panaudojęs laužtinius skliaustus, šio leidinio sudarytojas naudojo rodyklinius skliaustus (< >). Knygos informacinę dalį taip pat papildė bibliografijos ir dažniau pasitaikančių santrumpų sąrašai. Sudarydami bibliografijos sąrašą stengėmės pateikti tik kai kurias svarbesnes knygas ar straipsnius, kurie patys byloja apie Žemaičių krikštą arba gali užvesti ant tolesnių tyrimų kelio. Norint išsamiau susipažinti su ankstesniųjų laikų istoriografija užtenka į rankas paimti Augustino Janulaičio (1932) ar Zenono Ivinskio (1972) straipsnius arba bet kurią sąrašė minimą monografiją.

¹ Šias nuomones aptaria: J. Jakštas, „Šis tas dėl atskiro Žemaičių krikšto“, *LKMA Metraštis*, t. 3, 1967, p. 1–2.

² Taip pat yra žinoma ir žemaičių skundo versija vokiečių kalba. Žr. F. A. Doubek, „Skarga Żmudzinów i odpowiedź Zakonu niemieckiego z r. 1416“, *Ateneum wileńskie*, t. 7, zes. 3–4, 1930, p. 874–881.

³ Plg. U. Borkowska, *Treści ideowe w dziełach Jana Długosza. Kościół i świat poza Kościołem*, Lublin: Redakcja wydawnictw Katolickiego uniwersytetu lubelskiego, 1983, p. 132–133.

⁴ Joannes Dlugossius, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, knyga 11 (1413–1430), Varsaviae: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2000, p. 21.

⁵ Ten pat.

⁶ Žr. pvz. 1417-08-25 dokumentą, kuriame Jogaila ir Vytautas informuoja Konstancos Bažnytinio susirinkimo dalyvius apie žemaičių krikštijimą, paskelbtą

Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis, d. 1 (= *Fontes Historiae Lituaniae*, t. 3), parengė P. Jatulis, Roma: Academia lituana catholica scientiarum, 1984, p. 35–37.

⁷ Plg. ten pat, Vytauto suteiktys Medininkų (Varnių) katedrai p. 42–43 (1417–10–24), p. 65–67 (1421–06–22); Jogailos suteiktis p. 44–45 (po 1417–10–24). Plg. Z. Ivinskis, „Žemaičių (Medininkų) vyskupijos įkūrimas (1417) ir jos reikšmė lietuvių tautai (1417–1967)“, *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 7, 1972, p. 109–113.

⁸ Joannis Długosz, *Historiae Polonicae libri XII*, t. IV: *Libri XI–XII*, ed. A. Przewdziecki, Cracoviae: ex typographia ephemeridum Czas, 1877, p. 196, 215.

⁹ J. Krzyżaniakowa, J. Ochmański, *Władysław II Jagiełło*, Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990, p. 10–15.

¹⁰ Plg. V. Gidžiūnas, „Pirmieji bandymai krikštyti Žemaičius“, *Karys*, nr. 8, 1967, p. 231.

¹¹ G. Mickūnaitė, *Vytautas Didysis. Valdovo įvaizdis*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 179.

¹² Joannes Dlugossius, op. cit., knyga 11 (1413–1430), p. 21.

¹³ Plg. ten pat, p. 21–23.

¹⁴ Plg. Joannes Dlugossius, op. cit., knyga 10 (1370–1405), p. 164–167.

¹⁵ Ten pat, 164–165.

¹⁶ Joannes Dlugossius, op. cit., knyga 11 (1413–1430), p. 21.

¹⁷ Joannes Dlugossius, op. cit., knyga 10 (1370–1405), p. 165.

¹⁸ Už pagalbą identifikuojant šios eilutės autorių (Vergilius, *Eclgae* 2, 60) nuoširdžiai dėkoju doc. dr. Tatjanai Aleknienei. Taip pat žr. Joannes Dlugossius, op. cit., knyga 10 (1370–1405), p. 344.

¹⁹ Plačiau apie tai žr.: D. Baronas, „Žemaičių krikštas Jono Dluogošo ‘Kronikos’ šviesoje“, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 3, 2011, p. 27–28.

²⁰ Plačiau apie tai žr.: D. Baronas, „Pirmosios septynios bažnyčios Lietuvoje ir keletas istorijos mokslo paradoksų“, *Kultūros barai*, nr. 10, 2007, p. 85–90.

²¹ Joannis Długosz, *Historiae Polonicae*, t. 4, p. 215.

²² Žr. pvz. E. Christiansen, *The Northern Crusades: the Baltic and the Catholic Frontier 1100–1525*, London: MacMillan, 1980, p. 55.

²³ *Codex Mednicensis*, d. 1, p. 47 (prieš 1417–11–30).

²⁴ Plg. R. Fletcher, *The Conversion of Europe: from Paganism to Christianity 371–1386 AD*, London: Fontana Press, 1998 (repr.), p. 12.

²⁵ *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa etc.: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1914.

²⁶ J. Fijałek, „Uchrzeščijanie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu“, in: *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, p. 332–333.

²⁷ *Chryścianizacja Litwy*, redakcja J. Kłoczowski, Kraków: Społeczny instytut wydawniczy Znak, 1987, p. 126–318.

²⁸ Ten pat, p. 7.

²⁹ J. Fijałek, „Uchrześcianienie Litwy“, p. 86. Šiame leidinyje p. 73.

³⁰ J. Fijałek, „Uchrześcianienie Litwy“, p. 102–104. Šiame leidinyje p. 84, 101–102.

³¹ G. Błaszczak, *Diecezja żmudzka od XV do początku XVII wieku. Ustrój*, Poznań: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1993, p. 143–148.

³² F. Sliesoriūnas, „Marija Andziulytė-Ruginienė – pirmoji lietuvių istorijos mokslų daktarė“, *Istorija*, t. 40, 1999, p. 30–37.

³³ Plačiau apie tai žr.: A. Bumblauskas, „Konfliktai Lietuvos sovietinėje istoriografijoje: psichologija ar metodologija?“, in: *Lietuvos sovietinė istoriografija. Teoriniai ir ideologiniai kontekstai*, sudarė A. Bumblauskas ir N. Šepetys, Vilnius: Aidai, 1999, p. 102–120. A. Švedas, *Matricos nelaisvėje. Sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985)*, Vilnius: Aidai, 2009, p. 129–144.

³⁴ Žr., pvz., B. Kašauskienė, A. Šiškienė, *Juozas Jurginis. Literatūros rodyklė*, Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinė biblioteka, 1986.

³⁵ J. Jurginis, *Lietuvos krikštas: feodalinės visuomenės socialinės ir kultūrinės raidos studija*, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 172.

³⁶ Su Pauliaus Rabikausko darbų bibliografija galima susipažinti jo straipsnių rinktinėje: P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva: istorija, hagiografija, šaltinių tyra*, sudarė L. Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. XV–XLVIII.

SANTRUMPOS

AAS = *Acta Apostolicae Sedis*

AW = *Ateneum wileńskie*

BRMŠ = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sudarė N. Vėlius, t. 1–4, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996–2005.

CDE = CDECDV

CDECDV = *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis*, ed. J. Fijałek et W. Semkowicz, t. 1, Kraków, 1932–1948.

CDP = *Codex diplomaticus prussicus*, ed. J. Voigt, vol. 1–6, ed., Königsber: Bornträger, 1836–1861.

CEV = *Codex epistolaris Vitoldi*, ed. A. Prochaska, (serija: *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. VI), Cracoviae: Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie, 1886. (naujas leidimas: New York, 1965).

CMSD = *Codex Mednicensis seu Samogitiae Dioecesis*, t. 1–2, ed. P. Jatulis, Romae, 1984–1989.

Cod. dipl. = *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis*, vol. I, fasc. I (1387–1468), ed. ks. J. Fijałek et W. Semkowicz, Cracoviae, 1932.

Cod. epist. saec. XV, t. II = *Codex epistolaris saeculi XV*, t. 2, ed. A. Lewicki, Cracoviae, 1891 (serija: *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. XII).

Cod. Vit. = CEV

EL = *Encyclopaedia Lituanica*, t. 1–6, Boston: Kapočius, 1970–1978.

HC = *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, ed. C. Eubel et al., Patavii, 1913–.

HP = *Joannis Długossii Historiae Polonicae libri XII*, ed. I. Ż. Pauli, A. Przewdziecki, t. 1–5, Cracoviae: Kirchmayer, typographia ephemeridum Czas, 1873–1878.

l. c. = locus citatus

LE = *Lietuvių enciklopedija*, t. 1–36, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953–1969.

LKMA = Lietuvių katalikų mokslo akademija

LUB = *Liv-, Est-, Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*, hg. F. G. von Bunge, Bd. 1–6, Reval: Kluge und Ströhm, 1853–1875.

Mon. Pol. hist. = *Monumenta Poloniae historica*, ed. A. Bielowski, t. 1–6, Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1864–1893 (naujas leidimas: Warszawa, 1960–1961).

PSB = *Polski słownik biograficzny*, t. 1–, Kraków etc.: Polska Akademia Umiejętności, 1938–.

Skarbiec = *Skarbiec diplomatów papieskich, cesarskich, królewskich, książęcych, uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów*, ed. I. Daniłowicz, t. I–II, Wilno: Kirkor, 1860–1862.

SRP = *Scriptores rerum prussicarum*, ed. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, vol. 1–5, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1861–1874 (naujas leidimas: Frankfurt a.M., 1965).

VMPL = *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, ed. A. Theiner, t. I–II, Romae: typis Vaticanis, 1860–1861 (naujas leidimas: Osnabrück, 1969).

Zb. pr. lit. = *Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529*, ed. A. T. Działyński, Poznań: w drukarni na Garbarach, 1841.

BIBLIOGRAFIJA

- Alekna, A., „Ką Vytautas Didysis yra padaręs Krikščionijai aplamai, o Žemaičių kraštui ypač?“, *Tiesos kelias*, nr. 9, 1930, p. 545–547.
- Ališauskas, V., Jaszczolt, T., Jovaiša, L., Paknys, M., *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, (serija: *Bažnyčios istorijos studijos*, t. II), Vilnius: Aidai, 2009.
- Almonaitis, V., *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1998.
- Andziulytė-Ruginienė, M., *Žemaičių christianizacijos pradžia*, Kaunas, 1937.
- Banaszak, M., „Chrzest Żmudzi i jego reperkursje w Konstancji“, in: *Chrzest Litwy: geneza, przebieg, konsekwencje*, por redakcją ks. Marka T. Zahajkiewicza, Lublin: Redakcja wydawnictw Katolickiego uniwersytetu lubelskiego, 1990, p. 57–76.
- Baronas, D., „Žemaičių krikštas Jono Dluogošo kronikos šviesoje“, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 3, 2011, p. 23–30.
- Belch, S., *Paulus Vladimiri and his doctrine concerning international law and politics*, vol. 1–2, The Hague etc.: Mouton, 1965.
- Bellée, H., *Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414–1424*, (serija: *Osteuropäische Forschungen*, Heft 2), Berlin–Leipzig: Göschen, 1914.
- Błaszczyk, G., *Diecezja żmudzka od XV do początku XVII wieku. Uposażenie*, Poznań: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1992.
- Błaszczyk, G., *Diecezja żmudzka od XV do początku XVII wieku. Ustrój*, Poznań: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1993.
- Borkowska, U., *Treści ideowe w dziełach Jana Długosza. Kościół i świat poza Kościołem*, Lublin: Redakcja wydawnictw Katolickiego uniwersytetu lubelskiego, 1983.
- Doubek, F. A., „Skarga Żmudzinów i odpowiedź Zakonu niemieckiego z r. 1416“, *Ateneum wileńskie*, t. 7, zes. 3–4, 1930, p. 872–892.
- Drabina, J., *Papiestwo–Polska w latach 1384–1434*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003.
- Dundulis, B., *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.
- Fijałek, J., „Uchrześcijanienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu“, in: *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa etc.: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1914, p. 39–333.
- Forstreuter, K., „Die Entwicklung der Grenze zwischen Preussen und Litauen seit 1422“,

BIBLIOGRAFIJA

Altpreussische Forschungen, Bd. 18, Heft. 1, 1941, S. 50–70.

Forstreuter, K., *Deutschland und Litauen im Mittelalter*, (serija: *Studien zum Deutschtum im Osten*, Heft 1), Köln etc.: Böhlau, 1962.

Gidžiūnas, V., „Pirmieji bandymai krikštyti žemaičius. (Žemaičių krikšto 550 m. sukakties proga)“, *Karys*, nr. 8, 1967, p. 225–232.

Glorieux, P., *Le Concile de Constance au jour le jour*, Tournai: Desclée, 1964.

Gudavičius, E., *Lietuvos istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.

Holtzmann, W., „Die Gründung des Bistums Samaiten. Ein Beitrag zur Geschichte des Konstanzer Konzils“, *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, N. F., Bd. 32, Heft 1, 1917, p. 70–84.

Ivinskis, Z., „Žemaičių (Medininkų) vyskupijos įkūrimas (1417) ir jos reikšmė lietuvių tautai (1417–1967)“, *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 7, 1972, p. 55–132.

Ivinskis, Z., *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1978.

Jakštas, J., „Šis tas dėl atskiro Žemaičių krikšto“, *LKMA Metraštis*, t. 3, 1967, p. 1–9.

Janulaitis, A., „Žemaičiai ir bažnytinis seimas Konstancijoje“, *Praeitis*, t. 2, 1933, 291–349 (atspaudas: Janulaitis, A. *Žemaičiai ir bažnytinis seimas Konstancijoje (1414–1418)*, Kaunas, 1932. Naujai perleista: in: Janulaitis, A., *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*, sudarė ir paaiškinimus parašė S. Jegelevičius, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 54–119).

Jogaila, parašė J. Jakštas, Z. Ivinskis, S. Sužiedėlis, A. Šapoka, P. Šležas, Kaunas: Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos leidinys, 1935 (naujas leidimas: Kaunas, 1991).

Jučas, M., *Krikščionybės kelias į Lietuvą: etapai ir problemos*, Vilnius: Baltos lankos, 2000.

Jučas, M., *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, Vilnius: Aidai, 2007.

Jurginis, J., *Lietuvos krikštas: feodalinės visuomenės socialinės ir kultūrinės raidos studija*, Vilnius: Mokslas, 1987.

Kiaupienė J., Petrauskas, R., *Lietuvos istorija*, t. IV: *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, Vilnius: Baltos lankos, 2009.

Krasauskas, R., „Medininkų diecezija“, *LE*, t. 18, p. 93–96.

Krikščionybės Lietuvoje istorija, sudarytojas Vytautas Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2006.

Krumbholtz, R., *Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melno-See*, Königsberg: Beyer, 1890.

Kumor, B., „Organizacja diecezji litewskich do końca XV wieku“, in: *Chrzest Litwy: geneza, przebieg, konsekwencje*, por redakcją ks. Marka T. Zahajkiewicza, Lublin: Redakcja wydawnictwo Katolickiego uniwersytetu lubelskiego, 1990, p. 77–90.

Lietuvos istorija, redagavo A. Šapoka, Kaunas: Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos leidinys, 1936 (nauji leidimai, 1988–1990).

BIBLIOGRAFIJA

- Nieborowski, P., *Der Deutsche Orden und Polen in der Zeit des größten Konflikts*, Breslau: Wahlstatt-Verlag, 1924.
- Ožóg, K., *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2004.
- Petrauskas, R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis–struktūra–valdžia*, Vilnius: Aidai, 2003.
- Petrauskas, R., „Didikas ir patronas: LDK diduomenės bažnytinės fundacijos XV a.“, *Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje*, sudarytojai Jonas Boruta SJ ir Vacys Vaivada, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 161–183.
- Rabikauskas, P., *Krikščioniškoji Lietuva: Istorija, hagiografija, šaltinių tyra*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002.
- Raulinaitis, A., „Šv. Jono Kantijaus pamokslas Vytautui Didžiajam mirus“, *Soter*, t. 7, 1930, p. 93–103.
- Semkowicz, W., „Pierwsze przywileje fundacyjne Witolda dla Kościoła na Żmudzi“, *Kwartalnik historyczny*, t. 44, 1930, p. 348–355.
- Sužiedėlis S., „Veidu į Katalikų Bažnyčią“, *Židinys*, nr. 4, 1937, p. 441–453.
- Sužiedėlis, S., „Vytautas Didysis ir Lietuvos christianizacija“, *Tiesos kelias*, nr. 7–8, 1930, p. 442–483.
- Šapoka, A., „Žemaičių krikšto prasmė“, *Naujoji Romuva*, nr. 31–32, 1937, p. 585–587.
- Šležas, P., „Lietuvos krikštas (1387–1937)“, *Naujoji Romuva*, nr. 16, 1937, p. 345–350.
- Valančius M., *Raštai*, parengė Birutė Vanagienė, įvadas ir paaiškinimai Vytauto Merkio (serija: *Lituanistinė biblioteka*), t. 2, Vilnius: Vaga, 1972.
- Vytautas Didysis, 1350–1430*, parašė A. Šapoka, Z. Ivinskis, V. Dėdinas, A. Kučinskas, S. Sužiedėlis, P. Šležas, M. Krasauskaitė, Kaunas: Sakalo bendrovės leidinys, 1930 (naujas leidimas: Vilnius, 1988).
- Wünsch, T., *Konziliarismus und Polen: Personen, Politik und Programme aus Polen zur Verfassungsfrage der Kirche in der Zeit der mittelalterlichen Reformkonzilien*, Paderborn etc.: Ferdinand Schöningh, 1998.
- Wünsch, T., „Paulus Wladimiri und die Genese des ‚realistischen Denkens‘ in der Lehre von den internationalen Beziehungen: Der Krieg zwischen Polen und dem Deutschen Orden als Stimulus für ein neues politiktheoretisches Paradigma“, in: *Tannenbergrumwald-Žalgiris 1410: Krieg und Frieden im späten Mittelalter*, hg. von W. Paravicini, R. Petrauskas, G. Vercamer, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2012, S. 27–42.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Abraham Władysław 101, 110–112
Albertas, Rygos vysk. 68
Alekna Antanas 151
Alekna Darius 112
Aleknienė Tatjana 227
Aleksandras, šv. 34, 37, 40, 57, 83, 103, 135, 199,
Aleksandras IV, pop. 192
Aleksandras Jogailaitis, Lk ir Ldk 121, 211
Aleksandras V, antipop. 193
Algirdaičiai 183
Algirdas, Ldk 75
Ališauskas Vytautas 112
Alšėniškis Paulius, Vilniaus vysk. 209, 210
Ambrazevičius-Brazaitis Juozas 6
Ammann Albert M. 161
Andriejus, Vilniaus vysk. 11, 78, 83, 104, 132, 136, 166, 206
Andziulytė-Ruginienė Marija 3, 119, 161, 190, 201, 223, 228
Aniulė 40
Astikas 105
- Babinowskis Motiejus 138, 151
Baliński Michał 111
Barbašev A. 144
Baronas Darius 1, 38, 227
Bellée H. 143, 152
Benediktas XIII, pop. 84, 190
Bestužev-Riumin K. 141
Bielowski August 103
Bielskis Martynas 219
Błaszczyk Grzegorz 177, 178, 180, 222, 228
Bodzanta, Gniezno arkivysk. 203
Boniecki Adam 94, 95
Bonifacas IX, pop. 197, 206
Borkowska Urszula 226
Boruta Jonas SJ, Telšių vysk. 3, 7, 214
- Brückner Aleksander 93
Buck Michael R. 95, 99, 143, 179
Bumblauskas Alfredas 228
Bunge F.-G. 107, 142, 143, 146, 200
Butrimas Jonas 82
Butrimų giminė 105
- Camblakas Grigalius, Kijevo metr. 115, 190
Čarneckij F. 141
Caro Jacob 100, 106, 145, 146, 147, 148, 151, 152, 161
Čartoryskiai 92, 95, 100
Challont, Vilius 122, 142
Christiansen Eric 227
- Dacherius 131, 146
Daniłowicz Ignacy 94, 99, 102, 107, 110, 141, 142, 146, 149, 153, 200
Daukantas Simonas 3, 6, 47, 50, 60, 94, 142, 219, 220
Decius Jodocus Ludovicus 60
Dehove H. 146
Dilytė Dalia 21
Dlugošas Jonas (Joannes Długossius, Jan Długossz) 3, 6, 31, 36, 38, 41, 65, 66, 71, 76, 78, 80, 93–96, 101, 102, 104–106, 112, 119, 121, 125, 126, 137, 139–141, 144, 150, 152, 165–167, 172, 176, 179, 191, 215, 217–219, 226, 227
Dobrogostas, Poznanės vysk. 164, 206
Dobrzeński S. 179
Dogiel Maciej 201
Dominici Jonas, Ragūzos arkivysk. 49, 50, 56, 75, 99, 130, 131, 132, 146, 147, 158, 174
Doubek F. A. 161, 194, 201, 226
Działyński Adam T. 21, 98, 102, 139, 141, 145, 149, 150, 151, 152, 161

- Edyga 49, 50
 Ehrlich L. 201
 Ekdahl Sven 190
 Elzbieta, šv. 36, 64, 80, 136, 155
 Elzbieta Granovska iš Pilčos, Lenkijos karalienė 49, 50, 80, 136
 Eubel Conrad 109, 111, 150
 Eugenijus IV, pop. 179, 197
 Evencijus, šv. 34, 37, 40
- Falkenbergas Jonas 66
 Felipe de Malla 84
 Fereris Zacharijas 210
 Fichtenau Heinrich 112
 Fijałek Jan 3, 63, 112, 125, 126, 128, 132, 143–146, 148–150, 152, 153, 196, 201, 220–222, 224, 226–228
 Finke H. 97, 142, 143
 Firnhaber Friedrich 94
 Fletcher Richard 227
 Friedrich von Welden 123, 196
 Frydrichas II, imp. 64, 124, 192
- Galiginų giminė 209
 Galimantas Nadabaitis → Galminas Jurgis
 Galminas Jurgis Nadabaitis 36, 56, 70, 95, 97, 125, 126, 157, 173, 191, 207
 Gedgaudas Juozapas, kun. 29, 215
 Gedgaudas Jurgis 36, 56, 70, 95, 125, 126, 157, 173, 191
 Gidžiūnas Viktoras 227
 Giedraitis Merkelis, Žemaičių vysk. 15, 16, 176
 Gintautas, krivių krivaitis 51, 113, 220
 Gołębowski Ł. 144
 Gradovskis Vincentas 49
 Grigalius iš Bučkovo, Voluinės Vladimiro vysk. 208
 Grigalius XII, pop. 174, 190
 Gudavičius Edvardas 4, 6, 50, 183, 225
- Hardt Hermann 143–146, 148
 Henrikas Valua, Lk ir Ldk 121
 Henrikas, Derbyo k., Anglijos karalius 164, 165
 Henrikas de Pyro 145
 Henrikas von Plauenas, VO did. mag. 155
- Hergenröther J. 146
 Holtzmann W. 138, 139, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 153
 Hryszkiewicz M. 94
 Hube, senatorius 138
 Husas Jonas 83, 96
- Inocentas III, pop. 67
 Inocentas IV, pop. 5, 10
 Ivaškevičius, kanauninkas 138
 Ivinskis Zenonas 3, 6, 155, 161, 199, 201, 221, 223, 226, 227
- Jadvyga, Lenkijos karalienė 11, 31, 51, 66, 113, 164, 203
 Jadziulė 40
 Jakštas Juozas 179, 226
 Jakubovskij I. 141
 Janulaitis Augustinas 143, 144, 145, 179, 226
 Jassinskij M. 141, 142
 Jastrembecas Petras 82, 90, 109
 Jastšembecų (Jastrzębiec) giminė 206
 Jatulis Paulius 21, 227
 Jeronimas Prahieškis 165, 171, 179, 183, 207
 Jogaila Vladislovas II, Lk ir Ldk 6, 7, 11, 27, 28, 31–41, 43–51, 53, 55–57, 61, 63–67, 69, 71, 72, 74–78, 80–83, 88, 90, 92, 94, 96, 97, 99–106, 108–110, 113–115, 117–124, 128, 129, 131, 132, 134, 137, 139, 140, 147, 148, 151, 155–159, 163–166, 170–172, 174, 175, 177, 183, 185, 189–192, 194, 196–198, 200, 203, 205–207, 213, 214, 216, 217, 219, 220, 222, 226
 Jogailaičiai 15
 Jokūbas, Medininkų vysk. 179
 Jokūbas Kurdvanovski, Plocko vysk. 123, 191
 Jonas iš Selbacho 177
 Jonas Kropidlo (Jan Kropidło), Opolės kunigaikštis, Vloclaveko vysk. 123, 191
 Jonas Paulius II, pop. 3, 5, 9, 215
 Jonas Progneviškis 126
 Jonas Tiergartas, VO prokuratorius 191
 Jonas Žešovietis (Rzeszowski), Lvovo ar-

- kivysk. 28, 37, 38, 41, 56, 71, 78–80, 130–133, 136, 137, 139, 140, 147, 151, 158, 174, 184, 196, 199, 207, 214, 218
Jonas XXIII, antipop. 15, 60, 61, 63, 96, 112, 122, 124, 125, 143, 144, 156, 157, 189, 190, 191, 200
Jovaiša Liudas 169, 176, 179, 226, 228
Jučas Mečislovas 4, 6, 189, 225
Jucewicz Ludwik A. 105
Junge Mikalojus 77
Jurginis Juozas 4, 43, 163, 224, 225, 228
Justinas de Juvenacio 145
- Karigaila Kazimieras 205
Karolis IV, imp. 192
Karolis VI, Prancūzijos karalius 92, 206
Karviski Petras 123
Kašauskienė Bronė 228
Kazimieras, šv. 15, 18, 121, 225
Kazimieras Jogailaitis, Lk ir Ldk 121, 209
Kęsgaila Mykolas Valmantaitis 35, 38, 41, 48, 54, 60, 67, 82, 86, 87, 88, 94, 95, 102, 114, 121, 125, 137, 160, 166, 184
Kęstutaičiai 183
Kęstutis, Ldk 54, 66, 170, 194
Kiaupienė Jūratė 4, 203
Kirkutis 26, 107, 195
Kiška Stanislovas, Žemaičių vysk. 138
Klemensas IV, pop. 192
Klemensas VII, pop. 206
Kłoczowski Jerzy 221, 227
Koeppen H. 201
Kojalavičius-Vijūkas Albertas 3, 6, 43, 60, 61, 83, 94, 105, 111, 138, 150, 151, 177, 219
Kolankowski Ludwik 161, 162
Konradas (Albi), Silezijos kunigaikštis 136
Konradas (Kanthner), Silezijos kunigaikštis 136
Komtūras von Christburg 123
Konradas von Egloffstein 123, 196
Konstantinas Didysis, imp. 85, 106, 140
Kotzebue August 99
Köppen H. 180
Krasauskas Rapolas 180
Kristijonas iš Lekno, Prūsų vysk. 68
Kristijonas, Lietuvos vysk. 164
- Kromeris Martynas 41, 219
Krumbholtz Robert 143
Krzyżaniakowa Jadwiga 227
Küchmeister Michael, VO did. mag. 41, 97, 130, 143, 155, 159, 196
Kurczewski Jan 148, 150
- Lasickis Jonas 60
Laskaris Andriejus (Andrzej Łaskarz), Poznanės vysk. 56, 71, 72, 123, 127, 143, 191, 193, 194, 207
Laskis Jonas 211
Lewicki Anatol 98, 101, 106, 139, 152, 200
Likowski Henryk 96, 97, 100, 106
Lipiński T. 111
Liubavskij Matvej 142
Liudvikas IV Bavaras, imp. 192
Lukas iš Didžiojo Kožmino 96
- Makra Benediktas 122, 142
Magrulė 40
Maironis (Jonas Mačiulis) 3, 113, 222, 223
Maldžikas Mikalojus 111
Malinowski Mikołaj 94
Manvydas, Vilniaus seniūnas 94
Martynas V, pop. 38, 59, 79, 84, 85, 88–90, 92, 97, 105, 106, 109–111, 114, 124, 140, 141, 152, 158, 159, 175, 177, 180, 185, 190, 200, 214
Martynas, Vilniaus kanauninkas 212
Martynas, Krokuvos kanauninkas 123
Matulaitis Jurgis, pal., Vilniaus arkivysk. 10, 16, 17
Mažiulytė Daiva 36
Merkys Vytautas 51, 60, 61
Mickiewicz Adam 228
Mickūnaitė Giedrė 227
Mikalojus Dzežgavičius, Vilniaus vysk. 111, 179, 186
Mikalojus Venžikas → Venžikas Andriejus
Mikalojus I, Žemaičių vysk. 90, 91, 169, 177, 178, 180, 201, 214
Mindaugas, Lietuvos karalius 5, 10, 105, 163, 176
Motiejus, Žemaičių vysk. 11, 37, 40, 50, 51, 57, 59, 82, 83, 89, 90, 91, 104, 110, 111,

- 112, 114, 118, 136, 137, 141, 159, 161,
169, 176, 177, 183, 184, 186, 187, 207
Motiejus Micchovita (Mathias de Micho-
via) 40, 150, 219
Muravjovas Michailas 6
- Napiersky J. G. L. 107, 108, 110
Narbutas (Narbutt) Teodoras 60, 61, 99,
101, 150, 201
Nieborowskis R. 143, 144, 145, 147, 148,
149, 177, 180
- Ochmański Jerzy 178, 181, 227
Ona, Ldk Vytauto žmona 113
Ona Cylietė, Lenkijos karalienė 31, 36, 38,
51, 115
- Paulius Alšėniškis → Alšėniškis Paulius
Paulius Kališietis 123
Paulus Vladimiri → Vladkovicus Paulius
Petras, Vilniaus vyskupas 28, 37, 41, 56,
71, 78, 80, 111, 130, 131–134, 136,
137, 139, 140, 147, 151, 158, 174, 177,
184, 186, 196, 199, 207, 214, 218
Petras Dusburgietis 105
Petras de Pulka 94, 99, 106, 140
Petras Fabianova Volframas 85, 106, 123,
140
Petrauskas Rimvydas 4, 38, 203, 225
Petrulis 40
Piccolominis Enėjas Silvijus, (pop. Pijus
II) 171
Piekosiński Franciszek 95, 96, 144
Pijus XI, pop. 17
Pijus XII, pop. 15
Pistorius J. 150
Posilgė Jonas 106
Povilonis Liudas, Kauno arkivysk. 9
Prochaska Antoni 21, 94, 98, 99, 102, 111,
142, 151, 152, 179, 194
Przedziecki A. 227
Przyłgowski Wincenty 150
Purickis Juozas 142
- Rabikauskas Paulius 4, 6, 169, 201, 225,
226, 228
Račkaitis Vaclovas 209
- Raczyński Edward 142, 143
Radvila Albertas, Vilniaus vysk. 209, 211
Radvila Mikalojus, Žemaičių vysk. 209
Radvilos 105
Raynaldus O. 109, 147
Richentalis Ulrichas 95, 96, 125, 126, 131,
144, 146, 147, 149, 174
Rimgailė, Ldk Kęstučio duktė 164, 167
Rösler A. 146
Rumbaudas 67, 94, 121
- Šapoka Adolfas 3, 117, 222, 223
Savanarola Girolamo 130
Schauenpflug Kaspar 145
Schmitt Martin 142
Schutte Gottschalk 88
Schwelborn Heinrich 170
Šedbaras (Želibor) 94
Semkowicz Władysław 143, 148, 149, 150,
151, 152, 153
Senka 95
Šepetys Nerijus 228
Sepienskis Mikalojus (Mikołaj Sepieński,
Sepiński) 36, 56, 70, 95, 96, 125, 126,
157, 173, 191
Šiškienė A. 228
Skirgaila 164
Sliesoriūnas Feliksas 228
Śmigiełski B. 150
Smolka Stanisław 94
Sofija, Ldk Vytauto duktė 167
Sokołowski Maryan 96
Solobry Vilius 123
Stanislovas, Vilniaus kanauninkas 110
Stanulis 40
Strykovskis Motiejus (Maciej Strykowski)
3, 6, 39, 61, 65, 93, 104, 105, 119, 140,
219, 220, 223
Sudeikis 87
Sungaila 26, 94, 107
Švedas Aurimas 228
Švitrigaila, Ldk 88, 205
Svolkenis 26, 107, 195
- Tabutų giminė 209
Tautu A. L. 180
Theodor de Niem 37, 40, 61, 96, 125, 126, 144

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Theiner Augustin 142
 Trāba Mikalojus, Gniezno arkivysk. 123, 191
- Urbas Dominykas 41
 Urbonas VI, pop. 165, 206
 Urbonas VIII, pop. 15
- Vaclovas IV Liuksemburgas 192
 Vaitenis 87, 160
 Valančius Motiejus, Žemaičių vysk. 3, 6, 16, 51, 61, 96, 101, 102, 105, 107, 109, 111, 115, 138, 140, 146, 151, 152, 176, 179, 220, 223
 Valenrodas Jonas, Rygos arkivysk. 123, 156
 Valkūnas Leonas 46
 Vanagienė Birutė 47, 51
 Vasilijus I, Mdk 164, 167
 Vėlius Norbertas 21, 31, 39
 Venžikas Andriejus 34, 35, 40, 45, 48, 53, 65, 66, 101, 112
 Venžikas Mikalojus → Venžikas Andriejus
 Vergilijus 217
 Viklifas Jonas 171
 Vilhelmas, Austrijos princas 190, 194
 Vilhelmas Lozanielis, popiežiaus legatas 172
 Visginas 26, 107, 195
 Vygandas Marburgietis 60, 61
 Vygantas Aleksandras 205
 Vytautas, Lietuvos didysis kunigaikštis 6, 7, 11, 27, 28, 31, 36, 37, 39–41, 44–48, 50–59, 61, 63–65, 67, 69–71, 74, 76–84, 86–88, 90–92, 94–97, 99, 101–105, 107, 109–111, 113–115, 117–126, 128–131, 134–137, 139–141, 147, 151, 155–160, 163–165, 167, 170–175, 177, 178, 180, 183–187, 189–191, 194, 196–200, 207–209, 213, 214, 216, 217, 219, 220, 222, 223, 226, 227
- Vladislovas II Jogaila (Władysław II Jagiełło) → Jogaila
 Vladislovas Opolietis 203
 Vladkovicus Paulius (Vlodkovičius, Włodkovic, Paulus Vladimiri) 68, 72, 73, 81, 88, 89, 97, 100, 107, 123, 128, 144, 156, 157, 173, 189, 191, 193, 192, 207
 Voigt Johannes 61, 201
 Volframas Fabianova Petras → Petras Fabianova Volframas
- Wapowski Bernard 94
 Welte B. 146
 Wetzer H. J. 146
 Wolff Józef 95, 111, 142
 Wormdith (Wormditt) Peter, VO prokuratorius 123, 126, 129, 130, 180, 196, 197, 199
- Zabarella Pranas 124
 Zaremba Jonušas (Jonas), Kališo kaštelionas 69, 95, 123, 125, 191
 Zathay J. 179
 Zaviša Juodasis 123, 191
 Zeissberg Heinrich 151
 Zigmantas Liuksemburgas, Romos karalius 68 57, 77, 85, 88, 92, 97, 106, 122, 124, 134, 140, 143, 148, 157, 189, 190
 Zita de Rohoml 123
 Zygfrydas Landeris, LO mag. 97, 130
- Žešovietis (Rzeszowski Półkozic) Jonas → Jonas Žešovietis
 Žygimantas Augustas, Lk ir Ldk 121
 Žygimantas Kęstutaitis, Ldk 95
 Žygimantas Senasis, Lk ir Ldk 142, 209

Ši knyga – tai sistemingas istoriografinių darbų, skirtų Žemaičių krikšto ir Žemaičių vyskupijos įsteigimo prielaidoms, vyksmui, reikšmei analizuoti, rinkinys. Jame pateikti svarbiausi šios tematikos XV–XXI a. pradžios tekstai.

ŽEMAIČIŲ KRIKŠTAS

TYRIMAI IR REFLEKSIJA

*Dailininkė Violeta Boskaitė
Redaktorė Giedrė Olsevičiūtė*

Išleido Lietuvių katalikų mokslo akademija
Pilies g. 8, LT-01123 Vilnius
contacts@lkma.lt, www.lkma.lt

15 sp. l., tiražas 500 egz.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius